কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত

শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা

অসম জ্যোতি

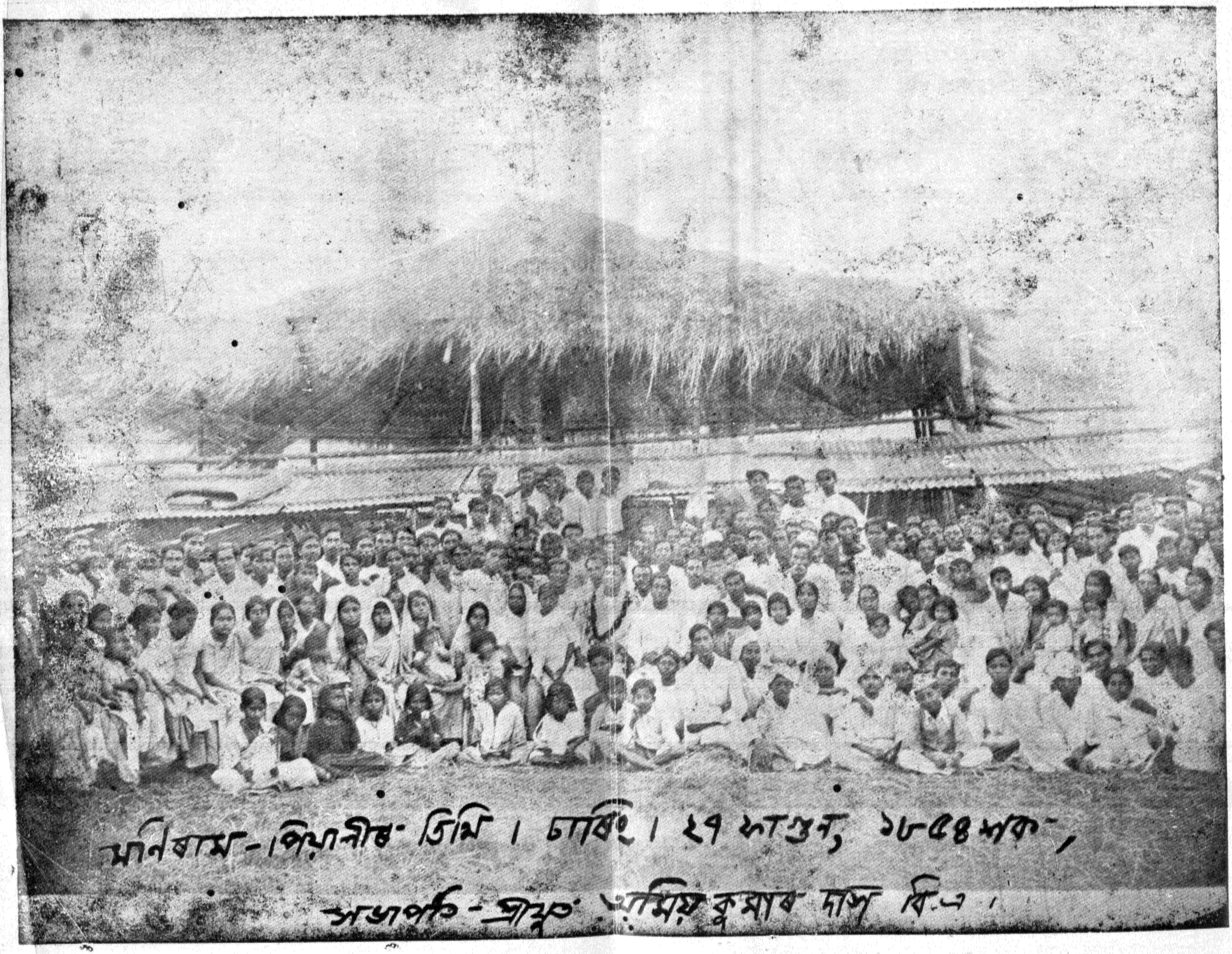
মনিৰাম-পিয়লীৰ তিথি। চাৰিং। ২৭ ফাগুন, ১৮৫৪ শক।
সভাপতি - শ্ৰীযুত অমিয় কুমাৰ দাস বি.এ।

KANGRECAR KANCHIOLI RODAT.
by
Benudhar Sharma.
Chenikuthi, Gauhati.
ASAM.

পৰিবেশক
শ্ৰীপদ্ম বৰকটকী
৩৬ আমহাৰ্ষ্ট ষ্ট্ৰীট
কলিকতা-৯

প্ৰকাশক
অসম জ্যোতি
গুৱাহাটী

ছপাশাল
শ্ৰীকালীচৰণ পাল
নৱজীবন প্ৰেছ
৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট
কলিকতা-৬

আৰু, মুদ্ৰণী
কলিকতা-৬

১৫ টকা

১৯২১ চনতে, অসমত ভাৰতৰ জাতীয় কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ব'দৰ পোহৰ পৰেহি। সেই ব'দৰে অসহযোগৰ চেৰেঙা পাই, টেপাথাইথকা গাঁৱলীয়া মানুহৰ মন পদুম-পাহিৰ দৰে আপোনা-আপুনি মেল খাই আহিল। লগে-লগে নতুন ভাব, নতুন আদৰ্শৰ স্ফুৰণ হল। এই স্ফুৰণৰ বা-বতাহত উৰি ফুৰোঁতেই ওচৰতে চাব-পৰা চকুৰে যি দেখিলোঁ, দীঘলাই বেঙা-মেলিব-নোৱাৰা মনেৰে যিমানলৈকে ঢুকি পালোঁ আৰু কুমলিয়োৱা অন্তৰেৰে সৰল চহাৰ যিখিনি মৰম-চেনেহ অনুভৱ কৰিলোঁ, তাকেই সোণে পোৱালে গঁথা দি "কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ব'দত" পুঁথি সুমাই থলোঁ।

পুথি এখন লেখিলেই সি কাব্য, কবিতা, নাট, উপন্যাস, সাধু, বুৰঞ্জী, ৰচনা—এইবিলাকৰ কিবা-এটা নহয়-কিবা এটা শ্ৰেণীত পৰিবই লাগিব। নহ'লে, সি হেনো "সাহিত্যিক কমাৰশালৰ" (লিট'ৰেৰী ৱৰ্কস্বপ) চাবি চাপৰ ভিতৰতে নপৰে। সঁচা কথা, "কাঁচিয়লি ব'দখন" সেইবিলাক নিৰ্ব্বন্ধৰ এটাৰ ভিতৰতো নপৰে।

কিয় নো, ই কাব্য নহয়—উঁই-হাফলুটোকে পৰ্ব্বত কৰি শুৱলা বৰ্ণনা দিবলৈ; কবিতা নহয়—স্বৰ্গৰাজ্যৰ চুপহি সাজিবলৈ, নাইবা, মৰ্ত্তাভূমিৰ মকৰাজাল উৰিবলৈ; নাট নহয়—থৌকিবাথৌ চৰিত্ৰ আঁকিবলৈ; উপন্যাস নহয়—জীৱনৰ বিচিত্ৰতা দেখুৱাবলৈ; চুটি গল্প নহয়—কৌশল-কিটিপ লগাই থোৰতে ঘটনা বা কল্পনাৰ সব তুলিবলৈ; সাধু নহয়—পানীৰ ওটেঙা সাজি চালুকীযাৰ মন ভুৰিবলৈ, বুৰঞ্জী নহয়—সময়ৰ ক্ৰম হুবহু লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ; জীৱনৰ দৰ্শন নহয়—আঁকোৰগোজালিৰে ধৰি থকা মতবাদৰ পৰিচয় দিবলৈ; অইন কি, ৰচনাও নহয়—আঁত লগাই বিষয়টো বহলাই ফুটাই তুলিবলৈ। কোনেও নজনা-নুশুনা ধনাই-মনাই একোজনৰ অন্তৰত আগন্তুক পৰিবৰ্ত্তনে কেনেকৈ খুন্দিয়া খুন্দি কৰিছিল, আৰু সেই খুন্দিয়াখুন্দিয়ে মোৰ হৃদয় ৰাজ্যত কেনেকৈ চৌপাশে থকা পৰিৱেশৰ পোতৰপট এখনি চাব মাৰি থৈ গ'ল, তাৰে এটি ই জান্-নেজান্ চিন মাত্ৰ।

—শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা

“আমাৰ স্বৰাজ মনুষ্যত্বৰ ৰাজৰ কথা তো নহয়। তাক জ্ঞানৰদ্বাৰাই আৱিষ্কাৰ, প্ৰেমৰদ্বাৰাই প্ৰচাৰ আৰু কৰ্ম্মৰদ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠা কৰিব লাগিব। মহাত্মাৰপৰা আমি সেই জ্ঞানৰ দীক্ষা, প্ৰেমৰ আহ্বান পাইছোঁ, আমাক মাথোন এতিয়া আচল গ্ৰহণশীলতা লাগে—লোৱাৰ ভাও জুৰিলেই, ভলন্টিয়াৰৰ নাম-লেখা বহীৰ পাত ভৰালেই নহব। স্বৰাজ বাজৰপৰা নাহে।”—ভগৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱা

বিষয়-সূচী

বিষয়	পৃষ্ঠা
যোৰহাটত মহাত্মাৰ প্ৰথম পদাৰ্পণ	১
যোৰহাটত কংগ্ৰেছ-খিলাফটৰ কাম	১১
শিৱসাগৰত অসহযোগৰ ফণা …	১৮
ঘৰৰ ল'ৰা ঘৰলৈ আহি …	২৯
চাৰিং-কংগ্ৰেছ-কমিটী …	৪৯
জবাবাৰী-কংগ্ৰেছ …	৫১
চাৰিং-কংগ্ৰেছ …	৬২
"ঢেকুৱা-ঠাৰি সিজোৱা" …	৬৯
"বোকাৰপৰাও সোণ খুটলিবা" …	১১৯
অসহযোগৰ শেষ সভা …	১৩২
বন্ধু-বান্ধৱৰ লগত পত্ৰালোচনা …	১৪২
অসহযোগৰ পুৰস্কাৰ …	১৪৮
শিৱসাগৰ-জেলত …	১৫৭
যোৰহাট-জেলত …	১৬৯
"গাৱঁত ধৰাঁগৈ" …	১৯৪
১৯৩০ চনৰ অসহযোগ …	২০৯
স্বৰাজ্য লাভৰ নতুন পথ …	২৩২
পাণ্ডু কংগ্ৰেছৰ এচেৰেঙা …	২৪৩
বীৰপূজাৰ প্ৰেৰণা অনাত …	২৫০
চাৰিং-শলগুৰি ৰায়ত-সভা …	২৬৭
মহাত্মাৰ সম্বৰ্দ্ধনা …	২৭৫
চাৰিং-আস্পতাল …	২৮৫
"আমাৰ দোকান" …	২৮৯
ওপৰঞ্চি …	২৯৫
নামৰ সূচী …	২৯৯

Ple ise … fully

ভুল ছুটামানৰ শুধৰণী

পৃষ্ঠা	শাৰী	আছে	হব লাগে
৭	২	নীতিয়ে কদাপি প্রসাৰতা লাভ কৰিব	নীতি কদাপ প্রসাৰিত হব
৭	৬	কুন্ত	কুণ্ড
১২	৬	সৰ্ব্বজন ঈস্পিত	সৰ্ব্বজন ঈপ্সিত
২০	৪	পৰাধ্বীনতা ক্লীষ্ট	পৰাধীনতাক্লিষ্ট
২৪	১	মিৰিমামল	মিৰি মামল
২৫	১০	সৰই	সৰহ
২৫	২০	গাৰ্ৰলীয	গাৰঁলীয়া
২৯	১৬	এনে এজনো	এনে এজন কোনো
৩১	২	কেও	কেঁও
৩১	৫	কুকলি	ফুকলি
৩৪	১	তাঁতবাতিৰ উঘাত	কাঢ়নীৰে তাঁতবাটিৰ সূতা
৫৭	২	চাইটক	চাইটকা
৫৮	২৩	পালে	পালেহি
৬৩	৩	চিনাকী	চিনাকি
৭৫	১৩	অসন্তুষ্ট	সন্তুষ্ট
৭৮	১৪	খৰঙ্কৰ	খয়ঙ্কৰ
৭৯	২৭	আগ দি	আগত দি
৮৮	২	জৰিমানা হল	জৰিমনা হল। তেওঁ
৯৬	১৯	দাম	দান
৯৯	৬	দুটি—কানিৰ	দুটি-এটি কানি-টিকিৰা পান কৰি
১০০	২৪	কৰি থয়	কৰে
১০৫	২৪	মাঞ্জু	মাজু
১৩২	৯	খবৰ	সত্য খবৰ
৯৯	১৬	খিঙ্খিঙীয়া	টিংটিঙীয়া
,,	২৩		
	২৫	শৰ্ম্মা অৰ্জিন	শৰ্ম্মা সময় আৰু ভদ্ৰভাৱ মোল সুবুজাৰ মাধত অৰ্জিন

পৃষ্ঠা	শাৰী	আছে	হব লাগে
১৯৯	২৬	পাতকী নিষ্ঠা	পাতকী, এনেয়ে ভদ্ৰতা
১৬৩	২৩	বক	বাক
১৬৮	৯	প্ৰডাৰ	প্ৰীডাৰ
১৭২	১১	নিদ্ধণ্ডাখিল	নিদ্ধতাখিল
১৭৩	১১	লোৱাৰ আগতে	লোৱাব ছুবছৰগান আগলৈকে
১৭৪	৫	ৰামুগাৰঁৰ	ৰামুগাৰঁৰ
১৮৪	১৪	তুমি দেখোন	তুমি
২১৬	৯	ৰকমে বুলিব কব	ৰকমৰ বুলি ক'ব পাৰে
২২০	৮	নেতাসকলৰ	নেতাসকলক
২৪৮	২১	দুগণ	দুৰ্গী
২৪৯	১২	হাতভৰিৰে	হাতে-মুখে
২৫৯	৫	মতসাৰে বজ্ৰপাত	মাতসাৰে বজ্ৰ মৰা দৰে
২৬৫	২০	সাৰ্মবি হয়	সামৰি হয়
২৭৫	১০	সিকলৰ	সি সকলৰ
২৮৩	১	বন্মা	বন-মা

THE NATIONAL LIBRARY
21 DEC 1959

কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—

মহাত্মা মোহনদাস কৰমচান্দ গান্ধী (১৯২১)
(ভিঠলভাই কে জাভেৰী এণ্ড ডি, জি, টেণ্ডুলকৰৰ সৌজন্যত)
Reproduced from Tendulkar's "Mahatma"

হল মহাত্মা গান্ধী। মহাত্মা, কংগ্ৰেছ, অসহযোগ—এই তিনিউটা শব্দৰে এৰাব নোৱাৰা সম্বন্ধ যদিও, মাহাত্ম্য-ঐতিহ্য আৰু উন্মাত অৱস্থা ভেদে তিনিউৰো অৱস্থান সুকীয়া-সুকীয়া। কিন্তু মহাত্মাৰ অসহযোগ ওলোৱাৰ পিছৰপৰা গা-গছ আৰু ডাল-পাত একেটা হল অৰ্থাৎ অসহযোগী হলেই গান্ধীয়ে উলিওৱা বিধি-বিধান মানি চলিব লাগিব; গান্ধীৰ মতত চলিলেই কংগ্ৰেছী বা কংগ্ৰেছ-ভক্ত হব লাগিব আৰু কংগ্ৰেছী হলেই বৃটিছ-শাসনৰ বিৰোধী হব লাগিব। মুঠ কথা, সদৌ ভাৰতীয় কংগ্ৰেছ-সভাত অসহযোগৰ প্ৰস্তাৱ গৃহীত হোৱাৰ পাছৰপৰা বৃটিছ শাসনৰ লগত জুইপানী অসঞ্চাৰ কৰিবলৈ ফু-ফু-ফা-ফাকৈ জনসাধাৰণৰ মাজত কোৱাকুই হৈ আছিল। ঠিক এনে সময়তে, সেই মনে-মুনে আলচা কথাকে খামখা ৰজঞ্জনা কৰি দিবলৈ ওলালহি স্বয়ং মহাত্মা গান্ধী।

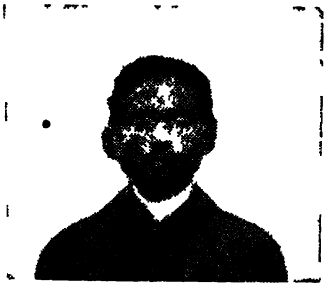

চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা

ইউৰুপীয় চাহখেতিয়কৰ মাজত ত্ৰাস

সেই সময়ত, ইউৰূপীয় চাহখেতিয়কবিলাক উজনি অসমৰ একো-একোজন স্বয়ম্ভূ বজাই আছিল বুলিব পাৰি। গৱৰ্ণমেণ্টৰ আইন-কানুনেও তেওঁবিলাকক স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰিছিল। বৃটিছৰ আদালতত ছাহাব বিলাকৰ "সাতখুন মাফ্।" আমাৰ মানুহে সিবিলাকক ছুঃ বা হেঃ বুলিলেই ছমাহ ফাটেক খাব লাগে আৰু বাগিছাৰ ছাহাবে গোৰ মাৰি আমাৰ মানুহৰ আগ-মঙ্গহ নেফানেফ্ কৰিলেও "বেকচুৰে খালাছ"। গান্ধীয়ে বেহাৰ আৰু দক্ষিণ আফ্ৰিকাত বৃটিছৰ গৰ্ব্ব কেনেকৈ খৰ্ব্ব কৰিলে সেই কথা বাতৰি-কাকতত পঢ়ি আৰু মানুহৰ মুখে-মুখে শুনি অসমৰ চাহখেতিয়ক সকলো আগৰেপৰা চঁকি আছিল। এতিয়া

সেইজন বৃটিছ-গৰ্ব্ব-নিসূদন মহাপুৰুষ সোঁশৰীলেৰেই বাগিছা-প্ৰধান ঠাই যোৰহাটত অৱতীৰ্ণ হ'বহি বুলি শুনিলত, সিবিলাকৰ মাজত তৰ-ল—বাম-ল লাগিল। বাগিছাৰ বনুৱা কৰ্ম্মচাৰী কোনেও যাতে গান্ধীক হে নেলাগে, গান্ধীৰ চাঁটোকো চাব নোৱাৰে তাৰ বাবে তেওঁ-বিলাকে নথৈ প্ৰতিবন্ধক জন্মাবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাকৰ হুকুম হ'ল, "গান্ধীক চাবলৈ কোনোবা যদি মনে মনে যায়, তেওঁক আৰু বাগিছাত সোমাবলৈ দিয়া নহয়।" তথাপি, হেজাৰ-বিজাৰ বনুৱা-কৰ্ম্মচাৰীয়ে সেই ভাবুকিলৈ কেৰেপ নকৰি হিল্‌দল্ ভাঙি গান্ধীক দৰ্শন কৰিবলৈ জাঁকি মাৰি ওলাই আহিল।

মাউখে উটিলে গুৰি পৰুৱাৰো মৰণ নাই

তেতিয়া যোৰহাটৰপৰা মৰিয়ণী-তিতাবৰলৈ সৰু ৰেলগাড়ী এখন চলিছিল। গান্ধী আগমনৰ বাতৰিটো বিদ্যুৎ সঞ্চাৰে ব্যাপক হ'লত, ৰেলখন চৰ্কাৰী অৰ্থাৎ গৱৰ্ণমেণ্টৰ গুচি ৰাইজৰ হৈ পৰিল। গান্ধীক চাবলৈ অহা মানুহৰ সেই কেইদিন ইমান হেঁচা-টেপা হৈছিল যে ৰেলগাড়ীৰ বাহিৰে-ভিতৰে, চালে-বাৰে ঠাহ খাই এটাইবোৰ ওলমি আহিছিল। চৰ্কাৰী আইন ভাঙিবলৈ কোনেও নোকোৱাকৈয়ে, আৰোহী-মাউখৰ হেঁচাত ৰেলৰ আইনখন আপোনাআপুনি ভাগি গৈছিল। মাউখে উটিলে বা আঁটিলে গুৰিপৰুৱাবো যে মৰণ নাই সেই কথা মহাত্মাৰ আগমনে হাতে-হাতে দেখুৱালে। ৰাইজ নিমাখিত হ'লেও, একমত হ'লে গৱৰ্ণমেণ্টৰ কটকটীয়া আইনখনো টিলিকিতে উৰাই দিব পাৰি—এই কথাও তেতিয়াই প্ৰত্যক্ষভাৱে দেখিবলৈ পোৱা হ'ল। মানুহৰ নিদানে যোৰহাটৰ ন-আলি, গড়ৰ আলি, চেউনীআলি, কঁকিলামুখলৈ যোৱা জগন্নাথ বৰুৱা-আলিত বিৰ দিও বাট পাবলৈ নোহোৱা হৈছিল। গোটেই শিৱসাগৰ জিলাৰ মতা মানুহবোৰ যেন (মহিলা ওলোৱা নাছিল) গান্ধীক চাবলৈ সেইদিনা যোৰহাটতে লাড়ু বান্ধিছিলহি।

Please handle this book carefully

আৱং পথাৰৰ সভা

এতিয়া য'ত ষ্টেডিয়ম অৰ্থাৎ আৱং পথাৰ হৈছে, তাতে গান্ধী-সম্বৰ্দ্ধনাৰ বিৰাট মুকলি সভা হৈছিল। উত্তৰে কাছাৰী ঘৰ, দক্ষিণে পথলুৰা আলি (পুৰণি চেউনীআলি), পুবে হাইস্কুলৰ ঘৰ, পছিমে বৰপাত্ৰ আলি—এই চাৰি সীমাৰ ভিতৰত থকা গোটেই মুকলি পথাৰখন যেন এখন মূৰৰ সাগৰ হে—বেজী এটি সুমুৱাব নোৱাৰাকৈ নিসন্ধি হৈ মানুহেৰে গেজ খাই আছিল। ডেপুটী কমিছনৰ-বঙলাৰপৰা চাই আৰু শুনি থাকিব পৰা অন্তৰতে মহাত্মাৰ বক্তৃতামঞ্চ। যোৰহাটৰ একমাত্ৰ পুৰণি ৰাজনৈতিক অনুষ্ঠান সাৰ্ব্বজানিক সভা আৰু মিউনিছি-পেলিটিৰ ৰেটপেয়াৰ্চ এচচিয়েচনৰ হৈ দুখন অভিনন্দন বা আদৰণি-পত্ৰ দি গান্ধী মহাত্মাক সেই মঞ্চতে মান ধৰা হয়। পত্ৰ দুখন লেখি দিছিল যোৰহাটৰ বয়োবৃদ্ধ নাগৰিক ডাঙৰীয়া উপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা আৰু শ্ৰীযুত গোলোকচন্দ্ৰ বৰুৱা এম-এ. বি-এল্ উকীল ডাঙৰীয়াই।*

অভিনন্দন-পত্ৰ
মহাত্মা মোহনদাস কৰমচাঁদ গান্ধী

মহাত্মাজী,

যোৰহাট সাৰ্ব্বজনিক সভাৰ হৈ আপোনাক আহোমৰাজসকলৰ শেষ ৰাজধানী যোৰহাট নগৰলৈ অতি সাদৰেৰে আৰু সম্মানেৰে বিনীতভাৱে অভ্যৰ্থনা কৰিছোঁ৷ আৰু অভ্যৰ্থনা কৰিবলৈ সুযোগ পাই গৌৰৱান্বিত হৈছোঁ। এই সাৰ্ব্বজনিক সভা, স্বৰ্গীয় জগন্নাথ বৰুৱাই ৩৫ বছৰৰ আগেয়ে স্থাপনা কৰিছিল। আপোনাক চকুৰে দেখা বহুদিনৰ আগৰেপৰা আপোনাৰ কাৰ্য্যকলাপৰ আৰু যশগৌৰৱৰ প্ৰভাৱ এই দেশৰ চৌদিশব্যাপক হৈছে আৰু এতিয়া আপোনাক সশৰীৰেৰে আমাৰ মাজত পাই আমি কৃতাৰ্থ মানিছোঁ। আপুনি নতুন মহৎ প্ৰণালী উলিয়াই নিদ্ৰিত ভাৰতক নতুন প্ৰাণেৰে অনুপ্ৰাণিত কৰিছে। আমি সেই প্ৰণালী অনুসৰি কাৰ্য্য কৰিবলৈ সৰ্ব্বান্তঃকৰণে সাজু হৈছোঁহক। আপোনাৰ আগমনত আমাৰ দেহ-মন নতুন ভাবেৰে নতুন তেজেৰে উৎসাহিত ও উজ্জীৱিত হৈছে।

আপুনি দেখুউৱা পথেই ভাৰতৰ আত্মসম্মান ৰক্ষা আৰু বাইজৰ চিত্তশুদ্ধি কৰি, স্বৰাজ পোৱাৰ একমাত্ৰ উপায় বুলি আমাৰ একান্ত বিশ্বাস।

মহাত্মা, গোটেই ভাৰতৰ ভিতৰত একমাত্ৰ অসমীয়া তিৰোতাই পুৰণি কালৰেপৰা বোৱা-কটা কৰি নিজ পৰিয়ালৰ কাপোৰ যোগাই আহিছিল। কিন্তু পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ প্ৰভাৱত উচ্চশ্ৰেণীৰ কোনো-কোনো মহিলাই এই অত্যাৱশ্যকীয় শিল্প-বিদ্যালৈ

মানপত্ৰৰ সমিধানত, মহাত্মাই অসহযোগীৰ দায়িত্ব আৰু কৰ্ত্তব্যখিনি পানীযেনকৈ ফঁহিয়াই দেখুৱালে। তেওঁ ইংৰাজীৰে (মাজে মাজে হিন্দীৰেও) বাক্যষাৰহঁত এশাৰী-এশাৰীকৈ লেখি পঢ়াৰ দৰে, মুখেৰেই কৈ গৈছিল আৰু ততালিকে প্ৰত্যেক শাৰী বাক্যকে দেশভক্ত ফুকনে অসমীয়া ভাষালৈ ভাঙি (মাজে মাজে বহলায়ো) শুৱলাকৈ বুজাই দিছিল। মৌলানা মহম্মদ আলিয়েও "জবৰ্দ্দস্ত" হিন্দী-উৰ্দ্দু মিলাই তেজী বক্তৃতা দিছিল। তাকো ফুকনেই দুগুণ তেজ উতলোৱা অসমীয়া ভাষাৰেই বুজাই কৈছিল। গান্ধীয়ে পোন-পোনকৈ কথাষাৰহঁত কৈছিল আৰু ফুকনে টোপাকাঁড় মৰা দি মাৰি সেই কথা প্ৰত্যেকজন সমজুৱাৰ অন্তৰত সুমুৱাই দিছিল। মহম্মদ আলিৰ বুজিব নোৱাৰা উৰ্দ্দুও ফুকনৰ মুখত পৰি পনীয়া অসমীয়া হৈ ওলাইছিল। তাৰ ফলত, সেই জনসমাজৰ মাজতে বিলাতী কাপোৰৰ মেজি এটিও ভস্মসাৎ হৈ গল। তৰুণৰাম ফুকন নোহোৱা হলে, কংগ্ৰেছৰ অসহযোগ নীতি অসমীয়াৰ বুকুত

আওকাণ কৰিলেও সৰহভাগ মহিলাই ইয়াক এতিয়াও আবৰি ৰাখি পুৰণি আসামৰ পুৰণি গৌৰৱ অটুট ৰাখিছে।

ভাৰতৰ ঘৰে-ঘৰে যঁতৰৰ প্ৰচলন কৰিবৰ নিমিত্তে আপুনি যি ঐকান্তিক যত্ন কৰিছে, এই প্ৰদেশত সেই চেষ্টা সম্পূৰ্ণ ফলৱতী হোৱাৰ নিতান্ত সম্ভৱ হোৱাত দুখীয়া প্ৰজাই স্বদেশী কাপোৰেৰে'গা ঢাকিবলৈ পাম বুলি আশা কৰি আমি সৰ্ব্বান্তঃ-কৰণে সন্নিৰ্ব্বন্ধে কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰিছোঁ।

পদদলিত ভাৰত-জননীৰ মঙ্গল বিধানৰ নিমিত্তে স্বায়ত্তশাসন আৰু স্বৰাজলাভৰ পথ দৰ্শাই সকলো ৰাইজৰ মনত আশাৰ সঞ্চাৰ কৰি নিৰ্ভীক ভাৱে কাৰ্য্য কৰিবলৈ আপুনি প্ৰদেশে প্ৰদেশে ফুৰি যেনে স্বাৰ্থত্যাগ আৰু একাগ্ৰচিত্ততাৰ চিন দেখুৱাইছে, সেই ছবি ভাৰতবাসীৰ হৃদয়ত কটকটীয়াকৈ আঁকা থাকিব।

পৰম করুণাময় পৰমপিতা পৰমেশ্বৰৰ পাদপদ্মত আমাৰ সৰ্ব্বান্তৰৰ সৰল প্ৰাৰ্থনা আপুনি যেন সুস্থকায়ে দীৰ্ঘজীৱী হৈ আমাৰ প্ৰপীড়িত পৰপদদলিত ভাৰতজননীক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ইতি—

ভৱদীয় বিনীত—

৮ ভাদ, ১৮৪৩ শক
ইং ২৪ আগষ্ট, ১৯২১ চন

শ্ৰীকৃষ্ণকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য
" উপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা
আদি সাৰ্ব্বজনিক সভাৰ সভ্যসকল

কেতিয়াও নেলাগিলহেঁতেন। ফুকন ঐতিহ্যপূৰ্ণ সম্ভ্ৰান্তকুলীয়া ঢেকীয়াল ফুকনৰ বংশধৰ হোৱা বাবেহে অসমীয়া মানুহৰ সাত শ বছৰীয়া পুৰণি ভেম এটাৰ ওপৰত মাধমাৰ বহুৱাব পাৰিলে। ঐতিহ্যৰ নামগোন্ধ নথকা একোজনক বৃত্তি-পুৰস্কাৰ দি, ঠেলি-হেঁচি ওপৰলৈ তুলি, সেই

MAHATMA MOHANDAS KARAMCHAND GANDHI

Mahatmaji,

We, the undersigned ratepayers of the Jorhat Municipality, on behalf of ourselves and the members of the Jorhat Rate Payers' Association, beg to accord to you a cordial and respectful welcome on the occasion of your long expected visit to the most interesting and ancient corner of the Indian Empire abounding in historical relics and splendid natural sceneries.

Your name and fame as the central figure of a great movement the world has ever seen, have reached this nook long before your personal presence in our midst, inspiring hope and courage in the dependent hearts of the poor and weary who have come to see you from the remote interior at a considerable trouble and inconvenience when the paddy cultivation is in full swing.

Mahatmaji, Assam has a history of its own from the times of the Mahabharata and it was under the Shan race called the Ahoms, who ruled from 1229 A.D. down to 1824, when it has passed into the hands of the English. You will be glad to learn that the Hindus and Mehommedans have been living here side by side in peace and harmony and in good fellowship.

This is not the time and place to enter into any detail of the past history of Assam, but we have tried to give a rapid sketch only with a view to create your interest in a country, which has been much misrepresented.

We, here, take the opportunity of welcoming to our town Begum Shaheba Muhammad Ali and Moulana Saheb Muhammad Ali, who have come all the way to infuse new life and spirit into the hearts of an once brave and free people.

দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন

মূৰ্ত্তিমতী স্বাধীনতা মুক্ত বাকদেৱী
শাসন সংযত কণ্ঠ তব অধিষ্ঠান
কৰি, বহুদিন ইদেশৰ মূৰ্চ্ছাপ্ৰায়
আছিল নীৰৱে পৰি , লভি মহাস্পৰ্শ
স্পৰ্শমণি মহাত্মাৰ আজি, মায়ামোহ
যত, যত লাজ ভয়, মৃত্যুভয় ধূলি-
আৱৰণ, পৰিল মুহূৰ্ত্তে খহি যত
ত্ৰাস্ত অধীনতা, হৃদি কণ্ঠ বাজি তব
জাগিল দেৱতা , তড়িৎ পৰশে যেন
হৰষত লজ্জাৱতী লতা। মুক্ত তুমি,
মুক্তকণ্ঠ আজি তুচ্ছ বাহ্য বন্ধনেৰে
তৃপ্ত তুমি, দৃপ্ত তুমি, দৃপ্ত জন্মভূমি
দীপ্তি আজি অসমৰ লুপ্ত গৌৰৱৰ
ফুকন উপাধি ধৰি বীৰ অসমৰ ।

—শ্ৰীৰত্নকান্ত বৰকাকতী

কাম কৰাবলৈ লগোৱা হলে কংগ্ৰেছৰ অসহযোগ নীতিয়ে কদাপি সাফলতা লাভ কৰিব নোৱাৰিলেহেতেন। 'মাইক্' নাই, 'গেলেৰী' নাই, তথাপি ঋষিতুল্য মহাত্মাৰ নিযৰ-টোপাল হেন বাণীযে, মুখে-পেটে এক মৌলানাৰ মেঘগৰ্জ্জন কণ্ঠস্বৰে আৰু প্ৰভাৱশালী দেশভক্তৰ ঠলঠলীযা ৰূপোৱালী মাতে গছৰ আগত ওলোমাবাহুলি দি থকা অগণন শ্ৰোতাৰ প্ৰাণত তুৰন্ত সাহ-উদগণিৰ একোটা-একোটা কুড় (কুন্ত) সৃষ্টি কৰি দিলে।

ৰাজভক্তৰ ভয়

সুপ্ৰতিষ্ঠিত বৃটিছ-গৱৰ্ণমেণ্টৰ সহযোগ পৰিত্যাগ কৰিলে শাসন আৰু সমাজৰ খেলিমেলি লাগিব পাৰে—এনে শঙ্কা কৰি বৃটিছ-শাসনৰ অনুগামী জনদিযেক যোৰহটীযা ভব্য-গব্য নাগৰিকে ডেপুটী কমিছনৰ মিঃ ফিলিপ্ছন ছাহাবক লগাইছিলগৈ বোলে, সেই মযদানত গান্ধীসভাখন যেন পাতিবলৈ দিযা নহয। কিন্তু, বৰলাটৰ কটকটীযা হুকুম আছিল, বৃটিছ বিষযাসকলে যেন গান্ধীক পৰিচৰ্য্যা কৰাত কোনো প্ৰকাৰৰ ত্ৰুটী নকৰে। সেই

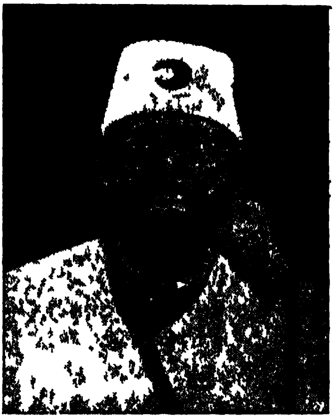

মৌলানা মহম্মদ আলি

নিমিত্তে, আমাৰ 'সহযোগী' ৰাজভক্ত কিগৰাকীৰ টুটকীযা অনুৰোধ বঁজা

We, once more welcome you with all the respect and cordiality and fervently hope that you will in your usual goodness of heart overlook the shortcomings that you may notice in our arrangement for your reception and you will carry a happy memory of your hurried visit to Assam.

JORHAT
August 24, 1921

With due respect and humble submission
We beg to subscribe ourselves,
Members of the Executive Committee
of the Ratepayer's Association.

হল। ৰৰছাহাবৰ তুৱাৰ মুখতে বৃটিছ গৱৰ্ণমেণ্টৰ লগত সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন কৰিবলৈ গান্ধীয়ে উপদেশ দিলে, মহম্মদ আলিয়ে দাঁত কৰচি বৃটিছ আৰু বৃটিছ-শাসনক তিতা সমালোচনাৰে থকাসৰকা কৰিলে, তৰুণ ফুকনে অনুবাদৰ ভাষাৰেই বিদ্ৰোহৰ অগনি জ্বলালে, তথাপি ফিলিপ্-ছনৰ কেঁতকুটেই নহল। হাতীয়ে মাউতে ঠাউনি নোপোৱা পানীত ৰৌ-বাহু মাছ সাৰি থাকে, পানীয়েই নলৰে; অথচ, চিল-চিলীয়া পানীৰ ওপৰত সেন্দূৰী পুঠীৰ চটচটনিত ৰক্ষা নাই। এনে ৰৌ-বাহুৰ ধৈৰ্য্য, গাম্ভীৰ্য্য আৰু শাসনৰ নিয়মতান্ত্ৰিকতাকে সেইদিনা দেখুৱালে মিঃ ফিলিপ্‌ছনে।

ফণিধৰ শৰ্ম্মাৰ "একুইলা" মটৰ-গাড়ী

গান্ধী অহাৰ সময়ত যোৰহটীয়া আঢ্যৱন্তসকলৰ বহুতেই মটৰ-গাড়ী লোৱা নাছিল। সাধাৰণতে ঘোঁৰা-বাগীৰেই ফুৰাচকা কৰিছিল। ঔৰাটিং চাহ-বাগিছাৰ মেনেজৰ আৰু অন্যতম স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীযুত ফণিধৰ শৰ্ম্মাই "একুইলা" নামে ইটালী দেশত নিৰ্ম্মিত এখনি মটৰগাড়ী লৈছিল। 'ষ্টীম ইঞ্জিন'ৰ মটৰকে অসমীয়া ফণি শৰ্ম্মাই জয়ে-জয়ে যোৰহাটত নিজে চলাই, খনদিয়েক ফৰ্ডগাড়ীও ভাঙি, অৱশেষত মটৰ-গাড়ীৰ মৰমটো থাপিথুপি সাঁচি থৈছিল "একুইলা" গাড়ীখনৰ ওপৰতে। ক'ৰবাত ছেকা একণ লাগে বুলি বা কেনেবাকৈ পোটোকা পৰে বুলি, যাকে-তাকে গাড়ীখনত বহিবলৈ নিদিছিল। কিন্তু, যোৰহাটত থকা কেইদিন অপহুতা-অসুৰা আলধৰাৰে সৈতে মৌলানা মহম্মদ আলিৰ আঢ়ৈ মোণীয়া বিৰাট বপুটো বহুৱাই, আলফুলীয়া "একুইলা" গাড়ীখন ফণি শৰ্ম্মাই চলাই লৈ ফুৰিছিল। যিখন গাড়ীত ছজনতকৈ সৰহ মানুহ নধৰে, সেইখন গাড়ীত ২৪।২৫ জন মানুহ উঠি ফুৰাতও গাড়ীখনৰ শলা এটাও ক'তো ইফাল-সিফাল নহল। যান্ত্ৰিক পদাৰ্থতো অহিংস ধৰ্ম্মৰ বা-লগা দেখি "সহযোগী" সকলো আচৰিত নোহোৱাকৈ নেথাকিল।

গান্ধী-মাহাত্ম্যৰ প্ৰভাৱ

আগেয়ে ছাহাব বা ছাহাবৰ নিচিনা কোনোবা বগা মানুহ এটা বা এজন দেখিলেই আমাৰ মানুহ ভয়তে লেউ-সেউ হৈ পৰে। বাগিছাৰ মাজেদি বাইচাইকেল বা ঘোঁৰাত উঠি যাব নোৱাৰে। অইন কি, কোনো কোনো কোম্পানীৰ মেনেজৰ ছাহাবৰ বঙলালৈ উঠিব লগীয়া হলে, তলত জোতাজোৰ সোলোকাই থৈ হে যাব লাগে। ছাহাব দেখিলেই দেশীয় মানুহে ছাতি জপাব লাগে। বাটত ভেটাভেটি হলেও, "গোড়া" বিদেশীজনক দেশী "নেটিব্"জনে চেলাম দিবই লাগে। ৰজাঘৰীয়া ক্ষমতাত অধিষ্ঠিত বৃটিছ-দেশাধিকাৰ সকলতকৈ বৃটিছ আভিজাত্য ৰক্ষা কৰাত এই চাহখেতিয়ক বিলাংকেই সদায় তৎপৰ আছিল। অৱশ্যে, পত্নম ফুলাদি দুই-চাৰিজন ছাহাবৰ পোৱালি যে চাহনি-বোকাত ফুলা নাছিল, এনে নহয়। এটাইবোৰেই যে টম্, হেৰী, ডিক্ আছিল সিও নহয়। শিক্ষিত, বিদ্বান আৰু পৰৰ বোষ বুজা ছাহাবো সিবিলাকৰ ভিতৰত আছিল। অসহযোগৰ শঙ্খ বজাৰ পিছৰপৰাই "বৃটিছ প্ৰেষ্টিজ" বা বৃটিছ ভেমৰ ফোঁপাউৰিয়েই সাৰ হবলৈ ধৰিলে। সেই ভেম-বিষৰ যিবা একণ লেলাউটি বৈ আছিল, তাকো বছৰদিয়েকৰ পিছত পুৰুষ-সিংহ চন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱাই নকচাৰী-বৈদিহা ছৰ্কাৰী বাটৰ মকৰ্দ্দমা কৰি একেবাৰেই উৰুৱাই পঠিয়ালে। মুঠৰ ওপৰতে, মহাত্মাৰ প্ৰভাৱে বৃটিছৰ আভিজাত্যৰ ওপৰত যেনেকৈ বাগী-কুঠাৰ বহুৱালে, ছাহাবৰ আগত প্ৰেহুভিৰীয়া হোৱা ৰাজহাড়ডালহঁতো সাহে-পিতে ডাঠ কৰি আমাক পোন হবলৈ শিকালে।

ব্যক্তিত্বৰ পূজা

বি-এ জগন্নাথৰ "বৰপাত্ৰ কুটিৰ"-ঘৰতে (বৰ্ত্তমান জগন্নাথ বৰুৱা কলেজৰ ঘাই ঘৰটোতে) মহাত্মাক দুকাতি অৱস্থান কৰোৱা হৈছিল। শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াৰ আধাসজা ন-ঘৰটোতে আছিল সভাৰ্য্যা মৌলানা মহম্মদ আলি। আলি ছাহেবৰ বক্তৃতা শুনি গধূলি চলিহাৰ

চোঁতালতে ইস্লামধৰ্ম্মীসকলে মূৰৰ ফেজ টুপীবোৰ অগ্নিদগ্ধ কৰি পেলালে। তুয়ো গৰাকী মুখ্য-অতিথিক সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰি আদৰ-অভ্যৰ্থনা জনাবলৈ জাতি-ধৰ্ম্মনিৰ্বিশেষে যোৰহটীয়া ৰাইজ উবুৰি খাই পৰিছিল। একোটা মতবাদ, যিমানেই কি কামিলা আৰু যুক্তিপূৰ্ণ নহওক, ব্যক্তিত্বৰ মড়লত সেই মতবাদৰ যুক্তিখিনি বিকশিত নহলে, ভাৰতৰ জনপ্ৰাণীয়ে সতকাই তাক গ্ৰহণ কৰা দূৰৈৰ কথা, তাৰ ওচৰকে চাপিব নোখোজে। সেই গুণেই ভাৰতবৰ্ষত অনন্তকালৰপৰা ব্যক্তিত্বৰ পূজা চলি আহিছে। মহাত্মা গান্ধীৰ মতবাদতকৈ গান্ধীৰ ব্যক্তিত্বই ভাৰতীয় হৃদয়ত প্ৰভাৱ-প্ৰতিপত্তি বিস্তাৰ কৰাৰ এইটোৱেই ঘাই কাৰণ।

+ + +

[২]

যোৰহাটত কংগ্ৰেছ-খিলাফটৰ কাম

গান্ধী আগমনৰ আগতে এইসকল প্ৰমুখ্যে বহুতে যোৰহাটত কংগ্ৰেছ-খিলাফটৰ কাম আৰম্ভ কৰি দেখুৱায় :—শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা, মৌলবী দেবাজুদ্দিন আহমদ (উকীল), কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা, দেৱেশ্বৰ চলিহা, গঙ্গাধৰ বৰকটকী, হেমনাথ শৰ্ম্মা, বৰুৱা, গোপালচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা, ঘনকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য, ৰত্নেশ্বৰ শৰ্ম্মা, শ্ৰীযুত মুৰুলীধৰ বৰুৱা (বালিগাওঁ), শ্ৰীযুত গোপীনাথ বেজবৰা আৰু মহেশ্বৰ কটকী।

শ্ৰীযুত চলিহা ডাঙৰীয়া একষ্ট্ৰা এচিষ্টেণ্ট কমিছনৰ আছিল। সেই পদ ইস্তফা দি, তেখেতে পুনৰ ওকালতী ব্যৱসায়ত ধৰে। কংগ্ৰেছৰ আহ্বান শুনি সম্পূৰ্ণ জাতীয়তাবাদী চলিহাই কেইমাহমানৰ আগতে (গান্ধী অহাৰ) সেই ওকালতী ব্যৱসায় পৰিত্যাগ কৰি অসহযোগ আন্দোলনৰ গুৰিয়াল হৈ কাম কৰে।

শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা

সেই দিনত, বৰ ভাগ্যবানজন হে ই, এ, চি, হব পাৰিছিল। "হাকিম" হবলৈ বহুতেই হামৰাও কাঢ়ি ফুৰিছিল। কিন্তু, বংশ-গৌৰৱ, ব্যক্তিত্ব আৰু বিচাৰ-বুদ্ধিৰ ক্ষমতা নোচোৱাকৈ যধে-মধে যাকে-তাকে সেই কামত নিযুক্ত কৰা ছৰ্কাৰী নিয়ম নথকাত যেয়ে-সেয়ে আদালতত বিচাৰকৰ আসন গ্ৰহণ কৰিবলৈ ক্ষমতা নেপাইছিল। যাৰ বংশ-মৰ্য্যদা আছে, যাৰ জ্ঞাতিবৰ্গৰ কোনোবা জনে পূৰ্ব্বে

ৰজাঘৰীয়া বিষয় খাইছিল, যাক সমাজে সন্মানৰ চকুৰে চায়, যাৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ টুলুঙা নহয়, যাৰ বিচাৰ-দৃষ্টি উদাৰ আৰু নিৰপেক্ষ আৰু যাৰ জ্ঞানৰ পৰিধি বহল, তেনেজন লোকৰ ওপৰত হে দেশৰ শান্তি-শৃঙ্খলা আৰু শাসনৰ সন্মান ৰক্ষা কৰি থাকিব পৰা বিষয় ই. এ. চি, চব-ডেপুটি কলেক্টৰ আৰু শিক্ষাবিভাগৰ উচ্চপদবিলাক আৰোপণ কৰা হৈছিল। চলিহা ডাঙৰীয়াই যেতিয়া এনে হেন সৰ্ব্বজন ঈপ্সিত মেজিষ্ট্ৰেট পদটোকো ঠেলা মাৰি পেলাই দি, আকৌ ওকালতীত ধৰিলেহি, তেতিয়াই ৰাইজৰ মন তেখেতৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাৰে দোঁ খাই গল; আৰু অসহযোগ আন্দোলনৰ বা বলিলত যেই তেখেতে ওকালতী ব্যৱসায় বৰ্জ্জন কৰিলে সেই উজনিৰ ৰাইজে তেখেতৰ মূৰত ভক্তি আৰু ভালপোৱাৰ চিন স্বৰূপে "দেশনেতা" মুকুটটো পিন্ধাই দিলে।

কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা বি-এলেও ওকালতী বৰ্জ্জন কৰি দেহা মাৰি অসহযোগৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। সৰল, নিমাখিত অথচ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ কৃষ্ণ শৰ্ম্মাক সকলোৰে মৰমতে "মামা" বুলি মূৰত তুলি ললে। চলিহা ডাঙৰীয়া মুখ্য আৰু শৰ্ম্মাদেৱ পালী-নেতা স্বৰূপে কংগ্ৰেছৰ বাঘজৰী ডাল ধৰি যোৰহাট মহকুমাটোত অহিংস অসহযোগৰ ৰথখন পূৰ্ণবেগে চলাবলৈ ধৰিলে।

কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা

"অসাম বিলাসিনী"

সেই সময়ত, অসমত একেখন মাথোন উগ্ৰপন্থী সাদিনীয়া বাতৰি-কাকত আছিল "আসাম বিলাসিনী"। ছৰ্কাৰী পেঞ্চনভোগী কৃষ্ণকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য আছিল তাৰ ঘাই সম্পাদক। ৺ঘনকান্ত ভট্টাচাৰ্য্যই পালীৰূপে কাকতখন সম্পাদন কৰিছিল। বৃটিছ ছৰকাৰৰ উদ্ভওালি আৰু গহিত শাসনৰ ক্ষতবিক্ষত· সমালোচনা যেতিয়া ধাৰাবাহিককৈ 'বিলাসিনী'ত ওলাবলৈ ধৰিলে, তেতিয়াৰপৰাই কাকতখন যে ক'লা 'প্ৰেছ আইনৰ' গৰাহত পৰিলেই নে, সম্পাদকজনৰো বহুত লটি-ঘটি হল। মহাত্মাক সম্বৰ্দ্ধনা জনোৱাত মৰসাহ দি এখেতেই

কৃষ্ণকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য

অভ্যৰ্থনাৰ আগগুৰি কাটিছিল। মহাত্মা প্ৰত্যাৱৰ্ত্তন কৰাৰ লগে-লগে 'বিলাসিনী প্ৰেছ' বাজেয়াপ্ত হল আৰু ভট্টাচাৰ্য্যদেৱে পাই থকা পেঞ্চনো বন্ধ কৰা হল।

"বিলাসিনী প্ৰেছ" বাজেয়াপ্ত কৰি কংগ্ৰেছৰ মুখপত্ৰখন বন্ধ কৰা হল হয়, পাছে, কংগ্ৰেছৰ কাম হলে কোনেও বন্ধ কৰিব নোৱাৰিলে। যোৰহাটৰ গাৱেঁ-ভূঞে, চুকে-কোণে ন-পানীৰ দৰে ঠায়ে-ঠায়ে কংগ্ৰেছ কমিটি স্থাপন হবলৈ ধৰিলে। গঙ্গাধৰ বৰকটকী, শ্ৰীযুত মুকুন্দধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত ৰত্নধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত গোলোকচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা, শ্ৰীযুত সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া, ৺বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা*, টীয়কৰ শ্ৰীযুত বিশ্বনাথ

* স্বৰ্গীয় বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা

যোৰহাটৰ এজন সৰৱৰহী নেতৃস্থানীয় কংগ্ৰেছ কৰ্ম্মী, নিঃস্বাৰ্থ দেশসেৱক, গঠনমূলক কামত আগৰণুৱা, সাহিত্যিক আৰু বক্তা ৺বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাই যোৱা ১৯৫৬ চনৰ

বৰপূজাৰী, শ্ৰীযুত বিদূৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত লীলা বৰুৱা, চাৰিগাঁৱঁৰ ৺চন্দ্ৰকান্ত বৰুৱা, চাওখাতৰ ৺শশীধৰ মলীযাবৰা, বালিগাৱঁৰ শ্ৰীযুত খেতকধৰ বৰুৱা, শ্ৰীমুত বাবুলা ফুকন প্ৰভৃতি স্বদেশপ্ৰাণ ডেকা সকলোবেই আন্দোলনৰ জুইত জঁাপ দি পৰিলহি।

বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা

শ্ৰীযুত ৰামেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য

নিৰ্জ্জু স্বভাৱ, দেশাত্মবোধৰ অগ্নিত প্ৰজ্জ্বলিত অন্তৰ লৈ, কলেজৰ শিক্ষা আধাখিনিতে এৰি, কামৰূপৰ বৰপেটাত সেই অগ্নিৰ শিখা

৩ ডিচেম্বৰ তাৰিখে মাদ্ৰাজৰ ভেলোৰ 'হস্পিটেলত শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে। তেখেতে কেইবামাহো ধৰি হৃদ ৰোগত ভুগিছিল। অসহযোগ আন্দোলনত লাগি ১৯২১ চনত কটন কলেজৰপৰা কলেজ বৰ্জ্জন কৰি আন্দোলনৰ গুৰি ধৰিছিল। তেতিয়াৰেপৰা

উৰুৱাই যোৰহাটৰ পুব অঞ্চল—বামুণৰপুখুৰী, চেলেং, জাঁজী, টীয়কত শ্ৰীযুত ৰামেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্যই বৃটিছ-বিৰোধী আন্দোলনৰ বা-মাৰলী তুলিলেহি। কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মাই নগৰত হেড্ অফিছ পাতি মহেশ্বৰ কটকী আদিক লগত লৈ চাওখাত, নকচাৰী, পীড়াকটাত খতিখুণ নোহোৱাকৈ অসহযোগৰ মূল নীতি কানি-ভাং বৰ্জ্জন, বিলাতী কাপোৰ বৰ্জ্জন আৰু সূতাকটাৰ প্ৰচলন কৰিবলৈ ধৰিলে।

কংগ্ৰেছ পুস্তিকা

সুসাহিত্যিক দেৱেশ্বৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই "অন্ন সংস্থানৰ" বিষয়ে কিতাপ লেখি, নিজে যঁতৰ-কপাহৰ দোকান দি আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ আৰ্হি দেখুৱালে; বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাই "সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন" নামে পুস্তিকা এখনি গোটেই জীৱন দেশৰ কামতেই লাগি আছিল। তেখেতৰ মৃত্যুত যোৰহাটে এজন নিস্বাৰ্থ দেশসেৱক হেৰুৱালে।

৺বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাৰ জন্ম ১৮৯৮ চনৰ ৯ আগষ্ট তাৰিখে যোৰহাটৰ তৰাজানত। তেখেতৰ পিতৃদেৱেক আছিল ৺পণ্ডিত তোৱধৰ শৰ্ম্মা। অতি কম বয়সতে পিতৃ-মাতৃক হেৰুৱাই ৺বিদ্যা শৰ্ম্মা ববককাইদেৱেক পণ্ডিত ৺লক্ষ্মীনাথ শৰ্ম্মাৰ তত্ত্বাৱধানত ডাঙৰদীঘল হয়। ১৯২১ চনত কটন কলেজৰ ৪ৰ্থ বাৰ্ষিক শ্ৰেণীৰপৰা কলেজ বৰ্জ্জন কৰি অসহযোগ আন্দোলনত যোগ দি কাৰাবৰণ কৰে। নাগপুৰত বহা নিখিল ভাৰত কংগ্ৰেছ আৰু নিখিল ভাৰত ছাত্ৰ সন্মিলনত ক্ৰমে সেই সময়ৰ অসমীয়া কাকত 'আসাম বিলাসিনী'ৰ প্ৰতিনিধি আৰু কটন কলেজৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে যোগ দিয়ে।

সক্ৰিয় ৰাজনীতিপৰা কিছুদিন আঁতৰি আছিল যদিও গোটেই জীৱন কংগ্ৰেছৰ কাম কৰিয়েই পঠিয়ালে। কিছু দিনৰ আগলৈকে তেখেত যোৰহাট জিলা কংগ্ৰেছৰ চেক্ৰেটৰী আছিল। ইয়াৰ উপৰিও ভাৰত সেৱক সমাজ, হিতসাধিনী সভা আদি নানান গঠনমূলক অনুষ্ঠানৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত আছিল।

তেখেত এজন ভাল বক্তা আৰু সাহিত্যিক আছিল। তেখেতৰ প্ৰকাশিত "সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন", "জিলিঙনী", "অগ্নিশিখা", "মনোৰাম" আদিৰ উপৰিও বহুত লিখা অপ্ৰকাশিত হৈ পৰি আছে।

শিক্ষা-বিষয়তো তেখেত আগৰণুৱা আছিল। তেখেতৰ অদম্য চেষ্টাৰ ফলত যোৰহাটত দুখনকৈ হাইস্কুল থিয়দঙা দি উঠিছে।

লেখি অসহযোগটো নো কি তাক বুজালে। "মহাত্মা গান্ধীৰ" জীৱনী এখনো লেখি প্ৰকাশ কৰিলে শ্ৰীযুত কেশৱানন্দ শৰ্ম্মা পাঠকে। কেন্দুগুৰি-চাৰিগাওঁ-ৰংদৈ-বাহনা, চাওখাত-মেলেং আদি বুদ্ধি-প্ৰতিভা-সম্পন্ন লোকৰ বহুগাওঁবোৰত, বোকাপানীলৈ কেৰেপ নকৰা, আগলৈ আশাৰ টোপোলা নবন্ধা, নিস্বাৰ্থ, নিৰহঙ্কাৰী, নিয়মানুবৰ্ত্তিতাৰ অনুসৰণ-কাৰী চন্দ্ৰকান্ত বৰুৱাকে প্ৰমুখ্য কৰি স্বয়ংসেৱক সমূহে বৃটিছ শাসনৰ প্ৰতি বিদ্বেষ ভাব ছটিয়াই ফুৰিলে। এই অঞ্চলবিলাকত গুৰি ধৰিছিল শ্ৰীযুত গুণনাথ বৰঠাকুৰ আৰু শ্ৰীযুত দেৱেশ্বৰ শৰ্ম্মাই।

কেশৱচন্দ্ৰ বৰা বি এচ চি

হাতত বাতবি কাকত লৈ, শিৱকান্ত শৰ্ম্মা বৰ মহৰী আৰু শ্ৰীযুত সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰ চেতীয়া থাকিল চাৰিঙ্গীয়া টিলিকি আমৰ পোনে। লাহিং-দেবেৰাপাৰ গাখীৰ-খোৱাত স্বাধীনতাৰ ধ্বজা পুতিলে লাহিঙৰ শ্ৰীযুত হেমনাথ ফুকন আৰু মাজকুৰিৰ হেমনাথ শৰ্ম্মা বৰুৱাই। ৰায় ছাহাব নাৰায়ণ বৰুৱাৰ উদ্যোগত পুতেক বিষ্ণুপ্ৰসাদ বৰুৱাই বিলাতীৰ সলনি

দেশী কাপোৰ চলাবলৈ মুৰ পুতি লাগিল। তিতাবৰত ৰত্নেশ্বৰ শৰ্ম্মা আৰু পকামুৰাত চন্দ্ৰধৰ ফুকনে নেতৃত্ব গ্ৰহণ কৰিলে। মাজুলীত বাট দেখুৱালে শ্ৰীযুত কেশৰচন্দ্ৰ বৰাই। আন্দোলনটোৰ গুটি ধৰাবলৈ গঠনমূলক পৰামৰ্শ দিলে শ্ৰীযুত বেথাৰাম বৰাই। আহোম ভাষাবিদ ৰায় ছাহাব গোলাপচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ পুত্ৰ শ্ৰীবিপিনচন্দ্ৰ বৰুৱাই বি-এ পাছ কৰিয়েই যোৰহাটৰ চকবজাৰত শাক-পাচলি বেচিবলৈ ধৰিলে ; বৰুৱাই দেশী বস্তুৰ দোকানো দিলে। এই দৰেই পুবে-পছিমে, উত্তৰে-দক্ষিণে, যোৰহাটৰ চুকে-কোণে স্বদেশ প্ৰেমৰ কঠীয়াৰেই স্বদেশ উদ্ধাৰ কৰিব পৰা আহিলা-পাতিৰ ভঁড়াল নিৰ্ম্মাণ কৰা হল। বৰ সেনাপতি কুলধৰ চলিহা আৰু মহাত্মাৰ অবিৰক্ত ভক্ত কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মাৰ আদেশ মানি এইৰূপেই অলেখ দেশ-সেৱকে মোৰ নোপোৱা সমাজত ইংৰাজ খেদোৱা মন্ত্ৰেৰে ধাৰাসাৰে বিহলঙনি কোবাই ফুৰিছিল। তাৰেই সুস্থ লক্ষণ প্ৰকাশ পালে মহাত্মাৰ পোন প্ৰথম পদাৰ্পণত হোৱা জনমণ্ডলীৰ দুৰ্জ্জয় সমাৰোহৰ দিনা।

\+ + +

[৩]

শিৱসাগৰত অসহযোগৰ ফণা

(ক)

২৫ আগষ্টৰ দিনা শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা, ৺দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ আৰু ৺ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ—এই তিনিউগৰাকী নেতাই 'বৰপাত্ৰ কুটিৰ'তে মহাত্মাক সাক্ষাৎ কৰি শিৱসাগৰলৈ যাবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। তেতিয়াই মহাত্মাই সুধিলে,

"শিৱসাগৰত নো কি চামগৈ ?"

এখেতসকলে কলে, "স্বৰ্গদেৱসকলৰ কীৰ্ত্তিচিন ৰংঘৰ, কাৰেংঘৰ, দ'ল-পুখুৰী চাব বুলি আমন্ত্ৰণ কৰা হৈছে।"

কথাষাৰ শুনি মহাত্মাই আশা বিৰিঙিউৰা চকুমণিজোৰ অলপ ওপৰমুৱা কৰি গহীনাই মাত লগালে, "আপোনাসকলে সেই মৈদামবোৰত সঞ্জীৱনী পানী ঢালকগৈচোন। ঠন ধৰিলেই, চাবলৈ আহিম বাৰু।"

প্ৰতিনিধি কিগৰাকী পোনেই থোহমোহ খালে যদিও, সেই আশ্বাস-বাণীযেই তেখেতসকলৰ অন্তৰত অফুৰন্ত উৎসাহৰ নিয়ৰ-টোপাল সৰুৱাই দিলে।

দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ

জালিয়ানৱালা বাগত হত্যাকাণ্ড হোৱাৰ পিছতে, ১৯২১ চনত, শিৱসাগৰত কংগ্ৰেছ কমিটি প্ৰতিষ্ঠিত হয় আৰু জয়ে-জয়ে উকীল দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ বি, এল্, আৰু ভুবনচন্দ্ৰ গগৈয়ে ক্ৰমান্বয়ে তাৰ সভাপতি-সম্পাদকৰ বাব গ্ৰহণ কৰে। বৰঠাকুৰে ওকালতী ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰা তেতিয়া পাঁচ বছৰমান হে হৈছিল। ডেকা তৰপ উকীলৰ ভিতৰত বৰঠাকুৰৰ সুখ্যাতি আৰু মোকৰ্দ্দমা-লগা মানুহৰ মাজত

প্ৰতিপত্তিও ওপৰলৈ উঠি আহিছিল হে মাত্ৰ। গাৰে ভূঞে সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজেও "প্ৰহ্লাদ উকীলক" (তেখেতৰ জনাজাত নাম) চিনি পোৱা হৈছিল। উকীল হৈ, একেৰাহে লাগি থাকিবলৈ পোৱা হলে, তেখেতলৈ চৰকাৰে কোনোবা এদিনা বিচাৰকৰ আসনৰ নিমিত্তে বৰশী টোপালেহেতেন বুলি কব পাৰি আৰু তেখেতেও বেস্কত নাইবা মাৰোৱাৰীৰ ঘৰত টকাৰ সুৰা বান্ধিব পাৰিলেহেতেন। কিন্তু, জন্মভূমিৰ মুক্তি-শঙ্খ যেই বাজিল, সেই তেখেতে সকলো আশা-ভৰসা জলাঞ্জলি দিলে।

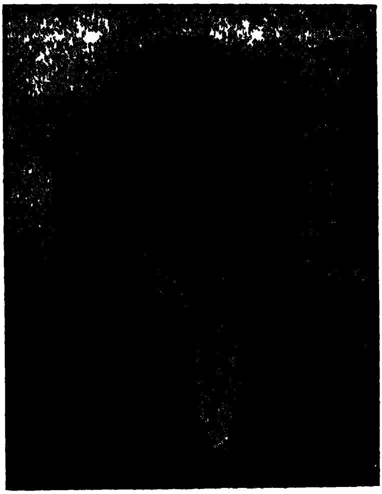

৺দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ

ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ

সেইদৰে, গগৈদেৱেও বৃটিছ-আমোলাতন্ত্ৰৰ তলত এগৰাকী বিশিষ্ট কৰ্ম্মচাৰী বা পদাধিকাৰী হবগৈ পাৰিলেহেতেন। গগৈৰ দেউতাক ৺ফটিকচন্দ্ৰ গগৈ ডাঙৰীয়া পুলিছ-ইন্‌স্পেক্টৰ আছিল। তেখেতে হেনো কাম কৰা দিনত ইমান অভ্যুদয়কৈ চিকা-ৰূপ (টকা) পাইছিল যে এবাৰ টকাৰ ভৰত, টকা অনা গাড়ীখনৰ ব'মডাল ভাগি গৈছিল। চৰকাৰৰো তেখেত বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ আছিল। উচ্চশিক্ষা লাভ কৰোঁ বোলা হলে, টকাৰ নাটনিয়ে ভুবন গগৈক বাধা দিব নোৱাৰিলেহেতেন। জালিয়ানৱালাবাগৰ হত্যাকাণ্ডই যেতিয়া সৰহ ভাগ ৰাজভক্তকো তিতাকেহা লগালে, দেখাদেখিকৈ বৃটিছ-শাসনৰ বিৰুদ্ধে মানুহৰ মন উত্তেজিত হৈ উঠিল,

কংগ্রেছৰ আগৰ আবেদন-নিবেদনৰ পন্থ এৰি বৃটিছ-শাসনতন্ত্ৰৰ লগত সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন কৰিবলৈ ওলাল, তেতিয়া ছেগ বুজি, ৰাজলক্ষ্মীৰ কৃপাত ভৱিষ্যত জীৱনটো প্ৰফুল্লিত কৰিব পৰা সত্বেও, ভুবনচন্দ্ৰ গগৈদেৱে পৰাধীনতা-ক্লিষ্ট দেশখনৰ অমাৱস্যাত আপোনা-আপুনি শিৱসাগৰত জেঁাৰ-আৰিয়া লগাই দিলে। মহাত্মাৰ আশীৰ্ব্বাদ শিৰত লৈ, বৰঠাকুৰ গগৈয়ে ৰণথলী প্ৰস্তুত কৰিলে। সেই থলীত থিত লৈ বৃটিছ-শাসনৰ বিৰুদ্ধে অহিংস যুদ্ধ কৰিবলৈ কেউ-ফালৰ পৰা দলদোপ-হেন্দোলদোপকৈ স্বয়ংসেৱক ওলাই আহিল। ছৰ্কাৰেও দণ্ডবিধি আইনৰ ১০৭

৺ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ

আৰু ১০৮ ধাৰা প্ৰয়োগ কৰি অসহযোগী নেতাসকলক ৰাজদ্ৰোহৰ অভিযোগত পেলাই এফালৰপৰা কাৰাৰুদ্ধ কৰি নিলে। বৰঠাকুৰ, গগৈও সেই আইনৰ কৱলত পৰি প্ৰত্যেকজনেই এবছৰকৈ অ-শ্ৰম কাৰাদণ্ড ভোগ কৰিলে।

অসহযোগৰ মূলনীতি

জেললৈ যোৱাৰ দিনাই তেখেতসকলে ৰাইজলৈ এখনি গোহাৰি-পত্ৰ পঠিয়াইছিল। অসহযোগ আন্দোলনৰ মূল-নীতি আৰু উদ্দেশ্য

কি তাক তাতে ফটফটীয়াকৈ বুজাই দিছিল আৰু সেই আন্দোলন চলাই থাকিবলৈ ৰাইজক কেনেকৈ উপদেশ দিছিল তাৰে চানেকি বুলি গোহাৰিপত্ৰখন তলত হুবহু তুলি দিয়া হ'ল ঃ—

বৰঠাকুৰ-গগৈৰ গোহাৰি পত্ৰ

ৰাইজ,

ঋষিতুল্য মহাত্মা গান্ধী আৰু কংগ্ৰেছৰ আদেশ শিৰত লৈ প্ৰায় ন মাহ আপোনাসকলৰ চৰণ সেৱা কৰাৰ ফলতেই আজি জেলত জিৰণি লবলগীয়া হৈছে। জেল আমাৰ নিমিত্তে বন্দীশাল নহয়ং; ই হৈছে বৈকুণ্ঠপুৰী বা স্বৰাজ-আশ্ৰম। আমাৰ মুক্তি, দেশৰ মুক্তিৰ হেতুকে, সত্যক সাৰুটি শান্তিৰে যি আন্দোলনত অৱতীৰ্ণ হৈছিলোঁহঁক, সেই আন্দোলনৰেই বিপক্ষ আমোলাতন্ত্ৰই আমাৰ সজ উদ্দেশ্যত বাধা জন্মাৱৰ উপলক্ষে আমাক আৱদ্ধ কৰি ৰখাত আপোনাসকলে, বোধকৰোঁ, বেজাৰ পাইছে। যদি আপোনাসকলৰ প্ৰাণত আমালৈ অলপো মৰম আছে, তেনেহলে কানি বৰবিহ, ভাং, মদ আদি পাপৰ বস্তবোৰ সমাজৰ মাজৰপৰা একেবাৰেই নিৰ্ম্মূল কৰিব। দেশীয় ভাইৰে সামান্য কথাতে কাজিয়া কৰি কাছাৰীঘৰত মামলা-মোকৰ্দ্দমা লগাই অকাৰণতে নিজৰ পেৰাৰ ধনখিনি দি আমোলাতন্ত্ৰৰ কঁকালত বল নবঢ়াব। বিদেশী সুতা, নাইবা কাপোৰকানি কিনি নিজৰ মহামাৰ নিজে নিচিস্তিব। ঘৰে-ঘৰে কপাহৰ খেতি কৰি সুতানেতা কাটি ঘৰতে কাপোৰ বৈ লওক। আগতকৈ দুগুণ উৎসাহেৰে সৎপথত থাকি শান্তিৰে সৈতে কাৰ্য্য কৰক। আমাক ফাটেকলৈ অনা দেখি আপোনাসকলে অলপো ভয় নেখাব। সমূহ ৰাইজৰ উন্নতি পথত বাধা জন্মাই প্ৰত্যেক মানুহকে ভয় খুৱাবৰ উদ্দেশ্যেই আমোলাতন্ত্ৰই অন্যায়কৈ আমাৰ বহুতক ফাটেকত আৱদ্ধ ক'ৰি ৰাখিব খুজিছে। ৰাইজ, এয়েই আমাৰ অগ্নি পৰীক্ষা। আমি প্ৰহ্লাদৰ দৰে এককে মোৰ বুলি ধৰি এই পৰীক্ষাত উঠিব পাৰিলেই স্বৰাজ আমাৰ হাতে হাতে। যিমানেই জেললৈ অনা শুনিব, সিমানেই আপোনাসকলে যঁতৰত সুতা কাটিব, সিমানেই স্বদেশী হব, সিমানেই হিংসা-কূৰ্চ্চুট-কপট আদি বেয়া ভাববোৰ একেবাৰেই এৰি ধৰ্ম্মপথত শান্তিৰে সৈতে থাকিব। সিমানেই সকলো অত্যাচাৰ নীৰৱে সহ্য কৰি, নিৰুপদ্ৰৱ হৈ ভাৰত-সন্তানৰ উপযুক্ত কাৰ্য্য কৰিব আৰু সিমানেই গোলামী কৰিবলৈ এৰি স্বাধীনভাৱে জীৱিকা উপাৰ্জ্জন কৰিবলৈ শিকিব।

ৰাইজৰ আশীৰ্ব্বাদ শিৰত লৈ এতিয়া বিদায় হে মাগিলোঁ। ইতি।

শিৱসাগৰ
২৬ আঘোণ, ১৮৪৩ শক।

ৰাইজৰ নিঃকিন সেৱক
শ্ৰীদুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ
শ্ৰীভুবন চন্দ্ৰ গগৈ

কংগ্ৰেছৰ বাটকটীয়াসকল

ছৰ্কাৰী কলেজ বৰ্জ্জন কৰি ইলাহাবাদত প্ৰতিষ্ঠিত জাতীয় কলেজত বি-এ পৰীক্ষা দি আহি ঘৰতে আছিল বিমলাকান্ত বৰুৱা। তেওঁৰ দৰেই (শ্ৰীযুত) অম্বিকা কুমাৰ বৰুৱা, শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা, দুৰ্গাধৰ বৰুৱাও কটন কলেজ বৰ্জ্জন কৰি আহিছিল। ভুবন গগৈ জেললৈ গলত, শান্ত-সৌম্য প্ৰকৃতিৰ বিমলাকান্ত বৰুৱা আৰু উদ্যোগী, মুখবলী শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা যুটীয়া সম্পাদক হল। দুয়োজনেই সলনাসলনিকৈ অফিছ চলোৱা, গোহাৰিপত্ৰ উলিওৱা আৰু ঠায়ে-ঠায়ে সভা সমিতিত বক্তৃতা দিয়া কাম অবিশ্ৰান্তে কৰিবলৈ ধৰিলে। বিমলা একাধাৰে সুসাহিত্যিক, টেটকুটীয়া, অমায়িক আৰু গহীন। সেই গুণে, তেওঁ "স্বদেশ" নামে এখন পষেকীয়া কাকত নিজে লেখি প্ৰচাৰ কৰিবলৈ

বিমলাকান্ত বৰুৱা

ললে। কাকতখন, চাইক্লষ্টাইলত ছেপি গুপুতে-গুপুতে গাৱেঁ-ভূঞে বিলাই দিয়াইছিল। কংগ্ৰেছৰ বা-বাতৰি দিয়া কাকত মাত্ৰেই তেতিয়া ছৰ্কাৰী দমন নীতিৰ গৰাহত। গতিকেই, তাক প্ৰচাৰ কৰাত বৰ সততা অৱলম্বন কৰিবলগীয়া হৈছিল; তথাপি, ছৰ্কাৰৰ চাউল খোৱা হোলগোজ কৰ্ম্মচাৰীৰ চকুত ধূলি মাৰি কংগ্ৰেছ-সেৱকসকলে টিপেটাপে সকলোৰে হাতত দি ফুৰিছিল। "স্বদেশৰ" পিঠিত উঠি অহা

অত্যাচাৰৰ বা-বাতৰিয়ে মানুহৰ আমঠু একালে যিমানেই ক'লা পেলাইছিল, আন কালে সিমানেই আকৌ মনটোহঁত উৎসাহেৰে উথলাই দিছিল। ঘৰলোৰোকা পুলিছৰ দৌৰাত্ম্যত "স্বদেশৰ" ছপা-যন্ত্রটো ঠায়ে-ঠায়ে লুকুৱাই ফুৰিবলগীয়া হৈছিল। সেইবাবে অৱশেষত, চলাওঁতাৰ অভাৱত কংগ্রেছ-বুলেটিন "স্বদেশ"খন হঠাতে মৰি থাকিল।

চেয়দকুল মোচায়েক

খিলাফটত লাগিল আলিগড় কলেজৰ গ্রেজুৱেট চৈয়দ চেয়কুল মোচায়েক। এওঁ চৰ-ডেপুটী কলেক্টৰ আছিল; চৰকাৰী কাম এৰি দেশসেৱা-কামত লাগিলহি। তেওঁৰ লগতে চৈয়দ মহিবুল হুচেইন, আবদুল গোফাৰ, ছেখ জয়নুৰ আলি, মহম্মদ হুচেইন আৰু বদৰুদ্দিন আহমদো। অম্বিকা কুমাৰৰ নেতৃত্বত স্বয়ংসেৱকৰ ফৌজ পৰিচালিত হৈছিল। সেই ফৌজৰ ভিতৰত আছিল পুণ্যধৰ চলিহা, মাণিকচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য, যজ্ঞেশ্বৰ বৰদলৈ, শিৱনাথ শৰ্ম্মা, জয়কৃষ্ণ দত্ত, বংশীধৰ গোস্বামী, চন্দ্ৰশেখৰ দাস, টোকেন্দ্ৰ বৰা, বাবুলা গোস্বামী, শিৱপ্ৰসাদ ফুকন শশীধৰ দত্ত প্ৰভৃতি দৰ্ব্বাৰফীল্ড-দৈকলঙীয়া গাৱঁৰপৰা আৰম্ভ কৰি মেটেকা ঘাটলৈকে গোটেই শিৱসাগৰ নগৰৰ গজলীয়া ডেকাসমূহ।

শ্ৰীযুত পদ্মধৰ চলিহা আছিল জিলা-সংগঠক। দলেবলে উৎসাহ উদ্দীপনাৰে এইবিলাক অসহযোগী ডেকায়েই মহকুমাটোৰ গাওঁভুঁইবোৰ কুলাৰে জৰাদি জাৰিবলৈ ধৰিলে। মাহমৰাত কনকচন্দ্ৰ কোৱঁৰে; লক্ষাকত বোধেশ্বৰ গগৈয়ে; বকতাত তৰুণচন্দ্ৰ বৰুৱাই; কালুগাৱঁত ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া আৰু ডিম্বেশ্বৰ ভুঞাই; খৰাগড়ত পুনাৰাম গগৈয়ে; নামতীমুখ-মাহীগাৱঁত শ্ৰীযুত যোগকান্ত বৰুৱাই; নাজিৰাত বেদনাথ বৰঠাকুৰ, যাদৱানন্দ বৰুৱাই; জাজাত কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা, চন্দ্ৰধৰ শৰ্ম্মা, পদ্মনাথ বৰঠাকুৰ আৰু হেমকান্ত বৰপুজাৰীয়ে; দিছাংমুখ-দিমৌ-নিতাইপুখুৰীৰ ফালে হৰিনাথ চেতীয়া, পীতাম্বৰ গগৈ আৰু নিত্যানন্দ কোৱঁৰে; নৰাগাওঁ-মৰাণগাওঁ-থনামুখ অঞ্চলত কমিছন গাওঁবুঢ়া, পূৰ্ণকান্ত বৰুৱা মহৰী আৰু

দেৱানন্দ খাটনীয়াৰে; দিখৌমুখ-মিৰিগাৱঁত মিৰিমামল পণ্ডিতে; কোৱঁৰ-পুৰত কমলাকান্ত হাজৰীকা আৰু ভগা-মৌজাদাৰ ত্ৰাহীৰাম বৈৰাগীয়ে ; দিছিয়াল-বনগাৱঁত প্ৰেমধৰ হাজৰীকাই ; কমাৰফদীয়াত লোকনাথ দত্তই নিজা নিজা ঠাইৰপৰাই কেউফালে অসহযোগৰ বায়ু বিয়পাই পেলালে। সদৌ শেহত, লীলাৰাম চলিহা আৰু লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাৰে সৈতে (সোণটি) এই নিঃকিনে চাৰিওত থাকি ওচৰ-সমীপৰ গাওঁ-ভুঁইবোৰত মহাত্মাৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিলে। শ্ৰীযুত পদ্মধৰ চলিহাই স্বৰাজৰ গীত ৰচনা কৰিলে। সেই গীতবিলাক ইমান সৰবৰহী হৈছিল যে ডিবুৰুৰপৰা গুৱালপাৰালৈকে প ৰ্ব্ব তে-পা ষ ণ্ডে, পথাৰে-সমাৰে, সভায়-সমিতিয়ে, ভাৱনা-সমদলে, হুঁচৰি-মেজিয়ে তাৰ ধ্বনিহে মুখৰিত হৈছিল। চলিহাদেৱৰ সঙ্গীতে স্বৰাজৰ প্ৰতি বিমনজনৰ মনো গলাই পেলাইছিল। লক্ষ্মীপ্ৰসাদ সিং আৰু তাৰাপ্ৰসাদ সিঙে

পদ্মধৰ চলিহা

সমদলে সেই স্বৰাজ সঙ্গীত গাই ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰাণত স্বাধীনতাৰ হেন্দোলনি তুলি দিছিল। এইদৰে, আন্দোলনৰ জুইকুৰা যেতিয়া চৌদিশে ৰুৰুৱাবলৈ ধৰিলে, সেই জুইতে চ'গা পৰাদি আমগুৰিৰ কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা, মুকুতা বৰুৱা বাহাদুৰ, ফটিকচন্দ্ৰ ভূঞা, গঙ্গাৰাম হাজৰীকা, নামতিৰ দেউকণ মহন্ত, দেওপানীৰ মোহনচন্দ্ৰ শইকীয়া, জীউৰাম সৌকাধৰা আৰু কত কিমানে যে স্ব-স্ব ক্ষেত্ৰত জীৱন মৰণ পণ কৰি ফণা মেলি অহা কংগ্ৰেছৰ অহিংস যুদ্ধত জপিয়াই পৰিল, তাৰ অন্ত নাই।

বিলাতী বস্ত্ৰমেধ যজ্ঞ

সেইসকল অক্লান্ত উদ্যোগী কৰ্ম্মীৰ কৰ্ণধাৰ আছিল জিলা কংগ্ৰেছৰ সভাপতি ৺লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা। এওঁক "মাখন উকীল" বুলিলেহে সকলোৱে চিনি পায়। 'প্ৰহ্লাদ উকীল' জেললৈ যোৱাৰ পিছতে "মাখন উকীলে" সভাপতিৰ সাঙ্গীখন কানপাতি লয়। আন্দোলনৰ আৰম্ভতে, বিলাতী কাপোৰ পোৰা সময়ত লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱায়েই সবাতকৈ আগেয়েই আগভাগ লৈছিল। শিৱসাগৰ-কাছাৰী মুখত পোনেই বিলাতী বস্ত্ৰমেধ যজ্ঞ পতা হয়। তাতে, যাৰ-যাৰ গাত কাপোৰ আছিল, সকলোৱে দাহ কৰিলে। উকীলৰ ভিতৰত দুজন নে এজনে হে, বিলাতীৰ মোহ এৰিব নোৱাৰি সিবিলাকৰ 'গাউন-পেণ্ট' নোপোৰাকৈ ৰাখিলে। সৰই ভাগেই নতুন-নতুন দামী কাপোৰ-কানিও পুৰি ছাই কৰিলে। এই বিলাতী কাপোৰ দাহৰ বাতৰি শুনি নিলগতীয়া গাওঁবিলাকতো তেনেকুৱাকৈ বস্ত্ৰৰ দাহন হবলৈ ধৰিলে। কাপোৰ পোৰাৰ লগে-লগেই কংগ্ৰেছ-কমিটীও স্থাপিত হ'ল; ভলণ্টিয়াৰো দুজন-চাৰিজনকৈ ওলাল। বৰঠাকুৰ-গগৈয়ে উভি থৈ যোৱা কংগ্ৰেছৰ বৰঘৰটো মাখন উকীলে মকৰাজালৰ দৰে ছাটি পেলালে আৰু চেঁলেকাচুবুৰা হৈ থকা কংগ্ৰেছ-কমিটীবোৰ একে নলীয়ে পানী যোৱা যেন আঠাৰে অঠীয়াই পেলালে।

ৰাইজৰ নিকপকপীয়া মনোভাব

কিন্তু, প্ৰায়ভাগ মানুহৰেই মন মহাৰাণী (বৃটিছ) শাসনৰ প্ৰতি ঢালখোৱা। বিশেষকৈ, গাৱঁলীয় মানুহৰ দৃঢ় বিশ্বাস আছিল যে মহাৰাণী ভিক্টৰীয়াৰ শাসনৰ নিচিনা শাসন আৰু ক'ত হব? তেওঁ-বিলাকে ভাবিছিল, মহাত্মা গান্ধী ওলাইছে ধান-খোৱা পোক গান্ধীৰ দৰে দেশখন চুঁচি নিবলৈ। তাতোকৈও এটা প্ৰতিকূল ভাব সোমাই-ছিল—গান্ধীয়েই হেনো ভগৱন্তৰ কল্কী অৱতাৰ; এওঁ দেশখন ভাঙি-ছিঙি লণ্ড-ভণ্ড কৰিব খুজিছে। এনেবোধ মনোভাবত কোনোবাই

বিপৰীতভাৱে টোকৰ মৰা গম পালেই ধৰ্ম্মত মতি থকা হোজা ধৰ্ম্মভীৰু ৰাইজ জিকাৰ খাই উঠে। এনেয়ে মহাৰাণী নামত বিভোৰ, তাতে আকৌ কানি ৰৰবিহৰ ৰাগীত পৰি ভেঁা হৈ থকাত তেওঁবিলাকৰ ভাবিব পৰা শক্তিও লোপ পাইছিল। বিদেশী বৰশীৰ টোপেই যে অজলা মাছৰ মৰণ, এই কথাৰ ভু তেওঁবিলাকে ৰৰকৈ পোৱা নাছিল। কংগ্ৰেছ-কৰ্ম্মীৰ বাধা-বিঘিনিও আছিল অসংখ্য। কোনোবা এজন কৰ্ম্মীয়ে কিবা এটা সুমঙ্গলীয়া কথা কৈ অহাৰ পিছতেই ছৰ্কাৰৰ ভেৰোণীয়া কৰ্ম্মচাৰী একোজন গৈ অমঙ্গল সুচোৱা কথা কৈ কৰ্ম্মীজনৰ সকলো চেষ্টা ভ্ৰষ্ট কৰি দিয়েগৈ। সেই নিমিত্তে, স্বৰাজৰ ফেহুজালি দিওঁতেই যিটো দুখেৰে পৰাধানতাৰ শিলনি তৰপে-তৰপে ভাঙিবলগীয়া হৈছিল তাক স্বাধীন হোৱাৰ পিছত কল্পনালৈকে আনিব নোৱাৰি। অস্ত্ৰশস্ত্ৰ নোহোৱাকৈ অহিংস ভাৱে যুঁজিলে এবছৰৰ ভিতৰতে ইংৰাজ ৰাজত্বৰ আধ্যা পৰিব—মহাত্মাৰ এনে মত আৰু বিশ্বাস পিয়াহদঁতীয়া হলেও, সেই মতলৈ ৰাইজৰ মন ঘোৰোৱাটো সঁচাকৈয়ে খোজকাঢ়ি পৰ্ব্বত লঙ্ঘন কৰাৰ নিচিনা প্ৰায় অসম্ভৱেই আছিল। তথাপি, সেইদিনত স্বৰাজ-সেৱীসকলে এনেকুৱাকৈ লেকাতলগা পৰিশ্ৰম কৰিলে যে তাৰ ফলত অসম্ভৱো সম্ভৱ হৈ পৰিল। প্ৰত্যেক কথাটোতে আগভেটি ধৰা হেঙাৰ অতিক্ৰম কৰিবলৈ স্বৰাজকৰ্ম্মী ইমানকৈ চিন্তাত বিব্ৰত হব লগীয়া হৈছিল যে স্বাধীনোত্তৰ দিনত, তেনে ভাবে চিন্তা কৰা অসমীয়া মুৰ এটা পোৱাও অতি বিৰল বুলি কলে বঢ়াই কোৱা নহব। বৈপ্লৱিক আন্দোলনটো কাগজপত্ৰৰ চুক্তি-সন্ধিলৈ ৰূপান্তৰ কৰাৰ ফলত স্বতঃ-প্ৰণোদিত স্বৰাজ পতা আকঙ্ক্ষাটো ফুলতে মৰহি গল।

মাহমৰা-খালৈঘোগোৰা—এই মৌজা দুটা দোপাট কানীয়াৰেই চোং আছিল। কানি এৰুউৱা ভলণ্টিয়াৰ তাত সোমোৱা নিষেধ। কাৰণ, কংগ্ৰেছ-ভলণ্টিয়াৰ পালেই কানীয়া ভকতসকলে সিহঁতৰ পিঠিত ঐ পাৰে আৰু হাটে-বজাৰে পাৰেমানে তিৰস্কাৰ কৰে। সেই মৌজাতেই বনমালী চাহ-বাগিছা। 'তাৰ স্বত্বাধিকাৰী মেনেজৰ আছিল শ্ৰীযুত

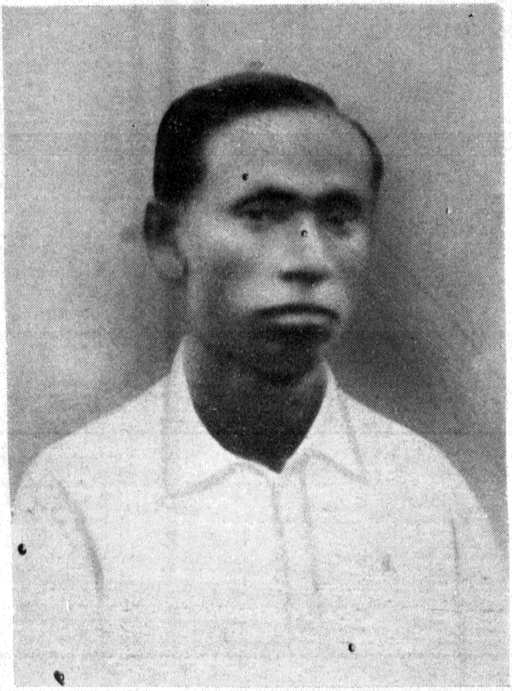

প্ৰিয়নাথ বৰুৱা

কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃঃ ২৭

যাদৱপ্রসাদ চলিহা বি, এছ, চি। এখেতে, কোনো প্রকাৰে উলমুলাই-উলমুলাই সিহঁতৰ মাজত সোমাই কানিৰ অপকাৰিতা-কথা বুজাবলৈ ধৰিলে। বাগিছাৰ বনুৱা পঠিয়াই গাৱেঁ-গাৱেঁ কানি খাবলৈ এৰিব লাগে বুলি প্রচাৰো কৰালে। শ্রীযুত কনক চেতিয়াৰে লগ লাগি, গহীন গম্ভীৰ ডেকা চলিহাদেৱেই শিৱসাগৰৰ ভিতৰত আটাইতকৈ পাছ পৰা অঞ্চলটোত পোন-প্রথমেই জাতীয়তাৰ বীজাণু সুমাই দিয়ে। বৰ-চহকী গাৱঁৰ ৺ধৰ্ম্মেশ্বৰ ফুকনদেৱেও তেওঁবিলাক দুজনৰ লগত গা-লাগি কাম কৰাত দেওধাই সকলো বিলাতী কাপোৰ নলবলৈ দৃঢ় প্রতিজ্ঞ হল।

ভুবন গগৈৰ কীৰ্ত্তি আৰু শ্রীযুত প্রিয়নাথ বৰুৱা

জেললৈ যোৱাৰ আগতে, ভুবনচন্দ্র গগৈদেৱে নগৰৰ ঘৰ এৰি বকতা-পাটসাঁকোত বিশ্বকৰ্ম্মা অৰ্থাৎ বাঢ়ৈয়ালি পঢ়াশালি এটা (টেকনিকেল স্কুল) পাতি তাতে থাকিবলৈ লৈছিল। তেতিয়াই তেওঁৰ লগতে, ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ উদ্যোগী কৰ্ম্মী শ্রীযুত প্রিয়নাথ বৰুৱাও আছিল। চলিহা-চেতিয়াই আন্দোলনটো পক ধৰোৱাৰ আগতে, গগৈ-বৰুৱাই পাটসাঁকো, বকতা, ভাধৰাত সভাসমিতি পাতি মানুহৰ অবৈয়া মনটোহঁত কোমলাই সমাৰি থৈছিল। তেতিয়া বক্তৃতাৰ বিষয় আছিল—শিক্ষা আৰু স্বাৱলম্বন। গগৈদেৱক গ্রেপ্তাৰ কৰাৰ পাছৰপৰা হে অসহযোগী-মনোভাব বিস্তাৰ হবলৈ ধৰিলে। শ্রীযুত প্রিয়নাথ বৰুৱাই তেওঁৰ গুৰু গগৈদেৱৰ আদৰ্শকে গ্রহণ কৰি বছৰদিয়েকৰ মূৰত চামগুৰিত এটি বিদ্যালয় পাতি ছাত্র আৰু ওচৰচুবুৰীয়া সকলোকে অসহযোগৰ প্রেৰণাৰে স্বৰাজমুখীয়া কৰিলে। বৰ্ত্তমান, শিৱসাগৰত অসম পলিটেক্‌নিক নামে যিটো শিক্ষালয় আছে সেইটোৱেই গগৈদেৱৰ অকলশৰীয়া চেষ্টা আৰু অতুলনীয় ত্যাগৰ নিদৰ্শন আৰু সেইটোৱেই গগৈদেৱৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভও। তেখেতৰ সুযোগ্য পুত্র শ্রীযুত অজিতচন্দ্র গগৈয়ে আজিও তাক জলমলাই ৰাখিছে। বকতাত শিক্ষালয়টো পোনেই পাতোঁতে দেশসেৱক শ্রীযুত

তৰুণচন্দ্ৰ বৰুৱাই দেহে-কেহে সহযোগ কৰিছিল। ৺ভুবনচন্দ্ৰ গগৈৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিয়েই তৰুণ বৰুৱাই ৰাৰ্দ্ধাত শিক্ষা লাভ কৰি আজিকোপতি একপ্ৰকাৰে নহয় একপ্ৰকাৰে, অত্যন্ত আন্তৰিকতাৰে দেশসেৱা কৰি আছে।

ঘৰৰ লৰা ঘৰলৈ আহি

(খ)

সমাজৰ লগত পিঠিয়াপিঠি

এবছৰতে স্বৰাজ পোৱাৰ আশাত ভোল গৈ গ্রেজুৱেট হোৱাৰ পকা-কড়িটো অর্থাৎ পকিবলৈ ধৰা কড়িটো কাটি পেলালোঁ আৰু দেশোদ্ধাৰৰ ব্রত বুকুত বান্ধি কলিকতাৰপৰা চাৰিঙত সোমালোঁহি। সোমাই চাওঁ দেখোন—ক'লা-কাউৰীৰ মাজত মই বগা-কাউৰী ওলালোঁহি। যিখন গাওঁত উপজি ডাঙৰ-দীঘল হৈ গলোঁ, সেইখন গাওঁৱেই মোৰ মানত আচহুৱা-আচহুৱা লাগিবলৈ ধৰিলে। ফুৰা-চকা, কথা-বতৰা, খোৱা-বোৱা একোটোতে মোৰ মন নবহা হল। সমাজৰ লগতো অৰি ষড়ষ্টক—কাৰো লগত ৰাহি নাহে। ভাবি চালে, নাহিবৰ কথাই। বাহী-গাই জল গ্রহণ কৰিলে যি ঠাইত পৰাচিত লাগে তাত শুই উঠি বাহী-মুখতে চাহপানী খাবলৈ বিচাৰোঁতে, নৰগুণধাৰী ব্রাহ্মণৰ লৰাই ষট-কর্ম্মশালী নহৈ ব্রহ্মবাদীৰ আচৰণ কৰোঁতে, ৰিহা-মেখেলা বোৱা বুলি বঙলুৱা শাৰী ভাল বোলোতে, চুৰিয়াখন মেৰাই মেখেলাকৈ পিন্ধিলেই মুছলমান নহয় বুলি উলটি ধৰোঁতে, মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱাই পাতি থৈ যোৱা সমাজত এনে এজনো নাছিল যি সেইবোৰ কার্য্য অধৰমীৰ অতপালি বুলি নকৈ নেৰিছিল। এই দৰে ন-পুৰণি ভাবৰ লগত ঠেকাঠেকি লগা বাবেই কলেজ-ঘেলোৱা লৰাৰ লগত আমাৰ পুৰণি সমাজৰ সদায় পিঠিয়াপিঠি—সদায় তেলপানী সম্বন্ধ। ১৯২১ চনলৈকে ইংৰাজী শিক্ষা আৰু ইংৰাজৰ আদর্শই আছিল গাওঁলীয়া মানুহৰ লগত হলিগলি হোৱাৰ প্রধান অন্তৰায়। মহাত্মাই যেনিবা চকুৰ চামনি কাটি সেই অন্তৰায় গুচাই দিলে।

তথাপি, গাওঁৰ মাজত কংগ্ৰেছৰ কাম কৰা মোৰ পক্ষে ভালুকৰ সাঙী হোৱাদি হল। যাৰ সহযোগ বিচাৰি ছৰ্কাৰেসৈতে অসহযোগ কৰিবলৈ ওলাইছোঁ তাৰ লগতেই দেখোন অসহযোগ! শুনিছিলোঁ তিনটা কথা বোলে বৰ টান—বজাৰ আগত কথা কোৱা টান, মদাৰ গছৰ পাণ পৰা টান আৰু কাৰৈ-মাছ বছা টান। এতিয়া দেখিলোঁ—ইংৰাজী পঢ়ি বঙহৰ লগত মঙহ মিলোৱা তাতোকৈও টান।

ভালেমান দিন পকা-আলিত ফুৰি, বিজুলীবত্তিৰ পোহৰ লৈ, বাৰেবিধ মছলা দিয়া বঙলুৱা আঞ্জাৰে জিভাৰ জুতি লগাই, শোটমোচ নোহোৱা ধোবাই ধোৱা কাপোৰ পিন্ধি,ভব্যগব্য হৈ ফুৰাৰ পাছত বোকা-পানীৰে লুতুৰি-পুতুৰি হৈ থাকিবলগীয়া হোৱাত, আই-মাতৃয়ে বন্ধা কচু-ঢেকীয়াৰ ঢেংঢেঙীয়া পানীৰেই ভোজনত ৰুচি লগাবলগীয়া হোৱাত, মনত সদায় কিবা-এটা-নহয়-কিবা-এটা খবৌ-খজৌ লাগিয়েই আছিল। এনেতে, সুবুদ্ধিটো ক'বপৰা ওলাল কব নোৱাৰোঁ, মোৰ অভিৰুচি নিমিলিল বুলিয়েই যে মই-বৰ-ভাব লৈ ৰাইজখনৰ লগত তেলপানী হৈ থাকিম সি-কথা কেতিয়াও হব নোৱাৰে। সহস্ৰজন যেনি যায়, মইও তেনিয়েই যাব লাগিব। তেজ ধুলে উটে, মঙহ ধুলে ফুটে বুলি এনেয়ে কৈছে নে? এনেবোৰ আগাম-পুৰাণ ভাবি-চিন্তিয়েই স'লে-মলে, ডৰিকে-বেঙেনাই মিলা দৰে দেশৰ ৰাজহাড় গাওঁলীয়া ধৰ্ম্মৰ লগতে লীন গলোঁ। প্ৰতিজ্ঞা কৰিলোঁ, "হয় তৰিম, নহয় মৰিম। হয় অসহযোগেৰে স্বৰাজ লভি দেশ উদ্ধাৰ কৰিম, নহয় ৰাইজৰ সহযোগেৰে গাওঁকে বৰনগৰ পাতিম। এই প্ৰতিজ্ঞা কৰিয়েই অলক্ষ অহিংস-যোদ্ধাৰ লগত লৰিবলৈ ওলালোঁ অৰ্থাৎ কংগ্ৰেছত সোমাই অসহযোগ আন্দোলনৰ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ।

আমাৰ এচুকীয়া ঠাই, অথচ, সকলো সম্প্ৰদায়ৰে টোকোৰা-বাহ চাৰিওফালে আন্দোলনটোৰ কঠীয়া সিঁচিবলৈ পোৱা বাবে আজিও আনন্দত মোৰ বুকুখন ওফন্দি আছে আৰু সৰল সহযোগী কৰ্ম্মীসকললৈ মনত

পৰি বেজাৰো লাগে। কিয়নো, ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টৰ দিনা যি স্বাধীনতা ঘোষণা কৰা হল, তাৰেই কেঁও ফুটিছিল ১৯২১ চনৰ অসহযোগ আন্দোলনত। '২১অৰ আলম নোলোৱাকৈ, মাজতে ধৰি, '৪৭অত স্বাধীনতা-ডঙ্কাৰ বাজন তুলিব পৰা নাই। ১৯২১ চনতে চাৰিঙৰ দৰেই লাখ-বিলাখ গাৱঁলীয়া ৰাইজ কুৰুলি মাৰি নোলোৱা হলে, ১৯৪৭ চনত কেতিয়াও ভাৰতীয় সংহতি স্থাপন কৰি স্বাধীনতাৰ প্ৰাচীৰ বান্ধিব পৰা নহলহেতেন। সিবিলাকৰ লগতে বৃটিছ-কৌৰৱৰ চাউল খাই গান্ধী-পাণ্ডৱৰ গুণগাওঁতাও আছিল অলেখ। তাৰো কতজনে যে লুকাই-চুৰকৈ কংগ্ৰেছৰ গলধন ধৰালে, তাৰে বা কি অন্ত আছে? আজি সেইসকলৰ লেখবুজ, বা-বাতৰি লওঁতা কোনো নাই। লবলগীয়া যি-সকল আছে সিও মদাৰফুল—গুৰুতো নেলাগে ভকততো নেলাগে। নতুনৰ মোহে সকলোকে পাহৰাই পেলালে। সেই হে বেজাৰ লাগে সিসকলে কেনেকৈ—

> "নিজৰ কপাল দোষে সীমাৰ বাহিৰে
> এখোজকো নোৱাৰিলে দিব,
> জীৱন উছৰ্গি কোনো মহৎ কামত
> নোৱাৰিলে সুনাম লভিব।
> তথাপি থাকিব নাম নিজৰ গাৱঁত
> লগৰীয়া সবে নেপাহৰে
> আমাৰ লগৰে তেওঁ আছিল এজন
> জগতক কব উলাহেৰে।" (শ্ৰীযতীন হুৱৰা)

চাৰিঙৰ পৰিস্থিতি—

ৰাতিপুৱা কাউৰিয়ে কা কৰিল মাত্ৰকে, জা-জলপান যি এমুঠি পাওঁ, তাকে খাই গাওঁ ফুৰিবলৈ ওলাওঁ। মানুহৰ ঘৰলৈ অহাযোৱা-বাট-পদূলি নাই। আলিৰ নামত আছিল কেৱল নগা-আলিটো। যিবা বাট একোটা আছিল সিও গৰু বাটৰ নিচিনা, কাতিমহীয়াও পঙ্কাকুল, বাৰিষা যে ঠায়েই নাই। আলিছিগাবৌৰত পানীও আঠুৰনীয়া দ,

বোকাও লিকটীয়া। তথাপি, তাকে গচকি ঘৰে-ঘৰে মহাত্মা, কংগ্ৰেছ আৰু অসযোগৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। একোঘৰ মানুহৰ ঘৰলৈ সোমাবলৈ হলে কিমান যে জেওৰা-জপনা পাৰ হবলগীয়া হয়, তাৰ লেখ দিব নোৱাৰি। সেইবোৰৰ অঘৈয়াত লাগি চুৰিয়া-কাপোৰ ফটাবো সীমা নাই। গান্ধীটুপী লগা মানুহ দেখিলেই (তেতিয়া গাৱঁত গান্ধীটুপী ওলোৱাই নাছিল) ৰৌ-ৰৌ কৰে কুকুৰে যি ভুকিবই নে, গাৱঁৰ ডেকাডুমা লৰাছোৱালীবোৰেও বেঢ়ি-বেঢ়ি ফিচিঙাফিচিং কৰিব। হৰিসমুখ হোৱা ভকতসকলে গান্ধীৰ নামত জুইতো কুটা এডাল নিদিয়ে। গান্ধী ভলন্টিয়াৰৰ গতিগোত্ৰ দেখিয়েই সেইসকলে গান্ধীক পোৰাস্থান (কালাপাহাড) বুলি ভাবিছিল। ভলন্টিযাৰ দেখিলেই কানীয়া ভঙুৱাই খঁৰা-দা লৈ কাটিবলৈ খেদি আহে। কানি-দোকানত পুলিছ, মৌজাদাৰৰ ঘৰত পুলিছ, অইন কি, কেঞাঘৰতো পুলিছ। চি. আই. ডি. অফিছাৰে গান্ধীটুপীৰ চাঁও খেদি ফুৰিছিল। চি. আই. ডি.এ অৰ্থাৎ "মই তোমাক দেখিছোঁ" বোলা বিধৰ ছৰ্কাৰী গুপ্তচৰে চোৰাংগিৰি কৰি কোন-কলৈ-গৈছে দিনে দিনে জিলাৰ ছাহাবলৈ বাতৰি দি আছিল। আমাৰ যানবাহনো নাছিল। থকা হলেও চলোৱা অসম্ভৱ। তেতিয়া মটৰ গাড়ীৰ কথাকে নকওঁ, বাইচাইকেলেই ওলোৱা নাছিল; যদিও ওলাইছিল সিও কেৱল নগৰত হে। গতিকেই, পদব্ৰজেই ভ্ৰমণ কৰিবলগীয়া হৈছিল আৰু আঁতৰৰ গাৱঁলৈ যাওঁতে টালি-টোপোলাবোৰ এচলীয়াকৈয়ে কানত ওলোমাই নিব লাগিছিল।

মোৰ সাৰথি কাপ্টান সোমবৰ

এনেকৈয়ে এদিন কলৈ-যাম-কি-কৰিম বুলি ভাবি আছোঁ। বাহিৰত সিমসিমীয়া হিম পৰিছে, ভিতৰতো পাতলীয়া জাৰ। এনেতে, হঠাৎ হৃষ্ট-পুষ্ট-হটঙা ডেকা এটি আহি উপস্থিত। ডেকাটিৰ

ঘৰ চমাৰ গাৱঁত ; চমাৰ গাৱঁত হলেও সি চমাৰ নহয়। ৰজাদিনত সেই ঠাইত চমাৰ আছিল দেখি গাওঁখনৰ নাম চমাৰ হল। তাৰ গাত এৰিয়া কাপোৰ এখন। ডাড়ি-গোফ ঠুটিয়াইছে—বয়সত গঞ্জলীয়া হলেও, ওখই-পাখই গোটেইটো চম্ফল বীৰ। পিন্ধা চুৰিয়াখন পুৰণি ; কিন্তু, চুৰিয়াৰ শেলটো হলে মখ্‌মলৰ। লৰাটো যে আটকধুনীয়া, বুজিবলৈ বেছিপৰ নেলাগিল। নাম সোমবৰ ; মখ্‌মলৰ শেল দিয়া অর্থাৎ চিমলাই চুৰিয়া পিন্ধে দেখি সকলোৱে মাতে চিমলাই বুলি। সি আহি পোনেই মুঠিৰপৰা ভাঙৰ চিলিম এটা উলিয়াই মোক কুঠাৰ এখন খুজিলে। কুঠাৰখন উলিয়াই দিলত, সি "জয় মহাত্মা গান্ধী কী জয়" বুলি পূর্ণহতীয়াকৈ কুঠাৰখন দাঙি চিলিমটো একে ঘাপেই বলি দি পেলালে ; আৰু, তৎকালেই আমগুৰিৰপৰা তাৰ আগৰটো দেওবৰীয়া হাটত কিনি অনা সৰব-ন চিমলাই চুৰিয়াখন চাঁত কৰে ফালি চুছিৰা কৰিলে।

'ক'ৰবাত ভাং খাই এইখন বলিয়ালি কৰিছে' বুলি ভাবি তাৰ কথালৈ পোনতে বৰকৈ মন দিয়া নাছিলোঁ। অলপ বেলিৰ মূৰত, তাৰ মুখত গহীন গহীন আঁতলগা কথা শুনিবলৈ পাই হে ভাবিবলৈ বাধ্য হলোঁ, "সোমবৰৰ গাত গান্ধী-লম্ভিলে, হয়।"

সোমবৰ বৰ লেখা-পঢ়া জনা লৰা নহয়—বৰ টাটক-নাটক কথাও নেজানে। সাধাৰণতে, গাৱঁলীয়া লবাৰ দৰে সিও ধিতিঙালিকৈয়ে ফুৰে। ছুষ্টৰো শিৰোমণি। কিন্তু, মহাত্মাৰ নামত কি কালিকা আছিল কব নোৱাৰি, কাপোৰ-চিলিম উছর্গা কৰিয়েই সোমবৰটো তেনেই সাত্বিক, উপস্থিত বুদ্ধিভৰা, বিবেকী পুৰুষটো হৈ পৰিল।

আমাৰ ঘৰতে খুৱাইবুৱাই লগতে তাকো লৈ ওলাই গলোঁ—কংগ্রেছ-মেম্বৰ আৰু তিলক-স্বৰাজ্য ভঁড়াললৈ দান বিচাৰি। পদূলিমূৰ পাৰ হৈয়ে সি "মহাত্মা গান্ধী কী জয়" ৰবত গোটেইখন টালফাল লগালে। আমাৰ ঘৰৰপৰা অলপমান গৈয়ে খনিকৰ গাওঁ। সেই গাৱঁৰ পুনাই খনিকৰৰ ঘৰৰ আগ পাইছোঁগৈ, এনেতে দেখিলোঁ—পানীপোভাৰপৰা

চোঁতালৰ মূৰলৈকে জোৰাই গাভৰু ছোৱালী এজনীয়ে তাঁতবাতিৰ উঘাত সূতা অনিয়াইছে। সোমবৰক তাই আগৰেপৰা চিনি পায় আৰু দেখিলেই জোকায়ও। তাক জয়ধ্বনি কৰি যোৱা দেখি ছোৱালীজনীয়ে পেংচালি কৰি সুধিলে, "হেৰ' চিমলাই,তই যে টেটু ফালি চিঞৰি ফুৰিছ, স্বৰাজ নো কাহানিকৈ পাবি ?" স্বৰাজবলিয়া সোমবৰে টপৰাই কৈ পেলালে, "আইটী অ', তোকে যেনিবা এতিয়া নিওঁ বুলিলোঁ। নিওঁ বুলিলেই নিব পাৰিম জানো ? তয়ে বা যাবি ? আজি লংটো, কাইলৈ ডালচেনিকণ, পৰহিলৈ জাকিত চোলা এটা, চৌথাদিনালৈ গান্ধ তেল একণ দিলে হে তোৰ মনটো ঘূৰিব হবলা ? তাৰ পাছত হে, তই যোৱা-নোযোৱা কথা।" সোমবৰৰ কথাকেষাৰ শুনি ছোৱালীজনী কেঁচ খাই গল—যেন জোকৰ মুখত চূণ হে পৰিল। দুষ্টৰ অগ্ৰগণী, চেলেপু সোমবৰটো নো ইমান বুদ্ধিৰ সাগৰ কেনেকৈ হল, ভাবি অবাক !

মোখোৰ বুলি খৰেখোৱা ভঙুৱা এটা আছিল। সি একোপধ্যেই ভাং নোখোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰে। ভাং খালে হেনো খৰৰ খজুৱতিৰ-পৰা বৰ সকাহ পায়। সেই দেখি, কোনোবাই ভাং এৰাৰ কথা কলেই সি মৰিব পাৰে। এদিন আগবেলাতে, মৰণা এটা ফুৰাই মনৰ সুখেৰে ভাঙৰ ছাট এটা মাৰিছে, এনেতে সোমবৰ গৈ ওলালগৈ। সোমবৰে মিনতিকৈ কলে, "হেৰা, মোখোৰ কাইটি, ভাং আৰু নেখাবা। ভাং খোৱাৰ ভিকাচন ভাগিল। মই হেন গাঞ্জাৰীটোৰেও ভাঙৰ চিলিম খলি দিলোঁ। বোলোঁ, পাৰোঁতে, মোখোৰ কাইটি ?"

মোখোৰে ভাবিলে হবলা,—এইবোৰ সোমবৰৰ ভাং-এৰুউৱা ফাংচালি বুদ্ধি। এই বুলি সি উচাট মাৰি উঠিল আৰু ওখোন ডালেৰে সোমবৰৰ গাতে মাৰ মাৰি দিলে। সোমবৰে বৰ আস্তিকেৰে কবলৈ ধৰিলে, "বাৰু, কাইটি, ভাং নেৰোঁ বুলিছা, নেলাগে এৰিব। পাছে, এদিন হলে এৰিবগৈ লাগিব দেই। কলোঁ একা। মহাত্মা গান্ধী মানুহ নহয়,

সাক্ষাৎ মহাদেউ। তেওঁ একে লেথাৰিয়ে ছমাহ ভাং হুঁপি থাকে। ছমাহেও ভাঙৰ ধোঁৱা হুলিয়ায়—পেটতে ভৰাই থয়। ছমাহৰ মূৰ পৰিলেহে ফচ্ কৰে ধোঁৱাখিনি একে লগে ফু মাৰি উলিয়াই পঠিয়ায়। তুমি জানো সেই দৰে গিলি থব পাৰিবা? গান্ধীৰ মানত তুমি-আমি কোন কুত্তা? তেওঁৰেসৈতে ফেৰ মাৰিব পাৰা যদি, ভাং খোৱা, যদি হে নোৱাৰা, ৰসতে নাম থৈ এৰি দিয়াই ভাল, বুইছা? এতিয়া মোক খং কৰিলে কি হব? মোৰ বোধেধৰা কথাটো হে তোমাক কলোঁ। তুমি-বাৰু, কথাষাৰ বিৰলে ভাবি চাবাচোন।”

শুনিলোঁ, দহদিনমানৰ মূৰত মোখোৰেও ভাং খাবলৈ এৰি দিলে আৰু শুদ্ধ নিভঙুৱা ভকতটো হৈ সোমবৰৰ লগতে “ভাং-কানি নেখাবাহঁক” বুলি মানুহক, মাছ মাৰিবলৈ যাওঁতে, হাট-বজাৰলৈ যাওঁতে কৈ ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

এই সোমবৰেই মোৰ “জোনৰ আগৰ সাৰথি তৰা” হোৱাদি হল। সিয়েই মোৰ আলধৰাও, দিহাবুদ্ধি দিওঁতাও, আগৰণুৱাও, চোৰাংচোৱাও, হৰিভকতো—সকলো। তাৰ যহতেই হে মৰাবজাৰ মৌজাত পোনপ্ৰথমেই অহিংস-অসহযোগৰ কঠীয়া সিঁচিব পাৰিলোঁ।

অসহযোগৰ বু-বু-বা-বা

আমি গাৱেঁ-গাৱেঁ ঘৰ নিৰন্তৰে ফুৰি-ফুৰি কংগ্ৰেছ-মেম্বৰ কৰিলোঁ হয়, পিছে, কোনো এজন মানুহেই গা-দেখুৱাই কাম কৰিবলৈ ওলাই নাহে। নামঘৰে-নামঘৰে, গছৰ তলে-তলে সভা-সমিতি পাতি, মহাত্মাৰ মাহাত্ম্য, কংগ্ৰেছৰ বাণী আৰু অহিংস অসহযোগৰ কাৰ্য্যপদ্ধতি বুজোৱা হয়। সকলোৱে কথা শুনি মূৰ দুপিয়াই কেৱল শলাগে হে—হাতে-কামে লাগিবলৈ আগবাঢ়ি নাহে। মানুহৰ ভয় আৰু গেৰো-গেঁথো ভাব দেখি কেতিয়াবা-কেতিয়াবা পেপুৱা লাগিছিলোঁ, সেই বুলি কান্ধ পেলাই দিবলৈ নহল।

পুৰাৰাম গগৈ আৰু "ৰাম কমাৰৰ শাল"

বাৰুৰতি গাৱঁৰ পুৰাৰাম গগৈৰ ঘৰলৈকে প্ৰায়েই যাওঁ। তেওঁ আছিল তহিলদাৰী আমোলত মণ্ডল-কাম কৰা মানুহ ; গাৱঁৰ ইবিলাক তকৈ অলপ বিজ্ঞ। ধৰ্ম্মপুথি পঢ়া, দেশৰ ভু-ভা লোৱাতো অলপ ৰাপ থকা। তেওঁৰ ঘৰতে কমাৰ-শাল আছিল। পুতেক ৰামৰ নামে শালৰ নাম আছিল 'ৰাম কমাৰৰ শাল।' বহুত দূৰৈৰপৰা মানুহে তাত দা কটাৰী গঢ়াবলৈ গৈ বাৰভচহু মেল মাৰি বহি থাকে। সেই "ৰাম কমাৰৰ শালতে" মইও 'অসমীয়া' কাকতখন মেলি দেশৰ বা-বাতৰি শুনাওঁ আৰু কেতিয়াবা বেজবৰুৱাৰ "কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা" আৰু 'বাঁহী'খনো পঢ়োঁ। তেওঁৰ ঘৰত বহুত ম'হ। সেই ম'হ ৰখিছিল সৰুটো পুতেক নাৰায়ণে—জকাইচুক পথাৰত। জকাই চুকৰপৰা আহিয়েই নাৰায়ণো আমাৰ কমাৰ-শলীয়া মেলত বহে। তাত গান্ধীকে আদি কৰি যিবোৰ কথা পাতোঁহঁক সেই এটাইবোৰ গুৱালজনে নি জকাইচুকৰ ম'হখুটিত মেলেগৈ। এইদৰে বাৰুৰতি গাৱঁৰ কমাৰশালৰপৰাই গান্ধীৰ কথা সহস্ৰমুখী হৈ ওলাই যায়।

যদু, টেপু, কৃষ্ণাই

পুৰাৰাম গগৈ প্ৰাক্তন মণ্ডলৰ ঘৰত পোন প্ৰথম কংগ্ৰেছৰ থানিকা পতাৰপৰা লাভ এইটোৱেই হ'ল যে তাতেই আমি জয়ে-জয়ে তিনিজন ভলন্টিয়াৰ পালোঁ। তিনিওজনেই আপোন-ইচ্ছাতে কংগ্ৰেছৰ সভ্য হৈ অসহযোগৰ কামত লাগিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিলে। সেই কিজন হৈছে, খামোনৰ ঘৰৰ যদুনাথ হাজৰীকা, পুৰাৰামৰ ভতিজাক টেপুৰাম গগৈ আৰু পুতেক কৃষ্ণকান্ত গগৈ।

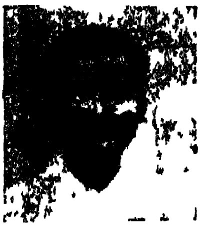

যদু হাজৰীকা

যদু হাজৰীকাই কোনোবা বাগিছা এখনত কাম কৰিছিল। অসহ-যোগৰ ধ্বনিয়ে তেওঁক কামৰপৰা এৰুৱাই আনিলে। হাজৰীকাৰ মনটো

সিজা—মাতৃভূমি, মাতৃভাষাৰ সেৱা কৰিবলৈও বৰ ধাউতি। বাকৰতি গাৱঁৰ নিচিনা (তেতিয়া) পাছ-পৰা গাওঁ এখনত তেৱেঁই হে অসমীয়া আলোচনী কাকতৰ গ্ৰাহক আছিল। তেৱেঁই প্ৰথমতে কংগ্ৰেছৰ প্ৰতিজ্ঞা-পত্ৰত চহী কৰি বাট দেখুৱাই দিলত হে ই দুজন নিঃসঙ্কোচে কংগ্ৰেছৰ সভ্য ভুক্ত হয়।

টেপুৰাম গগৈ বেছি পঢ়াশুনা নহয়। কিন্তু সৰল বিশ্বাস আৰু কথাই-কামে-মিলাই কাম কৰাত অদ্বিতীয়। টেপুৰামে যঁতৰ-টাকুৰী সাজি সকলো স্বয়ং-সেৱকক যোগাইছিল। নিজেও যি সূতা কাটিছিলেই নে ঘৈণীয়েক-জীয়েক সকলোকে সূতা কাটিবলৈ বাধ্য কৰাইছিল। ৰাধিকা বোলা জীয়েকটিয়ে কুমাৰী হৈ থাকোঁতেই এনেকুৱা মিহিকৈ সৰু সূতা কাটিব পাৰিছিল যে তাই কেবাখন সভা সমিতিত পিতাকৰ দৰেই প্ৰশংসাপত্ৰ আৰু টোকৃমা (মেডেল) পাইছিল।

টেপুৰাম গগৈ

টেপুৰাম অকলৈয়ে কংগ্ৰেছ-সেৱক নাছিল, ঘৰে-ঘৰোৱাহো নিৰহ-নিপানী কংগ্ৰেছী আছিল। তেওঁবিলাকৰ ঘৰখনত বুঢ়া-বুঢ়ী, লৰা-ছোৱালী কোনেও বিলাতী সূতাৰে তৈয়াৰী এপদ বস্তুও নাপিন্ধিছিল। টেপু-ৰাম আৰু পিতাকে নিলগৰপৰা অসমীয়া কপাহৰ পুলি আনি বাৰীত কই লৈছিল, আনৰ বাৰীতো কই দিছিলগৈ। চুৰিয়া-চেলেং-চোলা, পাগুৰী-কাপোৰৰ সূতা (টেপুৰামে তেতিয়া পাগুৰী মাৰি ফুৰিছিল) তেওঁ ঘৰতে কাটি লৈছিল। ঘৈণীয়েক-জীয়েকহঁতেও উঠ-বহ নোহোৱাকৈ যঁতৰৰ মাৰি ঘূৰায়েই আছিল। টেপুৱে বাঢ়ৈ-কামো জানিছিল। সেই বাবে, তেওঁক সকলোৱে 'টেপু মিস্ত্ৰী' বুলি হে মাতিছিল। এওঁ সভা-সমিতিলৈ গলেও হাতৰ টাকুৰীয়ে সূতা কাটিয়েই থাকে। টেপুমিস্ত্ৰীয়ে অকল সূতাকে যে কাটিছিল আৰু উৎকৃষ্ট বাঢ়ৈ-কামকে কৰিছিল এনে নহয়, ধানবনা-সূতাকটা কলো উলিয়াইছিল। জকাইচুকীয়া আমাৰ মস্তিষ্কেৰেই সেই কল দুটা উদ্ভাৱন কৰা দেখি, দুই চাৰিজন বিদেশী

মোহান্ধ "কংগ্ৰেছীযে" পোনেই বিশ্বাসকে কৰা নাছিল। সেই কিজন "কংগ্ৰেছী" আজিও জীযাই আছে—১২৭২ চনৰ যুদ্ধত "মিলিটেৰী" ঠিকা লৈ পকাঘৰত বাস কৰিছে। ধানবনা-সূতাকটা কল দুটা দেখুৱাই টেপুৰাম মিস্ত্ৰীয়ে কেবাখন প্ৰদৰ্শনীতো প্ৰথম শ্ৰেণীৰ বঁটা, পুৰস্কাৰ আৰু ৰূপৰ পদক (মেডেল) পাইছিল। আধুনিক সূত্ৰযন্ত্ৰৰ দেখনীয়াৰ আড়ম্বৰৰ লগত টেপুৰামৰ সৰল প্ৰাণৰ আন্তৰিকতাভৰা সূতাকটা প্ৰদৰ্শনী যে তুলনা কৰিব নোৱাৰি—তাক ডাঠি কব পাৰি।

কৃষ্ণকান্ত গগৈ লেখা-পঢ়া জনা—যাৰ ঘৰৰ কমাৰ-শালত বহি গান্ধীৰ

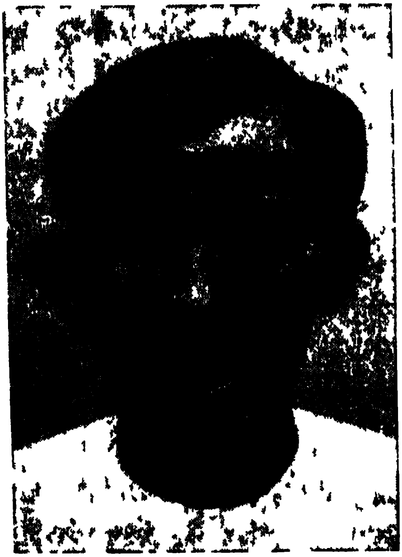

কৃষ্ণকান্ত গগৈ

বাতৰি বিলোৱা হৈছিল সেই ঘৰ গৃহস্থৰে এজন উত্তৰাধিকাৰী—পুৱাৰাম গগৈদেৰৰ মাজিউ পুতেক। তেওঁ তৰ্ক কৰিবলৈ ভাল পাইছিল, আউল ভাঙিব নোৱাৰা কথা এটা পালেই লুটিয়াই-বগৰাই চাই হে গ্ৰহণ কৰিছিল। কৃষ্ণকান্তক মতা নাম "কৃষ্ণাই"। কৃষ্ণাই সাহিত্যানুৰাগীও

আছিল। তেওঁ “কঠুৰা চৰিত” আৰু “চোৰৰ লীলামালা” বুলি দুখন পুথি লেখিছিল। তেওঁতকৈ তেওঁৰ সহধৰ্ম্মিণী শ্ৰীযুতা ভদ্ৰেশ্বৰী গগৈ হে কেউপিনে কাজী আছিল। ভদ্ৰেশ্বৰীৰ মৰম লগা মাতকথা আৰু অমায়িক আচৰণ, বহুত কৰ্ম্মীৰ নিমিত্তে উৎসাহৰ লাগনি খৰি আছিল।

যদু-টেপু-কৃষ্ণাইৰ গাত পুৰণিমেলীয়া, মাজুমেলীয়া, দুলীয়া, খামোন বাৰুৰতি, চাৰিঙ্গীয়া-কাটনী আৰু কাকতীছিগা-টিপমীয়া গাৱঁত কংগ্ৰেছ-কমিটী স্থাপন, ভলণ্টিয়াৰ বা স্বয়ংসেৱক লৱন আৰু স্বদেশী প্ৰচলনৰ ভাৰ দিলোঁ।

যদু হাজৰীকা ১৯২৯ কি '৩০ চনতে সিপুৰীলৈ গল। তাৰ বছৰ-দিয়েকৰ পাছতে, টেপুৰাম গগৈয়েও তেওঁৰ পথকে অনুসৰণ কৰিলে, অৱশ্যে এওঁ স্বৰাজৰ কেউটা খাপকে দেখি গল। শেহস্তত বাৰুৰতি গাৱঁৰ ৰখীয়া কৃষ্ণকান্ত গগৈয়েও ইহ সংসাৰৰপৰা চিৰবিদায় ললে। চাৰিঙত কংগ্ৰেছৰ বু-বু-বা-বা কৰোঁতেই ওলোৱা প্ৰথম কৰ্ম্মী বুলিযেই এই কিজনৰ নাম সেউজীয়া হৈযে থাকিব।

চাৰিং ফৌজ

সোমবৰে দৈনিক চাৰিঙ্গীয়া গাওঁ, টেপৰ গাওঁ, ধেনুচোঁচা আৰু ৰতনপুৰীয়া গাৱঁত পকাবলৈ ধৰিলে। তেলীয়াল কাটনী গাৱঁত কান্দুৰা নামে এজন পঢ়াশলীয়া (প্ৰাইমেৰী স্কুলৰ) পণ্ডিত আছিল। তেওঁৰ পিতাক দেহিৰাম নাথ আৰু গাৱঁৰে শ্ৰীযুত ৰহাই মেধি—এই দুয়োজন ধৰ্ম্মীষ্ঠ লোকে সম্মত দিযাত পণ্ডিতে উৰ্দ্ধবাহু হৈ কংগ্ৰেছত যোগ দিলে।

দেহিৰাম নাথ

কান্দুৰাই বৰ শুৱলাকৈ সবহুৱা নাম দিব পাৰিছিল। সবাহৰ নাম আৰু দিহা নামৰ পদ দিয়াৰ চলেৰেই সূতাকটা, কানিখাব-নলগা পদ দি গৈছিল। লাকুলেঙ্গীয়া-খামোন গাৱঁত শ্ৰীযুত মোহনচন্দ্ৰ বৰুৱাই কংগ্ৰেছৰ

কথা প্ৰচাৰ কৰি সকলোকে কংগ্ৰেছ-মুৱা কৰিলে। ঘৰফলীয়া গাৱঁত জুমে-জুমে ডেকা লৰা ভলন্টিয়াৰ হল। লেবাক, থেকেৰাতলীয়া, জৰা-ধৰা, মানভনীয়া, ৰতনপুৰীয়া—এইকিখন গাওঁ শিক্ষাত পাছ পৰা আছিল যদিও, কংগ্ৰেছৰ আহ্বানত দেশোদ্ধাৰৰ নিমিত্তে যুঁজ কৰিবলৈ হাঁফোলা-হাঁফোলে আগবাঢ়ি আহিল। ডেকা মাত্ৰেই কংগ্ৰেছ-ভলন্টিয়াৰ হল। দেওৰজা মৈদামলৈকে, এই কেউখন গাৱঁৰ স্বেচ্ছা-সেৱকৰ সংখ্যা ২৫০ জন হৈছিল। এই সেৱক দলটোৰে নাম দিলেঁা "চাৰিং ফৌজ" আৰু ফৌজৰ কাপ্টান বা বৰ-সেনাপতি পাতিলেঁা সোমবৰুকে।

দেওবাৰটোৱেপতি সোমবৰে চাৰিঙ্গীয়া গাৱঁৰ ন-পুখুৰীটোৰ পাৰতে ভল্যন্টিয়াৰবোৰক গোটাই লৈ কুচ্-কাৱাজ বা ঠেম কৰায় আৰু সন্ধ্যা লগাৰ আগে-আগেই গান্ধী-বিৰোধী গাৱঁৰ মাজেদি ফৌজটোক তইঁত-থাক-আমি-যাওঁকৈ "মাৰ্চ্চ" কৰাই লৈ যায়। "ভলন্টিয়াৰ পালে এন্-কৰিম-তেন্ কৰিম" বুলি মাৰিবলৈ আঁটি-মূটি কৰি থকা মানুহবোৰে সমদলে যোৱা কংগ্ৰেছ-বাহিনীৰ হুজ দেখি ভয়তে তাপ মাৰে। কোনোবা ভলন্টিয়াৰ ঠেম কৰিবলৈ পলমকৈ আহিলে, মাৰ্চ্চ কৰি বা ফুকলি মাৰি যাওঁতে কোনোবাটো শাৰীৰপৰা বেকাবেকি হলে বা খোজত খোজ মিলাই গিৰিপ্-গিৰিপ্‌কৈ নগলে সোমবৰে তাৰ পিঠিত সৌকা চলাবই চলাব। সোমবৰুৰ কঠোৰ আদেশ—বন্ধা সময়ত সকলো হাজিৰ হব লাগিব; অ'লৈ-তলৈ হুজপাতি যাওঁতে দল ভাঙি, কোনো কাৰো ঘৰত সোমাব নোৱাৰিব আৰু "য'ত ৰাজ, ত'ত কাজ" কৰি তুৰন্তে নিৰ্দিষ্ট কাম শেষ কৰিব লাগিব। এই বিশ্বস্ত, দায়িত্বশীল, ধৈৰ্য্য নেহেৰুৱা, কৰ্ত্তব্যপৰায়ণ কাপ্টান সোমবৰক লৈয়েই চাৰিং কংগ্ৰেছৰ প্ৰাণপ্ৰতিষ্ঠা কৰিলেঁা।

[৪]

চাৰিং-কংগ্ৰেছ-কমিটী

(ক)

চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ প্ৰথম সভ্য

সৰহ ভাগৰে গৱৰ্ণমেণ্টৰ ঘৰত সম্বন্ধ থকা বাবেই হওক বা এষাৰ কথাৰেই দহজনক মুখি থব পৰা মানী কৰ্ম্মীৰ অভাৱতেই হওক, চাৰিঙৰ কাকতীগাওঁ কেউখনতে অসহযোগৰ ছেৰেকী ঘূৰিব পৰা নাছিল। চাৰিঙৰ চৌপাশে কংগ্ৰেছৰ বু-বু-বা বা বা বকবকনি উঠিয়েই আছিল যদিও, কংগ্ৰেছ কমিটী এখন পাতিবলৈ কোনেও সাহ কৰা নাছিল। শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰা, ৺কুশকান্ত বৰকাকতী, ৺ঘনকান্ত দুৱৰা আৰু ৺মহীকান্ত বৰুৱাই জয়ে-জয়ে কংগ্ৰেছৰ নামত অৰিহণা পেলায়। দুৱৰাপাৰ বয়োবৃদ্ধ পুৰুষ ৺হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰা দেৱান ডাঙৰীয়াক সভাপতি ললোঁ, আৰু, কুশকান্ত বৰকাকতী ডাক্তৰক সম্পাদক পাতিলোঁ। এই নিঃকিন নিজে পাখি-সম্পাদক বা সহকাৰী সম্পাদক হলোঁ। বজাদিনীয়া চাৰিং-বজাৰ চাৰিঙকে সীমা বান্ধি এই কিজন বিষয়ববীয়াৰে ভাৰতীয় কংগ্ৰেছ বিধানমতে চাৰিং-কংগ্ৰেছ-কমিটী স্থাপন কৰিলোহঁক।

শিৱসাগৰ-জিলা-কংগ্ৰেছৰ শাখা-কমিটীবিলাকৰ ভিতৰত চাৰিং কংগ্ৰেছেই মৰ্য্যদা, আয়তন আৰু পয়োভৰত সকলোতকৈ উচ্চস্থান লাভ কৰিছিল। কিয় নো, ইয়াৰ যিগৰাকী সভাপতি হৈছিল, তেখেত আছিল তিনি কুৰি পোন্ধৰ বছৰ বয়সীয়া; আসাম কোম্পানীৰ প্ৰাক্তন দেৱান। নাজিৰাৰ আসাম কোম্পানীত হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰাই প্ৰায় ৪০ বছৰ দেৱান কাম কৰিছিল। নাজিৰাত থাকোঁতেই তেখেতে নাজিৰা

হাইস্কুল, নাজিৰা ইউনিয়ন আদি ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানো পাতি থৈ আহিছিল। পেঞ্চন লৈ, চাৰিঙৰ ঘৰত বহি থাকোঁতেও বাতৰি-কাকতৰ ৰন্ধ্ৰইদি ভাৰতৰ পৰিস্থিতি নিৰীক্ষণ কৰি থাকে ;—এহাতে ঘুৰঘুৰীৰ নলিচাত মুখ দি, ইহাতে বাতৰি-কাকত হাতত লৈ, চাকলি পীৰাখনত থমথম্ কৰে বহি, ভাৰতৰ লগতে অসমৰ ভূত-ভৱিষ্যতো পিটিকি চায়। গাৱঁত 'কাৰ ঘৰত কোনে কিমান মুগা সূতা, পাটৰ সূতা কাটিছে, কিমানে মুগা পুহিছে, কিমানে কাৰপৰা কিমান টকা ধাৰলৈ লৈছে, কাৰ খেতি-পথাৰ কেনেকুৱা হল, ইত্যাদি আৰ্থিক অৱস্থাৰ সম্ভেদ তেখেতে লৈ থাকে। স্ত্ৰীৰত্ন আৰু একেটিমাত্ৰ পুত্ৰক ভৰ যৌৱনতে যমৰ হাতত সঁপি দি, "বিষয় বিষধৰৰ"পৰা নিস্কৃতি লাভ কৰি জন্মভূমিৰ সন্তানৰ ওপৰতে সেই পুত্ৰস্নেহফেৰা বিলাই দিছিল। এনে গৰাকী বয়সিয়াল, অভিজ্ঞ, শিক্ষিত, মানী লোকে চাৰিং কংগ্ৰেছৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰাত সকলোৱে মানত চাৰিং-কংগ্ৰেছখন ভীষ্মগুৰুপৰিচালিত ৰণক্ষেত্ৰ হোৱাদি হল।

সম্পাদক কুশকান্ত বৰকাকতী সৰুৰেপৰাই দেশহিতৈষী। তেখেত কলিকতা হাইক'ৰ্টৰ অসমীয়া অনুবাদক ৰমাকান্ত বৰকাকতীৰ ভায়েক। ১৮৯০—৯১ চনত, হেনিমেন কলেজৰপৰা উত্তীৰ্ণ হৈ কলিকতাতে কিছু দিন হ'মিঅপেথিৰ ডাক্তৰ হৈ আছিল। অশৌচ লগাৰ পিছত, মাইকী মানুহৰ প্ৰায়েই প্ৰসূতা ৰোগ হয়। সেই ৰোগ নিবাৰণ কৰাৰ উপায় দি, ডাক্তৰ বৰকাকতীয়ে "প্ৰসূতী" নামে সৰু কিতাপ এটিও লেখিছিল। কলিকতীয়া অ, ভা, উ, সা, সভাৰ (অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা) তেখেত এজন উৎসাহী সভ্যও আছিল। চাৰিঙত কংগ্ৰেছৰ শাখা অনুষ্ঠান এটি পাতিবলৈ লোৱাত ডাক্তৰে সৰ্ব্বান্তঃকৰণেৰে সম্পাদকৰ বাব গ্ৰহণ কৰিলে। দহো আঙুলীয়ে খায়, বুঢ়াই হেঁচুকিলে হে যায় বুলি ভাবিয়েই তেখেতসকলকে চাৰিং কংগ্ৰেছৰ গুৰিয়াল পাতি ললোঁ। আন শাখা কংগ্ৰেছত এনেকুৱা মানী বিষয়া নথকাত আমি ওফন্দি গঙ্গাটোপ হলোঁহঁক। ৺মহীকান্ত বৰুৱাৰ পুতেক শ্ৰীমান

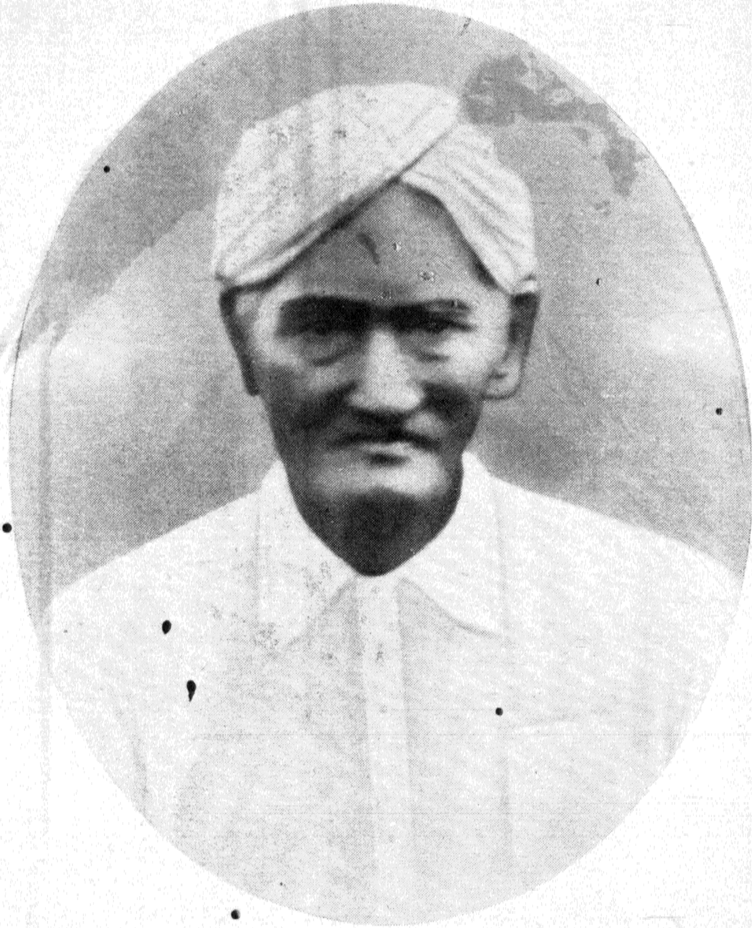

৺হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰা দেৱান

জন্ম—১৭৬৯ শক, ৭ আঘোণ। মৃত্যু—১৮৫২ শক, ২৪ আঘোণ।

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা. ৪৩

লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা আৰু শ্ৰীমান লীলাৰাম চলিহা (আজিকালি উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ বিহপুৰীয়াত আছে) মোৰ লগত আগৰেপৰা আছিল। এই দুটি সেৰকক লৈ, কাপ্টান সোমবৰেও মাজে-মাজে কাকতী গাওঁ শিখনত দলেবলে একোটা চকৰ মাৰি যাবলৈ ধৰিলে। দেৱান-ডাক্তৰ

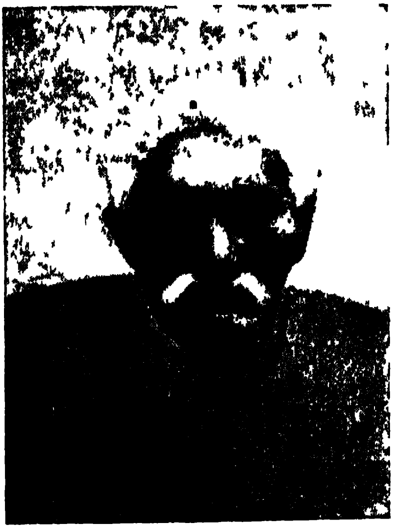

৺কুশকান্ত বৰকাকতী

বিষয়-বাবত অধিষ্ঠিত হোৱাৰ পাছৰপৰা হে ডুৰবা-তুকৰীয়া অভয়-পুৰীয়া-চলিহা আৰু গজপুৰীয়া—এই কেউখন কাকতী গাৱঁৰ সকলোৰেই ঘৰমুৰি তিলক স্বৰাজ্য ভঁড়ালৈ মুক্তকণ্ঠে দান আগ বঢ়াবলৈ ধৰিলে। দৰাচলতে কবলৈ হলে, চাৰিঙ্গীয়া, লৈবাক, তেপৰ আৰু ঘৰফলীয়া গাৱঁত হে পোন-প্ৰথমেই চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ কাটল ফুটে।

দেৱান ফুকন

দেৱানৰ বহুত মাটি আছিল। "হৰিপ্ৰসাদ দেৱানৰ মাটি, ৰাধা ফুকনৰ হাতী"—এটা ডাকৰ বচনেই হৈছিল। চলিহা-কাকতী গাৱঁৰ

নগা-আলিৰ দাঁতিতে দেৱানৰ যি চকলা মাটি আছিল, তাৰে এছালিছা মাটি চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ অফিছ-ঘৰ সাজিবলৈ তেখেতে ৰাইজক মৌখিক ভাৱে উছৰ্গি দিছিল। ঘৰ নহল যদিও, সভাপতি দেৱানৰ উৎসাহতে কংগ্ৰেছ-কমিটীখন কেউপিনে ঠন ধৰি আছিবলৈ ধৰিলে।

চাৰিং কংগ্ৰেছ জন্ম হবৰ সময়ত, চাৰিঙত তিনি প্ৰকাৰৰ তিনিজন প্ৰধান-পুৰুষ মানে সম্ভ্ৰমে তিনিটা খুঁটি যেন হৈ আছিল। প্ৰথম জনা হৈছে—৺সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা (১), দ্বিতীয় জনা ৺হৰিপ্ৰসাদ ছুৰবা * আৰু

৺সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা

তৃতীয় জনা ৺ৰাধাকান্ত ফুকন। চলিহা ডাঙ্গৰীয়া মুখবলী, উপস্থিত বুদ্ধি-সম্পন্ন আৰু আকোৰ্গোজা; দেৱান ডাঙ্গৰীয়া উচ্চ শিক্ষিত, বুদ্ধিয়ক

(১) সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা ·—সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা ডাঙৰীয়া চলিহা কাকতী গাৱঁৰ এগৰাকী ভব্য-গব্য পুৰুষ। অসমলৈ অহা চলিহাকাকতীৰ আদি পুৰুষ শ্ৰীৰাম চলিহা। চলিহাকাকতীৰ বংশ-তৰুৰ শুৰিত যি এই শ্ৰীৰাম চলিহাৰ নাম দেখুৱাব নোৱাৰে আৰু যি চলিহাৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ মাটি ভেটি চাৰিঙত নাই, সেই চলিহা জাল আৰু জাৰজ। সুৰথ চলিহাক এই ছুয়োটা অপবাদে স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰিছিল; সেইগুণে তেখেত

আৰু সবাতকৈ সৰহ ৰূপিত-মাটিৰ গিৰি আৰু ফুকন ডাঙৰীয়া ধনী, হাতীগিৰীয়া আৰু পৰোপকাৰী। ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু, ৰুদ্ৰৰ দৰে ত্ৰয়োগুণ বিশিষ্ট এই তিনিগৰাকী পুৰুষৰ বুদ্ধি-পৰামৰ্শেৰে চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ উধান তিনটা বান্ধিব পৰা হলে, ভৱিষ্যতলৈকে চাৰিং-কংগ্ৰেছ কলচীৰ দৰে জিলিকি থাকিলহেতেন। কিন্তু, বৰকৈ আশা কৰিলে মুখ ফাটে বুলি কয়। আমাৰো সেয়ে হল। দেৱান ডাঙৰীয়াক সভাপতি পাতিও চলিহা আৰু ফুকন ডাঙৰীয়াক মোৰত সুমুৱাব নোৱাৰিলোঁ। চাৰিং কংগ্ৰেছৰ বৰচ'ৰাত এই তিনিগৰাকী ডাঙৰীয়াৰে মেল পাতি চাৰিঙৰ বুৰঞ্জী ঘূৰাই আনিম বুলি মনতে পাঙিছিলোঁ। কিন্তু, পঙা কথা নহয় সিধি, বাটত থাকে কণা বিধি। সেই কাৰণে, কল্পনা সিদ্ধ নহল।

তুলসী-পাতৰ দৰে পবিত্ৰ হৈ চলিহাকাকতীৰ আভিজাত্য পাৰিতপক্ষে ৰক্ষা কৰিছিল। সেই কালত চলিহা নামেৰে বামতো নাও চলিছিল। অৰ্থাৎ কি ৰজাঘৰ, কি প্ৰজাঘৰ. সকলোতে চলিহা বংশৰ লোকৰেই আধিপত্য আছিল। শিৱসাগৰ-কাছাৰীখনত গোটেই চলিহাৰে প্ৰতিপত্তি। ইবিলাক চলিহাৰ কথা নকলেও, অকল ফণিধৰ চলিহাৰ নামতেই ছাহাব-চুহৰ কঁপি আছিল।

সুৰথ চলিহাই পূৰ্ব্বতে নাহৰ্ক বাগিছাত কলদাৰৰ কাম কৰিছিল অৰ্থাৎ চাহঘৰৰ ইঞ্জিন-মহৰী আছিল। সেইদেখি, তেখেতক সকলোৱে সুৰথ কলদাৰ বা অকল 'কলদাৰ' বুলিছিল। ছাহাবৰ লগত তথিয়াতথি লাগি ডেকা কালতে চলিহাই সেই কাম ইস্তফা দিলে। ঘৰলৈ আহি বাগিছাৰ দৰেই সকলো কাম সময়ৰ লগত তিলেতৰ্জ্জুৰে মিলাই কৰিবলৈ ধৰিলে।

ছৰবাব হৰিপ্ৰসাদ দেৱান, ভুকৰীয়াৰ ৰাধাকান্ত ফুকন, মনুৰাম বৰকাকতী আৰু গজপুৰীয়াৰ ভোগৰাম কাকতী মণ্ডলে এসময়ত চাৰিঙৰ প্ৰায়বিলাক কামতে আগভাগ লৈছিল। সুৰথ চলিহাও তেওঁবিলাকৰ লগৰীয়া আছিল।

মহাত্মাৰ অসহযোগ নীতিটো প্ৰথমতে কলদাৰৰ মনত সন্দেহযুক্ত ভাৱে হে প্ৰৱেশ কৰিছিল। মহাৰাণী দিনৰ মানুহ, তাতে ইউৰূপীয় বাগিছাত থাকি ইংৰাজৰ বুদ্ধি কৌশল দেখি অহা—তেনে এজন পুৰুষে নো হঠাতে বৃটিছ চৰকাৰৰ কটকটীয়া আইন-খনৰ কথা কয়েই বা কেনেকৈ, তাৰ বিৰুদ্ধেও বা যায় কেনেকৈ? গতিকে, কলদাৰ

ৰাধাকান্ত ফুকন ডাঙৰীয়াৰ ৩০।৪০টা হাতী আছিল। বছৰি-বছৰি তেখেতে বনৰীয়া হাতী-ধৰা মহল পায়। বনৰীয়া হাতী ধৰাত ফুকনৰ উপৰিপুৰুষৰপৰা সুখ্যাতি আছে। কংগ্ৰেছত দেখাদেখিকৈ সোমালে হাতীমহল নেপাবও পাৰে—এইটো আশঙ্কা কৰিয়েই তেখেত কংগ্ৰেছত সোমোৱা নাছিল। নাছিল যদিও, ভিতৰি ধনবিত দি পাৰেমানে সহায় কৰিছিল।

এদিন এই পাখি-সম্পাদকে তেখেতক এটা কিতাপ কিনি দিবলৈ অনুৰোধ কৰাত তেখেতে কলে, "বাৰু, লেখি দিবা।" লেখি দিলত, পাৰ্চেলটো ভিঃ পিঃ হৈ আহিল। পাৰ্চেলৰ মূল্য ১২০৲ টকা। গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰলৈ পাৰ্চেলটো আহিবৰ সময়ত কিতাপৰ মালিক

ডাঙৰীয়া নিৰপেক্ষ হৈ থকাটো স্বাভাৱিক। কিন্তু কুলধৰ চলিহাই যেতিয়া নিকটকটীয়া বিশ্বাস আৰু কটকটীয়া বাক্যোনৰ হেঙ্গাৰ ভাঙি দিলে তেতিয়া আমাৰ সুৰথ-কলদাৰ ডাঙৰীয়াৰ মনটোও অসহযোগৰ ফালে মিচিৰী গলাদি গলি আহিল। সেই কালত সকলো সম্ভ্ৰান্ত লোকেই মাদক দ্ৰব্যৰ এবিধ নহয় এবিধ গ্ৰহণ কৰিছিল। চলিহা ডাঙৰীয়াইও সেইসকলৰ লগতে এছিৰা ছুছিবা মাহ খাই লগৰ কাৰৈ লগেৰেই উজাইছিল অৰ্থাৎ ভাং নামৰ মাদক দ্ৰব্যফেৰি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। অসহযোগৰ সম্মান ৰক্ষাৰ্থে তেখেতে অলপ পলমকৈ হলেও, সেই ভাঙৰ মোহনী বানখন খণ্ডখণ্ডকৈ কাটি পেলালে। ভাঙি কবলৈ হলে, ভাং খাবলৈ এৰি পেলালে।

চলিহা মাত্ৰেই দক্ষিণপাটসত্ৰৰ শ্ৰীশ্ৰী৺যাদৱৰায়ৰ সেৱক। প্ৰভু বনমালীদেৱ দক্ষিণপাটৰ প্ৰতিষ্ঠাপক হলেও, ধৰ্ম্মপন্থ শ্ৰীশ্ৰী৺দামোদৰদেৱৰ। সেই বাবে, চাৰিওৰ দক্ষিণপটীয়া শিষ্যসমূহে প্ৰভু দামোদৰদেৱৰ তিথিটো চলিহা নামঘৰতে পাতে। ৺ৰাম চলিহাৰ মৃত্যু হোৱাত, তিথিৰ নিমিত্তে কৰ-পঁচা সংগ্ৰহ কৰা, ভকত মতা, নামগুণ গোৱা আৰু সবাহৰ উপাসনবস্তু গোটোৱা—এই আটাইবিলাক কাম সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই অকলৈয়ে কৰিব লাগিছিল। তেখেতৰ উদ্যোগত তিথি-উৎসৱ সুসম্পন্নও হৈছিল। ১৮৪৪ শকৰ তিথিত সংৰক্ষণশীলৰ দলে অসহযোগীবিলাকক তীব্ৰ নিন্দা কৰিছিল। সেই নিন্দা কলদাৰ ডাঙৰীয়াই হে মুখ-পাতি ধৰিছিল—যদিও তেখেতে কাৰাবৰণ কৰা নাছিল।

৺ৰাধাকান্ত ফুকন

৭৭ বছৰ বয়সত ১৮৫৫ শকৰ ১৩ চ'তত পৰলোক।

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা। ৪৬

ঘৰত নাছিল। ফুকন ডাঙৰীয়াই মালিকৰ উপদেশমতে পাৰ্চেলটো 'খালাছ' কৰি আনি ঘৰত থৈ দিলেহি। তুমাহমানৰ মূৰত, তেখেতক দেখা কৰিবলৈ গলত, তেখেতে আক্ষেপ কৰিলে, বোলে, "ভাল গেৰাম'হ তুহালৰ দাম ভৰালা দেও!" এই বুলি কৈয়েই নাতিনীয়েকক মাতি ক'লে, "মুকুলি, ভৰিকিটা ধুই গোসাঁইঘৰলৈ সোমা। থাপনাৰ চাঙতে কিতাপৰ বাণ্ডি এটা আছে। বামুণটোক আনি দেহি।" মুকুলিয়ে কিতাপটো আনি ককাদেউতাকৰ কথা মতে বঁটা এটাত দিলত ফুকনে আকৌ মোৰ ফালে চাই ক'লে, "তোমাৰ বাণ্ডিটো ডাকঘৰৰ-পৰা অনাই, যেনে আছে তেনেকৈয়ে গোসাঁইঘৰৰ চাঙত তুলি থৈছোঁ। আমি ছোৱাই নাই।" সৰস্বতীৰ বস্তুত হাত দিয়াটো অনৰ্থক বুলিয়েই হবলা ফুকন ডাঙৰীয়াই আটোমটোকাৰিকৈ কিতাপটো তুলি থৈছিল। (১)

বাগিছা-কৰ্ম্মচাৰীৰ সহায়

চিঠি-পত্ৰ লেখি আৰু মাজে-মাজে নিজে গৈও খাটনি ধৰাত, আমগুৰি চাহ কোম্পানীৰ বৰ কেৰেণী ৺ভোলানাথ বুঢ়াগোহাঁই, (২)

১৭৬৯ শক বা ১৮৪৭ খ্ৰঃত হৰিপ্ৰসাদ হুৱৰাকাকতীৰ জন্ম। ১৮৬৬ খ্ৰীষ্টাব্দত শিৱসাগৰ হাইস্কুলৰ তৃতীয় শিক্ষক। ১৮৬৯ চনত ডেপুটী কমিছনৰ অফিছৰ কেৰেণী। ১৮৭০ চনত যোৰহাটলৈ বদলি হয়। ১৮৭৬ চনত গোলাঘাটৰ কাছাৰীলৈ চিৰস্তাদাৰ হৈ যায়। ১৮৭৬ চনত ছৰ্কাৰী কামৰপৰা বিদায় লয়। ১৮৭৭ চনত নাজিৰাৰ আসাম কোম্পানীৰ দেৱান কামত সোমায়। ১৯১৭ চনত সেই কামৰপৰা অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভাৰ উদ্যোগী কৰ্ম্মী। নাজিৰাত হাইস্কুল পতাত, আস্পতাল খোলাত তেওঁ আগভাগ লয়। গোলাঘাটৰ বিখ্যাত চৰমনাথ বৰুৱা দাৰোগাৰ কন্যাৰ লগত দেৱানৰ পৰিণয় হয়। ১৯৩৩ চনৰ আঘোণত মৃত্যু।

(১) ৰাধাকান্ত ফুকন ডাঙৰীয়াৰ সুযোগ্য পুত্ৰইতে "ৰাধাকান্ত ফুকন হাইস্কুল" এটা পাতি তেখেতৰ নাম স্মৰণীয় কৈ থৈছে।

(২) লক্ষেকীয়া ফৈদৰ জায়শোধা ফুকন সভাৰাম বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ নাতি আছিল ভোলানাথ বুঢ়াগোহাঁই। তেখেতৰ পুলিন-পুথাওসকলৰ আদি

গাভৰু-পৰ্ব্বতৰ কেৰেণী ৺ঘনশ্যাম গগৈ আৰু বৰমহৰী চন্দ্ৰসেন গগৈ, নাগিনীজানৰ কেৰেণী ৺মুক্তেশ্বৰ সন্দিকৈ আৰু বৰমহৰী শ্ৰীযুত ৰত্নেশ্বৰ

৺ভোলানাথ বুঢ়াগোহাঁই

শৰ্ম্মা প্ৰভৃতিকৰে ডাকঘৰৰ যোগেদিয়েই যিমান পাৰে আমাক সহায় কৰিছিল। সেইসকলে লুকাই লুকাই হে সাহায্যৰ হাত আগ বঢ়াব

স্থান আছিল বাকৃচু বা বাগচুগুঙত। তাতে নিবাস আছিল চুলুং কিং-লুং-খাম্‌পেঙৰ। এখেতেই ভোলানাথৰ আদি পুৰুষ। ১৮৯১-৯২ চনত শিৱসাগৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাই-স্কুলত এণ্ট্ৰেঞ্চ শ্ৰেণীলৈকে পঢ়ি কহিমাত স্বৰ্গীয় পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়া কহিমা শাইনৰ স্কুলত হেডমাষ্টৰ থকা-সময়তে ডেপুটি কমিছনৰ অফিছত কেৰেণী কাম কৰে।

পাৰিছিল। চাহ-বাগিছাৰ ছাহাব মাত্ৰেই তেতিয়া ঘুৰ্ঘোৰ কংগ্ৰেছ-বিৰোধী। বাগিছাৰ মহৰী-কেৰেণী কোনেও গান্ধীৰ নামত ফুটাকড়ি এটাও দিব নোৱাৰে। কোনোবাই দিয়াৰ গম পালেই, মেনেজৰে তুৰন্তে তেওঁক বাগিছাৰপৰা উলিয়াই দিয়ে। সেই হেতুকেই, উল্লিখিত স্বদেশ-বৎসল কৰ্ম্মচাৰী কেইজনে অন্তঃসলিলা-পথ অৱলম্বন কৰিছিল। পাতুৰীবিলাকে ক্ৰমান্বয়ে ভকত কৰাদি আমিও বহুত বৃটিছ-ভক্তক কংগ্ৰেছ-ভক্ত কৰিলোঁ। ডফলাগড় বাগিছাৰ বৰমহৰী ৺ভুবনেশ্বৰ দুৱৰা আৰু লাকোৱাৰ শ্ৰীযুত তুৱাৰাম বৰুৱা—এই দুজনৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। চাৰিঙৰ মানুহ য'ত যেনেকৈ কামেকাজে আছিল, সকলোৰেপৰা একপ্ৰকাৰে-নহয়-একপ্ৰকাৰে চাৰিং কংগ্ৰেছৰ নিমিত্তে দান-বৰঙনি পাই আছিলোঁ।

লাহে-লাহে আমাৰ কংগ্ৰেছখন শকত হৈ আহিল। অভিভাৱকৰ হাকবচন উলঙ্ঘা কৰিও শ্ৰীযুত গণেশচন্দ্ৰ বৰকাকতী, শ্ৰীযুত বগাই চুতীয়া খনিকৰ, শ্ৰীযুত টুপীধৰ দুৱৰা মেধি (ৰঙাচিলা দুৱৰাৰ ঘৰৰ), শ্ৰীযুত বগাধৰ দুৱৰা, শ্ৰীযুত গোপীৰাম নাথ, শ্ৰীযুত সোপোকা নাথ

---

৩৭ ছুবছৰৰ পিছত, তেখেতে আমগুৰি চাহ বাগিছা পাতোতা চাৰ জেম্‌ছ বকিংহাম ছাহাবৰ তলত কেৰেণী কামত সোমায় আৰু ১৮৯৬ চনৰপৰা মৃত্যুৰ দিন ২।১২।১৯৪৮ চনলৈকে তাতে ৫২ বছৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট অফিছৰ বৰ কেৰেণী কাম কৰে। আমাৰ পোনপ্ৰথম সূতাকটা কল উলিয়াওঁতা আৰু অগ্ৰগণ্য চাহখেতিয়ক কৃষ্ণকান্ত হাতীবৰুৱাৰ গোহাঁইদেৱো এগৰাকী জোঁৱায়েক আছিল।

তেখেত ইমান কৰ্ত্তব্যপৰায়ণ আৰু ওপৰৱালাৰ ইমান বিশ্বস্ত আছিল যে একালৰ আমগুৰি কোম্পানীৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট চাৰ উইলিয়ম মেককাৰছাৰৰ পত্নীয়ে গোহাঁই-দেৱক উইলনামা কৰি ১০০ পাউণ্ড ধন দি থৈ গৈছিল। ছাহাবৰ এনে স্নেহ অতি বিৰল।

ভোলানাথ গোহাঁই দেখাত বৰ গহীন প্ৰকৃতিৰ লোক আছিল যদিও, অন্তৰত স্বদেশ-হিতৈষিতা ভাবে সদায় উগুলথুগুল লগাইছিল। সেয়ে হে অসহযোগ আন্দোলনত তেখেতৰ হাত ছুখন মুক্ত ভাৱে আগবাঢ়ি আহিছিল।

প্ৰভৃতি ভালেমান উদ্যোগী কৰ্ম্মী আমাৰ লগ লাগিলহি। কংগ্ৰেছ-ভলণ্টিয়াৰ নোহোৱাকৈও, বহুতে আমাক বুদ্ধি-পৰামৰ্শ দি সহায় কৰিছিল। খনিকৰ গাৱঁৰ নামটো হে খনিকৰ আছিল; মানুহবিলাক তেতিয়া খনিকৰ নাছিল। এটাইবিলাকে নামৰ পিছত চুতীয়া লেখিছিল। আমি চমাৰগাওঁ স্কুলত পঢ়া-সময়তে বেছাই বুলি আমাৰে এজন সমনীয়া আছিল। তেওঁৰেই অসহযোগৰ দিনত কাঠৰ পালেং, তামুলী-পীৰা, ছালপীৰা, চকী-মেজ সাজিবলৈ লয়। ডিম্ব বোলা তেওঁৰ ভায়েক এটি আছিল। সি আমাৰ সহকৰ্ম্মী হৈ থিতিঙা হল। বেছাযে অকলৈ কাম কৰি নুৱাৰিল। তেওঁক মনমৰা দেখি এদিন কলোঁ, "তুমিয়েই চুতীয়াৰ মান ৰাখিছা। আজিৰপৰা তুমি খনিকৰ উপাধি লেখিবা।" সঁচাকৈয়ে, চাৰিঙৰ বৰ্ত্তমান ডেকা তৰপ খনিকৰৰ ভিতৰত বেছায়েই খনিকৰী কামত আগৰণুৱা। আমাৰ উছাহ-উদগনি পাই শ্ৰীযুত বেছাৰাম খনিকৰ নিজৰ ভৰিৰ ওপৰত থিয় হৈ মানুহ হল। আজি দেখি সন্তোষ পাইছোঁ—অসহযোগ আন্দোলনে স্বাৱলম্বী হবলৈ কৈ ফুৰাৰ ফলতেই বেছাৰামৰ আৰ্হি লৈ খনিকৰ গাৱঁৰ সৰহ ভাগ ডেকাই খনিকৰী কামত লাগি জয়-জয়-ময় ময় অৱস্থা কৰিছে। এই বেছাৰাম খনিকৰে নগদ এটকা চাৰি অনা দি কংগ্ৰেছ মেম্বৰ হৈ চাৰিঙ্গীয়া-মহছাল-গড়কাষৰীয়া গাৱঁৰ ভাৱনা-বৰসবাহত গান্ধী-গুণ গাই আমাক নথৈ সহায় কৰিছিল।

সেই দৰে চমুৱা খনিকৰ গাৱঁৰ প্ৰত্যেক ঘৰেই আমাৰ লগ লৈ ধনে-জনে চাৰিং-কংগ্ৰেছখন শকত কৰিছিল। ৺ভদী মণ্ডলৰ পুত্ৰ উষাধৰ হাজৰীকা আৰু শূলধৰ হাজৰীকাৰ নামো ইয়াৰ লগতে লব পাৰি। চমুৱা খনিকৰৰ গোটেইখন গাওঁ যে আমাৰেই আছিল।

জৰাবাৰী-কংগ্ৰেছ

(খ)

শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতী

আমাৰ সহকৰ্ম্মীৰ ভিতৰত লেকাত লাগি কাম কৰা কংগ্ৰেছ-সেৱক আছিল শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতী। তেওঁৰ উৎসাহ, তৎপৰতা, আৰু হাতৰ কাম, ফুলনিবাৰী পতা আদি সকলো কামতে পাৰ্গতালি দেখি সকলোৱে আচৰিত মানিছিল। দুৰ্গানন্দৰ উৎসাহটো হুৰমুৰীয়া বতাহৰ লগত ৰিজাব পাৰি। তেওঁ আগতে চাহ-বাগিছাত কাম কৰিছিল। মহাত্মাৰ শিঙাধ্বনিত ৰ'ব নোৱাৰি একে জঁাপেই আন্দোলনত উবুৰি খাই পৰিলহি। কাকতীৰ ঘৰ নিজ-চাৰিঙৰ অভয়পুৰীয়া কাকতী-

শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতী

পাৰতে। চাৰিঙৰ কংগ্ৰেছ-অফিছত কাম নকৰি তেওঁ নিজে চাৰিঙৰপৰা ৫ মাইলমান নিলগৰ জৰাবাৰীত কংগ্ৰেছ-কেন্দ্ৰ পাতেগৈ। কেন্দ্ৰটোৰ নাম দিছিল জৰাবাৰী কংগ্ৰেছ। চাৰিঙীয়া পুখুৰী, পেঙেৰা, কুমাৰ গাওঁ, দেওধাই গাওঁ, কোঞ্চৰ গাওঁ, জৰাবাৰী, বলমীয়া চাওডাং, কঁাৰচোৱা গাওঁ, বামুণ গাওঁ, মাটিখোৱা-কাকতীচুক আদি কৰি

গধূলিবজাৰ-মৰাবজাৰ মৌজাৰ দোমোজাত থকা এটাইবোৰ গাৱেঁই জৰাবাৰী কংগ্ৰেছৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল।

স্বয়ংসেৱক সংগ্ৰহ কৰা, কপাহ যোগোৱা, সূতা কটোৱা, কাজিয়া ভঙা, মেল বা পঞ্চায়ত পতা—এইবোৰ কাম অকল দুৰ্গানন্দৰ দিহা-বুদ্ধি মতেই হৈছিল। চাৰিং-জৰাবাৰীৰ ইমান ঘনিষ্ঠ যোগাযোগ আছিল যে ইখনে সিখনৰ বাতৰি দিনে-দিনে লৈ আছিল। চাৰিআলি, আমগুৰি, চামগুৰি, নামতি কাকতী গাওঁ—এইবোৰৰ য'তে সভা-সমিতি হৈছিল ত'লৈকে দুয়োখন কংগ্ৰেছৰ ভলণ্টিয়াৰ গৈ সমজুৱা ৰাইজৰ ডকৰা মনটোহঁত একোটা-একোটা পকা আঙঠাত পৰিণত কৰিছিলগৈ।

শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া

কালুগাৱঁৰ ফালৰ কংগ্ৰেছ-কৰ্ম্মীসকলেও চাৰিং-কংগ্ৰেছত একোটা হেঁচা দিছিল। চাবিং-কালুগাওঁ বাট-পথেৰেই যে সংলগ্ন আছিল এনে নহয়, ইষ্ট-মিত্ৰ, মিতিৰ কুটুমৰ তেজ-মঙহেৰেও সনা-পোটকা হৈ আছিল আৰু এতিয়াও আছে। সেই গুণে কংগ্ৰেছৰ কাম কৰোঁতে, চাৰিং ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়াৰ ভাত-ঘৰেই আছিল। চুতীয়াৰ লগৰীয়া আছিল শ্ৰীযুত যোগকান্ত বৰুৱা। চুতীয়া-বৰুৱাৰ বাহিৰেও প্ৰায়েই শ্ৰীযুত ডিম্বেশ্বৰ ভূঞা আৰু ক্বাচিৎ ৺পুণাৰাম গগৈ আহিও বেলিমুখীয়া, বেজ গাওঁ, চেতীয়া গাৱঁত থানিকা পাতিছিল। ভূঞাই দুলীয়া-পুৰণিমেলীয়া আৰু গড়কাষৰীয়া গাৱঁৰ কেবাখনো সভাত অহিংস অসহযোগৰ নীতিটো ফঁহিয়াই ৰাইজক বুজাই দিছিল। শ্ৰীযুত পীতাম্বৰ হাজৰীকায়ো পুনৰ কলেজত সোমোৱাৰ আগতে গাৱেঁ গাৱেঁ বক্তৃতা দিছিল, অসহযোগৰ নীতিটো সুন্দৰকৈ ব্যাখ্যা কৰি ফুৰিছিল।

ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়াৰ ঘৰ লোণপুৰীয়াৰ কাঁহমৰা গাৱঁত আৰু যোগকান্ত বৰুৱাৰ ঘৰ নামতিমুখৰ মাহী গাৱঁত। পুব ফালৰপৰা আহিলে চুতীয়াৰ

ঘৰৰপৰা বৰুৱাৰ ঘৰলৈ যিমান দূৰৈ বৰুৱাৰ ঘৰৰপৰা আমাৰ ঘৰলৈও সিমান দূৰৈ। চুতীয়া ধৰ্ম্মভাবাপন্ন আৰু সকলো কথাতে ধীৰ—বিৰোধী-জনকো অতি শান্তভাৱে বুজাই-বৰাই তেওঁৰ পটিলৈ আনিব পাৰে। বৰুৱা হল দাৰ্শনিক—দৰ্শন আৰু অৰ্থনীতিৰ শানত দি হে সকলো

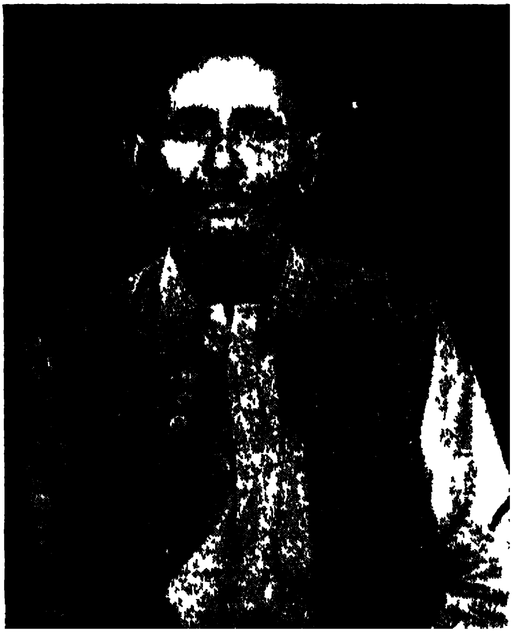

শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া

কথাকে ধৰাই চোৱা তেওঁৰ স্বভাৱ। অবুজনক বুজাবলৈ হলেও তেওঁ চকুৰ আগত থকা বস্তু এটালৈকে আঙুলিয়াই দাৰ্শনিক যুক্তি এটা দাঙি ধৰিবই। চুতীয়া-বৰুৱা দুয়ো গুৱাহাটীৰ কটন কলেজত উচ্চশিক্ষা লাভ কৰি আছিল। মুক্তি-যুদ্ধৰ আহ্বান শুনি কলেজ পৰিত্যাগ কৰি নিজা-নিজা অঞ্চলত স্বৰাজ লাভৰ নিমিত্তে যুৰপুতি লাগেছি।

এই দুয়োজন লগৰীয়া আছি কেতিয়াবা-কেতিয়াবা আমাৰ ঘৰতে থাকে। চুতীয়াৰ ঘৰলৈ আঁতৰ দেখি, প্ৰায়েই ইয়াতে ৰাতিটোহঁত বঞ্চে আৰু ইয়াৰ পৰা-ই ওচৰচুবুৰীয়া গাৱঁত সভা-সমিতি পাতে গৈ। সেই সভাবোৰলৈ আমি দুয়ো যাওঁ। যোগ বৰুৱাও ঘৰৰপৰাই আহি সভাত যোগ দিয়েহি। তেওঁও নামতি, শেনচোৱা, বেলিমুখীয়া, চাংমাই, ভঁৰলুৱা গাৱঁত ৰাতিক দিনকৈ ফুৰে। লগত, প্ৰায়েই চুতীয়া, ডিম্ব ভূঞা, পুণাৰাম গগৈ থাকেই। পুণাৰাম গগৈ আছিল দুৰন্ত সাহসী আৰু অন্যায়ৰ প্ৰতিশোধ লওঁতা। কিন্তু সাহিত্যৰ অনুৰাগে তেওঁৰ হৃদয়-ৰাজ্যখন সুপসুপীয়াকৈ থৈছিল। তেওঁ শ্ৰীহট্ট জেলত কাৰাবাস ভোগ কৰিছিল। ছাত্ৰাৱস্থাৰ কবিতা-কেঁও তেতিয়াই বঢ়িয়াকৈ ফুটি ওলাইছিল। পুণাৰাম যোদ্ধাই নহয়, কবি, সাহিত্যিক আৰু শিল্পীও আছিল।

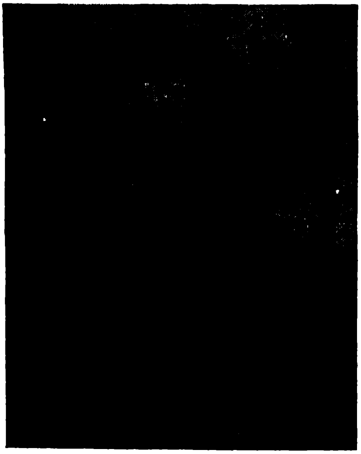

শ্ৰীযোগকান্ত বৰুৱা

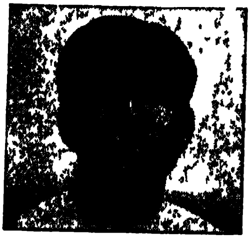

৺পুণাৰাম গগৈ

চাৰিং কংগ্ৰেছৰ সীমাত পোন প্ৰথমেই ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া, যোগকান্ত বৰুৱা আৰু এই লেখকেই খন্তিখণ নোহোৱাকৈ কংগ্ৰেছৰ সমাচাৰ দিয়াত টাকুৰি ঘূৰাদি ঘূৰি ফুৰিছিল। যি দিনাখন আমাৰ ঘৰত ৰাতি খপিব-লগীয়া হয়, সেইদিনা আমাৰ সোঁজোনেই ৰাতি পুৱায়। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ "অসমীয়া ভাষাৰ বক্তৃতাটো" পঢ়ি হাঁহিত পেটুনাড়ী ছিগি

থাকোঁতেই, কোন টলকত নো ৰাতি পুৱায় কবই নোৱাৰোঁ। দিনটো ফুৰি-চাকি আহি, নিশা বেজবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধ পঢ়িয়েই আমাৰ-দুখ-ভাগৰ উৰাই পঠিয়াওঁ। বেজবৰুৱাৰ উপমা আৰু একোশাৰী বাক্য আমাৰ মুখস্থ হৈ গৈছিল। কোনো-কোনো সভাত মানুহে আখটি জুৰিলে বেজবৰুৱাৰ ৰগৰ তোলা কথা দুষাৰমানকে কৈ কুষাৰি মনটোহঁত কোমলাই পেলাইছিলোঁ।

দেওধাই গাৱঁৰ সভা

এদিন গধুলিবজাৰ মৌজাৰ দেওধাই গাৱঁলৈ গোহাৰিপত্ৰ পঠিয়াই জনালোঁ—সেইদিনা গধুলিলৈ তাত এখন সভা পতা হব ; গাৱঁৰ বুঢ়া-মেথাঁ, ডেকা-ডঙুৱা সকলোটি যেন নামঘৰতে চাপ খায়। সন্ধিয়াতে আমি ৫০ জনমান ভলণ্টিয়াৰেৰে সৈতে দেওধাই গাৱঁত উপস্থিত হলোঁগৈ। তেতিয়ালৈকে গাৱঁত সভা হোৱাৰ একো উমঘামেই হোৱা নাই। ওচৰতে কলিতা মানুহ এঘৰ আছিল—'শাকখোৱাৰ ঘৰ' বুলি কয়। আমি চাৰিজন তেওঁবিলাকৰ ঘৰলৈকে গলোঁ, এখন্তেক বহি অলপ জিৰাবলৈ। তাতে দেওধাই গাৱঁৰ মানুহ এজন পিৰালিতে বহি থকা পালোঁ। দেওধাই মতে চলকব কৰা বাৰে, সেই কালত, সাধাৰণতে বামুণ-কলিতাই দেওধাইসকলৰ লগত খোৱা-বোৱাৰ সংশ্ৰৱ নেৰাখিছিল। সেই দেখি, দেওধাই গাৱঁৰ মানুহজনক চটাই-ঢৰা এখনতে আমাৰপৰা অলপ নিল-গাই বহিবলৈ দিয়া হৈছিল। সেইদিনা সভা হোৱাৰ কথা তেওঁ কিবা শুনিছেনে বুলি সুধিলত, তেওঁ ঠোঁহ ধৰি ধৰি মাত লগালে, "সভা এখন হব হবলা! ৰাইজ চাপিবৰ নৌ হয় এথোন।* আহিলেও খাই-বৈ হে আহিব।"

তেওঁৰপৰাই সভা পতাৰ উমানটো পালোঁ। শাকখোৱাৰ ঘৰতে জা-জলপান পানী-তুনি অলপ খাই লাহে-ধীৰে নামঘৰৰ ফালে খোজ ললোঁহঁক। নামঘৰ পাই চাওঁ দেখোন—মানুহৰ সঁচেই নাই ; ঘৰৰ ভিতৰত ধানখেৰ এসোপা মাথোন পাৰি থোৱা আছে। তাতে

বহিলোঁ। বহি-বহি আমনি লাগিলগৈ। জাৰতে গাও সেঙ্গেটা লাগিবলৈ ধৰিলে। নিশাও বাৰ বাজি যাওঁ যাওঁ হল। এনেতে দেখোন, পকাথেকেৰা যেন মানুহ দুজনমান ওলালহি। তাৰ পিছত, দুটি-এটিকৈ খিচখিচীয়া লৰা এবাহেও দেখা দিলেহি। বুঢ়াকিজনে গাৰ কাপোৰ-কানি কিডোখৰ মেৰিয়াই-ঘূৰিয়াই থম্‌থম্‌কৈ বহাৰ পাছতে, লৰা দুটামানে বুঢ়া আৰু আমাৰ মাজতে জুই একুৰা ধৰি দিলে। জুইকুৰাতে হাত-ভৰি সেকি আমাৰ গাটোহঁতত উম লগাই অলপ বৈছোঁ, তেনেতে বুঢ়া এগৰাকীয়ে হুৰুস্ কৰে প্ৰশ্নৰ বাণ মাৰি পঠিয়ালে,

"পিছে, তহঁত নো আহিছিলি কিলই? কচোন বাৰু, শুনোহঁক।"

ধীৰ বক্তা ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়াই ধীৰেৰে উত্তৰ দিলে,

"আপোনাসকলে কপাহৰ সূতা কাটিব লাগে। তাকে কবলৈ আহিছোঁ।"

কথাষাৰ শুনিয়েই প্ৰশ্নকৰ্ত্তা বুঢ়াজন টিকা দাঙি উঠিল আৰু আচৰিত হৈ মাত লগালে,

"থ পাই, ক'ৰ অপেস্বৰীজনী পাম? তহঁতে জানো আনি দিবি? আৰু কবি নে কিবা?"

চুতীয়া :—আপোনাসকল কোনেও যেন কানিত মুখ নিদিয়ে। হাতযোৰকৈ কৈছোঁ।

বুঢ়া :—কানি খালে নো কি হয়?

চুতীয়া :—এলেহুৱা হয়। গাত বাহৰোগে বাহ লয়। ধন-বিত সাঁচিব নোৱাৰে। এই আঘোণ মহীয়া জাৰতো নিকানীয়াৰ লৰা এটাই জপং কৰে যেনেকৈ পানীত নামিব পাৰিব, কানীয়াৰ লৰাটোৱে তেনেকৈ নোৱাৰে। সি কুচ্মিমুচি থাকোঁতেই যাব। নিকানীয়াৰ লৰাটোও দেখিবলৈ ভাল। কানীয়াৰটো হলে হাড়ত খোৱা। আৰ্জ্জিলে হে ফল ভুঞ্জিবলৈ পায়। কানীয়া এলেহুৱাই নো আৰ্জ্জিব কিটো? কানীয়াবিলাক সেই দেখি ডাল-দৰিদ্ৰ।

বুঢ়া গৰ্জ্জি উঠিল, বোলে,

“থ থ তোৰ কথাখন। তহঁতক কোনে কলে, কানি খালে দুখীয়া হয় বুলি? মই মাহে চাঁইটকা চাইটক কানি খাওঁ। বলচোন, মোৰ ঘৰলৈ, চাগৈ, মোৰ ঘৰত কি নাই। হাতী আছে এহাল। লৰা চাইটা। ফেঁচুৰে চঁাচিয়ালেই লৰাহঁত হাল লৈ পথাৰলৈ যায়। ভঁড়ালো দুটা—গুটিৰ এটা, গছীৰ এটা। কানিখালে আক' কিহৰ দুখীয়াটো হয় হোঁ?”

চুতীয়া (আক্ষেপকৈ):—এৰা, ভীমকল খোৱা মানুহৰ আগত ৰচগোল্লাব কথা কবই নেপায়।

বুঢ়া:—হেৰ, বৰ কথা নকবি দেই! মোব বাৰীত থোকাথোকে ভীমকল পৰে, তাব এটাও মুখত দি চোৱা নাই। তই আক' কিহৰ ৰচগোলাৰ কথা উলিয়াবলৈ আহিছ? এতিয়া উঠহঁত।

বুঢ়াজন কানীয়া যদিও, থুলস্তৰ দেহাৰে অসমীয়া স্বাস্থ্যৰ এটি ফটফটীয়া নিদৰ্শন। তেওঁৰ কথাত ৰহন নাই; যি ভাবে তাকেই কয়; আৰ্জ্জিব লাগে, খাব লাগে, তাকে হে তেওঁ জানে। বৰ-কথা সহিব নোৱৰাটো অসমীয়া মানুহৰ পৈত্ৰিক ধৰ্ম্ম। সেইগুণে, চুতীয়াই সঁচা কথাকে কৈছিল যদিও, বুঢ়াব গাত নেখাটে দেখি, কোবত কোবে বুঢ়াৰ খং চৰি গৈছিল।

মানুহজনৰ গতিগোত্ৰ দেখি আমি কোৱাকুই কৰিবলৈ ধৰিলোঁ, ‘ভাল কেঁচা মানুহটো পালোঁহি!’ নিৰাশ হৈ সভা ভাঙি গুচি আহিবলৈ ধবিছিলোঁ। এনেতে, সোমেশ্বৰ দেওধাই ফুকন নামে এজনে মনে মনে কলেহি, “সেইজন মানুহ তেনেকুৱাই। গৰ্ডন ছাহাবক আহোম ভাষা শিকাইছিল। ফণিধৰ চলিহায়ো তেওঁক মান কৰিছিল। গোলাপ ডেপুটীকো তেওঁ আহোম-ভাষা পঢ়ুৱাইছিল। এইবোৰ ডাঙৰ মানুহৰ লগত আয়াযাত আছিল দেখি, তেওঁৰ কথাও ডাঙৰ ডাঙৰ। আপোনা-সকল যাব নেলাগে। গান্ধীৰ কথাকে দুষাৰমান কক।” সেই অবৈয়া মানুহজনৰ নাম মনেশ্বৰ ফুকন বুলি পাছত জানিব পাৰিলোঁ।

ফুকনৰ কথামতেই আমি দুষাৰমান কংগ্ৰেছ-অসহযোগৰ কথা কলোঁ। তাৰ পাছত, ডেকা লৰা দুটামানক কপাহ যাচিলোঁ। (আমি গাইপতি,এপোৱা আধেৰকৈ কপাহৰ টোপোলা একোটা লৈ গৈছিলোঁ।) সিহঁতে কপাহ কিনা হে নেলাগে, কপাহৰ ছুইনামকে নসলে। চুক্-চুকাই-চুক্চুকাই কোৱাৰ মুৰত যেনিবা চণ্ডৰাম নুলি ডেকালৰা এটাই দুই অনা পইচা দি আধেৰীয়া কপাহৰ টোপোলা এটা কোনোমতে ললে। আধেৰ কপাহে চাৰিটা ভলণ্টিয়াৰ উলিয়ালে। সিহঁতক শিকাই-বুজাই আমগুৰিৰ কানি-দোকানত পিকেটিং কৰিবলৈ কলোঁ। পিকেটিঙৰ ভাৰ দিলোঁ। চণ্ডৰামৰ ওপৰত। দেওধাই গাৱঁত চণ্ডৰামেই আমাৰ প্ৰথম খোপনি হল।

আমাৰ কথামতেই সিহঁতে কানি-দোকানত পিকেটিং কৰিলেগৈ। পঞ্চম দিনা, আমগুৰি চাহ কোম্পানীৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট চিম্পকিন্চ ছাহাবে পিকেটিং চাবলৈ আহি সুধিলে, "ৱেল্, পিকেটিং কৰিবলৈ তহঁতক কোনে পঠিয়াইছে ?"

চণ্ডৰাম ঃ—হজুৰ, আমাক কোনেও পঠিওৱা নাই। আমি নিজে নিজেহে আহিছোঁ।

ছাহাব ঃ—পিকেটিং কৰিলে কি হব ?

চণ্ডৰাম ঃ—আমি স্বৰাজ পাম।

ছাহাব ঃ—স্বৰাজ নো কি ?

চণ্ডৰামে এতিয়া ক'ব নোৱাৰে। মুৰ খজুৱাই খজুৱাই ভয়ে ভয়ে কলে, "বাক্, হজুৰ মই কাইলৈ কমহি। এতিয়া যাওঁ।"

এই বুলি, চণ্ডৰামে ততালিকে কানি-দোকান এৰি সাত মাইল বাট তৰানৰা ছিঙি, লৰি মোৰ ওচৰ পালে। ওপৰত দিয়া কথাখিনিকে হুবহু কৈ মোক সুধিলে, "পিছে, মই এতিয়া ছাহাবক কি বুলি কমগৈ ? কব নোৱাৰিলে ছাহাবে মোক ফাটেকত দিয়াম বুলিছে।" চণ্ডৰামৰ ধাতুটো বুজি শিকাই পঠিয়ালোঁ, "ক'বা, হেনে (বুলি) কানি-দোকানত পিকেটিং কৰাটোৱেই স্বৰাজ"। দিনদিয়েকৰ পিছত শুনিলোঁ। বোলে

চণ্ডৰাম হেনো দোকানৰ ওচৰ নেপালেগৈয়ে। কেনেবাকৈ ধৰি নিয়ে বুলি গাৱঁৰ সত্ৰকে এৰিলে। কিন্তু, জবাধৰা গাৱঁৰ দিনাৰাম ফুকন, সোমেশ্বৰ ফুকন আৰু ধনিৰাম ফুকনে গুৰি ধৰাত সেই অঞ্চলত কংগ্ৰেছৰ কাম সুচাৰুৰূপে হবলৈ ধৰিলে।

মৰাবজাৰ মুছলমান গাঁৱত

চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ আফিছ ঘৰ বহুৰাব খোজা মাটিডোখৰতে চলিহা কাকতীৰ জনাৰ্দ্দন ভঁড়ালীবৰুৱাই খনোৱা পুখুৰী এটি আছে।

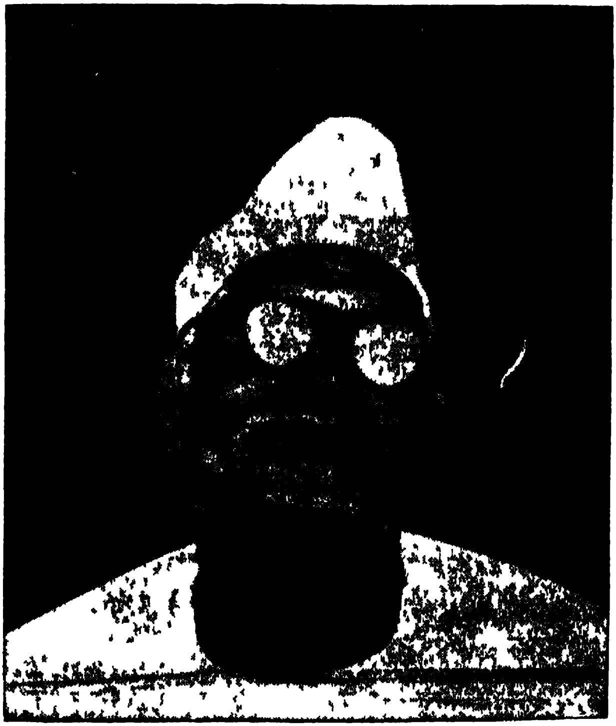

"ঘনাই মুক্তিয়াৰ" (৺কুশৰাম মুক্তিয়াৰ)

পুখুৰীটোৰ নাম ভঁড়ালীবৰুৱা পুখুৰী। সেই পুখুৰী পাৰতে আবদুল নামে দৰ্জ্জী এজন আছিল। তেওঁৰ ঘৰ আছিল মৰাবজাৰ

মুছলমান গাৱঁত আৰু দৰ্জ্জী কাম কৰিছিলহি চাৰিঙত; চাৰিঙতে অকলশৰীয়াকৈ বসতিও কৰিছিল। তেৱেঁই চাৰিং কংগ্ৰেছৰ প্ৰথম খিলাফটী সভ্য। আবহুলৰ কথামতেই এদিন শুকুৰবাৰে মৰাবজাৰৰ মছিদতে জনদিয়েক মুখীয়ালক লগ ধৰিলোঁ। তেওঁবিলাকে সভা পাতিবলৈ আগ্ৰহ দেখুৱাত, দেওধাই গাৱঁৰ পিছতে, মৰাবজাৰৰ চাৰিআলিত ছুখনমান সভা কৰা হল; এখন নে ছুখন মছিদৰ ভিতৰতো পতা হৈছিল। চাৰিআলি-চামগুৰিৰ মুছলমান গাৱঁৰ মানুহেও আমাৰ লগত যোগ দিছিল। তেওঁবিলাক কিন্তু, নামত হে খিলাফটী, কাম একোকে নকৰে। ছৰকাৰৰ দমননীতিলৈ ভয় কৰি কোনেও দেখাশুনাকৈ পিকেটিং আদি একো কৰা নাছিল। কিন্তু বাটে-পথে গান্ধী-খিলাফট, মহম্মদ আলি-চৌকৎ আলিৰ কথা হলে কৈ ফুৰিছিল। মৰাবজাৰৰ ডেকা ছুজনমান হলে মৰোঁ-জীউ-সোঁ-আধিকৈ আমাৰ লগত লাগি আছিল। গাওঁবুঢ়া ছেখ্ জোমাৰতে ছৰ্কাৰৰ গাওঁবুঢ়া হৈও, তলে তলে আমাক সহায় কৰিবলৈ ৰতনপুৰীয়া, মানতনীয়া, জেহেনীয়াৰ ৰাইজক খাটি ফুৰিছিল—বিশেষকৈ দেওবৰীয়া হাটৰ দিনা। আগতে, তেওঁৰ দৃষ্টি আমাৰ প্ৰতি বক্ৰ আছিল। যোৰহাটৰপৰা মৌলবী দেৰাজুদ্দিন আহমদ উকীলে ছুদিনমান লেথাৰিকৈ খিলাফট আৰু কংগ্ৰেছৰ বিষয়ে কেইজাউৰিমান বক্তৃতা দিয়াত পাছত হে ছেখ জোমাৰত গাওঁবুঢ়া আমাৰ প্ৰতি তুষ্টভাষী হৈছিল। মনছুৰ খাঁ ভলন্টিয়াৰ আজিও কংগ্ৰেছতে আছে।

জাজী কংগ্ৰেছ-কমিটি

জাজী-অঞ্চলত চোকা মানুহ থকা বাবে তাত আমি বৰকৈ ফুৰা নাছিলোঁ। জাজী-হাইস্কুলৰ লৰাবিলাকক হে গান্ধী-মহম্মদ আলিৰ কথা কৈ উত্তেজিত কৰিছিলোঁ। শ্ৰীযুত কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা, শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ শৰ্ম্মা, শ্ৰীযুত শশীধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত কুশৰাম মুক্তিয়াৰ, ৺পূৰ্ণকান্ত বৰুৱা, মুহিৰাম গগৈ বা কমিছন গাওঁবুঢ়া, শ্ৰীযুত দেৱানন্দ খাটনিয়াৰ প্ৰভৃতিৰ

উদ্যোগত জাজী-কংগ্ৰেছ-কমিটী স্থাপিত হয়। শ্ৰীযুত ডম্বৰুধৰ খাউণ্ড, ৺হেমনাথ শৰ্ম্মা, ৺ৰত্নেশ্বৰ বৰঠাকুৰ প্ৰভৃতি ছৰ্কাৰী আধা-ছৰ্কাৰী কাম কৰোঁতা স্বদেশপ্ৰাণ লোকে পাছ ফালৰপৰা জাজী কংগ্ৰেছখনৰ গুৰিত দিহাপৰামৰ্শেৰে সাৰজাবৰ দি আছিল। ১৯৩০-৩২ চনত, পানী দিহিং মৌজাৰ ভগা-মৌজাদাৰ ৺নৰনাথ শৰ্ম্মা আৰু ৺কুশৰাম মুক্তিয়াৰে অপৰিসীম চেষ্টা আৰু প্ৰচাৰ-পৰিশ্ৰম কৰাৰ ফলত জাজী কংগ্ৰেছখন শিৱসাগৰৰ ভিতৰত গপগপায়া আৰু উচ্চতৰ কমিটীতেই পৰিণত হৈছিল। অদ্ভুত কাৰ্য্যতৎপৰতা আৰু তেজস্বিতাৰ গুণত ৺নৰনাথ শৰ্ম্মাই শিৱসাগৰ জিলা কংগ্ৰেছ-কমিটীৰ সভাপতিও হব পাৰিছিল। কুশৰাম মুক্তিয়াৰে মতৰ অলপো লৰচৰ নকৰাকৈয়ে মৃত্যু পৰ্য্যন্ত কংগ্ৰেছ-সেৱা কৰি গল।

চাৰিং কংগ্ৰেছ

(গ)

মুগী ভলণ্টিয়াৰ

মুগী ভলণ্টিয়াৰৰ ঘাই নাম বোপাটি। চাৰিং কংগ্ৰেছৰ এটি ধৰণী। মানুহটিৰ মূৰৰ চুলিবোৰ তামবৰণীয়া, চকুকিটা ডঁহা, গাৰ ছাল ফুটুকা-ফুটুকী আৰু বৰণটিও মুগা। সেই দেখি; ৰাইজে নামে-গাৰে মিলাই নাম দিছিল 'মুগী' আৰু কংগ্ৰেছৰ কাম কৰি ফুৰা বাবে বুলিছিল "মুগী ভলণ্টিয়াৰ।" 'হোল-গোজ ভকত' কাক বোলে, মুগী ভলণ্টিয়াৰক চালে চাবই নেলাগে। তেওঁৰ মানত সংসাৰখন আছিল বেহেৰুৱা হাট অৰ্থাৎ বজাৰলৈ আহি মানুহহঁতুহে বেচাকিনা কৰি আকৌ ঘৰাঘৰি গুচি যোৱাৰ দৰে। সেইদৰে, আমিও আহিছোঁ এই সংসাৰলৈ, দুদিন বেচাকিনা কৰিম, গুচি যাম। হাঁ-ধন-হাঁ-বস্তু কৰি খোৱাকামোৰা কৰি থাকিলে কি হব ?—এয়ে আছিল বোপাটিৰ জীৱন-দৰ্শন। এই গুণে, ধনবস্তুলৈ এওঁৰ বৰ আক্ৰোহ নাছিল। কিন্তু বাপতীসাহোনৰ এচঁাহীমান মাটিও হলে আনক খাবলৈ নিদিছিল। 'জেদত লাগি', কংগ্ৰেছী বোলাই ফুৰা উকীল এজনকে নিঃকিন বোপাটিয়ে চলুৱে-চলুৱে পানী খুৱাই, তেনেকুৱা এচঁাহী মাটিও কাঢ়ি আনিছিল।

বোপাটিৰ কঁকালত জীৰিলি-জীৰিলিকৈ ফটা চুৰিয়া এডোখৰ, গাত ফটা-ছিটা চোলা এটা, কান্ধত বা চুৰিয়া-খোচনাত তামোলৰ ভকৰি বা হাঁচটি এখন। চোলা-চুৰিয়াজোৰে কেতিয়াবা কাচিৎ হে যদি পানীৰে সৈতে মুখামুখি হবলৈ পায়। সচৰাচৰ তেওঁ উদং গাৰেই ফুৰে। কাপোৰ লোৱাৰ ভিতৰত, বিশেষকৈ জাৰকালি, সময় বুজি চেলেং-খনিয়া-এৰিয়া (এৰী নহয়) কেয়োঁ বিধৰ কাপোৰ ছাটি মাৰি লয়। কিন্তু, সেই কাপোৰডোখৰহঁতত ইমান মলি বন্ধ যোৱা যে তাক গাতলোৱা

কাপোৰ সুবুলি মলিৰে কৰপা মৰা একো ডোখৰ চমটা বুলিলে হে শুৱাব।

বোপাটিৰ অন্তৰখনি ফেন যেন কোমল। বাটে-পথে চিনাকী মানুহজন পালেই, তেওঁ ৰাজবাটতে খেৰ এডাল পাৰি থপৰ কৰে টিকাটো থৈ, আলফুলকৈ তামোলৰ জোলোঙা, হঁাচটি, ভকৰি যেতিয়া যি থাকে, তাকে মেলিব। মেলিয়েই, "তামোল এখনি খাই যক" বুলি কটাৰীৰে তামোলৰ বাকলি গুচাবলৈ ধৰিব। তেওঁৰ কটা-তামোল খাবলৈ বাট-চাব লাগিলে, বাটৰুৱাৰ সিফালে সোপায় ভ্ৰষ্ট হয়—ইপিনে বোপাটিয়ে ধৰে কাবৌ-কোকালিকৈ তামোলখন খাই যাবলৈ। সিপিনে দৈৱাসনেই তল যক, তেও বাটৰুৱাজনে বোপাটিৰ তামোলখন খাই হে পাৰিব।

সাদিন ঢৰা-লঘোন দি থাকিলেও, মুগী ভলন্টিয়াৰৰ খবৰ নাই—কিন্তু, এঘণ্টা তামোল এখন নোখোৱাকৈ থাকিব লাগিলেই ভলন্টিয়াৰৰ গাত গোসাই নাইকিয়া হয়। সেই দেখি, তেওঁৰ কানত জোলোঙা এটি সদায় ওলমিয়েই ফুৰে। সেয়ে তেওঁৰ সৰ্ব্বস্ব। ভলন্টিয়াৰ ডাং-বৰলা—ছকুৰি বছৰ পাৰ হৈ গল, তথাপি তেওঁলৈ ছোৱালী যাচোঁতা কোনো নোলাল। কোনোবাই যদি দুখ পতিয়াই সোধে, "বোপাটি, তোমাৰ বিয়াখন নো কেতিয়াকৈ পাতিছা," বোপাটিয়ে হুমুনিয়াহ এটা কাঢ়ি মুখৰ ভিতৰতে কৈ থয়—"থোৱঁা দেও, ছোৱালী আৰু নানো।" পিছে সংসাৰৰ মায়ালৈ স্পৃহা নথকা যেন দেখুউৱা সেই বৰাগী ভকতজনকে কেতিয়াবা-কেতিয়াবা দেখিব, দিখৌমুখৰ ভঁৰলুৱা বা পানী দিহিঙৰ নিতাইপুখুৰী নাইবা দিখৌপৰীয়া ঢুলীয়া গাৱঁৰ, বাঁৰী-খাঁৰী থকা মানুহ একোঘৰতে ছমাহ-চাৰিমাহকৈ লঠৰিয়া হৈ পৰি আছে। ঘৰ এৰি কিয় নো এইদৰে প্ৰবাস খাটিছেহি বুলি সুধিলে ভাওজুৰি কয়, "এৰা, আজি-যাওঁ-কালি-যাওঁকৈয়ে আছোঁ। ৰাইজে দেখোন এৰিয়েই নিদিয়ে। আজি অমুকৰ ঘৰত বৰ্ুসবাহ, কাইলৈ তমুকৰ ঘৰত নামগোৱা, পৰহিলৈ আকৌ গাওঁবুঢ়াৰ ঘৰত পালনামৰো জোৰণি,

চৌথাদিনলৈ ৰাইজৰ ভাৱনা—এইবোৰ এৰি নো যাওঁ কেনেকৈ ?" পিছে, কথা বা ক'ত ?—ভেকুৰি তলত। আশাত বন্দী হৈ মধুনাত পৰ দিওঁতেই তেওঁৰ দিনৰাতি পাৰ হৈ গৈছে।

বোপাটিয়ে সবহুৱা নামৰ বাহিৰেও, দেহবিচাৰৰ গীত, বৰগীত—এইবিলাকো ৰাগপদ দি সুৱলাকৈ গাব পাৰিছিল। দিহানাম দিওঁতে সকলোৱেঁ বৈ বৈ চাইছিল—ফেদেলা মুগীৰ মুখত সুৰদি মিঠা মাত ওলোৱা দেখি বহুতে পঙ্কত জন্ম গ্ৰহণ কৰা পদুমৰ উপমা দি তেওঁক পঙ্কজ ভলন্টিয়াৰ বুলি কৈ বৰ ভাল পাইছিল। নামত ঘোষা পদ দি হে যায়—লাগবান্ধ হলে একো নাই—অ'ৰ এষাৰ, ত'ৰ এষাৰ মিলাই শুনিবলৈ মাথোন সুৱলা কৰে। ১৯২১ চনত এওঁৰ নামৰ ৰস কংগ্ৰেছ-ভক্তসকলে পান কৰিবলৈ নেপাইছিল। তেতিয়া তেওঁ কংগ্ৰেছৰ সন্দেশ-বাৰ্ত্তা হে কঢ়িয়াই ফুৰিছিল। তামোলখনিয়েই আছিল কানীয়া-ভঙ্গুৱাক বশ কৰা সৰ্ব্বঢাক মন্ত্ৰ। শুকান পাণেই হওক বা পকা পাণেই হওক, তাৰেই গুৱা এডুখৰি দি কংগ্ৰেছৰ ছাট নসহাজনৰো মনটো অসহযোগৰ ফালে লুটিয়াই আনিব পাৰিছিল। মৰামুগাৰ নিচিনা জলৌপলৌ, জলহু মুগী ভলন্টিয়াৰে কংগ্ৰেছৰ হকে দেহমুৰ টাকি কাম কৰিছিল। ১৯৩০ চনত, বোপাটিয়ে আইন অমান্য আন্দোলনলৈ যি বুদ্ধিৰে মানুহৰ মন গলাই আনিলে, তেনে বুদ্ধি তথাকথিত ইংৰাজী পঢ়া শিক্ষিত লোকৰ মগজুতো কেতিয়াও নেখেলায়। '৩০ চনতেই, তেওঁক সকলোৱে সভাসমিতিলৈ মাতিবুলি নি, মুধাফুটা কংগ্ৰেছ-কৰ্ম্মীৰ সমানে আসন দিছিল।

সোণাৰাম চুতীয়া

মোৰ লগত সততেই ফুৰা এজন স্বয়ং-সেৱকৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰিবলগীয়া। তেওঁ সোমবৰতকৈ দুদিনমান পাছত হোৱা ভলন্টিয়াৰ। সোমবৰৰ দৰেই তেওঁও আস্তিক আৰু বিনয়ী। সোণাৰামৰ আগেয়ে কানিত মুখ দিয়া অভ্যাস আছিল। হাতীগিৰীয়া

হোৱা বাবে হে তেওঁ কানীয়া ভকতসকলৰ সঙ্গ গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হয়। তেওঁবিলাকৰ ঘৰত বহুত ম'হ আছিল। হাতী পোৱালী এটিও আছিল। সেইটি হাতী শ্ৰীযুত নালীয়া ফান্দীয়ে ৺ৰাধা ফুকনৰ হাতীচিকাৰত ফান্দীকাম কৰাৰ পুৰস্কাৰ স্বৰূপে পাইছিল। হাতী-ম'হ-ৰখীয়া হলে, স্বভাৱতে, কানি খাবৰ প্ৰয়োজন হয়। সেই গুণে হে, তেওঁক কানীয়া হুবুলি কানিত মুখ দিয়া অভ্যাস আছিল বুলি কোৱা হৈছে।

কংগ্ৰেছৰ ধ্বনিয়ে যেতিয়া সোণাৰামক বৰকৈ কোবাবলৈ ধৰিলে আৰু কানিৰ অপকাৰিতা হৃদিগত হল, তেতিয়াই তেওঁ কানিৰ ধোঁৱাখোৱা দলিয়াই পেলালে আৰু কংগ্ৰেছৰ ভলণ্টিয়াৰ হৈ কানি এৰুৱাবলৈ ধৰিলে; আন কি, তেওঁৰ খেচখেচনিত ককায়েক নালীয়া ফান্দীয়েও লুকাই-চুৰকৈ হে এটিকিৰা ছুটিকিৰা কানিপাণ পুৰিবলগীয়া হল। শেষত, ফান্দীয়েও এৰি পেলালে। কানি আৰু বিলাতীকাপোৰ গুচোৱাত সোণাৰাম ইমান আঁকোৰগোজালিকৈ লাগিছিল যে সকলোৱে তেওঁৰ নামকে থৈছিল "বৰ ভলণ্টিয়াৰ" আৰু আজিলৈকে সেই নামটো জলিও আছে।

সোণাৰাম সকলো কামতে বৰ খৰটকীয়া—তেতিয়াও, এতিয়াও। কাম এটা কৰিবলৈ ললেই ধৰ-ধৰ-মাৰ-মাৰ লগাই দিয়ে। এওঁ ম'হ-খুঁটিলৈ যাওঁতেও-আহোঁতেও হাতৰপৰা সূতাকটা টাকুৰীটো নেৰিছিল। লগৰীয়া ম'হগুৱালবিলাকে যদিও মনে-মনে কাণিপান একো চাকি দিয়াইছিল, সোণাৰাম "বৰ ভলণ্টিয়াৰ" হবৰপৰা তাবো মুদা মৰিল।

শ্ৰীকনকচন্দ্ৰ ফুকন

অকৃত্ৰিম দেশসেৱক শ্ৰীমান কনক ফুকনৰ মধুভাষ, যুক্তিপূৰ্ণ কথা, আৰু শিষ্ট-আচৰণৰ স্মৃতি এতিয়াও মাজে-মাজে উকাই থাকে। জাঁজী-আমগুৰি-ম'ৰাবজাৰ অঞ্চলত সভা-সমিতি পাতি ফুৰোঁতে এওঁ সততেই আমাৰ লগত ঘূৰি ফুৰিছিল। ম'ৰাপুখুৰী-কোৰুঁৰ গাৱঁত গান্ধীৰ নাম শুনিব নোৱাৰা মানুহেই বেছি। কনক ফুকনে গমি-পিটিকি মৰম-লগা

মাত-কথা কৈ ভালেমানক অসহযোগৰ পটিলৈ ঢাল খুৱাই আনিছিল। ইবিলাক ভলন্টিয়াৰে বায়ুৰ বেগতে নভবা-নিচিন্তাকৈ একোটা কাম কৰিব খোজে, কনক ফুকনে ধীৰে-শাঁতে বহুত ভাবি-গুণি হে সেই কামলৈ আগ বাঢ়ে। কিবা এটা কথাৰ আউল ভাঙিব নোৱাৰিলেও সেইদৰে ফুকনে কথাষাবৰ আগগুৰি ভালকৈ ফঁহিয়াই চাই শেষত একোটা অকাট্য সিদ্ধান্তত উপনীত হয়গৈ। এনে ধীৰ প্ৰকৃতিৰ স্বয়ং-সেৱক আমাৰ ভিতৰত অতি বিৰল। তেওঁ দেখিবলৈ যেনে ধুনীয়া, অন্তৰ-

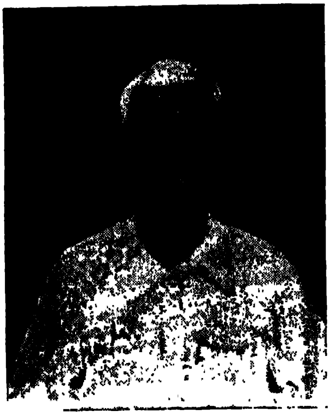

কনকচন্দ্ৰ ফুকন

খনো কবিত্ব ভাবেৰে তেনেকৈ জেকি থকা। নাজিৰা হাইস্কুলৰ ছাত্ৰ আছিল কনক। আসাম কোম্পানীৰ ছাহাববিলাকৰ মইমতীয়া-আচৰণ দেখি স্বভাৱতে তেওঁৰ বৃটিছ-আচৰণৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণা জন্মি আছিল।

মহাত্মা গান্ধীৰ অসহযোগ-শিঙাৰ ফুঁক শুনি কনক ফুকন স্কুলত ছাত্ৰ হৈ থাকিব নোৱাৰিলে। অনতিপলমেই পঢ়া এৰি আমাৰ সেৱক দলত ভুক্ত হৈ আন্দোলনটোৰ সন্মান বঢ়ালেহি। তেওঁ ফাটেকলৈ যাবলগীয়া নহল। তথাপি, চাহবাগিছা আৰু ওচৰচুবুৰীয়া গাওঁভুই-বোৰত অসহযোগৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰাত নথৈ সহায় কৰিলে।

কনক ফুকন ঐতিহ্যপূৰ্ণ বংশৰ বংশধৰ। সাহিত্য, সঙ্গীত-কলা, বুৰঞ্জী-প্ৰেম তেওঁৰ জন্মগত ধৰ্ম্ম। পুথি-প্ৰবন্ধ তেওঁ কিবা লেখিছিল নে নাই, কব নোৱাৰোঁ; তেওঁৰ ঘৰত হলে “অসমীয়া”, “বাঁহী”, “চেতনা” আদি আলোচনী-কাকত আৰু নানান্ বিধৰ অসমীয়া কিতাপ আলমাৰিত ভৰাই থোৱা দেখিছিলোঁ। অকল ভৰাই থোৱাই

হয়, সেইবোৰ কিতাপ পঢ়ি, নিজৰ চিন্তাশক্তি ধাৰ তোলাৰো প্ৰমাণ পাইছিলোঁ।

তেওঁবিলাকৰ ওচৰতে দেওধাই গাওঁ। এই গাৱঁতে মনেশ্বৰ ফুকন নামেৰে এগৰাকী দেওধাই ভাষাত পণ্ডিত লোক আছিল। আগতে কৈ অহা মতে, এখেতসকলৰ ঘৰৰপৰাই তাহানিখন গেইট ছাহাবে অসম বুৰঞ্জী সঙ্কলন কৰিবৰ সময়ত, শিৱসাগৰৰ মাননীয় ফণিধৰ, চলিহা ডাঙৰীয়াই ভালেমান আহোম ভাষাত লিখা পুথি নিছিল। আহোম-ভাষাত পণ্ডিত গোলাপচন্দ্ৰ বৰুৱায়ো এই ঘৰ দেওধাই ফুকনৰ সহায়তে আহোম ভাষা শিকিছিল। আমি অসহযোগৰ প্ৰচাৰ কৰি ফুৰোঁতে শ্ৰীমান কনক ফুকনে এখেতসকলৰ গাৱঁৰপৰা কেবাখনো 'অসম-বুৰঞ্জী' পুথি উদ্ধাৰ কৰি মোক দিছিল। তাৰে এখন আছিল "চাংমাই বুৰঞ্জী"। সেইবিলাক পুথি গিৰিহঁতক শোধাই দিয়া হল। পুৰণি সাহিত্য-সম্পদ উদ্ধাৰ কৰাৰ চেষ্টাতো ফুকন এতিয়াও ব্ৰতী আছে বুলি শুনিছোঁ।

ভাগ্যৰ চাকনৈয়াত পৰি কনক ফুকন এতিয়া প্ৰায় জড়াজীৰ্ণ অৱস্থাত। কিন্তু অতীতৰ সেই সোণাময় যুগৰ ৰ'দ এছেৰেঙা গাত লাগিলে আজিও কনক ফুকন ফুৰুলি মাৰি উঠে।

গুলিৰাম বৰুৱা

মানতনীয়া-ঘৰফলীয়া গাৱঁৰ এজন মানুহ এতিয়াও মোৰ সোৱঁৰণি-পটত জিলিকি থাকে। সেইজন হৈছে—দেওৰজা মৈদামৰ ওচৰতে থকা শ্ৰীযুত গুলিৰাম গগৈ বৰুৱা। ১৯২১ চনত, এওঁও এজন খৰ্ব্ব-নিখৰ্ব্ব ভলন্টিয়াৰ আছিল। এওঁ কথা নেপাহৰে—যেই-সেই কৰিব-লগীয়া কাম এটা নিৰ্দ্দিষ্ট সময়ত কোনোবা জনে কৰিবলৈ পাহৰিলে—এওঁৰ ফট্ কৰে মনত পৰে। দেহাটোও মনৰ লগতে যেন উৰাই লৈ যাব—এনে হেন উৎসাহ এওঁৰ। তেওঁৰ মানত সময় অমূল্য ধন—ইয়াক এবাৰ হাতৰপৰা এৰুৱালেই আৰু পাবলৈ নাই। সেই দেখি

এক তিলমান সময়ো এওঁ এনেই নিনিয়ায়। কৰ্ম্মী কৰ্ম্মীয়েই। কাম এটা কৰিবলৈ পাচিলে, তেওঁ গুলীটো ঘোৰাদি গৈ, গুলীটো অহা দি আহে। অহা-ঘোৰাতেই পাচনী ক্ৰিয়াৰ অন্ত নপৰে—যি কাম

শ্ৰীযুত গুলিৰাম গগৈ

কৰিবলৈ পঠিওৱা হয়, তাক সমাধা কৰি হে আহে। আজিকালি শবদত মৌপীয়া কংগ্ৰেছ কৰ্ম্মীৰ গতি-গোত্ৰ দেখি তেওঁ কংগ্ৰেছৰ প্ৰতি শটং জুৰিলে। তথাপি, কংগ্ৰেছ-পুলিটি ৰোওঁতে যি উৎসাহ-উদ্দীপনা দেখুৱালে, কংগ্ৰেছৰ প্ৰভাৱ থাকে মানে সি স্মৰণীয় হৈ থাকিব। তেওঁৰ নেৰানেপেৰা চেষ্টাৰ ফলতেই জৰাধৰা, ৰতনপুৰীয়া, অভয়পুৰীয়া, ম'ৰাপুখুৰী-কোৰ'ৰ গাওঁ আৰু ঘৰফলীয়া গাৰ'ত ৫০ জনমান স্বেচ্ছা-সেৱক সংগ্ৰহ কৰিব পাৰিছিলোঁ।

গুলিৰামৰ দৰেই ঘৰফলীয়া অঞ্চলত বিদেশী দোকানীকে (বিদেশী নামৰ এজন মানুহ) প্ৰমুখ্য কৰি বহুত ডেকা লৰাই উন্মত্ত হৈ কংগ্ৰেছৰ কাম কৰিছিল। সিবিলাকৰ নাম অলেখ।

\+ + +

[৫]

“ঢেকুৰা-ঠাৰি সিজোৱা”

মকৰা পেস্কাৰ

জয়ে-জয়ে হোৱা কংগ্ৰেছ-সেৱক বাঙৰতি গাৱঁৰ টেপুৰাম গগৈ আৰু কৃষ্ণকান্ত গগৈয়ে এদিন কলেহি বোলে, “কাকতী-পুলৰ মকৰা পেস্কাৰে আমাক পুলিছৰ হতুৱাই ধৰাই নিয়াওঁ বুলিছে; মহীকান্ত বৰুৱাৰ হতুৱাই এজাহাৰ লেখোৱালেই। আজিয়েই আমগুৰি থানালৈ মানুহ যাব। সিহঁতৰ হাততে বোলে এজাহাৰখন পঠিয়াব। পেস্কাৰে আমাৰ ৰাইজখনক কুকুৰ বুলি গালিও পাৰিছে। তেওঁ আটাইকে ভঙাই ফুৰিছে বোলে কংগ্ৰেছত কোনেও যোগ নিদিব। কোনে ক’ত মহাত্মাৰ জয় দিয়ে, কোনে কাক কানি এৰিবলৈ কয়— সেই এটাইবোৰ খবৰ পেস্কাৰে মনে-মনে পুলিছলৈ দি থাকে। তেওঁ ৰাইজকো নেমানে। পেস্কাৰক কংগ্ৰেছত সুমুৱাব নোৱাৰিলে, আমি আৰু সেই ফালে ঠুকিবই নোৱাৰোঁ। আমাক তেওঁ ‘কুকুৰ ভলণ্টিয়াৰ’ নোবোলাকৈ কথাকে নকয়।” সেই বাবে মই পেস্কাৰৰ ওচৰলৈ গৈ পেস্কাৰক কংগ্ৰেছ-মেম্বৰ কৰিব লাগে আৰু পুলিছলৈ ৰিপৰ্ট দিয়া বন্ধ কৰাব লাগে বুলি টানি অনুৰোধ কৰিলে।

মকৰা পেস্কাৰে ভলণ্টিয়াৰক কিয় কুকুৰ বুলিছিল আৰু ভাবুকি দি, ফোৰোহনি মাৰি টেপু-কৃষ্ণাইক কেনেকৈ কৰ্ফাল খুৱাই মোৰ ওচৰ পোৱাইছিল, তাৰ আঁতি-গুৰি কলে হে সাত-বিহুৰ-সৈয়াকণী মকৰা পেস্কাৰৰ কথাৰ ভাও আৰু সজাসৰকা প্ৰকৃতিৰ তৎ ধৰিব পৰা যাব।

কথাটো এই :—

চাৰিং-কাকতী-গাওঁ ক্ৰেডিট ছছাইটিৰ চেক্ৰেটৰী ভোলানাথ কাকতীৰ পথাৰত দাই থোৱা পকাধানৰ মুঠি কিছুমান নিশা কোনোবাই ধাননিৰ-পৰাই চুৰ কৰি নিলে। ভোলা কাকতীয়ে কংগ্ৰেছ-ভলন্টিয়াৰ টেপু-কৃষ্ণাইক.চোৰৰ শুং-সূত্ৰ উলিয়াবলৈ কোৱাত তেওঁবিলাকে পুং খেদি-খেদি পেস্কাৰৰ ভঁড়ালত সেই মুঠি জঁাপি থোৱা পালেহি। সেই কথাতে, ভলন্টিয়াৰ দুজনে মেল চপাই গোচৰ দিলে, "ভোলা চেক্ৰেটৰীৰ পথাৰত ধানৰ মুঠি চুৰ কৰিলে। মুঠিবোৰ গাল ফলা। আমি খুচৰি-খুচৰি ধানৰ চিনে-চাবে সেই মুঠিবোৰ পেস্কাৰৰ ভঁড়ালত পাইছোঁহি। পেস্কাৰক সোধাত কলে, 'ভঁড়ালত কোনে কি সুমাই থৈছে, মই কেনেকৈ ক'ম। মই কিবা আনিছোঁ নে?'—মেলুৱাই-সকলে বিচাৰ কৰি ভলন্টিয়াৰৰ অভিযোগ সঁচা বুলি সন্দেহভে পেস্কাৰৰ পুতেক এটিক এশ টকা দণ্ড কৰিলে। সেই দণ্ডৰ টকাকে আনিবলৈ যাওঁতে, পেস্কাৰে গালিশপনি পাৰি টেপু-কৃষ্ণাইক ভেকাহি লগালে, "ৰ, কুকুৰহঁত, তহঁতক পুলিছত দিব লাগিব। আজিয়েই মই মহীকান্ত বৰমহৰীৰ হতুৱাই দৰ্খাস্ত লেখোৱাওঁগৈ। মই দণ্ড-ফণ্ড নিদিওঁ। কুকুৰ ৰাইজখনে নো কেনেকৈ দণ্ড লয় চাওঁ বাৰু, ৰহঃ।"

পেস্কাৰৰ ডাবি-ভেকাহিত উফৰি আহি টেপু-কৃষ্ণাই মোৰ ওচৰ পালেহি। তেওঁবিলাকৰ কথামতেই পিছ দিনা ৰাতিপুৱা ৯ মান বজাতেই পেস্কাৰৰ ঘৰ পালোঁগৈ।

পেস্কাৰ ভিতৰত আছিল। বোধ কৰোঁ, ভাত ৰান্ধিছিল। মই চ'ৰা-ঘৰৰপৰা মাত লগালোঁ,

"পেস্কাৰ ডাঙৰীয়া আছে নে?"

ভিতৰৰপৰা মাত এষাৰ আহিল, "কোন?"

মই মাত দিলোঁ, "মই হে।"

আকৌ ভিতৰৰপৰা নিজে-নিজেই কোৱা যেন কৈ (স্বগতঃ) টানি সুধিলে, "আয়-আই! কোন?"

মইও ডাঙৰকৈ মাতি পঠিয়ালোঁ, "মই অমুকা" (মোৰ নামটো কলোঁ)।

এইবেলি নেপথ্যে মাত-মতা মানুহজন ভিতৰৰপৰা ওলাই আহিল।

মানুহজনৰ কঁকালৰপৰা তলছোৱাত মুগা-চুৰিয়াৰ বৰ-ফেৰ আৰু গাত পাতলীয়া চেলেং এখন। তেৱেঁই মকৰা পেস্কাৰ। মোক দেখা মাত্রেই তেওঁ আচৰিত হোৱা যেন দেখুৱালে, আৰু, অমৰাগুটীয়া ডাঁহা চকুকিটা পকাই, মোক সেৱা এটি কৰা যেন্কৈ, পকা গোঁফকোঁচাত হাত ফুৰাই বৰ আথে-বেথে সুধিলে, "অ', গুৰুজন দেখোন! দুপৰীয়াখন বন্দীৰ ভগা বহাত কিয় বা থিত দিলেহি?" এই বুলি, কথাষাৰ সোধাৰ লগে-লগেই, গোঁসাই-ঘৰৰ ফালে টোঁৱাই হাতজোৰকৈ ক'লে, "এতিয়া, উঠিব হে লাগে।" (যেন, মই আহিম বুলি তেওঁ আগতেই জানিছিল, আৰু যেন গোঁসাই-ঘৰত, সেই বাবে, মোলৈ জলপান সজাই থোৱাই আছিল ; এতিয়া উঠি মাথোন খাবগৈ হে লাগে।)

পেস্কাৰৰ ভেৰাকুটীয়া ভাও দেখি মইও গহীনাই কৈ থলোঁ, "থক, থক ; নেলাগে বাৰু জলপানপাতি দিহা কৰিব। এতিয়া ভাতেই খামগৈ আৰু।"

"ভাল, গুৰুজনৰ যি ইচ্ছা" বুলি ম'হশিঙীয়া গোফকোঁচাত আকৌ মোহাৰ এটা মাৰি সন্তৰ্পণে সুধিলে, "পাছে, বন্দীৰ ঘৰত নো ধুলা দিলেহি কি সকামত ?"

মই :—সকাম বুলিবলৈ একো নাই, পেস্কাৰ। কিবা অকণমান কথা এটিৰ খুঁকুৰি মাৰিবলৈ হে আহিলোঁ। হয় নে, আপুনি বোলে ৰাইজখনক কুকুৰ বুলি গালি পাৰিছে ?

পেস্কাৰ :—হৰি! হৰি! ভূমি-ছুই-কৰ্ণত-হাত-দিয়া-কথা! কোন শতাই নাৰকীয়ে কলে, এনে কথা?, ৰাইজক কুকুৰ বুলিবৰ বন্দীৰ কি শকতি আছে ?

মই :—সিদিনা টেপু মিস্ত্রী আৰু কৃষ্ণায়ে বোলে আপোনাৰ ভঁড়ালতে ভোলা চেক্রেটৰীৰ পথাৰৰপৰা অনা পকা-ধানৰ মুঠি পায়।

সেই বাবে, আপোনাৰ পুতেকক ৰাইজে এশ টকা দণ্ড কৰে। তেওঁ-বিলাকে সেই দণ্ডৰ ধন বিচাৰি অহাত আপুনি ক'লে হেনো, "কুকুৰ ৰাইজখনক কিহৰ দণ্ড দিবলৈ আছে।" এই বুলি কৈয়েই, সিহঁতক বোলে ছুই যি নিকিলালে।

পেস্কাৰ ঃ—অ', সেইটো কথা! সিও এটা কথাৰ কথা নে? তাকে হবলা গুৰুজনে সুধিবলৈ আহিছে? টেপু-কৃষ্ণাইহঁতৰ মান তল্‌খুচৰীয়া পাষণ্ড ক'ত ওলাব? ইহঁতে, গাৰঁত কোনে ক'ত কি কৰিছে খুচৰি ফুৰে। বন্দীয়ে গান্ধী-ভলন্টিয়াৰক বেয়া বোলা নাই, নোবোলোঁও। গৰমূৰীয়া গোঁসাই ঈশ্বৰে বৰ ভাল কামকে কৰিছে।" এইদৰে কথাৰ ঢাল অইন ফাললৈ পোনাই শেহান্তত পাকে-প্ৰকাৰে স্বীকাৰ কৰিলে, "গুৰুজনে শুনা কথা এটাইবোৰ সঁচা। এটি কথা হে মাথোন বেঙাই গৈছে।"

মই ঃ—কোনখিনিত নো বেঙালে, শুনোচোন বাৰু।

পেস্কাৰ ঃ—ৰাইজে বন্দীৰ পোক সন্দেহতে অকাৰণ কথাত ১০০৲ টকা দণ্ড কৰা সঁচা। তেতিয়া বন্দীও মেলতে থকা হৈছিল। অযুগুত দণ্ড কৰা শুনি বন্দীয়ে নেমাতি নোৱাৰিলোঁ, বোলোঁ,

"মেলত থাকি যি নেমাতে উচিত্
দোষে পায় তাকো কিঞ্চিৎ-কিঞ্চিৎ"।

এই দেখি, আমি মেলুৱাই ৰূপে কোৱা হল, "পোৰ ধাননিয়ে চেক্ৰেটৰীৰ ধাননিয়ে লগালগি; গতিকে, ভুলেচুকেও মুঠি আহিব পাৰে। সি যে আনো বুলি আনিছে, বন্দীয়ে বিশ্বাস নকৰে। সঁচা কথাত দণ্ড কৰে দেখিবলৈ ভাল। নাহকত বাৰু কোনে কেঁচা-ধনখন ভৰে? কাকতীৰ পথাৰেৰে লেট্‌পেট্ আছিল দেখি হে, এনে অপযশটোকে শুনিবলৈ পোৱা হল। দণ্ড কৰিছে, কৰক বাৰু। তাৰ পিছে, ১০০৲ টকা দণ্ড বৰ চাব হৈছে। আমি হলে, দহ টকিতে থবলৈ কওঁ। ৰাইজৰ শাওত গৰুগুৰো পূৰা ছিগে বুলি হে সিমানকে কোৱা হৈছে। তাকে চাই ৰাইজে যি কৰে।" এই বুলি সেও হৈ কোৱাত বন্দীৰ

কথাতে ৰাইজ মান্তি হল আৰু বন্দীৰ পোটোক দহ টকাকে দণ্ড কৰিলে। আমিও সেই টকা দিবলৈ দিন লোৱা হল।

এই কুবুধীয়া ভলন্টিয়াৰকিটাই আক' সিদিনা আহি বন্দীৰ ঘৰতে খেচখেচ্ কৰে ধৰিছেহি বোলে ৰাইজে দণ্ড কৰা ৰূপ শ দিবই লাগে। বন্দীয়ে বোলোঁ, "হেৰ ৰুটাইঁত, ৰূপ শ বুলিলেই ৰূপ শ পায় নে? এশ হে নেলাগে, দহ টকাকে পাৱনে নেপাৱ?" এই বুলি ক'লত 'সি হঁতে বন্দীক বহুত নকবলগীয়া কথা কলে। তেনেতে, বন্দীয়ে হবলা খঙৰ ভমকত কৈ পেলালোঁ, "যা, যা, তহঁতৰ কুকুৰধুলি ৰাইজখনে মোৰ কি কাণ কাটে কাটিব—মকবা শইকীয়াই তালৈ ভয় নকৰে।"

তাৰ পিছত, ভকতীয়া ভাও ধৰি, মোৰ মুখে-মুখে চাই আচল কথাটো ব্যক্ত কৰিলে, "চকচোন, বাৰু, গুৰুজন, বন্দীৰ পোক দণ্ড কৰা যেই, বন্দীক দণ্ড কৰাও সেই নহল জানো? পো যেতিয়া আচামী, বাপেকীও জানো আচামীৰ লগৰে নহল? ৰাইজে যেনিবা এশ টকা দণ্ড কৰিছিলেই, আচামীৰ বাপেক বন্দী-আচামীয়ে দহ টকাতে থবলৈ কোৱাত ৰাইজখন নো কেলৈ মান্তি হল? আচামীয়ে জানো আচামীক দণ্ড কৰিব পাৰে? যি ৰাইজে আচামীৰ কথাতে হৰিভৰ দিয়ে সেই ৰাইজ কুকুৰধূলি নহয় কি? ইহঁতে খালী বন্দীক কেনেকৈ শলঠেকত পেলাওঁ তাকে হে অহর্নিশে চিন্তি থাকে। দহ টকা ক'ত আৰু এশ টকা ক'ত? এইবোৰ কেৱল টেপু-কৃষ্ণাইৰ কাৰচাজি! তাতে আকৌ ৰাইজখনো তাহাঁতৰে।"

পেস্কাৰৰ কথাৰ দোপাক-তেপাক দেখি, সেইটো কথা তাতে এৰি, কংগ্ৰেছৰ সভ্য হোৱা আৰু তিলক-ভঁড়াললৈ দান দিয়াৰ কথা উলিয়ালোঁ। দান-বৰঙনিৰ কথা উলিয়াবলৈ হে পালোঁ, পেস্কাৰে সাউৎ কৰে ভিতৰলৈ সোমাই গৈ পাণবটা এটাতে তামোল-পাণ এটাই সৈতে ৰূপ তিনটকা আনি ঠাইখন মোহাৰি মোৰ আগতে থলেহি।

টকা দেখি কলোঁ, "বোলোঁ পেস্কাৰ, কংগ্ৰেছৰ প্ৰতিজ্ঞা-পত্ৰত চহী নকৰিলে, আপোনাৰ টকা লব নোৱাৰোঁ।"

পেস্কাৰ :—বন্দীয়ে চহী-তহী নকৰে। বন্দীৰ ঘৰলৈ গুৰুজন আহিছে, কংগ্ৰেছলৈ দান লাগে বুলিছে, লৈ যক, এই কেটকিকে। দুখীৰ দুখী অৱস্থাৰে যি পৰা হৈছে, দিয়া হৈছে!

মই :—আপুনি চহী নকৰিলে টকা চুবই নোৱাৰোঁ।

পেস্কাৰ :—(অলপ বেলি টভক মাৰি) ভাল্ৰ বাৰু, নেলাগে চুব। গুৰুজনে' যদি এটা কাম কৰি দিব পাৰে, বন্দীক মহৎ উপকাৰ কৰা হব। তাকে যদি কৰে, বন্দীয়ে চহী হে নেলাগে, তিলক ভঁড়ালৈও ডেৰকুৰিমান ৰূপ আগবঢ়োৱা হব।

তাৰ পিছত, তেওঁ পেট খুলি সকলো কথা প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধৰিলে অৰু মইও কাণ পাতি শুনি গলোঁ। পেস্কাৰে আৰম্ভ কৰিলে, "দেখিছেই, সৌজনী বন্দীৰে ঘৰৰ মানুহ, (এই বুলি, মোৰ মুখৰ আগতে বাঁহৰ চাং এখনতে শুই থকা তেওঁৰ ঘৈণীয়েকলৈ আঙুলিয়াই দেখুৱালে) আজি ছমাহ হল, কঁকালৰ বিষত উঠিব পৰা নাই। পথাৰৰ পকাধান পথাৰতে মৰহিছে। জানেই নহয়, ম'হগুৱালবোৰ কেনে উৎপতীয়া। সিহঁতে নিশা-নিশাটো বন্দীৰ ধানডৰাতে ম'হ মেলি দিয়ে। ম'হে খাই-খচকি গোটেইখন তহিলং কৰে। ৰাতিপুৱা কুঁৱলীৰ আঁৰতে, গুৱাল পলাই জকাইচুক পায়গৈ। বন্দীয়ে খেদি-খেদি দুটামানৰ দা-টোকোন, টৌ-বাটি কাঢ়ি লৈ থৈছোঁ। তাহাঁতৰ ওপৰত মেল চপাই বন্দীয়ে পাব লগীয়া ৰূপ চাৰিকুৰিকে এতিয়া উলিয়াই দিব লাগে। গুৰুজনে এই-ফেৰাকে উপকাৰ কৰক। ৰূপ কিটকা পালেই, তাৰে দুকুৰি তিলক ভঁড়ালৈ যাব আৰু সিকি এটা দি কংগ্ৰেছতো সোমোৱা হব।"

মকৰা পেস্কাৰৰ মকৰাজলীয়া ফান্দ্‌খন দেখি মনে-মনে হাঁহিলোঁও, বিমোৰতো পৰিলোঁ। ভাবিলোঁ, এওঁক যদি কেনেবাকৈ আমাৰ ছিটিকাত লগাব পাৰোঁ আমাৰ আৰু ৰামৰাজ্য—টিপমীয়া গাৱঁত আমাক আৰু কোনে পায়? এওঁৰেই যদি মুখখন বন্ধ হয়—খামোন-বাৰুৰতি হে নেলাগে, ত'ৰ জকাইচুকলৈকে কংগ্ৰেছৰ অখণ্ড ৰাজ্য হল বুলি ধৰিয়েই লব পাৰোঁ।

ঘৰলৈ আহি পিছ দিনাই বোপাটি ভলন্টিয়াৰক (এওঁৰ কথা ওপৰত কোৱা হৈছে) জকাইচুকলৈ পঠিয়াই, গুৱালকিটাক মেললৈ আহিবলৈ জাননী দিলোঁ। মানুহে কয়, "শিয়ালে-গুৱালে সমান।" বোপাটিক পঠিয়ালোঁ যদিও, গুৱালে নো মোৰ কথা ক'ত মানিব বুলি মনতে সন্দেহো হল। জাননীত লেখিছিলোঁ।—মকৰা পেক্কাৰৰ ধান খুউৱা বাবে, তোমালোকৰ ওপৰত পেক্কাৰে গোচৰ দিছে। চাৰিং-কংগ্ৰেছে অমুক তাঁৰিখে তাৰ বিচাৰ কৰিব। তোমালোক যেন দহোকুৰি মেললৈ নহাকৈ নেথাকা।

বোপাটি ভলন্টিয়াৰেও আমাৰ জাননীৰ ওপৰতে আৰু তুষাৰমান কথাৰে আগগুৰি কটাত, গুৱালকিজন দিনেবাৰে আহি কংগ্ৰেছৰ মেলত উপস্থিত হলহি। মেলুৱাই আছিল :—সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা, লক্ষ্মীনাথ কটকী, বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী, কুশকান্ত বৰকাকতী আৰু ডিম্বেশ্বৰ কটকী। লক্ষ্মীনাথ কটকীৰ ঘৰতে সেই মেল বহিছিল। মেলুৱাইৰ বিচাৰত অসন্তুষ্ট হৈ পদকীয়া (আচামী) কিজনে আপোন-ইচ্ছাতে টকা ভৰিবলৈ গাত ললে। কিন্তু, সেই সময়ত হাতত নথকাত, ডিগ্ৰী হোৱা ৮০৲ টকাৰ ভিতৰত আংশিক ভাৱে যি যেনেকৈ পাৰে দিলে। কেউজনৰ পৰা মুঠ ৩৫৲ টকা পোৱা হল। তাৰে ১০৲ দহ টকা মেলুৱাইৰ দস্তুৰী বা মেলবহনিলৈ থাকিল। বাকী থকা ২৫৲ টকা এতিয়া মকৰাৰ প্ৰাপ্য। পেক্কাৰক লাগে জিকা হাঁহৰ মুৰটো—টকাটো পাছ-কথা। গুৱালহঁতে সেও মনাত পেক্কাৰৰ ৰঙত পাৰ নাই। পূৰ্ব্বৰ অঙ্গীকাৰ মতে তেওঁ ততালিকে তিলক-ভঁড়াললৈ ১৫৲ টকা দান আগ বঢ়ালে আৰু চাৰি অনা দি কংগ্ৰেছৰ-সভ্য-ভুক্ত হল। পেক্কাৰক কংগ্ৰেছ-ভুক্ত কৰি হেঁকাই টিলিকি মাৰিলোঁ। সেই দিনাৰপৰা বাৰুৰতি-টিপমীয়াত আৰু কংগ্ৰেছৰ ভয় নোহোৱা হল। টেপু-কৃষ্ণাইৰো ভয়-ভ্ৰান্তি সকলো ভাগিল। ক'ৰবাত সভা-সমিতি বা মেলদোৱান হলেই, পেক্কাৰক নমতাকৈ নেথাকোঁ। ৭০ বছৰীয়া বুঢ়া পেক্কাৰো, হাতত লাখুটিডাল লৈ থৰক-বৰককৈ হলেও তাত উপস্থিত হয়গৈয়ে। মকৰা পেক্কাৰ অকল্প চাৰিঙৰে নহয়, চুতীয়া কুলৰেই এটি সাঁথৰময় অদ্ভুত চৰিত্ৰ।

চিংফৌ-খহুৱা-মেধি

টিপমীয়াৰ দৰেই অগ্নিবৰ খনিকৰ গাৱঁতো এজন মাতঃবৰী লোক আছিল, যাক, অন্ততঃ "মৌনেন সম্মতি লক্ষণং"-ভাব প্ৰকাশ কৰাই বহুৱাই নোথোৱা হলে,ঘৰৰ ওচৰতে অসহযোগৰ কাম কৰিব নোৱাৰিলেঁ।-হেতেন। এইজন পুৰুষৰে নাম চিংফৌ-খহুৱা। আচলতে, এওঁ চিংফৌ নহয়—খহুৱা নামৰ এজন নিভাঁজ অসমীয়া মানুহ হে। এওঁৰ মাক-বাপেকক হেনো উত্তৰ কূলৰ চতীয়াৰপৰা (কলাবাৰী) চিংফ'ৱে ধৰি নিছিল। ধৰি নিয়া মানুহবোৰেসৈতে চিংফ'হঁত উজনিৰ পোনে কোনোবা এঠাইত নিশা শুই আছিল। তাতে সিহঁতৰ ভৰ-ঘুমটি আহিলত, লগৰীয়া দুটামানেসৈতে খহুৱাৰ মাক পলাই গৈ ওচৰৰে হাবি এখনত সোমাল। তাতে মাকৰ অশৌচ লাগিল আৰু এই খহুৱা বোলা লৰাটি ভূমিষ্ঠ হল। পানী-কেঁচুৱাটোৰ টেঁৱা-টেঁৱা মাত শুনিলেই জানোচা চিংফ'-দোৱনীয়া আহি সিহঁতক মাৰি পেলায়হি, এই ভয়তে মাকে কেঁচুৱাটোক বুকুত বান্ধি অগাইধনি হাবিত সোমালগৈ। দুদিন-মানৰ পিছতে, চিংফ'হঁত তাৰপৰা উজাই গল। খহুৱাৰ মাকও হাবিয়ে বননিয়ে অকাই পকাই কেঁচুৱাটোৰেসৈতে জকাইচুক পথাৰত ওলালহি। তাতে, ওচৰচুবুৰীয়া মানুহৰ আশ্ৰয় লৈ খুজি-মাগি খাই থাকিল। লৰাও লাহে লাহে লৰি-ঢাপৰি ফুৰিব পৰা হল।

চিংফ'ৰ চকুত ধূলি মাৰি খহুৱাৰ বাপেকো এদিন পলাল। তেওঁ ঘৈণীয়েকক দিহিঙে-দিপাঙে বিচাৰিও লগ নেপালে। ঘৈণীয়েকক বিচাৰোঁতে-বিচাৰোঁতে বাটৰো ভু হেৰাল। হাতত বাপতীসাহোন তৰোৱালপাটকে সাৰথি কৰি, ঘৈণীয়েককে ধিয়াই খহুৱাৰ বাপেকে যেনিয়ে পায় তেনিয়ে হাবি ভাঙি যাবলৈ ধৰিলে। বছৰচেৰেকৰ মূৰত তেওঁও আহি হঠাৎকাৰে অনাভুৱাকৈয়ে সেই জকাইচুকৰ হাবিতে ওলালহি। আয়ুসত যেন চাউল আছিল, আকৌ গিৰীয়েক-ঘৈণীয়েকৰ দেখাদেখি হল। পুনৰ মিলনৰ ৰং-বেজাৰত দুয়ো কান্দি-কাটি চকুৰ

পানী টুকিলে। বিচ্ছেদৰ পিছত হোৱা মিলনৰ আনন্দকে উপভোগ কৰি দুয়ো সুখে-সন্তোষে বছৰদিয়েক পঠিয়ালে। এনেতে, নিঠুৰ কালৰ ডাক পৰিল—খহুৱাৰ ৰাপেকে বাপতীসাহোন তৰোৱালখনকে ঘৈণীয়েকৰ হাতত দি সংসাৰ-বৈতৰণীখন পাৰ হৈ গুচি গল। বিয়া-বাৰু কৰাই জকাইচুক এৰি খহুৱা অগ্নিবৰ খনিকৰ গাৱঁলৈ উঠি আহিল।

পূৰ্ব্বে, মাকে কৈ যোৱা কথা-মতেই খহুৱাই তৰোৱালখনকে সোণৰ মেকুৰী পূজা কৰা-দি কৰি থাকে। তাকে তেওঁ উলিয়াই সুমুৱাই কেতিয়াবা, "এন্ কৰিম, তেন কৰিম" বুলি, চুতীয়াৰ পূৰ্ব্বগৌৰৱ সুঁৱৰি ঠটা মাটিতে ঘপিয়াই ফুৰে। গাৱঁৰ মানুহ আটাইৰে তেওঁলৈ ভয়। খহুৱাই স্বভাৱতে ৰুদ্ৰ মূৰ্ত্তি ধৰি থাকে আৰু উভং মাত নমতাকৈ কথা এষাৰো নকয়। সেই দেখি, তেওঁক সকলোৱে উপলুঙা নাম দিছিল "অসুৰ"। ওচৰতে খহুৱা নামেৰে আৰু দুজনমান মানুহ আছিল। তেওঁবিলাকৰপৰা বেলেগ বুজাবলৈ এইজন খহুৱাৰ নামৰ আগত চিংফৌ আলডাল লগাই লোৱা হৈছিল।

খহুৱাই কংগ্ৰেছৰ নামত যে জুইতো খেৰ এডাল নিদিয়েই নে তেওঁৰ পদূলি-সোমোৱা ভলণ্টিয়াৰকো তৰোৱাল ঘুৰাই নঙলামুখৰপৰা খেদি পঠিয়ায়;—অৱশ্যে তৰোৱালৰ চোঁচা কেৱল নঙলামুখলৈকে হে। তথাপি,—"ভয়ত ভগৱন্তও পলায়,

কিললৈ বাসুদেৱেও ডৰায়"

দেখি, ভলণ্টিয়াৰে তেওঁৰ বাৰীৰ দাঁতিয়ে যাওঁতেও আঁৰ লৈ হে গৈছিল। "গান্ধী-ভলণ্টিয়াৰ" সংহাৰ কৰিবলৈ ওলোৱা এনেজন পশুৰামৰূপী টিঙত কোবোৱা ক্ষত্ৰিয়ক কংগ্ৰেছৰ মোৰত সুমুৱাই লবলৈ বুদ্ধি এটা পাঙিলোঁ।

খনিকৰ গাৱঁৰ মাজেদি গজপুৰীয়া কাকতী গাৱঁলৈ যাবলৈ নগা-আলিৰপৰা পোন বাট এটা নাই; অথচ, এই গাওঁ দুখন সকলো কথাতে কঁঠাল এঠাৰ দৰে লাগি থকা। একেখন পথাৰতে, সবাহে-ভাৱনাই, বিহুৱে-সংক্ৰান্তিয়ে ইখন গাৱঁৰ মানুহ সিখন গাৱঁত নহলেই

নহয়। এদিন, কংগ্ৰেছৰ কথাটো টুকুৰিয়াই চাওঁ বুলি চুচুকচামাকৈ তেওঁৰ কাষ চাপি সুধিলোঁ,

"বৰ পিতা, কথা এটি কওঁ, শুনিব নে?" তেওঁ সন্তোষ মনে উত্তৰ দিলে "ক, কি কথা।" মই তেতিয়া কলোঁ, "আপোনাৰ ঢাপৰ দাঁতিয়েদি আমাৰ গাৰ্‌লৈ আলি এগছ উলিয়াব খুজিছোঁ। ঢাপটোলৈ হাউলি থকা, আপোনাৰ বাঁহ হে দুটা নে এটা কটা পৰিব।" কথাষাৰ ওৰাপাতি আনোতেই খহুৰা-বৰপিতা জাঙুৰ খাই উঠিল আৰু বাৰেবুৰি উভং মাত মাতি গোজগোজাবলৈ ধৰিলে, বোলে, "তোক বাবুলাই পালে। মোৰ বাঁহকিডাল হোৱা দেখি-তাৰ চকুত টোপনি নাই, নহয়! কেনেকৈ হোৱা বাঁহনিৰ ধাৰিটো ভাঙো তাৰ তাৰে হে চিন্তা। পৰহি ৰাতিও আহি, কুমলীয়া বাঁহৰ আগ এটাকে দোঁৱাই থৈ গৈছে। অলপ খৰখৰাবৰ শুনি চুঃ বুলি মাত মাতি দেখিলোঁ—বাবুলাটো দেখোন সুৰসুৰ কৰে লৰ মাৰিছে। বাট লাগে বাবুলাক—মোৰ বাঁহনিডৰা খৰক্কৰ কৰিবলৈ। তাকে কৰিবলৈ সি কাহানিবাৰেপৰা চান্দি ফুৰিছে। চল পোৱা নাই দেখি হে। এতিয়া চাইছে, কংগ্ৰেছৰ নামতে ভেজা লৈ বাঁহধাৰি ভাঙো।" তাৰ পিছত খাটাংকৈ কৈ পেলালে, "মই আলিবাট চালিবাট নিদোঁ।"

কিবা এটা কথাৰ নিমিত্তে চিংফৌ খহুৰাই বাবুলাক চকুপাৰি দেখিব নোৱাৰিছিল। বাবুলাৰ নাম শুনিলেই তেওঁ জ্বলি-পকি উঠে। বাবুলাক তেওঁ কালবৈৰী বুলি ভাবিছিল। ইমানকৈ বাবুলাই নো খহুৰাক কি কথাত শত্ৰু শালিলে কোনেও নেজানে। বাবুলাৰ নাওটো শুনিলেই খহুৰাই ভিতৰৰপৰা তৰোৱালখন আনি মাটিতে ঘাপ দুটামান মাৰিবই মাৰিব। দেখিলোঁ, চিংফৌ খহুৰাক বলোৱাৰ বুদ্ধি-সন্ধি আটাইবোৰ অথলে গল।

খহুৰা মেধিক কংগ্ৰেছৰ ফলীয়া কৰা আশা একপ্ৰকাৰ এৰিয়েই দিছিলোঁ। পিছে, আকৌ মনত খেলালে—এওঁক কেনেবাকৈ কংগ্ৰেছ অবি-ৰোধী কৰি লব পাৰিলেই অগ্নিবৰ খনিকৰ, চমুৱা খনিকৰ, কণামুচৰিচুক,

ৰতনপুৰীয়া, আমগুৰিৰ চাৰিঙীয়া খনিকৰ আৰু ধুনীয়া গাওঁ—এই কেউখন গাওঁত-আৰু টলৌ-টলৌকৈ ঘুৰি ফুৰিব নেলাগিব। এতেকে, ছলে-বলে চিংফৌ খহুৱাক কংগ্ৰেছৰ পটিলৈ অনাৰ হে কথা। ইয়াকে ভাবি, তেওঁ ভালপোৱা ছৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰী দুজনমান আৰু স্থানীয় মুখীয়াল লোক দুজনমান আনি সোধাই চাবলৈ ঠিক কৰিলে। "সেইসকলৰ হতুৱাই হেঁচা মাৰি ধৰালে খহুৱা 'অসুৰে' বাট নিদিওঁ বুলি কি তুৰিমুৰি কৰিব?" ভবামতেই, গাওঁৰে ছৰ্কাৰী মণ্ডল মহোদৰ শৰ্ম্মা, পূৰ্ণানন্দ কাকতী আৰু ৰাইজৰো মেলুৱাই সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা আৰু বিষ্ণুৰাম বৰকাকতীক মাতি নি মেল বহুৱালে। মেলৰ বাতৰি শুনি বাবুলা আগতে আহি হাজিৰ। বাবুলা অহা শুনি, ৰাইজে মতালতো চিংফৌৱে নাহোঁ-নথওঁ কৰিছিল, কিন্তু তেওঁৰ বৰপুতেক মিহিৰামে কলত যেনিবা গা লৰিল। লৰালৰিকৈ, মুৰৰ পাহকটা দীঘল পকা চুলিখিনি মিহিকৈ আছুৰি, ফুল-কলি-যেন খোপাৰ গাঠিটো গলধনত পেলাই, লুইতপৰীয়া কঁহুৱাফুল যেন বগা ডাঠ গোঁফকোঁচা ফণীয়াই, মুগাৰ দীঘ, পাটৰ বাণি দিয়া চুৰিয়া এখনি কঁকিলাসজীয়া গাৰ চিঞা কঁকালটিত লিপিত খুৱাই পিন্ধি, কঁকালত ফুলাম টঙালি এডালি বান্ধি, ডিঙিত মতামণি এধাৰ আৰু কাণত লংকেৰু এজুৰি আঁৰি, লচপচকৈ চিংফৌ খহুৱা মেলত ওলালহি। ভিতৰত ঢকুৱাৰ বেৰ, বাহিৰত বৰচুৰিয়াৰ ফেৰ মাৰিব লাগে বুলি তেওঁ সদায় কয়। সেই গুণে, সজ্জনৰ আগলৈ ওলাই আহোঁতে খহুৱাই সেইদৰেই কাচিপাৰি ওলাই আহিছিল।

সৰুটি হৈ, মিঠাকথাৰে তেওঁৰ মনটো ভাল লগাই বিষ্ণুৰাম বৰকাকতীয়ে অনুৰোধ কৰিলে, "আমি ৰাইজেও কৈছোঁ, মেধি, আপুনি বাটকণ দিয়া ভাল।" খহুৱাই আৰু একো নেমাতিলে। ঘৰলৈ গৈ, শৰাই এখনিতে তামোলপাণ এশৰাই সজাই লৈ আহিল আৰু তাকে ৰাইজৰ আগ দি, দণ্ডৱতে পৰি জনালে, "আপোনাসৱ ৰাইজতকৈনো

কোন আছে? ৰাইজেই ৰজা, আমিনো কিহৰ কি? আপোনাসৱে ধৰিছে যেতিয়া, দিছোঁ বাৰু বাট। দিছোঁ হে দিছোঁ, ঢাপৰ বাঁহ হলে এড়ালো কাটিব নোৱাৰে। কাটিব লাগিলে, বাটটো ভেটি পেলোৱা হব। এতিয়া আৰু আঁঠু হে লোৱা হৈছে।" ৰাইজে হৰিধ্বনি কৰি খহুৰাক আশীৰ্ব্বাদ দিলে। খহুৰাও ঘৰ পালেগৈ। বাবুলাই ইপিনে খৰধৰকৈ খহুৰাৰ বাঁহ-ঢাপৰ দাঁতিত বাট চোঙাবলৈ লাগিলগৈয়ে। একে ৰাতিৰ ভিতৰতে মুকলি আলিবাট ওলাই পৰিল।

পিছদিনা, চিংফৌ বুঢ়াই বাৰীৰ পাছফালে শৌচাচাৰ কৰিবলৈ গৈ চায়, দেখোন কোনোবাই বাঁহধাৰিৰ এফাল নাইকিয়াই কৰিলে। বুঢ়াৰ আৰু সোধপোচ নাই। আগৰেপৰা বাট নিদিওঁ বুলি বেঁট বান্ধিয়েই আছিল, ৰাইজৰ মুখ-হৰিব নোৱাৰি হে বহুত কেৰজেৰৰ মুৰত বাট দিবলৈ মান্তি হৈছিল। বাঁহ কটা দেখিয়েই, বাটটো এতিয়া খুন্দি-খুন্দি ভেঁটি পেলালে। সিপিনে বাবুলাও ওলালগৈ মোৰ ওচৰ। বাবুলা যোৱাৰ কাৰণটো আছিল আলিগছ ওলালে তেওঁৰো চল হয় আৰু 'বান্ধ কেৰেপ' চিংফৌৰো বাঁহ দুটামান ক্ষয় পায়। পেটতো আৰু-কিবা কথা আছিল হব পায়।

বাবুলাই জান দিয়া মতেই মইও খহুৰা মেধিৰ ওচৰ পালোঁগৈ। মেধিয়ে মুগাৰ চুৰিয়া পিন্ধিয়েই ন ধানৰ খেৰেৰে জাল দি, পিতলৰ জঁকা এটাত ধান বহাই আছিল। মই যোৱা দেখি, কুঁজাকুঁজকৈয়ে পাটিচৰা এখন আনি দিলে। আদৰ সম্ভাষণ দেখি ভাবিলোঁ, মেধিৰ মূৰ্ত্তি প্ৰশান্ত, আজি বুলে পাৰিম। লাহেকৈ উলিয়ালোঁ বোলোঁ, "বৰ পিতা, আপুনি দেখোন ৰাইজক বাটটো দি আকৌ ভেঁটি পেলালে?" মোৰ প্ৰশ্নটো উলিয়াই আনোতেই, তেওঁ উচাট মাৰি উঠিলেই আৰু তৰোৱালখন আনি ঘপাঘপ চৌতালত ঘৈয়াই দাঁত-মুখ কামুৰিবলৈ ধৰিলে, "নকৈছিলোঁ, এটামান বাঁহ কাটিব লাগিলেই বাটটো ভেঁটি পেলাম বুলি? চাগৈচোন, বাঁহৰ কি গতি কৰিলে?

এইবোৰ বাবুলাৰ কাম। আনে মোৰ বাঁহ কাটিবলৈ অহা নাই! বাঁহধাৰি ভাঙিবলৈ বাবুলাৰ খাৱন-শোৱন নাই নহয়! চাচোন বাৰু, বাবুলাই যেনিবা থুকুচ-থুকুচ বাঁহ কাটি আছে, মই যেনিবা কাটি থাকোঁতেই ওলালোঁগৈ। তেতিয়াই তাক এইখনেৰে (তৰোৱাল খন মাটিত ঘৈয়াই) কাটি গাৰ মঙহ নেফানেফ নকৰিলোঁহেতেন নে? বাটটোও তেজেৰেই ৰাঙলী নহলহেতেন নে?" তাৰ পিছত, খন্তেকমান নিটাল মাৰি থাকি আপোনাআপুনি দাঁত কৰচি দপালিবলৈ ধৰিলে, "বাৰুটো অ' বাবুলা! তই ভাল বাঘৰ আগত ছাগে ডেৰাডেৰি কৰিছহি? আজি ভাল সাৰিলি! পোৱা হলে, তোক, তোক বাবুলা, তোক, চালোঁহেতেন কিমান পানীৰ মাছ।" আকৌ অলপ ৰৈ, "তোক, বাবুলা, তোক (এইখিনিতে তৰোৱালখন আকৌ মাটিত বেপি-বেপি) মাগুৰ মাছ কচাদি কচিলোঁহেতেন।"

খহুৱা মেধিৰ দপালনিখিনি শুনি পেটে-পেটে হাঁহি উঠিছিল যদিও, মুখৰ অগনি মুখেই হুমাই মানুহজন আশ্বস্ত হোৱা দেখি আচৰিতো হৈছিলোঁ। পাছে মই নম্রভাৱে মাত লগালোঁ, "বাবুলাক বাৰু, আমি যি কৰিব লাগে কৰিম; আপুনি তালৈ সংশয়কে নকৰিব। বাবুলাই বাঁহ কাটি আমাকু হে অপমান কৰিছে, আপোনাক কৰা নাই, নহয়?" এই বুলি কবলৈ হে পালোঁ, বুঢ়া খনিকৰৰ মুখত যে খিলখিল কৰে হাঁহিটো ওলাল, কি কম! তিনিকুৰি পোন্ধৰ বছৰীয়া আপৰ মুখতো যে মুকুতা হেন দন্তপান্তিৰ জিলিকনি! সেই ছেগতে, শুনালোঁ, "কংগ্রেছত সোমাওক বৰপিতা, বাবুলা-চাবুলা, কৰবালৈ উফৰিব।"

"হয় নে, হয় নে" বুলি বুঢ়াই চকু পিৰিকিয়াই-পিৰিকিয়াই মোক আৰু বহী উলিয়াবলৈ ততকে নিদিলে। সেই দিনাৰপৰা চিংফৌ খহুৱা মেধি চাৰিং কংগ্রেছৰ ভিতৰ সোমাল। চিংফৌ খহুৱাৰ নিচিনা 'অসুৰ'জনো যে গান্ধীভক্ত হল, এই বাতৰি ফুটিফাটি যোৱাতে তেওঁৰ ইষ্টমিত্র, গোট-জ্ঞাতি প্ৰায়েই কংগ্রেছৰ মোৰত সোমাল।

চিংফৌ খহুৱাৰ খংটোলৈ চালে জম্ভাসুৰ বুলিলে হে নামে-গুণে ৰজিতা খাব। কিন্তু, তেওঁৰ খঙে কাকো অপকাৰ কৰা নাছিল। লোকে লোকক অন্তৰত বা দেহাত আঘাত দি প্ৰতিশোধ লৈছিল; খহুৱা মেখিয়ে ফোৰোহনিতে সাত-শতুৰুৰো বুকু কঁপাই দিছিল। আহাৰ মহীয়া মেঘৰ গুম্-গুমনিৰ লগৰে তেওঁৰ খঙৰ গাজনি-গুমৰণি। দৈৱাৎ মেঘে যেনিবা ঘিটিং কৰিলে, ওচৰতে বা শুনাতে তেওঁৰ আখেজীয়া মানুহ এজনো যেনিবা বহি থাকিল, তেন্তে, চিংফৌ বুঢ়াআপই সেই পৈতৃক সাহোন তৰোৱালখন আনি তিনিবেলিমান ঘূৰাই-ঘূৰাই আখেজীয়াজনে শুনাকৈ কব, "ঘিটিং কৰাটো মেঘ নহয় যেনিবা, অমুকা (সি) হে, তেতিয়া কি হলহেতেন? খেদা মাৰি তাৰ মূৰটো নিছিঙিলোঁ হেতেন নে?" খহুৱাৰ মূৰ্ত্তি দেখিয়েই আখেজীয়াজনৰ চূৰ্ত্তি হেৰাই যায়।

সোণাৰিয়ে সোণ চুৰ কৰা, ম'হগুৱালে গাখীৰত পানী দিয়া একে কথা। খহুৱাৰ এটল মহ আছিল। ৰখিছিল পুতেক জয়ৰামে। জয়ৰামে গাখীৰত পানী দিয়াটো "জগত জননী।" সেই কাৰ্য্যত তেওঁ ইমান 'খ্যাতি' লাভ কৰিছিল যে কাৰোবাৰ সকাম-নিকামত-আন গুৱালে ভৰোৱা গাখীৰতো যদি কেনেবাকৈ পানী ওলায়, তেনেহলেও ভকতসকলে মুখ বিকটা-বিকটি কৰি কবলৈ ধৰে, "এয়া গাখীৰ, জয়ৰামৰ খুঁটিৰ হব পায়!" আটাই চৰায়ে মাছ খায়, তথাপি মাছৰোকাৰ হে নাম হয়। আটাই গুৱালেই পানী দিয়ে, নাম হয় জয়ৰামৰ। হক তেও, গাখাৰত পানী দিয়েই জয়ৰামে ভূ-ভাৰতত নাম থৈ গল!

খহুৱাই মাহেকে-পষেকে নাওনিমিতকৈ হলেও নাম একোষাৰিৰ আয়োজন কৰে। নামগোৱা বা সবাহ পাতিলেই থাপনাৰ আগত, কোমল চাউল, গুড়-গাখাৰ আদি জলপনীয়া দ্ৰব্যবস্তু সজাই থোৱা হয়। সবাহ ভাগিলেই, ভকতসকলে জলপান খোৱাৰ নিয়ম। বিলনীয়া উঠি গাখাৰ ভাঙিবৰ হলেই চিংফৌ খহুৱাই ক'ব,

"সৌ ছুৰাৰ-ডাং ভালেৰে গাখীৰ কলহ মাৰ মাৰি দে। কলহৰ শেজে-শেজে গাখীৰ যদি থমা হৈ ওলাল, ভালেই ; নোলাব লাগিলে, জয়ৰাম, জয়ৰাম ! তোক 'ৰূপকলী'; 'জামুকলী' ম'হৰ গাখীৰ খুৱাম নহয়।"

সোমবৰে-মযে এদিন ক'ৰবাৰপৰা আহি তেনেকুৱা এটা নাম-গোৰাকে খহুৱাৰ ঘৰত থাবলৈ পাইছিলোঁ। সেইদিনাই বুজিবলৈ বাকী নেথাকিল যে চিংফৌ খহুৱা অকল খঙৰেই জুই নহয়, সত্যৰো শীতল পানী।

আলৰ বুঢ়া হৈ ১৯২৮ চনত, খনিকৰ গাৰঁত এইজনা জমদগ্নি "অসুৰে" যমালয়লৈ যাত্রা কৰিলে। '২৮ চনৰপৰা দেশে বহুত মোট সলালে। এতিয়া আৰু সেই চিংফৌ খহুৱাৰ সমাজো নাই, তেনেকুৱা ভংভঙীয়া, খঙাল, সত্যবাদী মানুহো দেখিবলৈ নাই। তথাপি, কোনোবা পুৰণি বহগাৰঁত সোমালে, চিংফৌ খহুৱাৰ সেই গোঁফাল, ধুনীয়া মুখৰ লিচপিচীয়া হাতভৰিৰে কঁকিলাসজীয়া শৰীৰটিলৈ মনত পৰে। ভাবোঁ—তে হি নু দিৱসাঃ গতাঃ।

লক্ষ্মীনাথ কটকী

প্রাচীন কলীয়া ব্রাহ্মণৰ শেহতীয়া আদর্শ আছিল লক্ষ্মীনাথ কটকী। এখেতসকলৰ ঘৰক হৰমিয়াল কটকীৰ ঘৰ বোলে। হেড়ম্বলৈ অর্থাৎ কচাৰী-ৰাজ্যলৈ অহা-যোৱা কৰিব লাগিছিল দেখি হেড়ম্বৰপৰা হৰমিয়াল হল। লক্ষ্মীনাথৰ পিতামহ ৰামচন্দ্র কটকীয়ে কচাৰী-ৰজাৰ তালৈ চিঠি-পত্র নিয়ানিয়ি কৰিছিল।

আমাৰ স্বর্গদেৱসকলে যেই-সেই বামুণকে সম্মান কৰা নাছিল আৰু ৰজাঘৰীয়া বিশ্বস্ত কামতো নিযুক্ত কৰা নাছিল। যিসকল ব্রাহ্মণ পণ্ডিত, মুখবলী আৰু যাৰ "কুটুম্ব বসুধৈৱ" সেইসকলক হে আহোম-ৰজাঘৰীয়া কাম সম্পাদন কৰিবলৈ বিদেশলৈ পঠিয়াইছিল। লক্ষ্মীনাথৰ পূর্ব্বপুৰুষো এইৰূপে ৰজাঘৰীয়া বিশ্বাস আৰু মানসৎকাৰ পোৱা পুৰুষ।

লক্ষ্মীনাথৰ গাতো প্ৰাচীন ঐতিহ্য আৰু সদ্‌ব্ৰাহ্মণসুলভ প্ৰখৰ স্মৃতি —এই দুয়োটা গুণ বিদ্যমান আছিল। তেখেতৰ কেইটিমান অসাধাৰণ গুণ আছিল যাক আজিকালি ব্ৰাহ্মণ নাম লুপ্ত হোৱা দিনত সতকাই ভাবিবকে নোৱাৰি। সত্তৰি বছৰ বয়সতো তেখেতৰ বিশ্ৰামহীন উদ্যোগ আৰু ৰক্ষণশীল স্মৃতিধৰী শক্তিয়ে সকলোকে স্তম্ভিত কৰিছিল। কটকীদেৰৰ মুখেই আছিল সম্ভ্ৰান্ত বংশ-পৰিয়ালৰ এখন বুৰঞ্জী। ব্ৰাহ্মণৰ

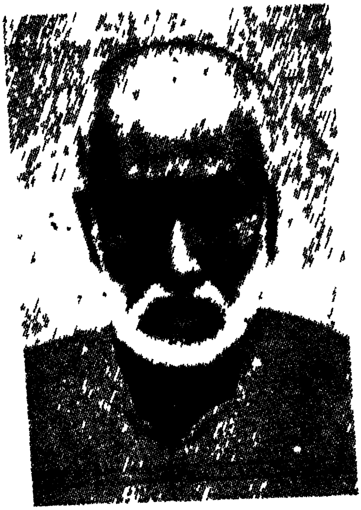

লক্ষ্মীনাথ কটকী

নিত্য-নৈমিত্তিক কাম, যেনে—প্ৰাতৰুত্থান, প্ৰাতঃস্নান, প্ৰাতঃসন্ধ্যা, প্ৰাতঃকৃত্য আৰু ত্ৰিসন্ধ্যা আৰু পূজা-পাৰ্ব্বণ—ইযাৰ এটাও পালন নকৰাকৈ নাছিল। পুৰৰ হিত কামনা কৰে যি, সিয়েই পুৰোহিত। পুৰোহিত লক্ষ্মীনাথে প্ৰত্যুষতে শয্যা ত্যাগ কৰিয়েই মুখত নাৰিকলৰ খোঁৱাখোৱাটো লৈ গাৱঁৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈকে, "হেৰ' অমুকা উঠিলি নে, বেলি মূৰৰ ওপৰ পালেহি, অতবেলিলৈ শুয়েই থাক নে" বুলি ঘৰে-ঘৰে মানুহক জগাই ফুৰিবগৈ।

বেজবৰুৱাৰ "সাধুকথাৰ কুঁকি"ত থকা সেই ৰামেশ্বৰৰ ধোঁৱা-খোৱাটোৱেই যেনিবা লক্ষ্মীনাথৰ ধোঁৱা-খোৱা। নাৰিকলৰ কোটোৰাত লগোৱা নলীটোৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত চিলিমটোৰ ভিতৰত ধপাতৰ সঁচেই নাই; আঙ্গঠাবোৰো চেঁচেৰা পৰি যোৱা; তথাপি, তাকেই টোৰোক-টোৰোককৈ হুঁপি-হুঁপি বাটে-বাটে লক্ষ্মীনাথ গৈ থাকে। হোঁপাত ধোঁৱা নোলালেই, এঘৰৰ পদূলিমুখত থিয় হৈ, "হেৰ' কোন আছ, বামুণৰ মুখত জুই একুৰা দেহঁক" বুলি লৰা এটাৰ হাতলৈ চিলিমটো আগবঢ়াই দিয়ে। এইটো তেখেতৰ এদিনীয়া বা খন্তেকীয়া কাম নহয়। নিতৌ চিলিমত জুই নাইকিয়া হয়েই আৰু নিতৌ একোঘৰ একোঘৰ মানুহৰ পদূলিমুখত জুই লাগে বুলি ৰিঙিয়াবগৈয়ে।

'কটাৰী চিকুণ গুৱা
টোপনি চিকুণ পুৱা'—এনে চিকুণ টোপনিত পৰি থকা কোনোবা গৃহস্থৰ ঘৰত কাউৰীয়ে কা-কৰাৰ পিছতেই "লক্ষ্মী বাপুৱে" যেতিয়া 'বামুণৰ মুখত জুই একুৰা দে' বুলি লৰাহঁতক নাও কাঢ়ি অটহিয়াই থাকিবগৈ, তেতিয়া লৰাৰ হে নেলাগে বৰবো যি হে খং উঠে। উঠিলে নো কি হব? "লক্ষ্মী বাপুলৈ" থকা অচলা ভক্তিৰ আগত সেই খং বুৰবুৰণিৰ দৰে তৎতালিকে মাৰ যায়।

মই তেখেতক "বৰপিতা" বুলি মাতিছিলোঁ। আমাৰ ঘৰতো, তেনেকৈয়ে এদিন তেখেতে "চিলিমটোত জুই একণ দে" বুলি নঙলামুখৰপৰা চিঞৰ শোধালেহি। আমি তেতিয়াও কলাঘুমটিত। বৰপিতাৰ মাত শুনি খকামকাকৈ উঠি, লৰ মাৰি চিলিমটো লৈ আহিলোঁ আৰু "নিতৌ নো কিমান হেঁকো-হেঁকোকৈ চিঞৰি থাকেহি" বুলি খঙত পোৰা-গোবৰৰ ছাই এসোপাকে চিলিমটোত ভৰাই দিলোঁগৈ। হোঁকাৰ মুৰত খুৱাই লৈ, তাকে বাটে-বাটে টোৰোক-টোৰোক হুঁপি গল। আনকাল ধপাত হোঁপে, ডিঙিত নধৰে। সেই দিনা মই জুই ভৰাই দিয়া ধপাতৰ হোঁপাটো মৰা মাত্ৰকে গোবৰৰ ফুট-ছায়ে তেখেতৰ ডিঙিত চৰহা মাৰি ধৰিলে আৰু চৰ্চ্চৰণি খাই, কাহি-

কাহি হাবাশাস্তি হল। আমাৰেই দুষ্টালি বুলি জানিও আমাক একোটোকে নকলে। এনে মৰমিয়াল পুৰুষ আছিল লক্ষ্মীনাথ কটকী।

নৈষ্ঠিক ক্ৰিয়াকাণ্ডত অনুৰক্ত লক্ষ্মীনাথ কটকীয়ে ৰাজবিদ্ৰোহিতা কৰি ফাটেক খোৱাটো ধৰ্ম্মবিৰুদ্ধ বুলি ভাবিছিল আৰু সেই নিমিত্তেই অসহযোগ আন্দোলনৰ অনুকূলে একো কথাকে উচ্চাৰণ নকৰিছিল। কিন্তু, গান্ধীয়ে শ্ৰীমদ্ভাগৱত আৰু গীতাৰ-মাহাত্ম্যকে পুনৰ চলাবলৈ চেষ্টা কৰিছে বুলি ক'লত তেখেতৰ বন্ধন বিশ্বাসটো অলপ সোলোক-ঢোলোক হৈ আহিল। তেখেতসকলৰ ঘৰত বছৰি ৰাসপূজা হয়। পূজাত সমবেত হোৱা নিষ্ঠাৱান সকলে হিন্দু ধৰ্ম্মৰ ধৰণী ক্ৰমাৎ কেনেকৈ লৰি আহিছে, তাৰ বিষয়ে হতাশব্যঞ্জক সমালোচনা কৰোঁতে 'লক্ষ্মী বৰপিতাই' কৈছিল, "সেয়া কুলধৰ বোপাও (শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা) বোলে জেললৈ যাবলৈ ওলাইছে। হাঁহচৰা মৌজাদাৰৰ পুতেক প্ৰহ্লাদো (৺দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ) সাজু হৈ আছে। তেওঁবিলাকৰ নিচিনা জনাবুজা মানুহেই যেতিয়া গান্ধীৰ কথা মতে চলিবলৈ ভাল পাইছে, আমি নো আৰু কি মাতিম?" বৰপিতা কংগ্ৰেছ-ভুক্ত হোৱা নাছিল। কিন্তু, তেখেতৰ ঘৰতেই প্ৰায়েই কংগ্ৰেছৰ মেল বা পঞ্চায়ত বহিছিল।

সমাজৰ ধৰণী আৰু প্ৰাচীনতাৰ পৃষ্ঠপোষক লক্ষ্মীনাথ কটকীৰ নিৰপেক্ষতাই সংৰক্ষণশীল সমাজত ৰাজবিৰোধী ভাব সূচাই দিবলৈ আমাক চল লগাই দিলে।

পশুৰাম চুতীয়া গাওঁবুঢ়া

বগা গোহাঁই, ন-পাম, গোহাঁইকুৰ, গোহাঁই গাওঁ, পেপেলাডুবি, ন-খনা, আহোমৰ দোপ—এই চুবুৰিতে আছিল পশুৰাম চুতীয়া গাওঁবুঢ়া। মানুহজন ঘুটমুটীয়া। মূৰত সৰুদৈয়া জাপি এটা, হাতত ৰূপৰ বেটুৰে লাখুটি এডাল, গাত এৰি বা মুগাৰ মিৰ্জ্জাই চোলা এটি (হাত দীঘল বুকু-চোলা), কঁকালত গেৰোৱা লেটাই 'যোৱা মুগাৰ

চুৰিয়া, চুৰিয়াৰ থোৰটোও কেতিয়াবা কেতিয়াবা ঠাইসাৰিযোৱা, মুখখন চকলা, বৰণটো মাগুৰবৰণীয়া—সাজে-পাৰে গাওঁবুঢ়াৰ এয়ে প্ৰতিমূৰ্ত্তি। বিয়াই-সবাহে, মেলে-দোৱানে, সকামে-নিকামে, ভাৱনা-বৰসবাহে সেই বাটলুগুটি পশুৰামক দেখিবই—পাটীধৰা এখনত বহি সোঁহাতে বাওঁহাতে বহা ভকতকিজনৰ লগত গান্ধী-কথা পাতি থকা। শিৱসাগৰৰ মহকুমাধিপতি মিঃ গণিঙৰ "কেঁৰা হুকুম",—জিলা-ছাহাবৰ বিনা অনুমতিত কোনেও ভাৱনা-বৰসবাহৰ পাতিব নোৱাৰে; কোনো গাওঁবুঢ়াই গান্ধীৰ বা কংগ্ৰেছৰ কথা পাতিব নোৱাৰে—কংগ্ৰেছ-সভাত বহিব লাগিলে যে লাঙে-লাঙে গ্ৰেপ্তাৰ। ইমানতো, পশুৰামে সেই হুকুম কাতি কৰি থৈ গান্ধী প্ৰসঙ্গত যোগ দিয়ে। তেওঁ বাটে-পথে কৈও ফুৰে,

"শিয়াল খেদিবলৈ সিংহ নেলাগে
কুকুৰেই খেদিব পাৰে,
অতি পাতেকীক নাম নেলাগে
নিয়ম সংযমেই তাৰে।"

আমাৰ নো ফাটেক খাব লাগিছে কেলেই? আটায়ে মুগা পুহিবলৈ ধৰাঁ, দুজোপা চাৰিজোপা চোমগছ ৰোৱাঁ। বাৰীত হয় যদি, দুজোপামান কপাহো ৰোৱাঁ। স্বৰাজ তাতেই হব। গান্ধী মহাত্মাই ভাল কথাকে কৈছে। গাৰ কাপোৰ কিডোখৰ ঘৰতে কৰি লব পাৰিলে, কেঞাঘৰত ধান বেচি মৰিব নেলাগে নহয়।

পশুৰাম গাওঁবুঢ়াই গাওঁবুঢ়াৰ কাম নকৰি অৰ্থাৎ অসহযোগী ভলণ্টিয়াৰে ক'ত কিমান ছৰ্কাৰৰ বদনাম গাইছে তাৰ কথা ছৰ্কাৰলৈ নজনাই, গান্ধী ভলণ্টিয়াৰৰ লগ লৈ কংগ্ৰেছৰ কামহে কৰি ফুৰিছে বুলি, পুলিছেই নে মৌজাদাৰৰ টেকেলায়েই গণিং ছাহাবলৈ ৰিপৰ্ট দিলে। এদিন, তেওঁবিলাকৰ গাওঁ ন-পাম-খুনিকৰতে বৰসবাহ এটা হৈছিল। সেই সময়তে গৌৰীসাগৰ ইনস্পেকছন বঙলাতে থাকি গণিং ছাহাবেও কংগ্ৰেছৰ ভু-ভা লৈ ফুৰিছিলহি। গণিঙে গাওঁবুঢ়াক মতাই নি, বৰসবাহ পাতি কিয় গান্ধীৰ কথা উত্থাপন কৰিছে বুলি জলজলাই কৈফিয়ৎ

বিচাৰিলে। গাওঁবুঢ়াই উত্তৰ দিলে, "মানুহ গোটখালে গান্ধীৰ কথা ওলায়েই।" সেই অপৰাধতে পঞ্চাশ টকা জৰিমনা হল। জৰিমনা আদায় কৰি ছেলাম এটি দি ছাহাবক সসম্ভ্ৰমে গাওঁবুঢ়া কামটো শোধাই দি কলে, "হজুৰ, সূৰ্য্যৰ মুখত কোনে সোপা দিব ?"

লোকনাথ কাকতী বা গুলৈ

লোকনাথ কাকতীৰ প্ৰখ্যাত নাম 'গুলৈ'। এওঁৰ বহুত মাটি-বাৰী আছিল। ঘৰত খাওঁতা প্ৰাণী মুঠেই চাৰিটি। পুত্ৰসন্তান এটি আছিল। তাকো অকালতে কালে হৰি নিলে। সেই দেখি, ছোৱালী দুটীকে বুকুত সাৰটি পুত্ৰ-সন্তাপ পাহৰাই দিন নিয়াই আছিল। তেওঁৰ বাৰীত কেবাধাৰিও বাঁহ আছিল। অকলশৰীয়া মানুহ, কেনিও চাব-

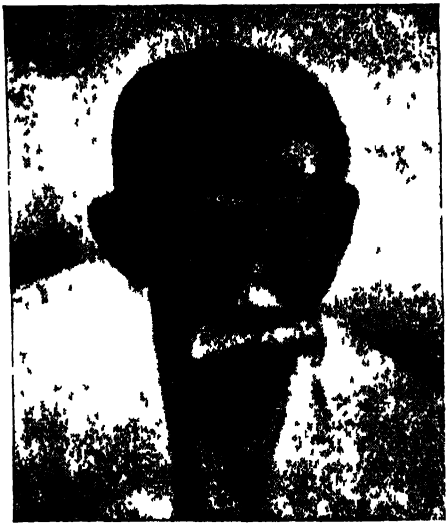

লোকনাথ কাকতী

চিতিব নোৱাৰে। চোৰে চুৰ কৰিয়েই বাঁহ কাটি লৈ যায়। বাঁহ নাই যাব, সাহ নাই তাৰ। সেই বাবেই হবলা, লোকনাথ কাকতীয়ে বাঁহ-ধাৰিকে পৰম সম্পত্তি বুলি ধৰি আছিল। তেওঁক যদি কোনোবাই

সোঁধেগৈ, 'বাঁহ এটকিমানৰ বেচিব নে' বুলি, তেওঁ পোনেই নাইতে হাত দিব, "মোৰ ক'ৰ বাঁহখন আছে হে বেচিবলৈ ?" সিমানতো যদি, টানিটুনি ধৰি বেচাটোত মান্তি কৰাব পাৰি তেন্তে তেওঁ নিজে বাঁহনিলৈ গৈ এইটো কাটঁা, সেইটো কাটঁা বুলি বাঁহ একোটা ধৰি ধৰি দেখুৱাবগৈ। কিনোতাই তেতিয়া হে কাটি নিব পাৰিব। তাকো আকৌ আনে যদি টকাত ১২ টাকৈ দিয়ে, গুলৈয়ে আঠোটাকৈ হে দিব—সিও আকৌ কটাৰী-নলীয়া। তেওঁ ইমান বান্ধকেৰেপ আছিল যে পাণনি-বাৰীত সৰি থকা পকা-পাণ এবিৰাও খোজনীয়া-মগনীয়াক এনেই দিবলৈ টান পাইছিল। দিনৰ থোৰনত হাতে-পানী-নসৰকা দেখি তেওঁক আগছোৰাত মানুহে খংউঠা নাম এটা দিছিল। পাছত লোকে নকৰা কাম এটা কৰাত হে'গুলৈ নাম পালে।

এদিন, কৃষ্ণপক্ষ নিশা, লোকনাথ কাকতীয়ে তেওঁৰ বাৰীৰ দাঁতিতে পথাৰত লণ্ঠন লগাই হাল বাই আছিল। ৰাজবাট নগাআলিটো তেওঁৰ ঘৰৰ দুৱাৰ মুখেই গৈছে। পুৰণিমেলীয়া গাৰঁত ভাও চাই অহা মানুহ দুটামান আকৌ সেই সময়তেই সেই আলিয়েদিয়েই যক। সিহঁতে পথাৰৰ মাজত, লৰংফৰংকৈ থকা জুইকুৰা দেখি ভাবিলে—সেই কুৰা ধনগুলৈৰ জুই হব পায়। পিছে, আটাইকিটাই ওচৰ চাপি টলকি চাইগৈ দেখোন—সেয়া ধনগুলৈ নহয়—লণ্ঠন লগাই কাকতীয়ে হাল হে বাইছে। সেই দিনাৰপৰাই লোকনাথ কাকতীৰ নাম গুলৈ বুলি প্ৰখ্যাত হল।

গজপুৰীয়া কাকতী খেলৰ এইজন লোকনাথ আৰু তুকৰীয়া কাকতীৰ মুহিকান্ত বৰুৱা—চাৰিগুৰ এই দুইজনেই সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সহপাঠী আছিল। ডেকাকালটোহঁত চাহবাগিছাতে কাম কৰিয়েই বুঢ়াকালত পৈতৃক ভূমি চ্যৰিগুতে দুয়ো হাড় পেলায়হি। লোকনাথ কাকতীয়ে ইংৰাজী লেখিব পাৰিছিল—সৰ্গৰীয়াকৈ কব হলে নোৱাৰিছিল। তেওঁ গজপুৰীয়া কাকতী-গাৱঁলীয়া বেস্কৰ চেক্রেটৰী আছিল; বহিচাপত ইমান নিখুঁত আৰু পৰিপাটি আছিল যে চচাইটি

সমূহৰ উচ্চ ইংৰাজ কৰ্ত্তৃপক্ষই তেওঁৰ বিশুদ্ধ হিচাপ আৰু বেহা লগোৱা কামত মুগ্ধ হৈ কাকতীক একোটা পুৰস্কাৰ দিছিল। কাকতীয়ে এটা বিশেষ নীতি মানি চলিছিল; সেইটো হৈছে সংস্থান নথকা বা অভিভাবক নথকা, নাইবা ভাল জামিন দিব নোৱৰা মানুহক তেওঁ কেতিয়াও বেঙ্কৰ টকা ধাৰলৈ নিদিছিল। কংগ্ৰেছৰ মানুহ বুলিলে যে ব্ৰহ্মঠগী, অধৰমী বুলি দপদপাই উঠিবই। গতিকে, কংগ্ৰেছ-সেৱকৰ প্ৰতি তাত বিবেচনাৰ ঠাই নাই।

তথাপি, তেওঁ মোৰ প্ৰতি কিয় সুপ্ৰসন্ন আছিল, কব নোৱাৰোঁ। এবাৰ নিচেই অলপমান টকা ধাৰ কৰিবলগীয়া হোৱাত কাকতীক কলোঁগৈ, বোলোঁ, "দদাইদেউ, মোক ৰূপ ত্ৰিছ টকা ধাৰলৈ দিব নে?" তেওঁ পোনেই গান্ধী-ভলণ্টিয়াৰ বুলি মোক বহুত উপলুঙা-ইতিকিং কৰিলে। তাৰ পাছত দেখোন সুৰটো অলপ কোমলাই কলে, "বাৰু, টকা পাবা। পাবা হে পাবা, মোক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ "বাঁহী" খন-দিয়েক পঢ়িবলৈ দিবাচোন বাৰু। 'বাঁহী'খন পঢ়িলে, বেজবৰুৱাৰেসৈতে কথা পাতি থকা যেন লাগিব।" বিচৰা মতে কাকতী দদাইদেৰক 'বাঁহী' দুখনমান দিলোঁগৈ আৰু সেই ছেগতে, ধাৰলৈ বিচৰা টকাটো যি ললোঁৱেই নে, তেওঁ শুনিব নোৱৰা কংগ্ৰেছৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্যৰ নিমিত্তেও দুটকামান সৰকালোঁ। নকৈ কি, কংগ্ৰেছৰ লগত তেওঁৰ অহি-নকুল সম্বন্ধ আছিল যদিও, অন্তৰৰ চুক এটাত বেজবৰুৱাৰ প্ৰতি সাঁচতীয়া ভক্তি একণ থকা দেখি, মোৰ মনটো মুকলি হৈ পৰিল। তাৰ আগলৈকে তেওঁলৈ মোৰ যিফেৰা কটুৰ ভাব আছিল সিও চাঁত কৰে নাইকিয়া হল। আজিও, কেতিয়াবা তেওঁৰ ঘৰৰ আগেদি গলে, ৰিঙা ঘৰখন আৰু টকলা বাঁহবাৰীখন দেখিলে বেজাৰ লাগে। "বাঁহৰ একাল, মানুহৰ একাল" বুলি যে কয়, সঁচা কথা। লোকনাথ কাকতীৰ গাতে এই কথা ফলিয়ায়। জীৱনৰ আগছোৱা সুখৰ কলচীত উঠি পাছছোৱাত দুখে-শোকে জৰ্জ্জৰিত হোৱা, পৰিমিতাচাৰী, সংযমী লোকনাথ কাকতীত বাদে আন এজন পুৰুষ আৰু চাৰিওফালে ওলোৱা নাই।

সভাৰাম বৰকাকতী :—

এখেতো গজপুৰীয়া কাকতী খেলৰে গুৰুবাক্যৰ ভিতৰৰ মানুহ, দিহিংসত্ৰৰ সাতোলা (সাজতোলা)। গান্ধীনামত তেখেতে সদায় নাক কোঁচায়ে ঘুৰিছিল। আজৰি পালেই, তেখেতৰ ঘৰলৈ গৈ মই "বাঁহী"খন পঢ়োঁগৈ। "বাঁহীত" ওলোৱা 'গুৰুচৰিত'খন শুনি বৰকাকতীয়ে বৰ তৃপ্তি লাভ কৰিছিল। চৰিত সামৰা হলেই, তেখেতৰ জীয়েক শ্ৰীমতী কঙ্কনবালা আৰু ভতিজা জীয়েক শ্ৰীমতী লক্ষ্মীপ্ৰিয়াৰ হতুৱাই ঠাই-ঠুই মচাই পুথিপঢ়া ঠগাখন এফলীয়াকৈ থোৱায় আৰু তাৰ পাছতেই জলপান-পাতিৰে পাঠকৰ শুশ্ৰূষা কৰে। গান্ধীয়ে উলিওৱা মতটো যে আমাৰ মহাপুৰুষৰ মতৰ লগত পৌণে এটকা মিল আছে তাক 'গুৰুচৰিত' পাঠ কৰি বুজাই দিয়াত, সাতোলা বৰপিতাৰ ঠৰঙা মনটো লাহে লাহে ভঁাজ লৈ আহিল। পুতেক শ্ৰীযুত গণেশচন্দ্ৰই আমাৰ লগত মনে-মনে ফুৰা বাবে দেউতাক বৰকাকতীয়ে নিতৌ পুৱা-গধূলি কেটকেটাই থাকে। মহাত্মাৰ মাহাত্ম্যই তেখেতৰ হৃদয়ত খুন্দিয়ালত, কাকো আৰু একো নোবোলা হল। পোনতে আমাৰ গাৱঁত গণেশ আৰু কণ—এই দুজনে হে লুকাই-লুকাই স্বেচ্ছাসেৱকৰ লগত ফুৰিছিল। সাজতোলাৰ মৌন সম্মতি দেখি, গোটেই খেলটোৱে গান্ধী-মতত উভঁহা নোজোৰা হল। দিহিং-সত্ৰৰ শিষ্যসকলৰ মাজত, তেতিয়া ধৰ্ম্ম-বান্ধনি ইমান নিকপকপীয়া আছিল যে এলাপাক কথাত কেতিয়াও কাৰো মন নতুনৰ ফালে ঘোৰেই নলৈছিল ; লোৱাজনৰো দণ্ড হৈছিল। সভাৰাম বৰকাকতীয়ে নমতা হলত, যজ্ঞেশ্বৰ কাকতী আৰু লোক কাকতীও আমাৰ দলত ভুক্ত হল অৰ্থাৎ চাৰিঅনা-চাৰিঅনা পইচা দি কংগ্ৰেছ-সভ্য হল।

শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ ভূঞা

৺শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ ভূঞা বৰ ৰাগজাল সহিব নোৱৰা লোক। তেখেতৰ মতে যেই-ৰজা সেই-প্ৰজা। ৰজাই যিহকে কৰিবলৈ কয়, তাকে কৰি সুখে-সন্তোষে থাকিব পাৰিলেই হয়—এয়ে তেখেতৰ সাংসাৰিক জীৱনৰ লক্ষ্য। বাৰেভূঞাৰ ঘৰৰ বুলি ভূঞা ডাঙৰীয়াৰ আত্মগৌৰৱো আছিল। তাতে আকৌ, আগৰেপৰা তেখেতসকলৰ ঘৰখন মানে সম্ভ্ৰমে ৰজা-ৰাইজ দুয়ো ঘৰতে সিৰফুটা হৈ আহিছিল। ককায়েক কেউগৰাকীয়ে হেমাৰভাৱে ধন ঘটে, তেখেতে মাথোন পৈতৃক সম্পত্তিখিনি ৰক্ষা কৰি চলাই-কৰাই খাব লাগে। ঘৰবাৰীলৈ চকু দিয়া আৰু গৃহস্থালি চলোৱাৰ ভাৰ তেখেতৰ সহধৰ্ম্মিণীৰ ওপৰতে দি ভূঞা ডাঙৰীয়াই জগতক হিতোপদেশ বিলাই ফুৰিছিল। তেখেঁত

৺শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ ভূঞা

যোজোনা-পটন্তৰৰ ভঁড়াল; সাধু কোৱাতো ওজা। সাধু সকলোৱেই কয়। কিন্তু, সাধু কোৱা যে এটা কলাবিদ্যা তাক ভূঞাৰ মুখেদি ওলোৱা সাধু শুনাজনেহে পতিয়াব পাৰিছিল। শ্ৰীৰাম ভূঞাৰ সাধুও খুহুতীয়া; হাঁহি-ধেমালি,, ৰগৰ-ৰহণ-উপদেশ আটাইবোৰ ৰসেৰে থুলথুলীয়া হৈ থাকে। ওঁঠ জিনি থোৱা গোঁফ কোঁচাৰে, তেজে-মঙ্গহে

টুপটুপীয়া, শ্ৰীমন্ত চেহেৰাৰ শ্ৰীৰাম ভূঞাই যেতিয়া সমজ্যাৰ মাজত বহি সাধু কথা কবলৈ ধৰে তেতিয়া গুণৰ মোল বুজোঁতা "মাইকীৰ পো" এনে এজন কোনো ওলাব-পৰা নাছিল যি,

"ফটা হক ছিটা হক পাটৰ টঙ্গালি
ভাল হক বেয়া হক ভূঞাৰ পোৱালি"

বুলি তেখেতলৈ মানী শৰাইখন আগ নবঢ়াই পাৰিছিল।

তেখেতে অসহযোগৰ হে নেলাগে, কংগ্ৰেছে আউটি লোৱা কোনো এটা কামবে ভাগ লোৱা নাছিল।

কিন্তু, কংগ্ৰেছৰ অঘোৰপন্থী-সকলৰ সমাজত তেখেতৰ অবাধ প্ৰবেশ থকাত ভূঞা ডাঙৰীয়াই উপদেশমূলক সাধুকথা একোটি সুমধুৰভাৱে শ্ৰৱণ কৰাই, সেইসকলৰ মনটোহঁত সমাৰি মৈয়াই থব পাৰিছিল। সেইফেৰাই আমাক আগবাঢ়ি যাবলৈ ঠেলা একোটা মবাৰ সমান হৈছিল। কিছুদিনৰ পাছত, তেখেতৰ পুতেক শ্ৰীমান অতুলচন্দ্ৰ আমাব লগত ফুৰিবলৈ ওলাল। জীয়েক শ্ৰীমতী সাবিত্ৰী, জেউতী স্বৰ্ণহঁতে ঘৰতে সূতা কাটি, "গান্ধী হল, গান্ধী হল
বিলাতী কাপোৰ কেনিবা গ'ল"
বুলি স্বদেশীৰ গুণ গাইছিল।

তুৰাৰাম হুৰবা

তুৰাৰাম হুৰবা চাৰিং মজলীয়া পঢ়াশালিৰ প্ৰৱীণ আৰু প্ৰধান শিক্ষক। পঢ়ায়, পঢ়ে, খোৰে পাণ, এই তিনিয়ে নিচিন্তে আন।" —এইটোৱেই আছিল শিক্ষক তুৰাৰামৰ শিক্ষক-জীৱনৰ মূলমন্ত্ৰ। অসহযোগ আন্দোলনৰ তেওঁ মৌন সমৰ্থনকাৰী আছিল। দেখাদেখিকৈ সমৰ্থন কৰিব নোৱৰা-কাৰণ কেইবাটাও। ওপৰফালৰপৰা হেঁচা পালে তাৰ প্ৰতিবাদো কৰে; কিন্তু, কাৰো অপকাৰ কৰিবলৈ নেযায়। পঢ়াশালিৰ নিয়মানুৱৰ্ত্তিতা আৰু ছাত্ৰৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ যাতে একোপধ্যেই

ভঙ্গ বা নিন্দনীয় নহয়, তাৰ হকে তেওঁ স্কুলত হে নেলাগে ঘৰলৈ আহিও বন্ধু-বান্ধৱৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি উপায় চিন্তে।

সাময়িক বা-বতাহৰ ঢালত মনটো উৰাই দিব নোৱৰাত, তুৰাৰাম হুৰৰা কেতিয়াবা-কেতিয়াবা সহকৰ্ম্মী শিক্ষক আৰু সমনীয়া-বিলাকৰ অপ্ৰিয়ভাজন হবলগীয়া হৈছিল। তেওঁ শিক্ষাবিভাগৰ নিৰ্দ্দেশৰপৰা চুলি এডাালমানো ইফাল-সিফাল নহৈছিল। কথা কওঁতে, হুৰৰাই খোনাইছিল, সেই বুলি, পঢ়োঁতে বা পঢ়াওঁতে ক'তো খোকোজা নলগাকৈয়ে পঢ়ি যাব পাৰিছিল। কোনোবাই যদি শিক্ষকৰ দায়িত্ব

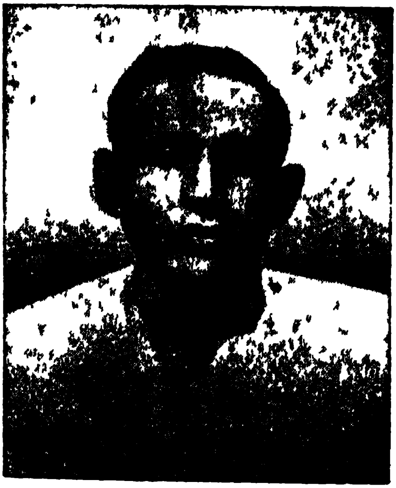

তুৰাৰাম হুৰৰা

নিৰহনিপানীকৈ পালন কৰিছিল, তেন্তে তুৰাৰাম হুৰৰাও সেইসকলৰে এজন। হুৰৰাই ছাত্ৰক আটাইবোৰ বিষয়কে খৰচি মাৰি শিকাইছিল। ধৰ্ম্মাচৰণ, গুৰুভক্তি আৰু সংযত আলাপত ৰক্ষণশীল আছিল। পৌৰাণিক প্ৰথা এৰি, নাস্তিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ গ্ৰহণ কৰাত পূৰামাত্ৰাই তেওঁ বিৰোধিতা কৰিছিল। এনেজন গুণী শিক্ষকক সোঁপাকে বা আওপাকে আমাৰ পটিলৈ আনিব নোৱৰাত প্ৰথমতে আমি মনে-মনে বেয়া

পাইছিলোঁ। কিন্তু, "সোণাময় লৰাকাল, শিকাৰ সময় ভাল" বুলি ডুৰৰা হেড্‌পণ্ডিতে যিবিলাক ছাত্ৰক এছাৰি আগেৰে বিদ্যা দান কৰি পঠিয়াইছিল, সেইবিলাকেই বছৰদিয়েকৰ পাছত, সামাজিক আন্দোলনৰ গুৰিধৰোঁতা হোৱা দেখি বেয়া পোৱাৰ দুগুণে ভাল পাইছিলোঁ। আৰোপিত দায়িত্ব সম্পাদন কৰাত শান্ত-শিষ্ট তুৱাৰাম ডুৰৰাৰ নিচিনা আন এজন শিক্ষক আৰু পুৰবাসী সতকাই লগ পোৱা টান। চৰ্কাৰী আইনভঙ্গা আন্দোলন তেওঁ ভাল নেপাইছিল; কিন্তু যিবিলাক কাম কৰিলে আইন ভাঙ্গিবৰ আৱশ্যক নকৰে সেইবিলাক কাম হলে তেওঁ নিজে কৰিছিল। খাদৰ পিন্ধা, দেশী বস্তু ব্যৱহাৰ কৰা, গাৱঁতে মেল-মোকৰ্দ্দমা ছিঙা—এইবোৰ কামত তুৱাৰাম ডুৰৰাৰ সম্পূৰ্ণ সহযোগ আছিল।

মুহিকান্ত বৰুৱা (মহীকান্ত বৰুৱা)

কংগ্ৰেছৰ চাৰি ঢাপৰ বাহিৰ যদিও, মুহিকান্ত বৰুৱাৰ ঘৰ-দুৱাৰ কংগ্ৰেছ-সেৱকৰ নিমিত্তে ৰাতিয়ে-দিনে মেলাই থাকে। পুতেক সোণ্‌টি বা শ্ৰীমান লক্ষীকান্ত বৰুৱা আৰু ওচৰৰে চলিহাপাৰৰ শ্ৰীমান লীলাকান্ত চলিহাই স্ফুৰ্ত্তি-শাৰ্ত্তি নোহোৱাকৈ গাৱেঁ-ভূঞে, গৰুবাটে-গছতলে সভা-সমিতি পাতি ফুৰিছিল আৰু কানীয়া-ভঙুৱাক ৰাগীয়াল বস্তু ব্যৱহাৰ নকৰিবলৈ হাতে-ভৰিয়ে ধৰি কৈ ফুৰিছিল। স্বৰূপাৰ্থতে কবলৈ গলে, এওঁবিলাক দুটিয়েই হে চাৰিং-কাকতী গাৱঁত পোনপ্ৰথম অসহযোগৰ ঘাটমৰা পোৱালি স্বয়ংসেৱক। কানত জোলোঙা একোটি আঁৰি দুয়ো ৰাতিপুৱাই ঘঁৰৰপৰা ওলাই যায় আৰু ৰাতি দুপৰ নিশা ঘৰ সোমায়হি। বৰুৱাৰ ঘৈণীয়েক দুগৰাকী আছিল। দেশত কি হৈছে-কি-নাই-হোৱা সৰু গৰাকীৰ ভ্ৰূভঙ্গেই নাই; ঘৰৰ কামতে লাগি থাকে। বৰ গৰাকীৰ হলে, কেউপিনে চকু; পুতেকেসৈতে ৰাতি যিমানেই কি স্বেচ্ছাসেৱক নাহক, সকলোকে খাদ্ধনিশালৰ চাঙৰপৰা শুকান পিঠাগুৰি এগালকে দি

হলেও, সেৰকিকিজনৰ ভোকৰ কলমলনি মাৰ নিয়াব। এই গৰাকী মহিলাই সকলোকে সূতা কাটিবলৈ হেঁচুকি ফুৰিছিল ; জীয়েক শ্ৰীমতী কুমুদাকো শিকাই বুজাই কাজীকৈ লৈছিল। চাৰিং মহিলাবৃন্দৰ নেত্ৰী ৺সুন্দৰী কাকতীয়নীৰ দিহা-বুদ্ধি মতে এওঁ নিজেও পাৰেমানে সূতা কাটিছিল। মহিলা সেৰকিনীৰ ভিতৰত, এই দুগৰাকীয়েই চাৰিঙত জয়ে-জয়ে হাতেকটা সূতাৰে বোৱা কাপোৰ লৈ দেখুৱায়।

মুহিকান্ত বৰুৱা পোনতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ কোনোবা এখন বাগিছাৰ বৰমহৰী আছিল। তেতিয়াই তেওঁ প্ৰণয় পাশত আৱদ্ধ হৈ এই গৰাকী সদ্বংশজাত দেশপ্ৰাণা মহিলাক বিয়া কৰায়। মুহিকান্তই বহুত দিন ছাহাবৰ লগত কাম কৰা বাবেই নে কি, ছাহাববিলাকৰ বৰ অনুৰক্ত আছিল। ছাহাবৰ শৃঙ্খলা লগোৱা কামৰ আৰ্হিকে তেওঁ অনুসৰণ কৰিছিল। কানীয়া-সোৰোপা-ধোদ অসমীয়া মানুহে ইংৰাজৰপৰা বিনা অস্ত্ৰে যে ৰাজ্য কাঢ়ি লব পাৰিব—এই কথা সমূলিকে তেওঁৰ মূৰত নোসোমাইছিল। তথাপি, তেওঁ আমাৰ কামত বিধিপথালি দিয়া নাছিল। দিয়া হলে, আমি কাকতী গাওঁখনৰ এফাল কংগ্ৰেছৰ নামত সুৰসুৰীয়া কৰিব নোৱাৰিলোঁহেতেন।

ক'লাই চৰ্দ্দাৰ

জৰাধৰা খগুৰ শ্ৰীপুৰীয়া গাওঁৰ শ্ৰীযুত কালিৰাম বৰুৱাই (ক'লাই চৰ্দ্দাৰ) আগ্ৰহেৰে তিলক-ভঁড়াললৈ এটকা দাম আগবঢ়াই চাৰি অনা পইচাৰে কংগ্ৰেছ-টিকত কিনি "পকা-কংগ্ৰেছ-সভ্য" হৈছিল। তেওঁ গান্ধীৰ কিছুমান কথা সমৰ্থন কৰিছিল, আৰু কিছুমান শুনি কাণত ঠিলা লৈছিল—অৰ্থাৎ অসহযোগৰ লগত সম্পূৰ্ণ সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন কৰিছিল। তেওঁৰ দুৰ্ঘোৰ আপত্তি -গান্ধীজয়-দিয়াৰ লগতে মহম্মদ আলি-চৌকৎ আলিৰ জয় কিয় দিব ? পকাকৈ টিকত লওঁতা কংগ্ৰেছৰ সভ্য যদিও চৰ্দ্দাৰে কৈয়ে ফুৰিছিল, "আমি ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম এৰিব নোৱাৰোঁ। গান্ধীৰ লগত মহম্মদ আলিৰ জয়খন কিহৰ ? তেল-পানী জানো কেতিয়াবা মিল হয় ?

গান্ধীৰ স্বৰাজ এভাগ, মহম্মদআলি-চৌকৎআলিৰ এভাগ—দুভাগ স্বৰাজ কেতিয়াও হব নোৱাৰে। হলে, একেজনৰ নামতে হক। যেয়ে যিমান কওক, আমি কেতিয়াও মছলমান হব নোৱাৰোঁ, মছলমানৰ ঘৰত খাবও নোৱাৰোঁ।" শুনি ভালপোৱা নাছিলোঁ যদিও, ক'লাই চৰ্দ্দাৰৰ মুখেদিয়েই কংগ্ৰেছৰ প্ৰতি ৰাইজৰ উমাজলীয়া (যাৰ জুইজাল কোমল) মনোভাবটো পোলোং-পটিকৈ ওলোৱা বাবে নশলাগি নোৱাৰিছিলোঁ।

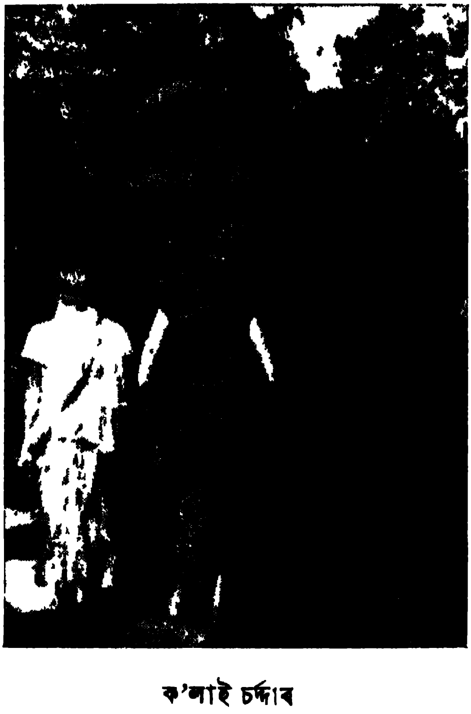

ক'লাই চৰ্দ্দাৰ

ক'লাই চৰ্দ্দাৰে সমাজত কথা ক'লে, কথা বহে। ঠাউকাল, ডঢ়ীয়া চৰ্দ্দাৰে নিজে যিটো সত্য বুলি ভাবে, তাকে হে ঘৰে-পৰে কথায়-কামে পালন কৰি থাকে। লোকৰ ভুৱা দিয়া কথাত তেওঁ কেতিয়াও প্ৰত্যয় নেযায়। এবাৰ লোকেল বৰ্ডৰ নিৰ্ব্বাচনত দুজনৰ ভিতৰত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা হৈছিল। এজনে নগৰীয়া কংগ্ৰেছ-কমিটীৰ সমৰ্থন পাইছিল আৰু

আনজন স্থানীয় কমিটিৰদ্বাৰাই সমৰ্থিত হৈছিল। স্থানীয়জনৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিদ্বন্দ্বীজনৰ ফালৰপৰা প্ৰচাৰ কৰা হল বোলে স্থানীয়-জনে আহোমক বৰ বেয়া গালি পাৰি প্ৰবন্ধ লিখিছে। তেতিয়া ক'লাই চৰ্দ্দাৰে মুকলি সভাতে বক্তাজনক প্ৰতিবাদ কৰি মিছা অভিযোগৰ প্ৰমাণ দিবলৈ আহ্বান কৰিলে। চৰ্দ্দাৰে সুধিলে, "নগৰৰ কংগ্ৰেছ কমিটিয়ে বাছি দিয়াজনক আমি কেতিয়াও সমৰ্থন নকৰোঁ। কোন কেনেকুৱা আমি হে জানো। যিজনে আমাৰ লগত দেহে-কেহে খাটি আছিছে, সেইজন স্থানীয় লোকক আমি ভোট দিমেই দিম— তেহেলৈ হেজাৰ নগৰীয়া কংগ্ৰেছ কমিটীয়ে তেওঁক অপদাৰ্থ বোলক। আৰু, স্থানীয়জনে যেনিবা আহোমক গালি পাৰিছিলেই, তেতিয়া এই গৰাকী মহাপুৰুষ ক'ৰ যখিনী-খালত সোমাই আছিল—এতিয়া যে নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি কৰিবলৈ হোৱাই-নোহোৱাই বদনাম গাই ফুৰিছেহি? আমি এনেকুৱা স্বাৰ্থপৰ, মিছলীয়া কংগ্ৰেছৰ মানুহক দেৱতা হলেও ভোট দিব নোৱাৰোঁ।"

কালিৰাম বৰুৱা জৰাধৰা-বৰুৱা বংশৰ এগৰাকী কথা-ৰজোৱা পুৰুষ। তেওঁক সহজে কংগ্ৰেছৰ সভ্য ভুক্ত কৰিব পৰা নহৈছিল; বহুত খাটিলুটি হে চহীটোকে লৈছিলোঁ। এসময়ত ক'লাই চৰ্দ্দাৰে ঘৰৰ চোঁতালত জুৰীয়া হাতী বান্ধিছিল। সাংসাৰিক অৱস্থাত হীন হলেও, স্বাধীন মতামত প্ৰকাশ কৰাত অতি উচ্চ মনোভাবৰ বুলি কালিৰাম বৰুৱাৰ সুখ্যাতি আছে। কংগ্ৰেছৰ নামত নহল কি হল, ১৯২১ চনৰপৰা ১৯৩৭ চনলৈকে কালিৰাম বৰুৱাই সকলো ৰাজহুৱা আন্দোলনতে উপায়-বুদ্ধি দি উঠি-অহা ডেকাবিলাকক উদগাই আছিল।

ভকত বাহাদুৰ

ভকত গগৈ বাহাদুৰ সঁচাকৈয়ে এসময়ত বাহাদুৰেই আছিল। ১৯২১ চনৰ আগলৈকে তেওঁৰ নামটো অহিফেন-ভক্তসকলৰ (কানীয়া) লগত জড়িত আছিল। জড়িত গুবুলি গুড়ে মাখিয়ে লেটপেট হৈ

৺ভকত গগৈ বাহাদুৰ

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ৯৯

লাগি থকাকে বুলিব পাৰি। এওঁক গান্ধীৰ নামে বিছাই ডকাদি ডাকিছিল—কানীয়া যেতিয়া ডকাটো স্বাভাৱিকেই। তথাপি অৱস্থাৰ চৰখৰীয়াই তেওঁকো আমাৰ লগ লোৱালে। সেই বুলি, তেওঁ কানিক নিন্দা কৰা নাছিল। ভকত গগৈয়ে নিজেই মনেমনে আফুখেতি কৰি এসময়ত বাৰী-কানিৰ ভুতি লৈছিল। সেই কাৰণে, পাছত কানি এৰিলে যদিও, কানীয়া-সেৱাত বহি দুটি-এটি টিকিৰা পাণ কৰি কানিৰ ঐতিহ্যফেৰা ৰক্ষা নকৰাকৈ নোৱাৰিছিল।

কানিক ভাটীফালে আফিং বা অহিফেন বোলে। আমাৰ মতে, ই উৎপন্ন হোৱা গছজোপাৰ নাম আফু। আফু গছৰ কপৰাটো আগদিনাই চোকা কটাৰী এখনেৰে আঁকিয়াই থব লাগে। পিছ দিনা ৰাতিপুৱা সেই আঁকে-আঁকে গুটিৰ এঠা জৰি-জৰি ওলাই গোট খাই থাকে। ফটাকানি এডোখৰেৰে এঠাকণহঁত টুকি আনি টেমাত সেইদৰেই থৈ দিব লাগে! (ফটা) কানিৰে টুকি অনা বাবেই আফু-এঠাক কানি বোলা হয়।

কানীয়াহঁতৰ বিশ্বাস—আফুগছজোপা হেনো সত্যযুগত সৰগৰ দেৱতা ইন্দ্ৰৰ পাৰিজাত কাননত আছিল। ইন্দ্ৰই এদিন ফু মাৰি দিলত গছজোপা আহি পৃথিবীত পৰিলহি। সেই দেখি, আফু "হেন ইটি দুগুটি অক্ষৰৰ" নামাম্বয় কৰোঁতে ভকতসকলে কয়—আ পদে আকাশক, ফু পদে ইন্দ্ৰ দেৱতাৰ ফুটোক বুজায়। দেৱতাৰ মুখৰপৰা পোনে-পোনেই অহা বাবে ই পৰম পবিত্ৰ বস্তু। সেই স্বৰ্গীয় বস্তুকণ কম ভাগ্যৰ গুণে ভাৰতৰ নৰ-মনিছে ভোগ কৰিবলৈ পোৱা নাই। ইয়াক ভোগ কৰিবলৈ কপাল লাগে। যি বৰকানীয়া সি অন্ততঃ মাহে পাঁচ টকা (তোলা) কানি খাবই লাগিব। পাঁচ টকা কানি খোৱা বৰ-কানীয়াৰ মান সদায় আগত। ভকত বাহাদুৰো বৰমানভগীয়া কানীয়াৰ আগশাৰীত বহা লোক আছিল। এই অঞ্চলত, এওঁ কানীয়াৰ ৰজা বুলি কানীয়াহঁতেও কোৱামেলা কৰিছিল। 'কানায়াৰ ৰজা যিজন, তেওঁৰ জুহাল-কাষত নাই-বুলিও ২০ জনমান ভকতক সুধিব পৰাকৈ

বাঁহৰ ধোঁৱাখোৱা আৰু কানিৰ টিকিৰা "মজুত" থাকিব লাগিব, ভকতসকল আহি যাতে "অ, ৰাম, অ কৃষ্ণ" বোলোতেই খোলাত বহি গাইপতি ধোঁৱাখোৱা একোটাত টিকিৰা পুৰি যাব পাৰে।

কানিখোৱা নিয়ম কেবাবিধো। তাৰ ভিতৰত এই কেইবিধেই সণ্চালনিকৈ চলে :—(১) পাণ-কানি, (২) লডাকানি আৰু (৩) মলা-কানি।

(১) **পাণ-কানি** :—এগুছিমান বুঢ়া জাতি-পাণ কুটি-কুটি হেঁতা এখনতে কানিত সিজাই একোটা-একোটা টিকিৰা (বড়ি) কৰে। সেই টিকিৰা একোটিকে বাঁহৰ ধোঁৱাখোৱাৰ লিপিঙত (পাইপ বা নলী) লগাই খাওঁতাজনে হুঁপি দিয়ে। পাণেৰেসৈতে খোৱা বাবে ইয়াকে পাণ-কানি বোলে। দীঘলীয়াকৈ হোঁপাটো মাৰি ধোঁৱাখিনি গিলি কানীয়াজনে ধোঁৱাখোৱাটো মাটিত থেকেচ মাৰি থয়। চকু-পচাব দুটামান বৈ, মুখেদি ফা কৰি ধোঁৱাবোৰ উলিয়াই দি, এচকল-দুচকল কুঁহিয়াৰ, নাইবা কল এটাকে, নতুবা কড়াই ভজা চাউল দুটামানকে চোবাব। জুলীয়া গুড়েৰে ঘোল, চাহপানীও এঢোকা-দুঢোকা মাৰিব। কানি-তিতা মৰা এইবোৰ জুলীয়া বস্তু জুহালৰ দাঁতিত হাতে ঢুকি পোৱাতে যতনাই থোৱাই থাকে। পাণকানি পান কৰা সুখতকৈ আৰু সুখ নাই। সেই সময়ত, কানীয়াজন স্বৰ্গতেই থাকে নে নৰকতেই থাকে কব নোৱাৰে।

(২) **লডাকানি** :—লডাকানি খোৱা হয় এই প্ৰকাৰে :—দোকানৰ পৰা কানি আনিয়েই হাতেৰে চিকুটি মগুমাহটোহঁতৰ মান বৰি একোটা কৰে। বৰিটোকে কোঁটকৰে গিলি থৈ কিবা এটা সোৱাদ বস্তুৰে তিতাটো মাৰি থয়। একো নেপালে, তামোল এডুখৰিৰেই মুখশুদ্ধি ফেৰা কৰি থয়। লডাকানি খোৱা নিয়মটো অ'লৈ-ত'লৈ যাওঁতে হে পালন কৰা হয়।

(৩) **মলিখোৱা বা মলা-কানি** :—মলিখোৱা কানিৰ নিয়মটো নিচেই উজু। ইয়াক ঠাইতে সমাধা কৰিব পাৰি। কানীয়াই লগত

কানি-মলিখোৱা সৰু পিয়লা বাটি এটা লৈয়ে ফুৰায়। বাটিটোৰ নামেই বেলেগ—যাক কানিখোৱা বাটি বোলে।

কানীয়াই কেতিয়াও বিনাস্থানে অৰ্থাৎ বাহী-গাই কানি নেখায়।

অসহযোগৰ খদমদম্ লগাৰ আগলৈকে ভকত বাহাদুৰৰ জুইশালখন উক্ত তিনিউ প্ৰকাৰৰ কানিপানতে সুখ্যাতি অৰ্জ্জা আলহী-অতিথিৰ নিমিত্তে দিনে-নিশাই মুকলি আছিল। নকলেও হব যে সেই অনুপাতে, দেও চাই বলিৰো ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। অৰ্থাৎ উপকৰণসহ কলীয়া বস্তুফেৰাও খোলাখনত ভাগে-ভাগে সজাই থোৱা হৈছিল।

এটা অপকৰ্ম্মমূলক "বাহাদুৰী" কাম কৰি তেওঁ বছৰদিয়েক কাৰাবাস খাটিবলগীয়া হোৱাত, তাতেই কানিখোৱা অভ্যাসটি এৰি পেলালে।

জেলৰপৰা অহাৰ পিছত, তেওঁৰ ওচৰলৈ ববকৈ মানুহ-দুনুহ নোযোৱা হল। কানি এৰি দিয়াত, কানি-খোলাৰ বন্ধু-বান্ধৱ যে উবণীয়া মৌ হলেই নে, ইবিলাক মানুহেও ফাটেকৰপৰা অহা দেখি তেওঁৰ ঘৰলৈ যোৱা সেৰেঙা কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু তেওঁ হলে মানুহৰ সঙ্গ বৰ ভাল পায়।

বাহাদুৰৰ সহযোগ পালে, কানীয়াবিলাকৰ কানিখোৱা অভ্যাসটো অলপ পাতলাব পাৰিম বুলি ভাবি তেওঁৰ ওচৰ চাপিলোঁ। কেবাদিনো তেওঁক কলোঁগৈ বোলো "তাৰৈদেও, আমাক অলপ সহায় কৰক। অমুক-তমুক কানীয়াকিটাকে কৰচোন, কানি নেখাবি বুলি। আপুনি কলে শুনে কি চুনে? আমি সিহঁতৰ ওচৰেই চাপিব নোৱাৰোঁ।" বাহাদুৰে চালুকীয়া লৰাটিৰ দৰে হাঁহি এটি মাৰি কলে, "কব পাৰোঁ। পাৰোঁ হে পাৰোঁ, তাহাঁতে জানোচা পুলিছক লগাই দিয়েগৈ! মোক আৰু, বোপাইহঁত, অভোকৰ ন মুঠিয়েই জুৰিলে। এলাপাক কথাত, এই বুঢ়া কালত, আকৌ ফাটেক খাবগৈ নোৱাৰোঁ, নধৰিবি মইনাহঁত!"

ফাটেকৰ ভয়টো ভাঙি, আমিও দোহাৰিলোঁ, "বাৰু, আপুনি

একো কৰিব নেলাগে। আপুনি নো কানি এৰি কেনেকৈ থুলন্তৰ গাটো ধৰালে, তাকে সকামে-নিকামে কৈ ফুৰিলেই হব।" 'বাৰু' বুলি কৈ বাহাদুৰে আমাৰ কথাষাৰ ৰাখিলে আৰু আমিও উশাহ পালোঁ। তেওঁ কাকো কানি এৰুৱা নাছিল, যদিও, আমাৰেসৈতে আলাপ কৰা বাবেই নাম্তি ঘোবাচোৰা-মৃদঙ্গীয়া গাৱঁলৈকে ৰৌজাল-বৌজাল হৈ ওলাই গল বোলে "ভকত বাহাদুৰো ভলন্টিয়াৰ হল।"

এই উৰাবাতৰিটোৱেই আমাক বৰ সকাহ পোৱালে।

খনামুখৰ কাণমোছা, গোপীনাথ, মৰনৈ-পকাঘাটৰ হৰনাথেসৈতে লগ লাগি 'বাহাদুৰ' নাম পোৱাৰ আগেয়ে ভকত গগৈৰ গাটো লাহী আৰু পাতল আছিল। ডেকাকালত বলও উলামূলা বিধৰ নাছিল—লোৱৰ পেৰা একোটা অকলৈয়ে দাঙি নিব পাৰিছিল। জেলৰপৰা ওলাই অহাৰ পিছত হে বৰ গা ধৰিলে আৰু গাৰ বাহুবোৰ মেটুৰামেটুৰি হৈ ওলমি পৰিল। ফাটেকত থাকোঁতেই বেতৰ মূঢ়া-চকী মেজ সাজিবলৈ শিকিলে। তাতে দেখি আহি ঘৰতো বাৰীত তৰহে-তৰহে কবি-শাক-পাচলি লগাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ দেখুৱাই দিয়াৰপৰা হে গাৱঁত আন মানুহেও কবিখেতি কৰিব জনা হল।

বাহাদুৰৰ ঘৰটি জুপুৰা ; উলুখেৰেৰে ছোৱা, খেৰো নিজৰ বাৰীৰে —মাজুলীৰপৰা অনা নহয়। ভগা ইকৰাৰ বেৰ ; তাতে পকামুগাধৰা আৰু দুই-তিনি-ওলোৱা পলু-মেলা চন্দলাইখন আঁৰি থয়। মুগা-চোমনিত ভদৰকলি চৰাইখেদা ধেনুখন আৰু বাটলুগুটি ভৰাই থোৱা জাতিলাওৰ খোলাটোও ওলোমাই থোৱা থাকে। সাতচোং বাগৰা ভদৰকলি চৰাই খেদিবলৈ চকু সালমাছৰ দৰে হব লাগিব আৰু হাতও "কৰ্ণপথে শৰ কৰিব" পৰা থিৰ হব লাগিব। পাঁচকুৰি ডুবছৰলৈকে ভকত বাহাদুৰে সেই কাম অক্লেশে-অনায়াসে কৰিয়েই আছিল। জাপিৰ দৈ-কাঠি, নিজ-হাতে তুলাই ঠাং এটা পেলাই থোৱা, ছবিখনত দেখিবলৈকে পাব। ৰেতৰ মূঢ়া, চকী,মেজ আদি সজা তেওঁৰ নৈমিত্তিক কাম। সংসাৰত কি হৈছে, তালৈ ভূৰ্ভঙ্গেই নাই—কামতে মূৰ পুতি

থাকে। ঈশ্বৰে হাত দুখন দিছে, তাৰে কাম কৰিব লাগে—ইয়াকে মাথোন ভকত বাহাদুৰে জানে। মানে-সন্ত্ৰমে, জুখি-জুখি মৰমলগা কথা কৈ জিভাৰো সম্মান ৰাখিছে তেওঁ।

তাহানিৰ যি অসমীয়া ডেকাই—

"জঁাপ মাৰি ডেইছিলোঁ,
উইহাঁফলু পৰ্ব্বত
টিলিকিত মাৰিছিলোঁ বগ"

বুলি গণ্ডপ মাৰিছিল, সেই ডেকাই আজি "মতা হাঁহৰো" লগ ধৰিব নোৱৰা হল। ভকত বাহাদুৰৰ স্মৃতিয়ে সেই অধঃপতনৰ কথাকে ভাবিবলৈ আজিও অন্তৰত হেঁচা একোটা মাৰি থাকে।*

ভেলেক দুৰৰা বা দুতিৰাম দুৰৰা

ভেলেক দুৰৰা নামেৰে এজন মানুহ আছিল। এওঁৰ দৰে দেখাত হোজা, কথাত পাকৈত, ধৰ্ম্মিষ্ঠ মানুহ পোৱা টান। আমাৰ চেমনীয়া কালতে তেওঁক যেনেকুৱাটো দেখিছিলোঁ, দুকুৰি বছৰ পাৰ হৈ যোৱাৰ পিছতো, ঠিক তেনেকুৱাই দেখিলোঁ। জাৰ-জহ, হেমন্ত-বসন্ত কতটা আহিল গল, জগতৰ মানুহ-দুনুহ, নীতি-কাষ্ঠা, পিন্ধা-উৰাৰ গঢ়ো কত সলনি হৈ গল, ভেলেক দুৰৰালৈ কিন্তু সেইবোৰ একো সলনি হব নেজানিলে। ঘামকালি কানত চেলেংখন আৰু জাৰকালি দুচুৰলীয়া এৰিযা কাপোৰখন গাত ছাটি মাৰি লৈয়েই মৰিবৰ দিনলৈকে ওচৰ-সমীপৰ গাওঁ হে নেলাগে দূৰণিবটীয়া নগৰতো ভ্ৰমি ফুৰিলে। সত্তৰ বছৰলৈকে তেওঁৰ গাত চোলা নোসোমাল। মান্ধাতা যুগৰ ধুতি-

---

* 'হাতে কৃতকাম, মুখে ৰাম" নাম লৈ থকাই আছিল ভকত বাহাদুৰৰ জীৱনৰ মূলমন্ত্ৰ। ১৯৫২ চনত, চাৰিশুত হোৱা মণিৰাম পিয়ালীৰ তিথিৰ দিনা, উৎসৱৰ সভাপতি অসমৰ ৰাজ্যপাল শ্ৰীযুত জয়ৰামদাস দৌলতৰামেও তেওঁৰ সুন্দৰ স্বাস্থ্যৰ প্ৰতি সম্বৰ্দ্ধনা জনাইছিল। ১৯৫৭ চনৰ ১৬ এপ্ৰিলৰ (৩ বহাগ, মঙ্গলবাৰ, ১৮৭৯) দিনা এওঁৰ মৃত্যু হয়।

নীতিকে মানি, নিয়ম-সংযমেৰে দিন নিয়াই, ফাকিফুকাভৰা সংসাৰৰ-পৰা বছৰদিয়েক হল তেওঁ শান্তিৰে বিদায় ললে।

তুৰবাব ঘৰতো বহুত ম'হ আছিল। আন ম'হগিৰীয়াই ঘৰৰপৰা আঁতৰত খুঁটি পাতি ভাল পায়। তেওঁ কিন্তু চোঁতালৰ মূৰতে খুঁটি পাতি লৈছিল। তুৰবাৰ ভাই-ককাইবিলাকে তেওঁক "আমাব গুৱাল" নাম দিছিল।

গুৱালে গাখীৰত পানী দিয়ে—সকলোৰে জনাকথা। গাখীৰত পানী মিহলোৱা গুৱাল-ফাঁকি ধৰা বৰ টান। যিমানেই কি সাধু নহওক, গুৱালে কেতিয়াও শুধ গাখীৰ দিব নোৱাৰে। আওখলাব ছলেৰেই গাখীৰ খাৰাবলৈ লোৱা কঁৰীয়াটোত গুৱালে পানী ভৰাই লয়। কিনোতাজনক আগতে বহুৱাই থৈ চকুত ধূলি মাৰি পানীভৰোৱা কঁৰীয়াটোতে সি ঘাবৌচ-ঘাৰৌচ গাখীৰ খীৰাই দেখুৱাই দিব—যেন গাখীৰত পানী দিয়া তাব সজেই নাই। "আমাৰ-গুৱালে" হলে, এনখ্ পানীও গাখীৰত নিমিহলায় আৰু গাখীৰৰ দামো নবঢ়ায়। যুদ্ধৰ দিনত গাখীৰৰ সেৰে চাৰি অনা হৈ গল; তথাপি তেওঁ এক অনা পইচাও নবঢ়ালে—যি তুই অনা, তুই অনাই থাকিল। "কৰবাত মিছা পৰেঁ।" বুলি তেওঁৰ বৰ ভয়। আগদিনাই যদি কোনোবাই তেওঁক গাখীৰৰ বাবে আগধন দিব খোজে, তেওঁ কেতিয়াও নলয়; কয়, বোলে, "আজি আপোনাক কৈ গলোঁ, কাইলৈ গাখীৰ দিম বুলি। পিছে, হঠাতে যেনিবা নিশা মুকলি হৈ দামুৰীয়ে পিলে, নাইবা খীৰাওঁতেই মহে লাথি মাৰি কঁৰীয়াৰ গাখীৰকে পেলাই দিলে, তেতিয়া মই ক'ৰপৰা গাখীৰ দিম? এতিয়া পইচা থৈ দিয়ক, কাইলৈ আনিবলৈ যাওঁতে পইচা লৈ যাব। আপুনি নানেগৈ মানে, আপোনাৰ গাখীৰ বাৰু কাকো নিদিওঁ। এতিয়া পইচা নিনো।" পাছ দিনা, গ্ৰাহকজন গৈয়েই অনায়াসে গাখীৰ লৈ আহিব পাৰে। আন গুৱালৰ কথা বেলেগ।

ভেলেক তুৰবাই পুলিন-পুথাওসকলৰ কথা কৈ বৰ গৌৰৱ কৰিছিল। তেওঁ আছিল সাতঘৰীয়া আহোম ৰঙাচিলা তুৰবাৰ ঘৰৰ—যি-ঘৰত মান-

অনা ঘিণাই বা বদন বৰফুকনৰ জন্ম হৈছিল। বদনে মান-অনা-কাৰণটো কওঁতে এদিন তেওঁ কৈছিল—পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়া আৰু বদনচন্দ্ৰ বৰফুকন ডাঙৰীয়া দুয়ো এদিন বজাৰ চ'ৰাত বহি আছিল। বুঢ়াগোহাঁয়ে তামোলৰ লগত ছালি খায়। সেই দিনাও তেওঁ ছালিবে সৈতে তামোল খাই আছিল; তেওঁৰ ওচৰাউচৰিকৈ বৰফুকনো বহিছিল। পূৰ্ণানন্দই মোকোৰামোকোৰে ডেৰা-ছালিবে তামোল খাই ওঠত সেলেঙি লগাই আছে, অথচ, বিঐয়েক বদন বৰফুকন ডাঙৰীয়াক তামোল এখনো যচা নাই। তাতে বৰফুকনে শ্লেষ কৰিলে, "সৰ্গদেৱৰ চ'ৰাতো কাঠশৰ এটি আছে!" বুঢ়াগোহাঁইলৈকে টোঁৱাই কথাষাৰ কৈছে বুলি জানি বঢ়াগোহাঁয়েও ততালিকে উত্তৰ দিলে, "বাংকুকুৰটোকো সুবুলিবা শুদা, ফুটঁতে ধৰে!" এই ঠেটা-মস্কৰায়েই মান অনাৰ কাৰণ হল। (বুঢ়াগোহাঁয়ে তামোলৰ লগত ডেৰা, বঠঁত আদি কাঠৰ ছালি খাইছিল। সেই দেখি, তেওঁক 'কাঠখোৰা শৰ' বুলিলত বৰ অপমান পালে। সেই দৰে ৰাংকুকুৰৰ নাম কোৱাত ৰঙাচিলা দুৱৰাৰ পৰি-পৰিনাতি বদন ফুকনেও বৰ আঘাত পালে।)

বহুত দিন ভাবিচিন্তি চাই এই ধাৰ্ম্মিক গুৰিলগা পুৰুষজনো কংগ্ৰেছত সোমাল। অসহযোগৰ মূলত ধৰ্ম্ম সোমাই আছে বুলি দৃঢ়চিত্তে তেওঁৰ ঘৰত নেছানেছে সূতা কটাবলৈ ধৰিলে। ঘৈণীয়েক আৰু দুজনী গাভৰু জীয়েকে সূতা কাটি, কাপোৰ বৈ ঘৰৰ পাঁচোটি প্ৰাণীক পিন্ধা-ইছিল আৰু বিহুৰে-সংক্ৰান্তিয়ে আমাকো উপহাৰ দিছিল। তেওঁবিলাকে কপাহী সূতাৰ উপৰিও এৰি-মুগাৰ সূতাও কাটিছিল।

ভেলেক দুৱৰাৰ নিচিনা মৌনী লগৰীয়া পাই সংসাৰৰ ৰাগজাল নথকা ভকতীয়াসকলক গান্ধীকথা কবলৈ আমাৰ বল বাঢ়িল। এই-খিনিতে, এইটোও কৈ থোৱা ভাল যে দুৱৰাৰ জীয়েক মাঞ্জু আইটী আৰু গুৰলাৰ নিচিনা কাজী ছোৱালী আজিকালি পৰ্ব্বতৰ কাছকণী হোৱাদি হল।

এইজন "আমাৰ গুৱালবপৰাই" মহখুঁটি আৰু ম'হৰ বিষয়ে

ভালেমান কথা শিকিছিলোঁ। তেওঁৰপৰা শুনিছিলোঁ, আগৰ দিনত. হেনো আমাৰ গুৰালে এইবোৰ ম'হৰ নাম দিছিল :—

ভেলেঙ্গী, গেধী, যমুনা, সোণতৰা, কদমী, জোনাকী, পালেঙ্গী, প্ৰতিমা, দৰিকা, দাউকী, চক্‌মলা, ৰূপহী, চামকলি, বনমলা, পানীমলা, ৰূপকলী, ভেৰা, মনকলী, চামতৰা, ঘৰশুৱা, গোৰা, জামুকলী, ৰূপা, চেনেহী, বাঙলী ইত্যাদি।

শ্ৰীযুত মিহিৰাম খনিকৰ

এইজন মানুহৰ সিজা স্বভাৱ আৰু চেঙা-উৎসাহৰ কথা সতকাই পাহৰিব নোৱাৰি। এওঁ এতিয়া নাহৰকটীয়া অঞ্চলৰ চাঁচনি মৌজাৰ অন্তৰ্গত মেৰবিলত আছেগৈ। ১৯২১ চনত, চাৰিঙৰ অগ্নিবৰ খনিকৰ গাৱঁত এওঁৰ সমান চতুৰ মানুহ আৰু আন-এজন নাছিল। মানুহজন শ্ৰীমন্ত, সাজে-পাৰে, ভাৱে-ভঙ্গীয়ে নিগুটি অসমীয়া বুলি দূৰৈতে চিনিব পাৰি। তেতিয়াই তেওঁৰ বয়স কলিকলীয়া বয়সৰ সোঁমাজমান পাইছিল ; তথাপি, সেই আদহীয়া বয়সতো মুৰ-কামোৰুণি এটা হৈছিল বুলি তেওঁ কব নোৱাৰে। ৰাগ-পদ দিয়াত তেওঁৰ মাতটো বৰমিঠা আছিল দেখি "পাঠেক" নাম পাইছিল। মিহিৰামৰ নিচিনা নিঘূণী-নিপোটল দেহাৰ মানুহ দেখিলে "আমি অসমীয়া নহওঁ পৰিমৰা" বুলি নোকোৱা মানুহ কোনো নাছিল।

তেওঁৰ সাজপাৰকে নো নেচাব কি ? ভাৱনা-বৰসবাহ বা ৰাজহুৱা সকামলৈ যাবৰ হলে, নাইবা চ'তৰ বিহুত কণীযুঁজোৱা গছৰ তলীলৈ গলে, তেওঁ মুৰত পাগী এটা মাৰিব, ডিঙিত মতামণি এধাৰ আঁৰিব, খমখমীয়া মুগাৰ চুৰিয়া পিন্ধি থোবটো গোৰোহা লেটাই লব। গাত, গুনঠিমৰা (কাপোৰৰ গুদাম) এৰি-চাপকণটো পিন্ধিব আৰু গুণাফুলীয়া খনিয়া কাপোৰখন জাপিজুপি তাৰ ফুলটো উলিয়াই কান্ধত পেলাই লব। এনেকৈ সাজি-কাছি, সেলেঙি বৈ-যোৱা মুখখনেৰে তামোলৰ পিক্ পেলাই আটক-ধুনীয়া মিহিৰাম যেতিয়া 'বাটে-বাটে

টকচালিকৈ চৰণ চলাই যাব, তেতিয়া "সৌৱা পাঠেক গৈছে" বুলি ইকৰাবেৰৰ জলঙাইদি আলেঙে-আলেঙে জীয়ৰী-বোৱাৰী সকলোৱে জুমি-জুমি চাব.।

মিহিৰামক আটায়ে ভালপোৱাৰ কাৰণ বহুত। তাৰ ভিতৰত তেওঁৰ সুৰীয়া মাতটোও এটা। বিহুবৰৰ তলত বিহুনাম গোৱাত আৰু ম'হৰ পিঠিত উঠি গৰখীয়া নাম বা বনঘোষা গোৱাত মিহিৰামক কোনেও চেৰ পেলাব নোৱাৰিছিল।

এবৈছা বিহুত, এই মিহিৰামেই আমাৰ ঘৰত,

"প্ৰভুদেউৰ পদূলিত,' গোন্ধাইছে মধুৰি
কেতেকী মলেমলায় ঔ গোবিন্দাই ৰাম"

বুলি হুঁচৰি-নাম এটা গোৱা শুনি ইমান ভাল পাইছিলোঁ। যে যেতিয়া তেওঁ সেই জোৰা হুঁচৰিতে আকৌ—

'ভলুকা বাঁহৰে আঁখি মোৰ প্ৰভুদেউ
ভলুকা বাঁহৰে আখি
বতাহে ববমুণে ওন্দোলাই আনিছে
আমাকো নথব ৰাখি"

বুলি গালে, মই ভিতৰলৈ গৈ, সাউৎকৰে লুকুৰাই থোৱা ৰূপ এটকা আনি বটাটোতে পেলাই দিছিলোঁ। মোক হুঁচৰি ভালপোৱা কৰিলে মিহিৰাম পাঠকেই। দেখনে-শোভনে, মাতে-কথায় এনেজন সৰবৰহী সৰবগুণী পুৰুষক আমাৰ সঙ্গী-ভকত কৰি লব পাৰিলে আমাৰ কেউপিনে জয়জয়-ময়ময় হব। এই বুলি, তেওঁক এদিন কংগ্ৰেছৰ সভ্য হবলৈ কলোঁ।। তেওঁ কিন্তু, অনুৰোধটো নেৰাখিলে; কলে, "মই ভলন্টিয়াৰ হব লাগিলে, মোক লাঙে-লাঙে ফাটেকত থবগৈ। পিতাই আৰু ঘৰ সোমাবলৈ নিদিয়ে। তাতোকৈও, অমুক-তমুক ইহঁতৰ লগত লগা গোচৰকিটাত জিকিব নোৱাৰিলে, তাহাঁতে জানো গুদাই এৰিব?" ময়ো চালোঁ, তেওঁৰ আপত্তিটো তেনেই ঠেৰু নোহোৱা নহয়। শেষত কলোঁগৈ, "বাৰু, বৰপিতালৈ ভয় কৰিব

নেলাগে। তেখেতক সিদিনা ম-ময়া কৰিলোঁৱেই দেখোন। মকৰ্দ্দমা লগা মানুহকিটাই নো কি কৰিব হেঁ? সিহঁতৰ ফৰফৰণি মাৰিবলৈ মোৰ হাতত দেৱাই আছে। তুমি মাথোন চাৰি অনা পইচা দি কংগ্ৰেছৰ মেম্বৰ হব লাগে আৰু আমি অলৈ-তলৈ গলে, আমাৰ লগতে গৈ সভা-খনহঁত শুৱনি কৰিব লাগে।” পাঠেকে একো ওজৰ তুলিয়ালে; একে আষাৰেই হম বুলি “মেম্বৰ” হল। মিহিৰাম খনিকৰক পাই আমাৰ চতুৰ্গুণে বল বাঢ়িল। মোক গ্ৰেপ্তাৰ কৰা দিনলৈকে মিহিৰাম পাঠেকে ৰধশপত দি জীয়ৰী-বোৱাৰীৰ বিলাতী-প্ৰীতি একৰাই পেলাইছিল। মোৰ লগত যোৱা মানুহবিলাকক গণিং ছাহাবে যিদিনা গুৰ্খা লগাই পহুখেদা দিছিল, সেইদিনাখণো মিহিৰামে ৰংমনে গুৰ্খা চিপাহীৰ চাঙ্গীনৰ খোঁচ খাইছিল।

জীৱনৰ শেহছোৱাত তেওঁ ওপজা-ঠাই চাৰিং এৰি চাঁচনিলৈ যাব-লগীয়া হল। তাতো তেওঁ

‘কাঁচিয়ে কাটে মানে
বেলিয়ে আঁটে মানে’,

কংগ্ৰেছৰ শুভবাৰ্ত্তাকে বিলাই ফুৰিছিল। কিন্তু মিহিৰাম পাঠেকৰ প্ৰতি বিধি বাম। অলপতে, তেওঁৰ একেটি লৰাক নিঠুৰ যমে মাৰি নি তেওঁক নিঠৰুৱা কৰি পেলালে। ১৯২১ চনত, সেই স্বাধীনতাৰ ৰাগীত মতলীয়া হৈ ফুৰা চাৰিঙৰ মিহিৰাম পাঠেকো এক, পুত্ৰশোকত জৰ্জ্জৰিত হৈ থকা চাঁচনিৰ মিহিৰাম পাঠেকো এক। অৱস্থাই কাক কেতিয়া কি কৰে কোনেও কব নোৱাৰে। “পুৰুষস্য ভাগ্য, দেৱো নজানন্তি, কুত্ৰ মনুষ্য।” মিহিৰামৰ জীৱনেই তাৰ জ্বলন্ত সাক্ষী।

দোম খনিকৰ সাতোলা

খনিকৰ গাৱঁৰ দোম সাতোলাকো পাহৰণি-সোঁতত উটাই দিব নোৱাৰি। দোম নামৰ মানুহ কেবাজনো আছিল দেখি তেওঁক গুৱালৰ দোম বোলা হৈছিল। বহুত ম'হৰ গিৰী; সেই হেতুকেই দোম নামৰ

আগত গুৱাল বিশেষণ। গুৱাল দোমক ম'হৰ গিৰিহঁত গুৱাল সুবুলি যোজোনা-ফকৰাৰ অভিধান বুলিব পাৰি। 'ঘিণাই বৰফুকনৰ গীত', 'জাতি নাহৰৰ গীত', 'ফুলকোৱঁৰ-মণিকাৱঁৰৰ মালিতা' ইত্যাদি জাতীয় গীত-মাত তেওঁ এনে শুৱলাকৈ গাব আৰু ক'ব পাৰিছিল যে সেই কালত ইংৰাজী কবিতাৰ মোহত পৰি থকা এই সোঁৱৰণ লেখক একেবাৰেই তন্ময় হৈছিল।

গীতৰ লৰজটোহঁত এনে লে-নিয়া সুৰেৰে গাইছিল আৰু ঠেওটো এনে লেহেতীয়াকৈ থৈছিল যে শুনি যাওঁতে এহাতে কাণত মৌ বৰষি গৈছিল আৰু আনহাতে টোঁপাটোপে চকুৰ পানী বোৱাই পঠিয়াছিল। করুণ মধুৰৰ সমাবেশ দোম সাতোলাৰ গীতত যেনেকৈ ফুটি ওলাইছিল, তেনেকৈ ওলোৱা আজিলৈকে কাৰো মুখত শুনা নাই। বৰফুকনৰ গীতটো জুৰিছিল এই বুলি ঃ

আবেলি বেলিয়া
বা-হু বৰযুণে
সাতো সাগৰৰ ৰেৱা
আই নো সৰেস্বতী
কামাখ্যা মাতৃ
কৰোঁ নীলাচলত সেৱা।
ঐ, নীলাচলৰ আই
বন্দীৰ হিয়াত দিবাহি ঠাই
ঐ, সৰস্বতী আই
যিখিনি পাহৰোঁ দিবা সোৱঁৰাই।

গুৱাহাটীৰপৰা ঘিণাই বৰফুকন পলাই গৈ মান-দেশ পালত, অসম-ৰজাৰ জীয়ৰী, মানৰজাৰ কুৱঁৰীয়ে বৰফুকনক ঐৰাৱতী নৈৰপৰা আগ বঢ়াই নিয়ে। তেতিয়া কুৱঁৰীয়ে বৰফুকনক যিকিষাৰ কথা কৈছিল তাক সাতোলাই এইদৰে বিনাই গাইছিল ঃ—

'ঐ ফিফান দেও, (ককাই দেও) এফেৰি ৰোৱঁা

আহিলি কেনেমতে তাৰ কথা কোৱাঁ।
বাটত নো বাঘ-ঘোঙে নেপালে নে তোক ?"

আকৌ বৰফুকনক কাটিবলৈ ৰাজমাৱে ৰূপসিং চুবেদাৰক কেনেকৈ কাবৌ কৰিছিল তাকো সাতোলাই বীণৰ সুৰত মতাদি মুখেৰেই মাতিছিল ঃ—

"অতকৈ গুণনি ধৰিলে ৰাজমাওৰ
উঠিল মাজনিশা ৰাতি
পৰম হিতে কৰি, ৰূপসিং বঙালক
অনালে তেতিয়াই মাতি।
ঐ ৰূপে সিং, কাটি দিওঁ কফ্ৰ্ল খা
ৰূপেসিং বঙাল তই লেঢ়াইলৈ যা।
—ঔ ৰাজেমাও আই
অসমৰ মন্ত্ৰী, ইয়াতকৈ নাই।
—ঐ ৰূপেসিং জানিবি মোক
অসমৰ মন্ত্ৰী পাতি দিম তোক।
—তেন্তে হলে ৰাজমাও গুণনি এৰাঁ।
লাগে আনি দিম সৰগৰ তৰা।"

ইয়াৰ পিছত ৰূপচিঙে ঘিণাই বৰফুকনক কোমোৰা কটাদি কাটি তুডোখৰ কৰা চৰণকিটা গাইছিল।

"ঐ," "ঔ", এইকিটা লৰজতেই সুৰৰ লয় সলনি হৈ যায়। চৰণটোৱেপতি একোটা-একোটা জাত। একেটা গীততে সুকীয়া সুকীয়া সুৰ সমন্বয় কৰাত ঘটনাটোৰ বিৱৰণ দীঘলীয়া হলেও নামুৱাইছিল, বৰং শুনি থাকিবলৈ হে মন গৈছিল। বৰফুকনে মান আনিবলৈ যোৱাৰপৰা ৰূপচিঙৰ হাতত প্ৰাণ এৰালৈকে ঘটনাৰ পট যিমানবোৰ পৰিবৰ্ত্তন হৈছিল সিমানবোৰ পটৰ দোমোজাত বা তুৱাৰডলিত বেলেগ হেঁচা এটা দি, নতুন জাত এটা লগাই দিছিল। নিজকাণে শুশুনিলে গীতটোৰ বিষাদ-মাধুৰী লেখনীৰ আগত তুলিব নোৱাৰি।

দোম সাতোলা আছিল কংগ্ৰেছৰ ওচৰ-নচপা মানুহ। কিন্তু, তেওঁৰ মুখৰপৰা টুকি অনা গীতপদবিলাকে আওপাকে বুকুকোমল স্বাধীনচিতীয়া মানুহক অসহযোগলৈ আকৰ্ষণ কৰাত নথৈ সহায় কৰিছিল। দোম সাতোলাৰ নিচিনা কতনা ৰতন যে অসমৰ চুকে কাণে এতিয়াও আলাই-আথানী হৈ পৰি আছে, তাৰ বুজ লয় কোনে ?

ঘনকান্ত গগৈ বা ঘটাই মহৰী

স্বৰ্গীয় ঘনকান্ত গগৈদেৱৰ ঘৰ আছিল, ফুকনফৈদীয়া-বেজগাৱঁত। বেজগাৱঁৰ দুয়ো মূৰে দুখন কৈৱৰ্ত্ত গাওঁ। দক্ষিণৰ ফালে থকাখন পেপেলাডুবি আৰু উত্তৰে থকাখন নামদাং-কৈৱৰ্ত্ত। পেপেলাডুবিত শ্ৰীযুত দনাৰাম দাস সভাপতি আৰু ৺হাবি কৈৱৰ্ত্ত মুক্তিয়াৰেই মুখিয়াল মানুহ। নামদাং-কৈৱৰ্ত্ত গাৱঁত ৰুদ্ৰাম কৈৱৰ্ত্ত নেওগ গাওঁবুঢ়াই সৰ্ব্বে-সৰ্ব্বা। পেপেলাডুবিৰ দক্ষিণ-পছিমে জকাই সত্ৰ। এই আউটিত যেতিয়াই কিবা একোটা ৰাজহুৱা কাম কৰিবলগীয়া হয়, তেতিয়াই সকলোৱে ঘনকান্ত গগৈৰ পৰামৰ্শ লয়। গগৈদেৱক ঘনকান্ত বুলি সৰ্ব্বসাধাৰণে নেজানে—জানে ঘটাই মহৰী বুলি হে ; কিয় নো, এখেতে নাফুক চাহবাগিছাত, আগতে মহৰী কাম কৰিছিল। "আসাম বন্তি", "বাঁহী"আৰু বঙলা কাকত"বঙ্গবাসী"ৰ এখেতু নিয়মিত গ্ৰাহক আছিল। বহুতৰ দৰে তেখেত আশীৰ্ব্বদীয়া-গ্ৰাহক নাছিল। বছৰ উকলিলেই বা আগতেই কাকতৰ বৰঙনিখিনি উচল কৰি দিছিল। বহুতেই বাতৰি-আলোচনী কাকত লয়, কিন্তু

ঘনকান্ত গগৈ

আগগুৰি মাৰি খচি নিচেই কম মানুহে হে পঢ়ে। গগৈদেৱে হলে কাকতবোৰ পঢ়ে, পঢ়ি ভাবে আৰু সকলোৰে আগত দেশৰ অভাৱ-অভিযোগৰ বিষয়ে চালি-জাৰি আলোচনা কৰে।

মহাত্মাই প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা অসহযোগৰ পন্থাটো তেখেতে মনে-চিতে ভালপোৱা নাছিল। কিন্তু, সূতা-কটা, ভাং কানি-বৰ্জ্জন কৰা, মেল-মকৰ্দ্দমা নিবাৰণ কৰা কথাকিটা হলে বৰ ভাল পাইছিল। আমাৰ মানুহ একো কামৰেই উপযুক্ত নহয়—এইটোৱেই আছিল গগৈদেৱৰ বদ্ধমূল আন্তৰিক বেজাৰ আৰু তাকেই তেখেতে সদায় ব্যক্ত কৰিছিল। ডেকালৰা একোটাক লগ পালেই, নতুবা সভা-সমিতিত কিবা কব লগা হলেই তেখেতে কবই, "ইংৰাজক খেদোৱা কথাষাৰ শুনিবলৈ ভাল হয়, পিছে, ইংৰাজ গলে আমাৰ গতি নাজল-নাথল হব। আমাৰ নো আছে কিটো? বেহা-বেপাৰ, দোকান-পোহাৰ আদি ধনঘটা বাট এটাইবোৰ অনা-অসমীয়াৰ মুঠিত। আমাৰ মানুহে আজিলৈকে ভালকৈ দোকান এখনকে পাতিবলৈ নিশিকিলে। বিদেশী বস্তুৰেই আমাৰ বৰ-ঘৰৰ চাং ওপচাই থৈছোঁ। পাচি-খৰাহি এটাও আমাৰ লৰাই সাজিব নজনা হল। কাঁহ-পিতলৰ ব্যৱসায় আৰু সোণাৰি-বনৰ কাম উঠি যাবলৈকে উপক্ৰম হৈছে। বঙালী সোণাৰি, বঙালী জালোৱাৰেই দেশ ভৰি পৰিলহি। শামুকৰ চূণকণ কিমান উপকাৰী? তাকো আমাৰ পোহাৰীয়ে কৰিবলৈ এৰি যি দিলেই নে, বেচিবলৈও এৰিলে। মুনীয়া কুলি নহলে বাৰীৰ ঢাপ এটাও মাৰিব নোৱাৰা হলোঁ। জয়সাগৰ-শিৱসাগৰ-গৌৰীসাগৰৰ নিচিনা বিয়াগোম-বিয়াগোম পুখুৰীকিটা আমাৰ মানুহেই খানিছিল বুলি কোৱা হলে সাধুকথা বুলি উৰাই দিলেহেতেন; যাতুকান্তে, সেইকিটা পুখুৰী আমাৰ চকুৰ আগতে আছে দেখি হে, কোনেও তেনে কথা কবলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰে। আমাৰ বিদ্যা-বুদ্ধিয়েই বা আছে কিমান? শিল্পৰ উন্নতি, বাণিজ্য-ব্যৱসায়ৰ উন্নতি কৰিব নোৱাৰিলে, এতিয়া যেনেকৈ ইংৰাজৰ গোলাম হৈ আছোঁহঁক, আগলৈও কেঞা-মাৰোৱাৰী, বঙাল-কঙালৰ দাসৰো দাস হৈ থাকিব

লাগিব।" কংগ্রেছী নাছিল যদিও, কংগ্রেছৰ উদ্যোগত পতা সভা-বিলাকলৈ আহি গগৈদেৱে আমাক নথৈ উৎসাহ দিছিল।

গগৈদেৱ চাৰিং-পঞ্চায়তৰ (বৃটিছ-আমোলৰ) এজন মুখ্য মেলুৱাই আছিল। তেখেতৰ বিচাৰ-প্রণালী সদায় নির্ভীক, নিৰপেক্ষ আৰু আইনসঙ্গত। একে লগে বহা কোনো-কোনোজন ভেঁটীখোৱা মেলুৱায়ে অসঙ্গত আওপকীয়া মত দিয়া দেখি, তেখেতে উচাট মাৰি সভ্যপদকে ইস্তফা দিলে।

শিৱসাগৰলৈ অহাযোৱা কৰোঁতে তেখেতৰ ঘৰত সোমাই, তেখেতক মাত এষাৰ নলগোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰিছিলোঁ। ফাটেকলৈ যোৱাৰ বিৰুদ্ধে তেখেতে ইমান লেজুৱা বকলা মেলিছিল যে, কথা কওঁতে মুখে ফেনাই গৈছিল। সভাসমিতিত বক্তৃতা দিওঁতেও কথাৰ ওৰ নপৰে হে নপৰে; সভাপতিয়ে বহক-বহক বুলি টাকনি দি-দি হে বহুৱাই থবলগীয়া হয়। বৰপুতেক হেমকান্ত পুলিছ-বিভাগৰ বিষয়া হৈ থকা সত্বেও হেমকান্ত গগৈয়ে গাৱেঁ-ভূঞে সংগঠনমূলক কামবোৰ কৰিবলৈ উটঙ্গাই ফুৰিছিল। তেখেতৰ বক্তৃতা আৰু বুজনিৰ ফলতেই আমাৰ অসহযোগ আন্দোলনটো আবুজন ঠাইত শিপাব পাৰিছিল।

ঘটাই মহৰীৰ ভার্য্যা, গৰাকীৰ নাম আছিল কেতেকী। কেতেকী তেখেতৰ দ্বিতীয়া ভার্য্যা। গগৈদেৱে চ'ৰাঘৰত এফালে অসহযোগৰ বিৰুদ্ধে লালিনিছিগা বক্তৃতা দি থাকিব আৰু তৰুণী ভার্য্যা কেতেকীয়ে মাৰল ঘৰত সিফালে গুণগুণ শৰদেৰে যঁতৰত সূতা কাটি থাকিব। কেতেকীক আমি গাভৰুদেও বুলি মাতিছিলোঁ। গাভৰুদেও দেখাত তেনেকুৱা পকা-থেকেৰা যেন ৰাঙলী আছিল, কথা-বতৰা আদৰ-আশ্বাস আৰু দিয়ন-থোৱনতো তেনেকুৱা মৰমিয়াল আছিল।

সেই সময়ত, বেজগাওঁ অঞ্চলত, ঘটাই মহৰীৰ বাৰীত হে কেৱল হাসমায়া কপাহৰ গছ ৰোৱা হৈছিল আৰু তেখেতৰ ঘৰত হে মাথোন গাভৰুৰ আহিৰে নেওঠনীত কপাহ পেৰি, গুটি গুচাই, চন্দিয়াই, পাঁজি বাটি যঁতৰত আশী নম্বৰতকৈও সৰু সূতা কটা হৈছিল। গান্ধী-

ভলণ্টিয়াৰক কেতেকী গাভৰুদেৱে দেৱতা দেখাদি দেখিছিল। চ'ৰা-ঘৰত কংগ্ৰেছ-সেৱক এজনৰ মাত শুনিলে কি, সিফালে ভিতৰত জলপান সজোৱাৰ আৰম্ভ হল কি। এনে হে আছিল কেতেকী গাভৰুৰ কংগ্ৰেছৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আৰু আগ্ৰহ।

ঘনকান্ত গগৈদেৱৰ শাৰীৰিক-মানসিক পৰিশ্ৰম দুয়োটা সমানে চলিছিল। তেখেতে এহাতে যেনেকৈ অকলৈয়ে তামোলে-পাণে, টেঙ্গায়-টোকোছায় বাৰীখন নদনবদন আৰু তুখুং কৰি ৰাখিছিল, আনহাতে তেনেকৈ সময়ৰ লগত থাপ খুৱাই, চিন্তা-চৰ্চ্চাতো উজাই যাব পাৰিছিল। ঘনকান্ত গগৈ নাইবা ঘটাই মহৰী আজি নাই। তেওঁ বিহীন হোৱাৰ লগে লগেই বেজগাওঁখন তেনেই চেঁচা পৰিল।

শ্ৰীযুত লোকনাথ মহন্ত

জকাইসত্ৰৰ শ্ৰীযুত লোকনাথ মহন্তও আছিল, নিলগে-নিলগে, তলে-তলে গান্ধীবাদ প্ৰচাৰ কৰা কৰ্ম্মী। তেওঁৰ কাৰ্য্যস্থল আছিল মিৰিগাওঁ। মাজুলী, দিখৌমুখ, দিচাংমুখত থকা মিৰিৰাইজৰ মাজত তেওঁ পুতলা-নাচ দেখুৱাই মাদকতা বৰ্জ্জন আৰু অস্পৃশ্যতা বৰ্জ্জনৰ বক্তৃতা দি ফুৰিছিল। শ্ৰীযুক্ত লোকনাথ মহন্তৰ "পুতলা-নাচ"ত অভিনয় কৌশল দেখিলে, মহন্তদেৱ সুৰুচিপূৰ্ণ কলা-কৌশলী বুলি নোৱাৰি। মিৰিগাওঁত এতিয়াও তেখেতৰ বিস্তৰ প্ৰভাব।

বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী

৺বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী আছিল বৰ সভা-শুৱনি অসমীয়া আহি পুৰুষ। ট-টকৈ জিলিকি থকা চকুমণি জোৰ, ওপৰওঁঠৰ ওপৰখন জুৰি ফেৰ-মেলি-থকা ডাঠ গোঁফতাৰ আৰু লেখনীৰে আঁকি লিপিত খুৱাই থোৱা যেন চকু-চেলাউৰিজোৰে বৰকাকতী ডাঙৰীয়াৰ মুখমণ্ডল যেনেকৈ শোভা কৰিছিল, নিচেই কম মানুহে হে কৃত্ৰিম সৌন্দৰ্য্যৰ আল ধৰিও নিজৰ-নিজৰ মুখখনহঁতত তেনেকুৱা শোভা বৰ্দ্ধন

কৰিব পাৰিছিল। ফুটমনিয়াৰ বৰকাকতীয়ে দূৰৈতে দেখামাত্ৰকে, যেনে কি অচিনাকি মানুহজন নহওক, তেওঁৰ অভ্যন্তৰৰ কথা উমানতে ধৰিবই। তেখেত প্ৰসিদ্ধ মেলুৰাইও। শিৱসাগৰ-মহকুমাৰ পশ্চিম-অঞ্চলত বিষ্ণু মুক্তিয়াৰক তৰ্কত ঘটুৱাব পৰা আন-মেলুৱৈ নাছিল। মুক্তিয়াৰ পদবীটো গড়মূৰ-সত্ৰৰপৰা পোৱা। তেখেতৰ গুণ অপাৰ—একাধাৰে আদৰ্শ খেতিয়ক, উদ্যোগী কৰ্ম্মী, 'এক হাতে দুই ফল ধৰিব পৰা' উপস্থিত

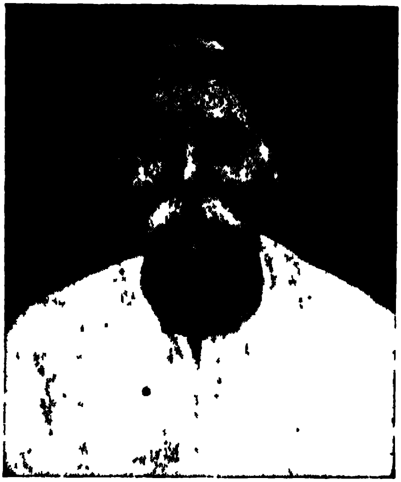

৺বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী

বুধিয়ক আৰু ইংৰাজী ইস্কুলত ভৰি নিদিয়াকৈয়ে ইংৰাজী-আইনজ্ঞ উকীলৰ দৰে মহাব্যাঘ্ৰী তৰ্কশাস্ত্ৰত অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী-চূড়ামণি (গাৱঁলীয়া মেলত)। মধুৰ কণ্ঠস্বৰ, প্ৰসঙ্গীয়া-নাম, দিহা-নাম, হীৰা-নাম, উঠা-নাম, ভাবতালবজোৰা, নামৰ সুৰসঞ্চাৰ দিয়া,—এইবোৰত তুকবীয়া কাকতীৰ বিষ্ণুৰাম মুক্তিয়াৰক কোনেও ছেৰ পেলাব নোৱাৰিছিল। বাহুল্যতাৰ দোষত আৱৰ্জ্জনা সোমাইছিল যদিও, কথোপকথনত মুক্তিয়াৰৰ কথাত আঁত নিছিগিছিল।

১৯৩৩ চনলৈকে, তেখেতে অসহযোগৰ হে নেলাগে, কংগ্ৰেছৰ চাঁতও ভৰি দিয়া নাছিল। কংগ্ৰেছ আৰু কংগ্ৰেছ-পন্থীৰ লগত এক-

প্ৰকাৰ জুইপানী-অসঞ্চাৰেই আছিল। মোৰেসৈতে এদিন তৰ্ক কৰি থাকোঁতে বুদ্ধিৰ সাগৰ শ্ৰীমান যোগেন্দ্ৰনাথ মজিন্দাৰ বৰুৱা (বেতবাৰীৰ) নামৰ স্বয়ংসেৱক এজনে মুখৰ আগতে মোলৈ চাই তেখেতক বিকৰ্থনা কৰি কলে, "থক, থক, মুক্তিয়াৰৰ নিচিনা পৰম জ্ঞানী ডাঙৰীয়া এজনকে যদি কংগ্ৰেছৰ বাৰ্ত্তা বুজাবলৈ এঘণ্টা লাগিল, (দুৰৱা-আলিৰ মূৰৰ ছালছিগা ভিকহু) দুলাল বঙালীক বুজাবলৈ কিমান পৰ লাগিব? বুজাক বুজাবা ঠাৰে-চিঞাৰে, সুবুজাক হে মাৰে-কিলে?" কথাষাৰ শুনি মুক্তিয়াৰ সেই পোনেই থৰে-থৰে ৰ'ল। তেতিয়াৰপৰা-আৰু তেখেতে কংগ্ৰেছ-সম্পৰ্কীয় একো কথাতেই ভাগ নোলোৱা হল। দুবছৰ মানৰ মূৰত দেখোন, কংগ্ৰেছ-বিৰোধী হিৰণ্যকশিপু হেন মানুহজন শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰতি প্ৰহ্লাদ হোৱাদি কংগ্ৰেছৰ অকৃত্ৰিম অনুৰক্ত হৈ পৰিল. গান্ধীটুপী পিন্ধা মানুহক নিলগৰপৰাই সাতসেৰাৰ এক সেৱা কৰিবলৈ ধৰিলে। মুক্তিয়াৰৰ এটা বিশেষ গুণ আছিল যে, কংগ্ৰেছ-বিৰোধী হৈ থকা দিনতো, তেখেতে কংগ্ৰেছ-ভলন্টিয়াৰক গালি-শপনি পাৰি আছিল যদিও, ছৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰীক কেতিয়াও নিজমুখে একো কথা লগোৱা নাছিল।

৭৪ বছৰ বয়স পাই, ১৮৭১ শকত, বৰকাকতী পৰলোকলৈ গমন কৰিলে। তেখেত নোহোৱাৰপৰা চাৰিং-কাকতী গাৱঁত সুকণ্ঠ গায়ক আৰু স্বাভাৱিক বুদ্ধিবৃত্তি সম্পন্ন, স্বাৱলম্বনৰ চানেকি দেখুউৱা, উদ্যোগী শ্ৰুতিধৰ, কৰ্ম্মী পুৰুষ এজনো নাইকিয়া হল।

অসহযোগ-সম্পৰ্কে আমাৰ মত অমিল আছিল যদিও, বাকীবোৰ কথাত আমাৰ বাবঅনা মিল আছিল। তেখেতক বৰ সম্মানৰ চকুৰে চাইছিলোঁ। মুক্তিয়াৰ ডাঙৰীয়াৰ উপস্থিত-বুদ্ধি আৰু সাংসাৰিক জ্ঞান ইমান চোকা আৰু গভীৰ আছিল যে যেতিয়াই কিবা এটা শামুকীয়া গাঁঠিহেন সমস্যা আগত থিয় হৈছিল তেতিয়াই তেখেতে টপৰাই তাক ভাঙি দিছিল। সেইগুণেই, প্লেফেয়াৰ, ফিলিপ্‌ছন, কেণ্ট্‌লি আৰু মুলান ছাহাব আদি জিলাধিপতি-মহকুমাধিপতি বৃটিছ

বিষয়াবিলাকে গৌৰীসাগৰ-ইন্‌স্পেক্‌ছন-বঙলালৈ মতাই নি তেখেতৰপৰা খেতিবাতি-সম্পৰ্কে আৰু গাৱঁলীয়া ৰাইজৰ উন্নতিবিধায়ক উপদেশ গ্ৰহণ কৰিছিল।

বাতৰি আৰু আলোচনী কাকতলৈ প্ৰবন্ধ লেখা মোৰ অভ্যাস আছিল। কেতিয়াবা একোটা প্ৰবন্ধ লেখি নি তেখেতৰ আগত পঢ়ি শুনাওঁগৈ। পঢ়ি যাওঁতে, ক'ৰবাত যদি শব্দ-গাঁথনিত আঁৰ লগা যেন শুনে, তৎক্ষণাৎ তেখেতে "ওঁ" "ওঁ" বুলি শলাগিবলৈ এৰি দিয়ে আৰু থমক খাই হাঁহি এটি মাৰি মাত লগায়, 'ব'বচোন, এই খিনিতে অলপ উজুটি খোৱা যেন লাগিছে। আকৌ পঢ়কচোন বাৰু।" দোৱাবাৰ পঢ়িলেই, ভুলটো আপোনা-আপুনি মোৰ চকুত ধৰা পৰে। বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী অকল যে ফুট-তৰকা, কথা-গৰকা, বেজীৰ জলাকো মনা বুদ্ধিয়কেই আছিল এনে নহয়, সাহিত্যৰো অতুলনীয় ৰসগ্ৰাহী আছিল। সেই দেখি, মই কিবা এটা লেখিলেই, তেখেতৰ ওচৰলৈ গৈ পঢ়ি শুনাওঁ আৰু তেখেতেও সাত-বন কাটি কৰি মোৰ পঢ়াখিনি শুনে। শুনি পেলাই, তেখেতে ভাল হৈছে বুলি যদি কয়, সঁচাকৈয়ে সকলোৱে তাকেই ভাল বোলে। বৰকাকতী ডাঙৰীয়ালৈ মনত পৰিলেই, ফৰাচী-লিখক চেণ্ট ব'ভৰ(St Beauve) কথাখিনিলৈ মনত পৰে। ব'ভে কৈছিল, "তুমি যেতিয়া যি লেখা, তাকে এজনৰ ওচৰত পঢ়ি শুনাবা। শুনোতাজন লাগিলে ক-বুলিব নজনাই হওক, তাত একো কথা নাই। তথাপি জানিবাঁ, তেওঁৰ মতামতেই সৰ্ব্বসাধাৰণৰো মতামত।"

মুক্তিয়াৰৰ ঘৰলৈ গৈ, তেখেতক মাত লগালেই, ভিতৰৰপৰা "শৰ্ম্মা নে" বুলি তেখেত যিটো হাউচেৰে ওলাই আহে, আগতে যদি তেখেতলৈ কিবা ক্ৰোধো থাকে, সেই মুহূৰ্ত্ততে খি চাঁট কৰে নাইকিয়া হয়। তেখেতৰ তালৈ যোৱাৰ আগতে, আজি অমুকটো কথা মুক্তিয়াৰক ধৰিম গৈ বুলি আলচি যাওঁ, কিন্তু, সেইখিনি পালেগৈয়ে তেখেতে এনে ভাৱে কথাৰে মুহি পেলায় যে মই আলচি থোৱা কথা তল পৰে।

কংগ্ৰেছ-সেৱকক দেখিবই নোৱাৰে যদিও, কিবা এটা কথা, মই গলেই জীয়েকহঁতক মাতি তৎক্ষণাৎ চাহপানী, জলপান, আম, পকা-কঁঠাল যি আছে দিবলৈ উশাহশুৰ্তি নাইকিয়া কৰে। তেখেতৰ বাৰীত আবতৰীয়া কঁঠাল এজোপা আছিল। সেইজোপাৰ কঁঠাল পকিলেই জীয়েকহঁতক কৈ থব "সেইটো কঁঠাল (চিন এটা দি) শৰ্ম্মালৈ থৈছোঁ। তহঁতে নেপাৰিবিহঁক।"

বৰকাকতীৰ পুত্ৰসন্তানতকৈ, কন্যাসন্তানৰ সংখ্যা সৰহ। সেই দেখি, এদিন ধেমালিতে কৈছিলোঁ, "জাৰ্ম্মান সম্ৰাট উইল্‌হেলমিন এদিন গাওঁ ফুৰিবলৈ যাওঁতে, নিচেই দুখীয়া খেতিয়ক এজনে সম্ৰাটক একোটোকে দি মান-ধৰিব নোৱৰাত, জীয়েক ষোলজনীকে আগ-বঢ়াই দি, ওলগ জনালে। তেতিয়া ৰজাই ছোৱালী কিজনী দেখি সুধিলে, এই কিজনী তোমাৰে ছোৱালী নে? খেতিয়কজনে বৰ সন্তৰ্পণে 'হয়' বুলি কলত, ৰজাই বুকুখন ডাঠ কৰি বৰ গৌৰৱেৰে মাত লগালে, "মোৰ সাম্ৰাজ্যত তুমিয়েই আটাইতকৈ চহকী। তোমাৰ ষোলজনী ছোৱালী নাই-নাই-বুলিও ২৫৬ জন সেনাপতিৰ ভাবীমাতৃ! এনে বিৰাট শক্তি আৰু বিপুল সম্পত্তিৰ অধিকাৰী তোমাক, মই কি দিম। এইকিটা সোণৰ মোহৰকে সম্প্ৰতি দিলোঁ। আৰু যি দিব লাগে, পৰন্তে দিম।" সেই দৰে, আপোনাৰ ছোৱালী কিজনীয়েই আমাৰ সম্পদ। সঁচাকৈয়ে, বিষ্ণু মুক্তিয়াৰৰ ছোৱালী কিজনীয়েই দেউতাকৰ যশ-মান আজিও ৰক্ষা কৰি আছে। পোনতে, কংগ্ৰেছৰ কাৰ্য্যত হেঙাৰ দিছিল যদিও, বৰকাকতীৰ অমায়িকতা, শিষ্টাচাৰ আৰু বিশিষ্ট গুণৰাশিৰ কথা মনত পৰিলে অমৃত যেন লাগে।

[৬]

"বোকাৰপৰাও সোণ বুটলিবা"

মৰিয়া বাহাদুৰ—

"দেৱতাৰ উৎপত্তি কলে ৰং
মনুষ্যৰ উৎপত্তি কলে খং"—

সেই দেখি, এই নামৰ মানুহজনৰ গাটো উলিয়াই দিলে ক'ৰবাত খং উঠিব পাৰে, এই বুলি এওঁৰ নামটো পোনতে খঁৰাকৈয়ে থৈছিলোঁ, পাছত হে, তেওঁৰ অনুমতি লৈ পূৰা নামটো দিলোঁ। এওঁ কংগ্ৰেছৰ নামত যে তিনি-ডেও-মাৰি উঠিছিলেই নে, আমি পাণ্ডি লোৱা কাম-বোৰতো আগছোৱাত হেঙাৰ পুতি ফুৰিছিল। এওঁ যে কামত কিবা

৺মৰিয়া বাহাদুৰ

লেখত লবলগীয়া "বাহাদুৰী" খটুৱাইছিল, এনে নহয়; নাইবা, ছৰ্কাৰৰ ঘৰৰপৰাও তেনে এটা কামৰ বাবে, যে প্ৰশংসা পাইছিল সিও নহয়। তথাপি, গঞা লোকে তেওঁক "বাহাদুৰ" বুলি উপলুঙা উপাধিৰে

মাতিবুলি বৰ ৰং পাইছিল। ৰং যিমান পাইছিল, "বাহাতুৰ" আহিছে বুলিলেই নামৰ কালিকাতে চঁকো সিমান খাইছিল।

মৰিয়া দোপাট কানীয়া, অথচ, উপাৰ্জ্জনৰ পিনে ফুটা-কড়ি এটাও নাই। যিবা তুডবামান মাটি বোৰে, তাৰ ধানেৰে তিনি মাহো খাবলৈ নোজোৰে। ইপিনে আকৌ, মাহেকত পাঁচটকা-ছটকাকৈ কানি লাগে। সেই বাবে, এওঁ চুৰ-ডাবি কৰিয়েই চলে বুলি আটাইৰে পূৰা বিশ্বাস। বিশ্বাস হে, চোৰ বুলি, ন-দি কিন্তু কোনেও কব নোৱাৰে। কাৰণ, আঢ়েকুৰি বছৰ পাৰ হৈ যোৱালৈকে তেওঁক কোনেও চুৰ কৰি ফাটেক খোৱা নেদেখিলে। চোৰ নহল কি হল, মৰিয়াৰ গতিগোত্ৰটি হলে, সাল্যাখ মভাইত চোৰৰ দৰেই। নিতৌ দেখিব, হাতত পোলাকটা জোঙা দা এখন, কঁকাত খুকুৰি এখন, সিন্ধি-খনা খন্তি এডাল আৰু গুপ্তী এখন লৈ, কুকুৰ-খোজ দি, মুনিচুনি বেলিকা ম বাহাতুৰ ক'ৰবালৈ লৰিবই লাগিছে। বাহাতুৰৰ মূৰত পাগুৰী, গাত (প্ৰায়েই) কাবুলীৰ-পৰা কালিয়নকৈ লোৱা ক'লা পাৰ্চী-কোটচোলা এটা। গাটো উলাহি থকা, কঁকালটিও সৰু, মুখখন চুঁচিমৰা, গুঁতৰি আৰু ওঁঠ ডাঢ়িয়ে-গোঁফে ভোবোকাৰ, মাতষাৰ বৰ টান—মাতিলেই টং-টং কৰে বাজি যায়, কানত কানি-সঁজুলিৰ জোলোঙাটো আছেই।

হাতত এনেবোৰ "মাৰণাস্ত্ৰ" আৰু "বশীকৰণ-স্তম্ভন"ৰ আহিলা-পাতি লৈ, তেওঁ ধনবিত থকা মানুহ একোজনৰ ঘৰত ঘপহ কৰে থিত দিয়েই সাধেগৈ, "আজি পায়, ধুইপানী খাবলৈকে নাই। টেমাটো ধুই হে খাই আহিছোঁ। আছে যদি দেচোন, এটকামানৰ জোখাৰে।" সিজনে নাই-মুই কৰিলে কাউ-বাউকৈ কয়, "এমহামানৰ দামটোকে তেও, জাৰি-জোকাৰি চাচোন।" গিৰিহঁতজনে নিদিওঁ-নথওঁ কৰা যেন দেখিলে ডঢ়ীয়া "বাহাতুৰে" মাতৰ লয় সলনি কৰি আলষণী লগাদি লাগিবলৈ ধৰে আৰু তেওঁৰ কথাৰ ৰেহৰূপ-ভাওভঙ্গী এনে ভাৱে দোপতদোপে চৰিবলৈ ধৰে যে তেওঁক শুদা হাতে পঠিয়াব লাগিলে ৰাতিলৈ এগুণৰ ঠাইত চাৰিগুণ হানি হব পাৰে—এনেকুৱা আশঙ্কাই

গিৰিহঁতজনৰ মনত ঠাই পায়। সেই গুণে, দিবৰ মন নেথাকিলেও, থেঁবোগেৰোকৈয়ে তেও এটকামানকে আগবঢ়াই মৰিয়া-আলষণীৰ হাত সাৰে।

আটাইৰে মৰিয়ালৈ ভয়—তেওঁক সন্তোষ নলগালে, জানোচা ৰাতি-বিয়লি তেওঁবিলাকৰ ঘৰখনকে লুলুংকৃত্যং কৰে। "বাহাদুৰ" নামটোত এনেকৈ আশঙ্কাৰ ছেকা সনাটো ভাল কথা নহয় দেই! কাৰণ, নিশাচৰ হলেও, মৰিয়া বাহাদুৰে ওচৰচুবুৰীয়া চহকী-গাভী মানুহৰ ঘৰত কেতিয়াবা সিন্ধি দি, ভিতৰলৈ সোমাই বৰঘৰৰ বস্তুবোৰ ইতঃস্ততঃ কৰি, সিন্ধিৰ গাতেদি সৰকাই আনে নে নানে সেই কথাৰ ফুট আজিলৈকে, আমি নেদেখা, অথচ, আমাক দেখিথকা জনৰ বাহিৰে আন কোনেও ধৰিব পৰা নাই, আন কি, চুৰ কৰি ফাটেক খাইছে বুলি চন্দ্ৰ সূৰ্য্যয়ো সাক্ষী দিব নোৱাৰে।

"শ্ৰীযুত বাহাদুৰে" ভোৰোকনি একোটা মাৰিয়েই কানিকণৰ খৰ-চটো উলিয়ায়। তাতে যদি মানুহে মায়া দেখে উপায় কি? ভাবুকিও যে নিদিয়ে, এনেও নহয়। পাৰিষদৰ লগত পৰি, নিলগীয়া গাওঁত কাৰোবাৰ ঘৰত কেতিয়াবা সিন্ধি-বখীয়া হয়গৈ বুলি কলে, সঁচা নহলেও সঁচাৰপৰা বহুত আঁতৰত থাকিব লগীয়া নহব। কিন্তু, অনুচৰ পঠিয়াই, জকাইচুক পথাৰৰপৰা গৰুটো, এৰালতলী বা বৰ-চোমনিৰপৰা ম'হটো অনাই শিঙৰাজান বা দোপৰপথাৰৰ নলনি-মাজত যে লুকুৱাই থোৱায় সেইটো হলে জলজল্ পট্‌পট্‌কৈ মনেধৰা সত্য।

কাৰোবাৰ ঘৰত চোৰচাৰি সোমোৱা গম পালেই 'শ্ৰীযুত' গৈ ভটং কৰে সেইখিনি ওলাই 'মঙ্গল এখন চাওঁ' বুলি মাটিত আঁক দুটামান পাৰিবগৈ। তাৰ পিছত, মঙ্গল-চোৱাৰ মাননি বুলি তামোল-পাণ এটা, ছৰতায়া (এক অনীয়া) এটা, নাইবা, আদুমহীয়া এটাও খুজিব। গিৰিহঁত-জনেও বৰ আন্তিকেৰে আগগুৰিকটা তামোল-পাণ এবটা, ছৰতীয়া বা আদমহীয়া এটাৰেসৈতে আগ বঢ়াই দিব। মঙ্গলৰ বস্তুকিটা যতাই লোৱা হলেই, 'বাহাদুৰে' এবেলি ওপৰলৈ চাই, আকৌ এবেলি তললৈ চাই,

চকুমুদি গইনাই মাত লগাব—"তোমালোকৰ মাল হেৰাব নোৱাৰে, ওলায় হে লাগে। পাছে, তোমালোকে এটা-কাম কৰিবাঁ; হেৰিয়াক (তেওঁৰ অনুচৰ এজনৰ নাম কৈ) ৰূপ ছুটকা দিবা। সিয়েই উহ উলিয়াই দিব।" তেওঁ কৈ দিয়া-মতেই চোৰাই মালৰ খোৰটো ওলায়, কিন্তু, মাল হলে পোৱা নহয়। হেৰোৱা মালৰ আধা-আধি খৰচ কৰিলে, অৱশ্যে ওলায়গৈ। পুলিছক ভেটীভুটা দি, কাচাৰীলৈ গৈ হাইৰাণ হোৱাতকৈ মঙ্গলখন চোৱায়েই বস্তু উদ্ধাৰ কৰা ভাল বুলি তেওঁৰেই চেঁচনি-বুজনি দিয়ে আৰু সঁচাসঁচিকৈ হেৰোৱা মাল পোৱাত সহায়ো কৰে। গৰু-ম'হ হেৰালেও, সেইদৰে, এইজন মঙ্গলতিয়ে মাননি এফেৰা লৈ সিহঁতৰ উৱাদিহ উলিয়াই দিয়ে।

কাৰোবাৰ ঘৰত প্ৰসূতা, পেটকামুৰীয়া, পৰেপোৱা, বুঢ়াডাঙৰীয়াৰ দোষ লগা, গ্ৰহণী—এইবোৰৰ কিবা-কিবি এটা হোৱা গম পালেই ম-বাহাদুৰ অশান্তি হোৱা মানুহ-ঘৰত অযাচিতে দেখা দিবগৈ আৰু তৎক্ষণাৎ জোলোঙাৰপৰা লাব্‌ভাব্‌ এসোপা উলিয়াই জাৰিফুঁকি তাকে "খুউৱাঁগৈ" বুলি এটাৰ হাতত দি দিব। আকৌ, অলপ চাই-চিতি বঙা-নীলা সূতাৰে ব'টীয়া এডাল বাটি, তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ এসোপা ফু-ফু-ফা-ফা কৰি গাই, বটীয়াডাল নৰিয়াৰ ডিঙিত আঁৰি দিবলৈ কব। সেই দৰবটো খুৱালেই বা ডোলডাল আঁৰি দিলেই মনব বলতে ৰোগীয়ে অলপ সকাহ পায়। তাতেই, মৰিয়া বাহাদুৰৰ বেজালিয়ে গুণ দিয়ে বুলি অঁজলা মানুহে বিশ্বাস কৰে। সেই হে, দেখিব-নোৱৰা একোজনেও, আপদত পৰি কেতিয়াবা মৰিয়াক তেওঁৰ ঘৰলৈ মাতি-বুলি নিব লগীয়া হয়।

হাতী-হিমেজুৰ হেনো আচৰিত মোহনী-শক্তি। গাৱঁলীয়া ডেকা-গাভৰুৰ বিশ্বাস—তাৰে এৰতিমান তামোলৰ লগত খুৱালেই যেনে কি-দেখিব-নোৱৰা মতৰী গাভৰুজনী নহওক, ভালনোপোৱা পুৰুষক তাই ভাল পাবই পাব। বশীকৰণৰ নিমিত্তে হাতী-হিমেজুতকৈ হেনো ওপৰ-দৰৱ একো নাই। এই বিশ্বাস পাবত-গজা নহয়—কৌটীকালৰ-

পৰা চলি আহিছে। আমাৰ বাহাদুৰে হাতী-চিকাৰলৈ যোৱা মাউত-ফান্দীৰপৰা একোকণ হাতী-হিমজুও আনি থয়।

প্ৰণয়ৰ ব্যৰ্থতাত পৰি জীৱনটোকে বিড়ম্বনা ভবা ডেকাৰো আকাল নাই। ম-বাহাদুৰে তেনেকুৱা হুমুনিয়াহ কঢ়া ডেকাৰ উহ লৈ ফুৰে আৰু এডেও-দুডেওকৈ কাষ চাপি সিহঁতৰে কোনোটোহঁতক কয়গৈ, "হেৰ' বোপাই, কেলৈ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি মৰিছ ? কানীয়াসেৱা ভ্ৰভাগলৈ আগ কৰচোন বাৰু, তাই ঘুৰ্ম্মুটি খাই পৰেহি নে নপৰেহি চা। আৰু, এইকণ হাতী-হিমেজুও দিলোঁ। সেৱাভাগ কৰি এঁতায়েই, তাইক কিবা-এটা-কৰি খুৱাই দিবিচোন—একেবেলিয়েই ঢলকুচিয়াই পৰিবহি নহয়। নপৰেহি যদি, মোৰ নামকে সলাবি।" এই বুলি, বাহাদুৰে বাৰে-ভচহু ওফাইডাং মৰা কথা কৈ হাতী-হিমেজু বুলি পাণ-কানিৰ টিকিৰা এটাকে দি, ডেকাটিৰ মন ভাল লগাই কানীয়া সেৱালৈ বুলি দুটকামান ৰূপকে টপ্ কৰে সৰকাই লৈ যায়।

শ্ৰীম কেতিয়াও কাৰো ওচৰত সৰু নহয়। ডাঙ্কোপ মাৰি কথা কব পাৰে যেনেকৈ, চহ-দি-চহ্-দি মানুহৰ মন ভুলাবও পাৰে তেনেকৈ। লোকে দেখি আহক, মৰিয়াই শুনি আহক। তাকে মাথিমুথি ওফোন্দাই এনে ভাবে কব যেন ঘটনাটো তেওঁ স্বচক্ষেই দেখি আহিছে। এনেকুৱা ফাটিহামৰা কথাবোৰ শুনি মানুহে ভাবে—সঁচাকৈয়ে মৰিয়াৰ বৰ সাহ ; সৰ্দ্দাৰো চূড়ামণি। সেই গুণে, সকলোৱে তেওঁক বাহাদুৰ বুলিয়েই মাতে। বাহাদুৰৰ বাহাদুৰী দেখুৱালে আঢ়ৈ কুৰি বছৰ বয়সতো কেঁচেলুৱা বাঁৰী এজনীক বলাই-ঘটাই নি। "দুৰন্ত" বাহাদুৰৰ এই ঔপন্যাসিক জীৱন-ছোৱাৰ ঘটনা বৰ্ণাবলৈ হলে "সাধুকথাৰ কুকিৰ' ভিতৰত সুমুৱাব পৰা বুৰঞ্জীমূলক সাধু এটাই হবগৈ।

এইজন ফোপডাং, বৰ-কথকী, সকলোৰে "চোভা"ৰ ভিতৰত পৰা "চোৰ" বাহাদুৰক কানিখোৱা-বাবে এদিনো টান-কথা এষাৰ কবলৈ নহল। নোকোৱাৰ কাৰণটো বুজিবলৈ টান নহয়—দেখোতেই চিতল, পিঠিতে কাঁইট। মোৰ কোমল মাতষাৰতে সন্তুষ্ট হৈ তেওঁ মোক

ভালে-বেয়াই বহুত পৰামৰ্শ দিছিল। সেইবোৰবে দুটামান '২১ চনৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্যত মোৰ বৰ সহায় হৈছিল। মই বলাব নোৱৰা ন-চহকী, গগুপী 'ডাঙৰীয়া' এজনৰ মুখৰ থাৰ কাঢ়ি 'বাহাদুৰে' মোক নথৈ উপকাৰ কৰিলে। সেইজন চহকী মানুহে য'তে-পায়-ত'তে গান্ধীৰ দুৰ্ণাম বটি ফুৰিছিল। কৈছিল বোলে, "গান্ধীয়ে জাতকুল মাৰি দেশখন একাকাৰ কৰিব।" অনাচাৰেৰেই দেশ ভৰাই পেলাব। গান্ধী ভলণ্টিয়াৰবোব যে দেখিছা, ইহঁতে গুৰু-গোঁসাইৰ নাও নথয় আৰু দুদিনমান হলেই গৰু-ম'হৰ দৰে ইহঁতৰ প্ৰতাপত যোনীৰো বিচাৰ নেথাকিব।" বাহাদুৰে তেওঁক এদিন টানি কলেগৈ, "আপুনি কেলেই মিছাতে বেলবেলাই ফুৰিছে? ৰাইজ মৰিলে মৰিবলৈ দিছে, নমৰিলেও চকু মুদিবলৈ কৈছে। গান্ধী-ভলণ্টিয়াৰৰ বদনামবোৰ গাই ফুকুবিবচোন। সিহঁতো যেনে তৈ, আপোনাৰ বৰঘৰো কাহানিবা ফেনাফেন কৰে তে লাগে।" গপত গেলি থকা সেই পুৰুষজনে সেইদিনাবপৰা আমাৰ বিৰুদ্ধে আৰু কাহু এটাও ননৰা হল। বাহাদুৰৰ টালিভুলি (টালিবাজি নহয়) বোৰ মনত পৰিলেই ভাবোঁ—মৰিয়া বাহাদুৰৰ দৰে সিৰ-চাই-টোকৰ-মাৰিব পৰা কোপঘহী মানুহ এটা আৰু ক'ত ওলাব? ওফাইডাঙলৈও হওঁতে, ঈশ্বৰে চাউল এমুঠি দিছে।

চেখ আবদুল

চেখ আবদুলৰ ঘৰ মৰাবজাৰৰ ধেনুটোচা গাৱঁত। চাৰিঙৰ ভঁড়ালী বৰুৱা (চলিহাব জনাৰ্দ্দন ভঁড়ালী বৰুৱাৰ) পুখুৰী-পাৰত কাপোৰ-সিয়া কল এটা বহুৱাই হামচৈয়া গাওঁকিখনৰ চোলা-কাপোৰ সিছিল। আবদুলত বাজে আৰু আন দৰ্জ্জী নাছিল। সেই বাবে, বহুত দূৰৈৰপৰাও মানুহ আহি তেওঁৰ তাত কাপোৰ-কানি সিয়াই লৈছিল। দৰ্জ্জী-দোকান পতাৰ আগতে তেওঁ কানি-দোকানো দিছিল। ম'ৰাবজাৰৰ মুছলমান-গাৱঁত যোৰহাটৰ মৌলৱী দেৰাজুদ্দিন আহমদ আৰু সাহিত্যিক মোঃ পজিৰুদ্দিন আহমদে খিলাফটৰ কথা কৈ হে গৈছিল, কংগ্ৰেছৰ বা

খিলাফটৰ একো কমিটী পাতিব পৰা নাছিল। শিৱসাগৰ ধাইআলিৰ বিখ্যাত দেৱানৰ ঘৰৰ চৈয়দ মুহিবুল হুচেইনে ধৰ্ম্মযুদ্ধৰ (জেহাদ) নাম কৈ জনদিয়েক ডেকাক খিলাফটৰ সভ্য কৰে। আমি যদিও কৈ ফুৰিছিলোঁ, আমাৰ কথা সিবিলাকে বৰকৈ নপতিয়াইছিল। দেৱান ছাহেবে কৈ যোৱাৰ পিছৰপৰাই ম'ৰাবজাৰ-মুছলমান-গাৱঁতো কংগ্ৰেছ-খিলাফটৰ কমিটী এটা পতা হল।

চেখ আবদুল

ইপিনে, চাৰিওত, দোকানলৈ অহা মানুহক আবদুল দৰ্জ্জীয়ে কথাৰ চলতে কংগ্ৰেছ, খিলাফট, মহাত্মা গান্ধী, মৌলানা মহম্মদ আলি-চৌকৎ আলি ভ্ৰাতৃদুজনৰ কথা অ'ত-ত'ত বা আৰ-তাৰ মুখে শুনামতেই কয় —অৰণ্যে অলপ নাল লগাই। লোকে দেখি অহা ঘটনাটোকে আবদুলে শুনিয়েই সজাই-পৰাই দেখি অহা যেনকৈ বৰ্ণাবই।

যেই-সেই নতুন কথা প্ৰচাৰ কৰাত দৰ্জ্জী, গাৰোৱান, ঘাটৈ, হাট-বেপাৰী, থিয়-পোহাৰী আৰু আজি-কালি যে ছৰ্কাৰী 'বাছ' চলাওঁতাই যিমান সহায় কৰে আন একোৱেই কৰিব নোৱাৰে। সেই দিনত, বাতৰি-কাকত পঢ়া মানুহ ক'ৰবাত-কেনেবাকৈ দুই-চাৰিজন হে আছিল। সিও আকৌ, পঢ়া-বাতৰি পঢ়োতাৰ অন্তৰতে থাকে। সভা-সমিতিত দিয়া বক্তৃতাৰ ভকভকনি ঘৰ পাওঁতেই বাটতে নাইকিয়া হয়। কিন্তু, বজাৰ কৰোঁতাই বজাৰ-সমাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে, হাটৰুৱাই হাটলৈ যাওঁতে, কানীয়াই কানি আনিবলৈ যাওঁতে-আহোঁতে যিবোৰ কথা ওলায়, সেইবোৰেই জুহালৰ গুৰিৰ কানি-খোলাত গুৰগুৰীয়া মেলত পৰিণত হয়। জুহাল-গুৰিৰ মেলেই হে আচল মেল ; সেই হে, কথাতে কয় বোলে, জুইশালত-গঢ়িলে হে কমাৰশালত গঢ়িব পাৰি।

দৰ্জ্জী-দোকানত কাপোৰ সিয়াবলৈ বা আন কিবাকিবি লামলাকটু বস্তু, নাইবা গেলামাল কিনিবলৈ অহা মানুহে ক'ত কি হৈছে, কোনে-কি-কৰিছে ইত্যাদি কথা কোৱাকুই কৰে। আবতুলে সেইবোৰ কথন-মথন তেতিয়া আওকণীয়া ভাও জুৰি শুনি থাকে। সেই চাম মানুহ উঠি গলেই পিছৰ চামৰ আগত, শুনিযোৱা কথাবোৰকে নিজ-কাণে শুনা যেনকৈ ক'ব। বস্তু কিনাবোৰেও আকৌ তাতে অলপ ৰহন সানিব ! এইদৰেই, সকলো কথা ৰৌজাল-বৌজাল হয়।

ম'ৰাবজাৰ মৌজাত আবতুলেই প্ৰথম খিলাফটৰ চেক্ৰেটৰী। খিলাফটৰ কামত তেওঁ কেতিয়াও বাহিৰলৈ ওলোৱা নাছিল। কিন্তু, জুম্মা বাৰৰ দিনা অৰ্থাৎ শুকুৰবাৰে ম'ৰাবজাৰৰ খেবেৰেছোৱা মছিদ্ ঘৰটোত নমাজ পঢ়ি অঁতাই তেওঁৰ মুখেই সকলোৱে খিলাফটৰ বা-বাতৰি শুনিছিল। অৱশ্যে, বাতৰি-কাকতৰ বাতৰি পঢ়ি দেশৰ পৰিস্থিতি বুজাই দিয়াত আবতুল দৰ্জ্জীৰ গাটোৰে মইও ছাঁ হৈ আছিলোঁ। সেইবাবেই আবতুলক পাহৰিব নোৱাৰোঁ।

অসহযোগ আন্দোলন মাৰ যোৱাৰ লগে-লগে আবতুলে ভঁড়ালী-বৰুৱা পুখুৰীপাৰৰপৰা দোকানখন তুলি নি দেওৰজা মৈদামৰ ওচৰত

নিজা ঘৰত বহুৱালেগৈ। তাতো তেওঁ কংগ্ৰেছ-ভলণ্টিয়াৰক শুশ্ৰূষা কৰি বৰ ৰং পাইছিল। কেবাটিও উদ্যোগী কৰ্ম্মী পুতেকৰ হাতত সংসাৰৰ বোজা গতাই দি, বুঢ়া হৈয়ে চেখ আবত্নলে ভৱসংসাৰৰপৰা বিদায় লয়।

ধৰ্ম্মপৰায়ণ ব্ৰাহ্মণক, সেই কালত হিন্দুসমাজে যেনেকৈ সম্মান কৰিছিল, ইছ্লাম ধৰ্ম্মত ইমান্ ৰাখোঁতা চেখ আবত্নলেও মোক তেনেকৈ আদৰ-আশ্বাস কৰিছিল। তেওঁৰ ঘৰলৈ গলে, চকী এখনতে গডলা বা তলিছা এখন পাৰি দিব আৰু ঘৈণীয়েকে বৰ মেলাহি বটা এটাত তামোল-পাণ এবটা আগবঢ়াই দিব। আনবিলাক তিৰুতাৰ দৰে আবত্নলৰ ভাৰ্য্যা গৰাকীয়েও মুগাৰ ৰিহা-মেখেলা পিন্ধি গাত খনিয়া কাঁপোৰ মেৰাই লৈছিল—উকা বা ৰংচঙীয়া একো এবিধৰ শাৰীয়েই আবত্নলৰ ঘৰত ঠাই পোৱা নাছিল।

সেই গাৱঁতে চেখ ইৰাণ আলি নামে এজন পুৰণি দোকানী আছিল। তেওঁৰ ঘৈণীয়েক আছিল তুজনী। বৰ-জনীয়ে বৰ মিহিকৈ মুগা সূতা কাটিব আৰু পানী নসৰকাকৈ তাৰে কাপোৰ ব'ব পাৰিছিল আৰু তেওঁ মুগাৰ ৰিহা-মেখেলা বৈ, বেচি, অসমীয়া নিজা খাদৰ-ৰূপে গাৱঁে-ভূঞে প্ৰচাৰ কৰিছিল। মই "বামুণ" হৈ "গৰীয়া" আবত্নলৰ ঘৰৰ ভিতৰত বহি বিয়নী-মেল মাৰি কথা পতাটোৰেই আছিল জনদিয়েক ৰক্ষণশীল মুখিয়ালৰ মোক সমালোচনাৰে আক্ৰমণ কৰা ঘাই চেকনী। সেই সমালোচনাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া এইটোৱেই হল যে তেতিয়াৰপৰাই অসমীয়া মানুহৰ ভিতৰত থকা হিন্দু-মুছলমানৰ ফাটটো নো ক'ত, কেতিয়া, কেনেকৈ ওলাবলৈ পালে, তাৰ সন্দেদ বা উঁহ বিচাৰিবলৈ উদগনি পালোঁ। গতিকে, সমাজ-সেৱাত এফালে মই যেনেকৈ বাধা পাইছিলোঁ আনফালে তেনেকৈ সেই বাধায়েই মোক তুগুণ উৎসাহিত কৰিছিল।

ছেখ বাপজান আলি

এদিন আবদুলে-ময়ে গৈছোঁ—ম'ৰাবজাৰ-মছিদৰপৰা উজাই চেউনি-আলিয়েদি চামগুৰি চাৰিআলিৰ ফালে, এনেতে, ম'ৰাপুখুৰীৰ ওচৰতে, আলিটোৰ দক্ষিণে মানুহ এজনে জাত লগাই গীত এটি গাই থকা শুনিলোঁ। অলপ থমকি বৈ সুধিলোঁ, "সেয়া কি নাম গাইছে ?" এজনে ক'লে, "আজান ফকিৰৰ জিকিৰ।" যাৰ ঘৰত জিকিৰ গাইছিল, তেওঁ এজন ইশ্লাম ধৰ্ম্মত 'ইমান্' থকা অকৃত্ৰিম অসমীয়া মুছলমান। নাম বাপজান আলি। তেঁওঁ বহুত দিন শিৱসাগৰৰ গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন ছাহাবৰ লগত থাকি ঠিকা-কাম কৰিছিল। এইজন মানুহৰ জাতীয় অসমীয়া-প্ৰেমটো দেখি আচৰিত মানিছিলোঁ। তেঁওঁ হেনো জীৱনত পায়জামা পিন্ধি নেপালে ! লুঙ্গী যে স্বপ্নৰ অগোচৰ ! সেইবোৰ বস্তুক তেওঁৰ দিনত অনা অসমীয়া বা বঙালৰ বস্তু বুলি ঘিণ কৰা হৈছিল। বঙালী দেৱান-মৌলৱী আহিবৰপৰা হে বোলে ম'ৰাবজাৰত আচকন্, পায়জামা আৰু ফেজটুপী ওলাবলৈ ধৰিলে।

তেওঁৰ মুখতেই আজান ফকীৰৰ কথা পোনেই শুনো। জিকিৰ গীতবিলাক অসমীয়া সাহিত্যৰ এপদ জাতীয় অলঙ্কাৰ। গীত শুনি, মই-আৰু চাৰিআলিলৈ যাবলৈ নহল। তাতে বহি, সেই "দুৰন্ত" অসমীয়া-প্ৰেমিক বাপজান আলিৰ হতুৱাই এই গীতটোৰ কেইফাঁকিমান লেখোৱাই ললোঁ। গীতটো খণ্ডাছিগা। তথাপি, কেতিয়াবাকৈ সম্পূৰ্ণ কৰিব পৰা হব বুলি গীত কেফাঁকি মোৰ "টোকোৰা বাহৰ" বহীত টুকি থলোঁ। (সেই সময়ত, ভাল কথা পালে টুকি থবলৈ ন'টবুক এটি লৈছিলোঁ তাৰে নাম দিছিলোঁ "টোকোৰা বাহ)। চাৰি আলি, বলিয়াঘাট, জেঙ্গৰ্নাকটীয়া, কোঞ্চৰপুৰ—এইবোৰ ঠাইত পতা কংগ্ৰেছ-খিলাফটৰ সভাত সেই গীত পঢ়ি শুনাই ইশ্লামপ্ৰাণ ৰাইজৰ মন ৰাজনৈতিক ঢাললৈ বগৰাই আনিছিলোঁ। কোঞ্চৰপুৰৰ ৺ব্ৰাহি ৰাম বৈৰাগী ডাঙৰীয়াই সেই জিকিৰৰ কথা উল্লেখ কৰি এখন সভাত

মন্তব্য কৰিছিল "জিকিৰ শুনিলে, হিন্দু-মুছলমান দুটা বুলি কবই নোৱাৰি।"

মই টুকি থোৱা ভাগেই গীত কিফাঁকি ইয়াত তুলি দিলোঁ। ঃ—

"আজানে উজালে, নবী ভটীয়ালে
সম্বাগুৰিত পাতিলে মঠ,
ছকুৰি ফকীৰে লয় গুৰুৰ নাম
মাদুৰি বনৰে কঠ।
ওজা হৈ মেলিলে বহৰী শেনকে
আকাশৰ' কুৰুৱা ধৰে
আকাশৰ কুৰুৱা মৎস্যক ধৰি খালে
অমৃত সাগৰৰ মাজে।
অমৃত সাগৰত পদুমফুল ফুলিছে
ভোমোৰাই চুহিলে ৰস
ফুল চুমি ভোমোৰা ঐৰাৱত কৰিলে
পালেগৈ পছিমৰ ৰাজ।
পছিমৰ ৰাজৰৰ মাণিকৰ দোকানী
মূলেদি বেহাওঁতা নাই
দোকানীক চিনিবা পোহাৰীক চিনিবা
চিনিবা আবৰৰ বাট
বাছেকিৰনীয়া মানিকক বেহাবা
সাৰিবা সংসাৰৰ হাট।
দ-কৈ পুখুৰী আদমে খনালে
সৰিয়হ নগ'লে তল
গুৰুকৈ গোসাঞে সাধু মহাজনে
খাই গল পুখুৰীৰ জল।
কলিমা-কলিমা এঁটি কলিমা
চৰাই হৈ ফুৰিছে উৰি
সত্য গুৰুৱে কৰলৈ ধৰিলে
কলিমা জিকিৰৰ গুৰি।

আইনো আয়ে বুলি মই পুতে মাতিলোঁ।
আইনো বুলিলে পুত
শাহুৰ মোকামত উকমি লাগিলে
ছিগিল কামনাৰ সূত।"

"জহাই, জপৰা, লঠাই, কপাই
এই তিনি চাৰি গৰীয়াৰ খোদাই।"

বাপজান আলি হেনো সেই জহাইৰে সন্ততি।

ৰহমৎ ৰৰা

পীৰাকটাৰ জেহনুৰ মৰীয়াই মোক ভালেমান ফাৰ্চীৰ কলেমা বা শ্লোক শিকাইছিল। তাৰে এটা, প্ৰায়েই, দহজনমান ইশ্লাম ধৰ্ম্মাৱলম্বী লোক গোট খালেই পঢ়ি শুনাওঁ। তেওঁবিলাকৰ মুখৰপৰা আৰু কিছুমান নীতিশ্লোক শুনিছিলোঁ। সেইবোৰ শ্লোক সুবুলি ব'বাগী কবিতা বুলিলে হে শুৱাব। শুনামতে, তাৰে এটা কবিতা আছিল:—

"কোদেৰা কোদৰৎ তু দাৰী, হৰ চে খাহী আঁ কুনী,
মোদ্দামা জান্ তু বখ্ছী জেন্দাৱা ৰেজা কুনী
গাহ গা দাৰা মুলক বখছী গাহ গাদাবা চু গাদা
আজ বৰায়ে নিমনানে দৰবদৰ হুঁম বা কুনী।

ইয়াৰ অৰ্থটো এইদৰে বুজাইছিল:—"হে ক্ষমতাবান্! তোমাৰ অসীম ক্ষমতা; তুমি যিহকে ইচ্ছা কৰা, তাকে কৰিব পাৰা; পথৰ ভিক্ষাৰীক ৰজা আৰু ৰজাক ভিক্ষাৰী কৰিব পাৰা। ৰজাৰ যেতিয়া তেনে অৱস্থা হয়, ৰজায়ো তেতিয়া দুৱাৰে-দুৱাৰে ৰুটী মাগিব লগীয়া হয়। হাফিজ নে চাদী কোনোবা এজন কবিয়ে বোলে এই গীতি কবিতাটি ৰচনা কৰিছিল। গীতটো গোৱালে বা গালে প্ৰকৃত ইশ্লাম ধৰ্ম্মীসকলে কাণসৰালি মাৰি শুনি থাকে। ব্যাখ্যা কৰোঁতে কওঁ—ধৰ্ম্মত মতি নহলে, ৰজা-পাটশ্যাহো বাটৰ মগনিয়াৰ হয়। পৰমেশ্বৰক মানি কাম কৰিলে বাটৰ ভিকহুও ৰজা-পাটশ্যাহ হব পাৰে। মুঠকথা, আমি অনীতি-

অনিয়ম কৰা দেখিলে, আমাক দণ্ড দিব পৰা সকলোৰে এজন বিচাৰক আছে। তেওঁৰ আদেশ বা ইঙ্গিতত চলাটোৱেই আমাৰ প্ৰধান কৰ্ত্তব্য। তেওঁৰ ওচৰত হিন্দু-মুছলমান, বামুণ-শূদিৰ—এইবোৰৰ বাছবিচাৰ নাই। আমাৰ ভিতৰত কেতিয়াবা-কেতিয়াবা সঙ্কীৰ্ণ মনোভাব একোটা উক দিয়ে। সেইবোৰৰ মলি গুচাব লাগিব। গুচাই, পৰম পবিত্ৰ হৈ নায়কৰ ওচৰ চাপিব লাগিব। তাকে কৰিবলৈ মহাত্মা গান্ধীয়ে উলিয়াই দিয়া অসহযোগৰ সাঁকোডালেদি বগাই যাব লাগিব। বলিয়াঘাট আৰু ম'ৰাবজাৰৰ মছিদ-ঘৰত বহি এই গীতি কবিতাৰ অৰ্থ বুজাই এই দৰেই স্বাধীনতাৰ মৰ্ম্ম বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিছিলোঁ। কিন্তু, স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰোঁ যে সেই সময়ত আমাৰ বক্তৃতাই মছিদ্‌যাত্ৰীৰ কোনো এজনৰ অন্তৰতো স্বাধীনতাৰ জুইকুৰা উমাই-উমাই জলিব পৰা কৰিব নোৱাৰিলে। অৱশ্যে, শলগা আৰু উচটোৱাত বহুত সমজুৱাই আমাক ছেৰ পেলাইছিল। আমগুৰিহাটলৈ যোৱা বাটতে নগা-আলিৰ ওপৰতে ম'ৰাবজাৰৰ মছিদটো। সেই মছিদৰ কথাকে বলিয়াঘাটৰ বেঙেনাবেপাৰী-বিলাকে নাজিৰা-ৰাজমাই-আমগুৰি হাটলৈ অহাযোৱা কৰোঁতে কোৱা-মেলা কৰি যোৱাত আন্দোলনটোৱে একপ্ৰকাৰ গৌণ সহায় পাইছিল।

\+ + +

[৭]

অসহযোগৰ শেষ সভা

ডিম্বেশ্বৰ শৰ্ম্মা ৰাজগুৰু

এই দৰে হোজা-পণ্ডিত, চহকী-দুখীয়া, সন্ত-সাধু, ধূৰ্ত্ত-হৰ্দ্দ সকলোৰে আশীৰ্ব্বাদ-সহযোগ শিৰত লৈ আমি য'তে-ত'তে নিৰ্ব্বিবাদে অসহযোগৰ সভাসমিতি পাতিব পৰা হলোঁহঁক। আমাৰ পাছত আমগুৰি-থানাৰ পুলিছ লাগিয়েই থাকে ; অহুকাণে-পহুকাণে শুনিয়েই আমাৰ ফুৰাচকা, কোৱা-মেলা-সম্পৰ্কে পুলিছে মহকুমাধিপতিক সম্ভেদ দিয়ে। তেওঁবিলাকে চালনীৰে চালি, কূলাৰে জাৰি পঠিওৱাৰ পাছতো যদি দুটি-এটি খঁৰচীয়া খবৰ থাকি যায়, তাকো বিতংকৈ লেখি পঠিয়ায় স্থানীয় মৌজাদাৰে। ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ মৌজাদাৰ আছিল ৺মুক্তানাথ গোহাঁই ডাঙৰীয়া আৰু তেখেতৰ মহৰী বা কাকতীয়াৰ আছিল নীলনাথ শৰ্ম্মা ৰাজগুৰু। গোহাঁইদেৱে সেই ৰিপৰ্ট দিয়া অপ্ৰিয় কামটো নিজে নকৰি মহৰী নীল শৰ্ম্মাৰ হতুৱাই কৰোৱাইছিল। (তেওঁৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে কাম কৰিব লগীয়া হোৱাত ৰাজগুৰুৱে পাছত মহৰী কামকে ইস্তফা দিলে।) মহৰীৰ আপোন-ভতিজাক ডিম্বেশ্বৰে গাৱেঁ-গাৱেঁ দিনে-নিশাই গান্ধীৰ নাম চিঞৰি ফুৰে। সেই বাবে বৰদেউতাকে ভতিজাকক চকু পাৰিয়েই দেখিব নোৱাৰে। ডিম্বেশ্বৰে শত্ৰুমিত্ৰ সকলোৰে মাজত পিটপিটাই-পিটপিটাই অসহযোগৰ বৰতি মেলি ফুৰে আৰু সপ্তাহত এদিনকৈ চমাৰগাওঁ-ইস্কুলৰ ওচৰৰ ন-পুখুৰীপাৰতে ভলন্টিয়াৰবিলাকক চাপ খুৱায়। তাতে, কোনে কোন গাৱঁত কি কাম কৰিলে, কিমান কানীয়াৰ কানি-টেমা অনা হল, কিমানৰ ঘৰত্ সূতা কাটিবলৈ লোৱা হৈছে, কোন-কোন চৰ্কাৰৰ ফলীয়া আৰু কোন-কোন কংগ্ৰেছৰ ফলীয়া—ইত্যাদি খবৰৰ সবিশেষ বিৱৰণ লৈ, পিছৰ খাপত কি উপায় কৰা হব তাৰ মীমাংসা কৰে।

মৌজাদাৰৰ টেকেলা বৰকৈ আমাৰ পাছ-লোৱা দেখি ডিম্বেশ্বৰে উচ্চস্বৰে সিহঁতক গুৱালগালি পাৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ মাতটো আছিল টিংটিঙীয়া ; কথা কবলৈ চালে কাৰো মুখলৈ নেচায়—তেনেই কাতিমহীয়া কলাখাৰ—কংগ্ৰেছনমনা আৰু কংগ্ৰেছৰ কামত বিঘিনি ঘটোৱাবোৰক চোকা কথা কৈ কুকুৰে-কাঁইট-নোখোৱা কৰে। ডেকা মানুহ, তাতে বামুণৰ লৰা, খংটো সদায় টিকনিৰ আগতে থাকে। কোনোবাই টান কথা এষাৰ কলেই, তেওঁ দুষাৰ টান কথাৰে চুঙা-চাই-সোপা এটা দি হে এৰিব। ১৮৩৩ শকৰ মাঘ-বিহু। গাৱেঁ-গাৱেঁ খোলা চিকণাই ভোজ-ভাত খাবলৈ মানুহে কাববাৰ কৰিছে ; বিহু-দিনা মে-জি পুৰিবলৈ কাঠ-বাঁহ ফলাই ফালিছে, থাক পতাই থাক পাতিছে। ডেকাডুমা গোটখোৱাৰ ছেদভেদ নাই। ডিম্বেশ্বৰে প্ৰত্যেকখন মে-জি-তলালৈকে গৈ ৰাইজক বধশপত দি কৈ আহিলগৈ বোলে, "এইবেলি কোনেও খাজনা নিদিবাহঁক।" ন-পুখুৰীত হোৱা মিটিঙতো ডিম্বেশ্বৰে সেইদৰে সকলোকে শুনালে, "ৰাইজ, এইবাৰ কোনেও খাজনা নিদিব।"

"সেৱকে যদি কৰে অপকাৰ, স্বামীক পাৰে অপযশে তাৰ।" এবাৰ্ত্তাটোৱে খালে টোপ, নেঘেৰীৰ গাত লাগিল খোপ। ডিম্বেশ্বৰে হাক দিলে খাজনা নিদিবা বুলি আৰু জগৰ লাগিল মোৰ গাত। অৱশ্যে, আমাৰ কাৰ্য্যসূচীত খাজনা বন্ধকৰা-আন্দোলন চলোৱাৰ কথা আছিল, কিন্তু তেতিয়া নহয়। কংগ্ৰেছ-কৰ্ত্তৃপক্ষৰ নিৰ্দ্দেশ পাবলৈ বাট চাই আছিলোঁ। ডিম্বেশ্বৰে আবেগ-উত্তেজনা দমাব নোৱাৰি, আগবতৰতে আমাৰ গুপ্ত অভিসন্ধিটোৰ ভেদ ছাণ্ডি দিলে আৰু সিপিনে চৰ্কাৰৰ চাউল-খোৱাসকলে আমাৰ আন্দোলনটোৰ আয়ুস চমু চপাই আনিবলৈ বঢ়িয়া চল পালে। মৌজাদাৰৰ বিপৰ্টত উঠিলগৈ, "বেণু শৰ্ম্মাই গাৱেঁ-গাৱেঁ সভা পাতি, ঘৰে-ঘৰে গৈ ৰায়তক খাজনা নিদিবলৈ হাক দি ফুৰিছে। অলপতে, ন পুখুৰীপাৰৰ ৰাজহুৱা সভাত তেওঁ প্ৰকাশ্যে সেই বিদ্ৰোহী কথা ঘোষণা কৰিছে। মধুৰাম কোঁৱৰ আদি সাক্ষী আছে। বেণু শৰ্ম্মাৰ কথা মতেই ৰাইজ চলে। তেওঁ

এনেকৈ হাক দি ফুৰিলে আমি খাজনা তুলিব নোৱাৰোঁ।" এই ৰিপর্ট পঠিওৱা গম পাই আমিও বুজিলোঁ—আমাৰ আৰু সবহ দিন নাই, ছৰ্কাৰৰ বগাঘৰ "শ্ৰীক্ষেত্ৰলৈ" যাবৰ সময় পালেহি।

গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ উৰুকাত

মৌজাদাৰী ৰিপৰ্টৰ প্ৰতিক্ৰিয়া

"এনেও কাণী, তেনেও কাণী
ভালকৈ দিওঁ শাকত পানী"

বুলি, মৌজাদাৰী ৰিপৰ্ট যাববপৰা আমি ঘৰে-ঘৰে, আন কি, তুখনমান সভাতো, 'খাজনা নিদিবা' বুলি কৈ ফুৰিবলৈ ধৰিলোঁ। ডিম্বেশ্বৰে যে ওৰবাটে চিঞৰিয়েই ফুৰিছিল "খাজনা নিদিবাহঁক ঔ, ৰাইজ খাজনা নিদিবা।" শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতীৰদ্বাৰাই পৰিচালিত জৰাবাৰী কংগ্ৰেছৈসেতে আমাৰ লিষ্টিত ২৫০ জন ভলণ্টিয়াৰ আছিল। ১০ জন, ১০ জনকৈ একোটা গোট কৰি, গোটটোৰেপতি কামৰ ভাগ আৰু গাৱঁৰ ভাগ বঁটাই দিলোঁ।

অফিছত থকা গোটটোৱে শিৱসাগৰ-কংগ্ৰেছবপৰা প্ৰকাশিত "স্বদেশখন" পঢ়ি শুনাই বিলাই দিয়ে আৰু পুলিছে দৌৰাত্ম্য বা অত-পালি কৰিলে নীৰৱে সহ্য কৰি থাকিবলৈ বুজনি দিয়ে। ঘৰে-ঘৰে কপাহৰ খেতি কৰি, তাৰ কপাহেৰেই সূটা কাটি লবলৈ ডঢ়াই-ডঢ়াই কয়। খাজনা দিব নোৱাৰিলে বা নিদিলে কাৰোবাৰ যদি মাটি-বাৰী ল'লাম হয় তাকো ডাকিবলৈ হাক দিয়ে। গৰখীয়াশালি, ম'হখুটি, মুগা-চোং, জলয়া-পলয়াৰ জুম, গৌৰীসাগৰ-আমগুৰি দীকছৌ-হাট—এইবোৰত ভাগে-ভাগে ভলণ্টিয়াৰ সোমাই খাজনা-নিদিয়া-আন্দোলন চলাবলৈ ধৰিলে। দিন-ৰাতি খতি-খণ নোহোৱাকৈ এইবোৰ গাৱঁত নামঘৰে-নামঘৰে সভা বহিবলৈ ধৰিলে—নামদাং-কৈৱৰ্ত্তগাওঁ, কুমাৰগাওঁ, বেজগাওঁ, পেপেলা-

ডুবি, সোণতলীছিগা, ন-খনা, শিঙ্গীবিল, নাম্‌তিয়াল, দুৰবা-কাকতী, ন পাম খনিকৰ খামোন-বাৰুৰতি, খামোন-লাকৃলেঙ্গীয়া, পুৰণিমেলীয়া. মাজুমেলীয়া, ঢেঁকীয়াল-চাওডাং, জৰাবাৰী, ম’ৰাপুখুৰী, ভূঞাগাওঁ, জেহেঙ্গীয়া, মানতনীয়া, গধূলি-বজাৰ-হাতীমূৰীয়া, ৰতনপুৰীয়া, টেপৰ, তেলীয়াল, ম’হছাল, চেতীয়া, চাৰিঙ্গীয়া, গড়কাষৰীয়া, লেবাক, চলিহা, চাৰিঙ্গীয়া কাটনী, আৰু অগ্নিবৰ খনিকৰ। এমাহৰ আগত, যিবিলাকে গান্ধী-কংগ্রেছ-অসহযোগ, ইয়াৰ—যেই সেই এটাৰ বিৰুদ্ধেও আখটি-জুৰিছিল, সেইবিলাকো এতিয়া ৰাইজৰ লগত চকুমুদি থকা হল। আন্দোলনৰ বা-মাৰলীয়ে সকলোৰে মন স্বৰাজৰ ফালে উৰুৱাই নিবলৈ ধৰিলে। দুৰ্গানন্দৰ গাত যিটো কামৰ ভাৰ পৰিছিল, সেইটো ৰজাদিনীয়া ‘মজিন্দাৰ’ বিষয়ৰ লগত হে খাপ খাইছিল। সেৰকদলৰ কোনে ক’ত কি কাম কৰিলে, কোন সেৰকক কোন গাৰঁত দিব লাগিব ইত্যাদি কামৰ ‘ডায়েৰী’ ৰখা আৰু নিৰ্দ্দেশ দিয়া ‘বিষয়খন খাইছিল’ দুৰ্গানন্দ কাকতীয়ে।

মোক গ্ৰেপ্তাৰ কৰা ৰাতৰিটো ঘুনুক-ঘানাককৈ ওলালতে, মুক্তানাথ গোহাঁই মৌজাদাৰ ডাঙৰীয়াৰ আফিছ ঘৰৰ সমুখতে চাৰিঙ্গীয়া পথাৰত, শ্ৰীযুত পীতাম্বৰ হাজৰাকাৰ ঘৰৰ পাছফালে, বৰ ডাঙৰ সভা বহিল। নগাআলিৰপৰা দুই ফাৰ্লংমান পছিমলৈকে চাৰিউপিনে মানুহৰ মূৰে ঠাহ খাই আছিল। ৰাইজৰপৰা বিদায় লওঁতে, শত্ৰুৱে যেন আমাৰ ৰবঘৰ ভেদ কৰিব নোৱাৰে তাৰ নিমিত্তে সভাস্থ ৰাইজক সতৰ্ক হৈ থাকিবলৈ ক’লোঁ। আমাৰ মাৰ ভাঙিবলৈ আমাৰ ভিতৰত থকা বিভীষণেই বহুত চেষ্টা কৰিব। সেইবোৰ মানুহক যেন একোটা একোটা চিন দি থয়। কংগ্রেছত নেলাগে, বা, লাগিব নোৱাৰে, দেখিবলৈ ভাল। কিন্তু আমাৰ লগতে থাকি যি বিশ্বাসঘাতী হৈ বুকুত কামোৰ মাৰে, তাক যেন ৰাইজে কেতিয়াও ক্ষমা নকৰে। বক্তৃতা অলপ দীঘল হৈছিল—তথাপি সকলোৱে নিটাল মাৰি শুনি আছিল।* মোৰ ঠাইত শ্ৰীযুত লোকনাথ কাকতী মেনেজৰ ডাঙৰীয়াক

চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ চেক্ৰেটৰী মনোনীত কৰা হল। আৰু, তেতিয়াই তেখেতৰ ডিঙিত ফুলৰ মালা এধাৰি পিন্ধাই ৰাইজে সেই মনোনয়ন সমৰ্থন কৰিলে।

শ্ৰীযুত লোকনাথ কাকতী

ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ মৌজাদাৰৰ কৰ্ম্মচাৰী, কাকতীগাওঁ-পঞ্চায়তৰ সভ্য এজন, আমগুৰি পুলিছ আৰু আমগুৰি চাহবাগিছাৰ প্ৰধান মেনেজৰ কৰ্ণেল চি. চিম্প্‌কিন্‌ছ ছাহাবে আমাৰ প্ৰচাৰ কাৰ্য্য আৰু সঙ্ঘৰদ্ধতাত পাৰেমানে বিধি পথালি দিছিল।*

* ছাহাবৰ দৃষ্টি আছিল আইনভঙ্গ-মনোভাৱপৰা মানুহৰ মন বিৰত কৰা আৰু ইবিলাকৰ আছিল পেটৰ দায়ত পৰি ছৰ্কাৰী আদেশ পালন কৰা। চিম্পকিন্‌ছে কংগ্ৰেছৰ কাৰ্য্যত মহৰী-কেৰেণী লগাই বাধা দিছিল যদিও, দুখীয়া অসমীয়া লৰা কেবাটাকো পঢ়ুৱাই ডাঙৰ মানুহ কৰিছিল। আমগুৰি চাহ কোম্পানীটো প্ৰতিষ্ঠা কৰে চাৰ্‌ জেম্‌চ্ বকিংহামে। অসমীয়া ভাষা আৰু মানুহৰ প্ৰতি তেওঁৰ বিশেষ অনুৰাগ আছিল। তেওঁৰে উত্তৰাধিকাৰী চিম্পকিন্‌ছেও সেই ঐতিহ্য ৰক্ষা কৰি, গান্ধীবাদী মোকো পুৰণি পুথি খনদিয়েক সংগ্ৰহ কৰি দিছিল। এইবিলাক দিহা বুধি দিয়াৰ গুৰিতে আছিল ৺ভোলানাথ গোহাঁই বৰকেৰেণী ডাঙৰীয়া।

আমগুৰিত বিৰাট-সভা

১৯২২ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী বৃহস্পতিবাৰে আমগুৰি-থানাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত কৰ্ম্মচাৰীজনে বগা ঘোঁৰা এটাৰ ওপৰত উঠি, চিপাহী দুটামানেৰে, মোক চাৰিঙৰ ঘৰতে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিবলৈ আহে। গ্ৰেপ্তাৰৰ সঠিক বাতৰি শুনি, কেউফালৰপৰা অফলা ভাগি মানুহ আহি আমাৰ গাওঁ পালেহি। ৰাইজৰ মন খঙে-বিষে ইমান জৰ্জ্জৰিত হৈ আছিল যে চাৰিঙ্গীয়া গাৱঁৰ মইনা কলিতা হাজৰীকাই আৰোহীয়েসৈতে সেই বগা ঘোঁৰাটো মৰিয়াই-খটিয়াই, গতিয়াই ভুকুৱাই নি নগাআলিৰ খাৰৈত পেলাই দিছিলগৈ। চিংফৌ খহুৱাৰ দুৱাৰ মুখতেই এইখন নিৰস্ত্ৰ যুদ্ধ লাগিছিল। খঙৰ ভমকত, ৰাইজে ডাৰোগা-চিপাহী মাৰি গুৰি কৰিবলৈ ওলাইছিল। মানুহৰ ভিৰ আৰু তমোময় মূৰ্ত্তি দেখি, ভয়তে মোক ধৰি নিনি চক্ৰান্ত কৰি পুলিছে জামিনত এৰি যাবলৈ ঠিক কৰিলে। জামিন হবলৈ কোনো নোলালত, জামিনৰ নামটো কৰি জামিন-নামাত খিলাফটৰ চেক্ৰেটৰী ছেখ আবদুলৰ চহীটো ললে আৰু মোক ৩০ জানুৱাৰীৰ দিনা শিৱসাগৰ কাছাৰীত হাজিৰ হবলৈ কৈ গল।

২৭ জানুৱাৰী, শুকুৰবাৰৰ দিনা, আমগুৰি-থানাৰ ওচৰতে ৺কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা ৺শ্ৰীনাথ কাকতী, শ্ৰীযুত মুকুতা বৰুৱা (বাহাদুৰ), সোণটি ভূঞা, শ্ৰীযুত দুৰ্গানাথ ফুকনকে প্ৰমুখ্য কৰি সেই অঞ্চলৰ সকলো মুখিয়াল লোক গোট খাই দুদিনীয়াকৈ বৰ ভাৱনা এটি পাতিছিল। ভাৱনাটোৰ নাম আছিল "ৰাৱণ-বধ"। স্বেচ্ছাসেৱকসমূহৰ প্ৰবল প্ৰভাৱত সেই ভাৱনাৰ ৰভাতলখন একপ্ৰকাৰ কংগ্ৰেছ-মণ্ডপতে পৰিণত হৈছিল।

ভাৱনা চাবলৈ টীয়ক, বামুণৰ পুখুৰী, তামূলীছিগা, খনামুখ, নবা-গাওঁ, নামতি, দেওপানী, ভঁৰলুৱা, অইন কি, দেওঘৰৰপৰাও মানুহ আহিছিল। চাৰিঙত চাৰিং-ফৌজৰ গান্ধী-জয়ে যেনেকৈ আকাশ-পাতাল খলক লগাইছিল, শ্ৰীযুত ৰামেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ নেতৃত্বত গঠিত হোৱা

বামুণ-পুখুৰীৰ সেৰকসকলৰ কোলাহলতো সেই অঞ্চলটো তেনেকৈ তল-ওপৰ লাগি আছিল। ভট্টাচাৰ্য্যৰ তেতিয়া বিশেষ কৰ্ম্মক্ষেত্ৰ আছিল জ'াজী কোম্পানীৰ চাহ বাগিছাই আগুৰি থোৱা অসমীয়া গাওঁ আৰু কুলীৰ বস্তী। তাতেই, য়ুৰূপীয় মেনেজৰবিলাকৰ লগত তেওঁৰ প্ৰায়েই সংঘৰ্ষ হৈছিল। মফট্ নামৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট এজনেৰে কথমপি হে হতাহতি নোহোৱাকৈ দিন কেইটা পাৰ হৈ গল।

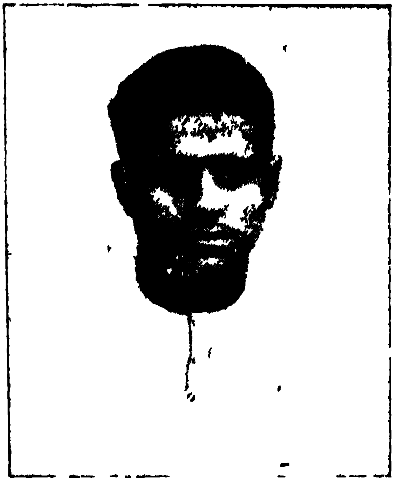

শ্ৰীৰামেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য

সেইদিনা আমগুৰিত মহা-মহোৎসৱ। সন্ধিয়া লগাৰেপৰা জুমে-জুমে ভাওচোৱা মানুহ আৰু ভলন্টিয়াৰৰ সমাগম—যেন চক্ৰধ্বজ সিংহই বঙাল মাৰিবলৈ যোৱা অসমীয়া ৰণুৱাৰ দলদোপ-হেন্দোলদোপৰ হে পুনৰ অভিনয় হৈছে! মানুহৰ নিদানে বিৰ দিও বাট পাবলৈ নাই। গান্ধী-মহাত্মা, মহম্মদ আলি-ছৌকৎ আলিৰ জয়ধ্বনিয়ে যেন তলৰ মাটি ওপৰ কৰিছে। সোমবৰ কাপ্টান আছেই। তাৰ কাণ-তালমৰা-চিঞৰে ধমনিৰ তেজ শিৰত তুলিছে। চাৰিং-ফৌজৰ প্ৰত্যেকটো সেনাই একোটা-একোটা বৰ-সেনাপতি হৈ হে যেন ভাগ-ভাগ সমদলবিলাকক থেম কৰাইছে।

সোমবৰে উৎসাহ-উদ্দীপনাৰ যি ছুই মাৰি দিছিল, তাতেই দৰ্শক-সমূহৰ গাৰ নোম জিকাৰি উঠিছিল। মূঠৰ ওপৰতে, আমগুৰিৰ সেই 'বাৰণবধ' ভাৱনা চাই ৰাৱণৰূপী ইংৰাজৰ অধীনতা ধ্বংস কৰিবলৈ সকলোটি ফুৰুলি মাৰি ওলাইছিল।

চি-আই-ডি চাম্‌ছুল

গায়ন থোৱাৰ পিছতে সূত্ৰধাৰী ওলোৱাৰ কথা। কিন্তু, ৰাইজৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিবলৈ ভাৱৰীয়া সূত্ৰধাৰীৰ সলনি ওলাল কংগ্ৰেছ-সূত্ৰধাৰী। কংগ্ৰেছৰ বচন গাবলৈ ময়ে সেই সূত্ৰধাৰীৰ ভাও ললোঁ। উত্তেজিত সমজ্যাৰ মাজত কথা কৈ ময়ো দুগুণে অনুপ্ৰাণিত আৰু উত্তেজিত হৈছিলোঁ। "ভাৱনা-হৰিনামৰ ওপৰত কংগ্ৰেছ-টিপ্প" শুনি এজন হেনকৈ দৰ্শকেও কাহ এটি মৰা নাছিল। ভাৱনা-ৰভাৰ চুক এটাতে সকলোৰে চকুত ধূলি মাৰি, চি, আই, ডি (See I thee-মই তোমাক দেখিছোঁ) অৰ্থাৎ চোৰাং খবৰ লওঁতা চাম্‌ছুল হুচেইন বৰাই বাঘে চোপা লৈ থকা-দি টেপা খাই সোমাই আছিল।

চাম্‌ছুল শিৱসাগৰ-কাছাৰীৰ হেডক্লাৰ্ক, গনিঙৰ প্ৰিয়পাত্ৰ মৌলৱী গুল্‌জাৰ আলিৰ ভায়েক আৰু হাইস্কুলত মোৰেসৈতে একে শ্ৰেণীতে পঢ়া লগৰীয়া। মোতকৈ তেওঁ ৭ বছৰমানৰ "চিনিয়ৰ" অৰ্থাৎ আগতে নাম-লগোৱা; কিন্তু, সেই দিনত, ডিগ্ৰেদ্ কৰা অৰ্থাৎ প্ৰমোছন নেপালে তলৰ শ্ৰেণীলৈ নমাই দিয়াৰ নিয়ম থকাত, তেওঁ দুবাৰ তললৈ নামে আৰু মই ওপৰলৈ উঠি যাওঁ। এই দৰে, উঠা-নমা কৰি যেতিয়া তেওঁ মেট্ৰিকুলেছন পৰীক্ষা দিয়া শ্ৰেণী পালেগৈ, তেতিয়া তেওঁক মই লগ ধৰিলোঁগৈ। পৰীক্ষাত উঠিল নে নুঠিল মনত নাই। কিন্তু, হাইস্কুল এৰিয়েই তেওঁ পুলিছ বিভাগত সোমাল আৰু গনিং চাহাবৰ সোঁহাত স্বৰূপ হৈ নন্-ক'অপাৰেশ্যনত চি আই ডি ৰ কাম সম্পাদন কৰিবলৈ ললে।

মোৰ বচন বা বক্তৃতাৰ সামৰণি পৰিলতে, চাঁত কৰে চামছুল ওলাই

আহি এই বুলি কৈ, মোক সাৰট মাৰি ধৰিলেহি "ভাই, মই আৰু ইয়াত নেথাকোঁ। তই যিহকে কব, কৰ। এই দুই বজাৰ ৰেলতে শিৱসাগৰলৈ যাওঁগৈ। ইয়াত থাকিলে, তোৰ against-এ—বিৰুদ্ধে ৰিপর্ট দিব লাগিব।" মুখ-চাই-পৰশা, টেঙৰৰ শিৰোমণি চামছুলে সভা-সমিতিলৈ নোযোৱাকৈয়ে—কণাৰ ফৰ্ম্মুটি এডাল মাৰি পঠিয়ায়। মোৰ বক্তৃতাৰ বিষয়েও সেইদৰে আগুজৰ ফৰ্ম্মুটি এডাল মাৰি পঠিয়ালে। একেলগেপঢ়া ক্লাছ-ফ্ৰেণ্ড্ বুলি এইফেৰাকে সঙ্কেত দি গল বোলে তেওঁৰ ৰিপৰ্টে মোক একো অপকাৰ নকৰে। ভাঙি কবলৈ হলে, "অশ্বত্থামা হত ইতি গজ" আছিল তেওঁৰ ৰিপৰ্টটো। "আমগুৰি-ভাৰনাৰ দিনা বেণু শৰ্ম্মাই বক্তৃতা দিছিল সচা, কিন্তু, কি কৈছিল, নিজ-কাণে গোটেইখিনি কথা শুনিবলৈ নেপালোঁ। ৰেলৰ সময় হল, গুচি আহিলোঁ।"—এই দৰে কবলৈকে হেনো চামছুলে মনতে সাজি থৈছিল। অথচ, তেওঁ সঁচাই-মিছাই-এহালিছা লেখি পঠিযাইছিল। শিৱসাগৰ-জেলৰ ভিতৰত যিদিনা মোৰ বিচাৰ হয়, সেইদিনা চামছুল সাক্ষ্য দিবলৈকে নগল। চি. আই. ডি বুলিলে এতিয়াও মোৰ সহপাঠী বন্ধু চামছুলৰ টামটিঙালি কথাবোৰলৈ মনত পৰি অকলৈ-অকলৈয়ে হাহোঁ। এনেবিলাক 'মই দেখিছোঁ" কৰ্ম্মচাৰীৰ ৰিপৰ্টেই নন্-ক'অপাৰেশ্যনৰ দিনত, ভালেমান পানীঢলা মেকুৰী যেন মানুহকো থৰে-থৰে "ঘৰঘৰত" সুমুৱাই "দেশপ্ৰেমিকৰ" শাৰীত বহুৱাইছিল।

তাৰ পিছদিনাও ভাৰনা হল। চাৰিঙৰ পচলাত দাঁত ভাঙি আহি, তাৰ গালিশপনিৰ পোটক তুলিবলৈকে চিম্‌প্‌কিন্‌চেৰে গোট খাই সেই পুলিছ কৰ্ম্মচাৰীগৰাকী দ্বিতীয় দিনা ভাৰনা ঘৰত ওলালগৈ। পুলিছী দম্ভ-অহঙ্কাৰত মত্ত বিষয়াজনে, নিজে হিন্দু হৈয়ো ভাৰনাত পতা মূৰ্ত্তি-ভাগৱতৰ থাপনাখন গোৰ মাৰি পেলাই দিলে। গনিং চাহ্বাবক বৃটিছ সাম্ৰাজ্যবাদৰ কূটনৈতিক ধুৰন্ধৰ বুলি ইতিকিঙৰ ভাষাৰে গৰিহা দিয়া হৈছিল; তথাপি তেওঁ ধৰ্ম্মৰ গ্লানি কৰা বা ধৰ্ম্ম-উৎসৱত হাত দিয়া নাছিল। আমাৰ বিষয়াজনে পুলিছী বস্ত্ৰ-আভৰণৰ

ঠৈচাঁত তেওঁকো ছেৰ পেলাই, কুলাচলৰ কীৰ্ত্তি অক্ষুন্ন ৰাখিছিল। হিন্দু পুলিছ-কৰ্ম্মচাৰীজনৰ এই 'বীৰোচিত' কৰ্ম্মফেৰা মইসৰু মনোবৃত্তিৰ লগুৱালি প্ৰতিযোগিতাৰেই ফল নে, পদমৰ্য্যদাৰ অহঙ্কাৰৰেই ফল, আজি পৰ্য্যন্ত ঠিক কৰিব পৰা নহল। প্ৰভুৰ আজ্ঞা ভৃত্যই মনা উচিত, সেই বুলি অতিপাতকৈ নহয়। অতিমাত্ৰালৈ গলেই প্ৰভুৱে যে সন্তোষ নেপায়েই নে, ৰাইজেও গৰিহণা দিয়ে।

\+ + +

[৮]

বন্ধু-বান্ধৱৰ লগত পত্ৰালোচনা

ভগৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ চিঠি

অসহযোগ-আন্দোলনটো কেনেকৈ মহাৰাণী-ভক্ত অসমীয়া ৰাইজৰ মাজত সঞ্চালনি কৰিব পাৰোঁ, তাকে আলোচনা কৰি আঁতৰত থকা বিজ্ঞ বন্ধু-বান্ধসকললৈ এই সময়তে চিঠি-পত্ৰ লেখা-লেখি কৰিছিলোঁ। ভগৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱা তেতিয়া কলিকতাৰ স্কটিছ চাৰ্চ কলেজত চতুৰ্থ বাৰ্ষিক শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। তেওঁ কলেজ বৰ্জ্জন কৰাৰ বিৰোধী আছিল, কৈছিল, "পৰাধীন ছাত্ৰৰ ৰাজনীতি নাই। মহাত্মাৰ আদৰ্শ কেইজনে পালন কৰিব ? অজ্ঞতাই দেশাত্মবোধৰ প্ৰতিবন্ধক। অজ্ঞতা নুগুচিলে, প্ৰাণহীন স্বাধীনতা বিড়ম্বনা মাথোন।"

তেওঁ বিমলাকান্ত বৰুৱা আৰু মোলৈ নিয়মিতৰূপে 'সংশ্ৰৱ বৰ্জ্জন', আৰু আমাৰ সাহিত্য-সম্পৰ্কে নানান্ কথা লেখিছিল। ভগৱতীৰ স্বাধীন চিন্তাপ্ৰসূত ভাববিলাক বৰ গধুৰ আৰু দূৰদৰ্শিতাৰে পৰিপূৰ্ণ। তেওঁৰ চিঠিবিলাক পঢ়ি এনে হে লাগিছিল যেন ত্ৰিকালজ্ঞ ঋষিসকলৰ কোনোবা এজন জাতিস্মৰ হৈ হে অনুপ্ৰেৰণাৰ পঞ্চপ্ৰদীপ গছি আমাৰ অন্তৰত জলাই দিছে। "অজ্ঞতাৰে লাভ কৰা স্বৰাজ নিৰৰ্থক"—এই সত্যটোৰেই আছিল ভগৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ চিঠিবিলাকৰ গূঢ় মৰ্ম্ম। ভগৱতীৰ এইষাৰ কথাই আমাক নিত-ন পোহৰ দেখুৱাইছিল। বৰুৱা আৰু তেওঁৰ চিঠিৰ মুল্যাঙ্কন আন এঠাইত কৰা হৈছে। অসহযোগৰ কথা-প্ৰসঙ্গত লেখা দেখি, তাৰে দুখনমান হুবহু ইয়াত তুলি দিলোঁ মাত্ৰ। চিঠিকিখন পঢ়ি, পঢ়োঁতাসকলে ওপৰত উদ্ধৃকিৰা আমাৰ অভিমতটো, নিশ্চয়, পলশুৱা বুলি কব নোৱাৰিব, হবলা। "অজ্ঞতাৰে লাভ কৰা স্বৰাজ সঁচাকৈয়ে নিৰৰ্থক।"

৺ভগৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱা

জন্ম মে' ১৯০০ চন ; মৃত্যু ১৪ নৱেম্বৰ ১৯৩৩ চন

কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃঃ ১৪২

চিঠি

মোলৈ দিয়া—

(১)

ওঁ

মৰমৰ শৰ্মা,

সিদিনা তোমাৰ চিঠিখন পালোঁ। তোমাৰ চিঠি বিচাৰিছিলোঁও। তোমালোকৰপৰা চিঠি নেপালে, ভাল নেলাগে। কিন্তু কি কৰিবা, মুঠতে পত্ৰলেখা গোসানী মোৰ প্ৰতি বিমুখ। লৌকিকতা, তুমি কোৱাৰ দৰে চিঠিৰ উত্তৰ দি লৌকিকতা ৰক্ষা কৰা—এইবোৰ বিচৰা নাই। ঢেৰ হৈছে, লৌকিকতাৰ হেঁচাত পোত-যাওঁ—পোত-যাওঁ; এতিয়া মাথোন ত্ৰাহি-ত্ৰাহি কৰিব লাগিছোঁ। তুমি সিমানতো এই লৌকিকতা হে বিচাৰিছোঁ বুলি ভাবি বৰ নিষ্ঠুৰভাৱে ভুল কৰিছা।

কলিকতাৰ ব্যৱসায-বাণিজ্য চলিব পাৰে, চিনেমা-থিয়েটৰ চলিব, গৰু ম'হৰ গাৰী, ভাপ-গাৰী, বিজুলী-গাৰী আৰু অতি টানে মানুহেটনা ৰিক্স গাৰা চলিব পাৰে, মানুহৰ জীৱন জে নোৱাৰে। অসংখ্য অপৰিষ্কাৰ ৰেষ্টৰেণ্ট, হ'টেল আদি খানা ঘৰবোৰৰ লগত ইয়াৰ সভাসমিতি, বক্তৃতা, বাৰ্তৰিকাকত আদিয়ে আৰু একপ্ৰকাৰ পণ্ডিতীয়া আহাৰ জোগায সঁচা, কিন্তু মানুহে তাতোকৈ বেছি বিচাৰে; নহলে, মানুহ জীযে কেনেকৈ? তোমাক কথাৰ মাজতে কেতিয়াবা কোৱা মনত পৰে—কলিকতাৰ বাটোদি যাওঁতে মই মোৰ আত্মাক সাধুকথাৰ দেহলাউটোৰ দৰে ঘৰতে থৈ আহোঁ। আজি কবৰ মন গৈছে, মই কলিকতালৈ আহোঁতে লুইতৰ সিপাৰেই মোৰ দেহলাউটি থৈ আহিছোঁ। তোমাৰ বৈতৰণী-নৈৰ ৰূপক পঢ়ি বেযা লাগিল। কিন্তু, বৈতৰণীখনকে চৰম সত্য বুলি ধৰি ললে কেনেকৈ হব? নৈখন পাৰ হব লগা যেতিয়া হলেই, তাত নাও মেলি দিযা, তৰি দিয়া এখন "অমল ধবল পাল।" তেতিয়া সি ৰবিবাবুৰ (ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ) কবিতাৰ দৰেই সুন্দৰ হৈ পৰিব। আৰু নহয যদি, পাছত লাগিলে, মোক ছুষিবা; তথাপি তোমাৰ সাহিত্যৰ সূতলাহি পকোৱাত ওজৰ নুলিযাবা।

কলিকতাৰ বাতৰি বিচাৰিছা, যেনিবা কলিকতাৰ কিবা বাতৰি এটা আছে হে। "হৰিতকী বাগান লেনৰ ঘৰটোৰ ভিতৰত সোমাই সাবটি ধৰা সংসাৰখন"—শুৱলা বাক্য। অৱশ্যে, এই সংসাৰখনৰ তুমি বাতৰি বিচৰা নাই।

কলিকতাত বৰ্ত্তমান ধোঁৱা আৰু কুঁৱলী; অলপ-অলপ জাৰ। এখন ধোঁৱা লগা আকাশ, তাতে শেনবিলাকে বনাই ফুৰিছে, উশাহ-নিশাহ নোপোৱা তলত থাকিব পাৰিলে হে। সেই নাৰিকল দোজোপাৰ আঁৰত ইটা মিস্ত্ৰীবোৰে ইটা গাঁথিছে। কাউৰীবোৰে ৰমলিযাইছে। এই পুৰা মোৰ খিৰীকিযেদি কলিকতাৰ এই পৰিচয়।

আচালত খাঁ দপ্তৰী ভালে আছে (আমি 'ৰাঁহী', 'আলোচনী' আৰু আন-আন কিতাপ বন্ধোৱা দপ্তৰী)। সি খিলাফটৰ কামত বৰ ব্যস্ত। "স্বৰাজ আগিযা"—এযেই সিহঁতৰ ধাৰণা। মই ভাবিছোঁ. তহঁতৰ এই ধাৰণা হুব পৰাৰ গতিকে হে আচল স্বৰাজ এতিযাও অহা নাই।

কলিকতাৰ কুঞ্জবিলাক দু'দিনমানৰপৰা অলপ নীৰৱ হৈছে। কাৰণটো •পাইছাই নহয। কাৰচেন তেলৰ পেৰাৰ ওপৰত উঠি, জিভাৰ কুটকুটনি মাৰিব আৰু টেটুফালিব নোৱৰাসকলৰ বিলাই।

ইমানতে ৰওঁ। ক'ৰবাত বাতৰিকাকতৰ কামৰ অধিকাৰ চৰ্চ্চা হৈ উঠিবগৈ পাৰে।

তোমাৰ আশা কৰোঁ, "এতিযালৈকে" ভাল আৰু আগলৈকো ভালে থাকিব। মৰম চেনেহ লবা।

মোৰ আৰু খুদোইঁতৰ (শ্ৰীউমাচৰণ বৰুৱা, যোৰহাট) ভাল। তোমাৰ সোনকালে লেখিবা।

তোমাৰ মৰমৰ

শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মালৈ

শ্ৰীভগৱতী

(২)

মৰমৰ শৰ্মা,

কালি তোমাৰ বিজুলীডাকৰ বাতৰি-সদৃশ কাৰ্ডটো পালোঁ। কাকতত গ্ৰেপ্তাৰ হোৱাসকলৰ ভিতৰত বাপুৰ (বিমলাকান্ত বৰুৱা) নামটো নাছিল, তোমাৰপৰা শুনিলোঁ। বাপুলৈ এখন দিছিলোঁ; তেতিয়াই তেওঁলোক জেলৰ পদূলিমুখত বুলি সংশয়। ৰক্ষা আশা হৈছিল। বাস্তৱতে, arrested (এৰেষ্টেড্) হোৱাৰ পূৰ্ব্বে চিঠিখন নেপালাও।

তুমি কোৱা মতে, তুমি এতিয়া ক'ত সন্দেহ। শিৱসাগৰৰ পুখুৰীপাৰত থাকিবলৈ তপস্যাৰ আৱশ্যক। জেললৈ উপযাচি যাব পাৰিবলৈ আৰু এক সাধনাৰ সকাম। মোৰ ইযাৰ এবিধো নাই। অথচ, কালিৰেপৰা উৰা মাৰি গৈ তোমালোকৰ সেই পোতাশালৰ 'মজলিছত' পৰিবৰ মন গৈছে।

আজীৱন পৰাধীনতাৰ 'হাবাপানীত' ডাঙৰ-দীঘল হৈ আহিছোঁ। বহুত দিনৰপৰাই গাত লোৰৰ শিকলিৰ ভৰৰ উমান পাই আহিছোঁ; আজি তাৰ ভাৰ অপমানৰ ভিৰত ভীষণ গধুৰ হৈ উঠিছে। অপ্ৰকাশতেই সকলো বেদনা। নেদেখা শিকলিৰ যন্ত্ৰণা কমাৰে গঢ়া পোতাশালৰ শিকলিৰে কৰাতকৈ অকথনীযৰূপে বেছি। দেহাত অধীনতাৰ নাগপাশ লৈ, তাক সেইবুলি মানিব নোৱৰা অসৰলতাই আচল আৰু চৰম পৰাধীনতা। এই জেলখানাত পৰিলে বৰ্ত্তো।

এতিয়া আৰু মোৰ কথাৰে চিঠিৰ পাত ভৰোৱাটো অইন নহলেও, অসাময়িক হব কিজানি। তোমালোকৰ কামেৰে বাক্যৰ সকলোখিনি অসম্পূৰ্ণতা পূৰাই লবা।

বাপুইঁতৰ বিচাৰ কেতিয়াকৈ হব? তেওঁক মোৰ শ্ৰদ্ধা আৰু মৰম জনাবা।

তোমাৰ মৰমৰ

শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মালৈ। শ্ৰীভগৱতীপ্ৰসাদ

শ্ৰীযুত বিমলাকান্ত বৰুৱালৈ

(১)

মৰমৰ বাপু,

সিদিনা তোমাৰ কাৰ্ডটো পালোঁ। তোমাৰ চিঠিনো নেপাওঁ কিয় বুলি, মাজে-সময়ে ভাবিছিলোঁ। মোৰ লেখিবলৈ সামৰ্থ্য আৰু সুযোগ দুয়োটাই নাই বুলিব লাগে। তুমি কামৰ হেঁচাত হে লেখিব নোৱাৰা বুলি জানিছিলোঁ। এতিয়া কৈছা বোলে অনভ্যাসত হে, কিয় ?

পৰীক্ষা ওচৰ চপাত, মোৰ কিতাপ লৈ অলপ টনা-আজোৰা লগাব লগীয়া হৈছে। দুবছৰৰ পাপ এই দুমাহৰ পৰাচিতত খণ্ডাব লগীয়া হৈছে নহয়। তোমালোকৰ কংগ্ৰেচৰ কামৰ কথা কাগজেপত্ৰই দেখিছোঁ। চিঠি-পত্ৰৰপৰাও শুনিছোঁ। কিন্তু, সেয়ে আভাসত। তুমি তো বহলাই মোলৈ নেলেখাই। সিদিনা চাইক্লষ্টাইলেৰে ছপোৱা "স্বদেশ" এখন হাতত পৰিছেহি। নিয়মমতে সেইখন পায় থাকিলেও হয়, জানিবা।

তুমি লেখিলা, মানুহবোৰৰ মনত ভয় সোমাইছে। শেহত ভয়ৰেই জয় হব নে কি ? ঈশ্বৰে কৰক। কিন্তু, সেই বুলি আমাক দুঃসাহস নেলাগে। মই ৰাজনীতিৰ কথা বুজ নেপাওঁ। মানুহৰ মনৰ কথাও ভালকৈ নেজানো। কিন্তু এই কথাত, মোৰ অটল বিশ্বাস যে আমাৰ অজ্ঞানৰপৰা ওপজা শক্তি বা উছাহৰপৰা ইংৰাজে ভাৰত-সাম্ৰাজ্য হেৰুৱাবও পাৰে, ভাৰতবাসীয়ে হলে স্বৰাজ্য নেপায়। আমাৰ স্বৰাজ মনুষ্যত্বৰ ৰাজৰ কথা তো নহয়। তাক জ্ঞানৰ দ্বাৰাই আৱিষ্কাৰ, প্ৰেমৰদ্বাৰাই প্ৰচাৰ আৰু কৰ্মৰদ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠা কৰিব, লাগিব। মহাত্মাৰপৰা আমি—সেই জ্ঞানৰ দীক্ষা, প্ৰেমৰ আহবান পাইছোঁ আমাক মাথোন এতিয়া আচল গ্ৰহণশীলতা লাগে—লোৱাৰ ভাও জুৰিলেই, ভলণ্টিয়াৰৰ নামলেখা বহীৰ পাত ভৰালেই নহব। স্বৰাজ ৰাজৰপৰা নাহে।

(২)

মৰমৰ বাপু,

কালি তোমাৰ ১২ ডিচেম্বৰৰ চিঠিখন পাই বং পালোঁ। কিন্তু, ইমান চুটি চিঠি কিয় লেখা? মই বেয়া পাওঁ। তুমি কৈছা, কাকতৰ পিঠিত যি দেখোঁ সেয়ে যথেষ্ট। কেতিয়াও নহয়। এফালৰপৰা নহয়, ভালেমান ফালৰপৰাই সি অসম্পূৰ্ণ। তাৰ উপৰিও, মই তোমাৰপৰা চিঠি বিচাৰোঁ —তাৰ পাল মাৰি তুমি সমিধান দিয়া বৰ বেয়া।

সম্প্ৰতি দেশলৈ জেলৰ নিমন্ত্ৰণ আহিছে। এই সূত্ৰতে মোৰ আন এটা কথা মনত খেলাইছে। পোতাশালত শৰীৰৰ কষ্ট আছে। কিন্তু সেইবোৰ কেৱল পোতাশালৰ নহয়। আচলতে, পোতাশালত আছে এটা গভীৰ বেদনা, অৰবিন্দ ঘোষৰ "কাৰাকাহিনী" পঢ়িলে পাওঁ। অস্কাৰ ৱাইল্ডৰ De Profandis অত সেই বেদনাৰ কঁপনি আছে—সেই কাৰণেই, জেল মোলৈ তীৰ্থ, তাত যিমান অকথনীয় পাপৰ পাপীয়েই থাকক লাগিলে।

আজি মোৰ কাণত যি বাঁহী বাজিছে, তাত এই বেদনাৰ কঁপন। দৰাচলতে, এতিয়া কথা হৈছে, ৰাজনৈতিক বন্দীৰ। গৱৰ্ণমেণ্টে "আইডিয়াক" এই দৰে হেঁচা দিবৰ চেষ্টা কৰি বৰ হাঁহিয়াতৰ কাম কৰিছে। কিন্তু উপায়, গৱৰ্ণমেণ্টৰ অন্য উপায় নাই—এই মৰকামোৰ নেমাৰিলে সত্য আৰু অসত্যৰ মাজত একো এটা হব নোৱাৰে। হলেও সি নিটিকে। আমাৰ জাতিৰ মনৰ বেদীত যেন এটি সত্যৰ প্ৰতিষ্ঠা হয়, দেশৰ আদৰ্শাত্মক সত্য জিলিকি উঠে।

মই তোমাক ইয়াকে হে সদায় কৈছিলোঁ, অসত্যৰ ওপৰত দেশৰ স্বাধীনতা প্ৰতিষ্ঠা হব নোৱাৰে। অজ্ঞতাৰপৰা দেশাত্মবোধ জনমিব নোৱাৰে। মিছাৰ জুমুঠিৰ ওপৰত সত্যৰ চুণপানী লগাই লাভ নাই। কিন্তু মানুহৰ মনৰ বিষয়ে, মোৰ যথেষ্ট জ্ঞান নাই। প্ৰাৰ্থনা কৰোঁ, আমাৰ দেশত যেন প্ৰকৃত দেশাত্মবোধৰ জন্ম হয়। অসমীয়াই ভাৰতৰ আদৰ্শক জ্ঞানতঃ গ্ৰহণ কৰে।

... ...

কলেজ বন্ধ হৈছে। মই নিষ্কৰ্মা হৈ পৰি আছোঁ। তোমালোক এতিয়া চাগে ইংৰাজৰ জেলখানাৰ দুৱাৰদলিত।

শ্ৰীযুতা জেঠাইদেউৰ গা বেয়া বুলি শুনি দুখিত হলোঁ। আশা কৰোঁ, ঈশ্বৰৰ কৃপাত এতিয়ামানে ভাল হৈছে। শ্ৰীযুতা আইদেউতাক মোৰ সেৱা জনাবা। তোমালোকে মোৰ মৰম লবা। শ্ৰীভগৱতী

অসহযোগৰ পুৰস্কাৰ

১৯২২ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী তাৰিখে শিৱসাগৰ-মহকুমাধিপতি মিঃ কল্‌ভিন্ ষ্টুৱাৰ্ট গনিং ছাহাবৰ আদেশ লৈ আমগুৰি-থানাৰ পুলিছে ফৌজাদাৰী আইনৰ ১৭ (ক) আৰু ১৭ (খ) উপধাৰা মতে মোক গ্ৰেপ্তাৰ

শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা

কৰিবলৈ আহে। আইন-শৃঙ্খলাৰদ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত বৃটিছ-গৱৰ্ণমেণ্টৰ আইনখন যি সঙ্ঘ বা অনুষ্ঠানে পদে-পদে উলঙ্ঘা কৰিছিল আৰু যি

এনে আইন-বিৰোধী সভা বা অনুষ্ঠানৰ দলভুক্ত আছিল, তেওঁৰ প্ৰতিযেই সেই উপধাৰা কিটা প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। জঙ্গী ৰাইজৰ হেঁচা-ঠেলাত অঘটন ঘটিব পাৰে—এই আশঙ্কাকে কৰি ভয়তে ৩০ তাৰিখে মোক স্বয়ং শিৱসাগৰ কাছাৰীত হাজিৰ হবলৈ কৈ মোক গ্ৰেপ্তাৰ নকৰি জামিনুত দি পুলিছ গুচি যায়—এই কথা ওপৰত উল্লেখ কৰি আহিছোঁ।

জেল যাত্ৰা

সেই মতেই, ৩০ জানুৱাৰী তাৰিখে সোমবাৰৰ দিনা ৰাতিপুৱা আঠমান বজাতে খাই-বৈ, পিতৃ-মাতৃক সেৱা-সৎকাৰ কৰি, শিৱসাগৰলৈ বুলি যাত্ৰা কৰিলোঁ। লগত মোৰ আলধৰা

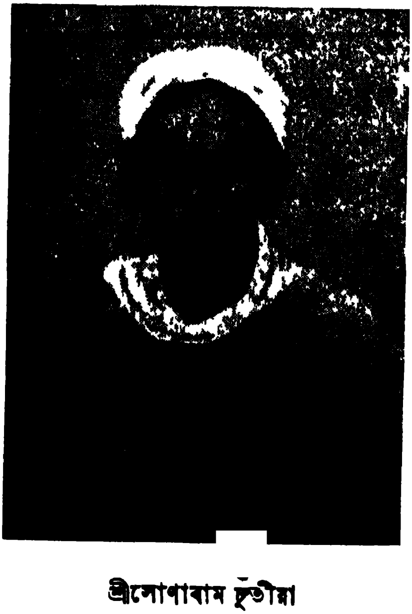

শ্ৰীসোণাৰাম চুতীয়া

সোমবৰ কাপ্তান লাগিয়েই আছে। আমাৰ ঘৰৰপৰা নগা-আলিলৈকে আধা মাইল বহল 'হাতীয়াজগা' খনিকৰ পথাৰখন মানুহৰ মুৰেৰে সাগৰ

সদৃশ, "লোকে লোকাৰণ্য।" গান্ধী-আলিভ্ৰাতৃ দুজনৰ জয়ধ্বনিত যেন কাণৰ কণামাকৰি সৰি গৈছে। সিফালে, চলিহা-আলি মুৰত সোণাৰাম বৰভলন্টিয়াৰে তেওঁবিলাকৰ হাতীটো তেল-টেঙা ধঁছি সজাই-পৰাই থৈছে। পথাৰৰ সেই সাগৰ-সঙ্কাশ প্ৰজাৰ হেন্দোলনি পাৰ হৈ নগাআলি পাওঁমানেই কেউফালৰপৰা গোটখোৱা ৰাইজে আলি-পথাৰ ছানি পেলালে। পথকৰা আলি আৰু নগাআলিয়ে অহা মানুহৰ সোঁত দেখি এনে হে লাগিছিল যেন সেইদিনা আটাইবোৰ বাটে যেন চাৰিওফালৈকে পোৱালি মেলিছে। মূল সমদলটোৰ আগতে কংগ্ৰেছ-পতাকা লৈ শ্ৰীযুত সোণাৰামৰ হাতী-পোৱালিটো, তাৰ পাছে-পাছে শ্ৰীযুত লোকনাথ কাকতী (মেনেজৰ), শ্ৰীযুত লোকনাথ ফুকনকে প্ৰমুখ্য কৰি ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ মুখিয়াল লোকসকল আৰু স্বয়ংসেৱকৰ দল। সকলোটি সমদলে দুৰৱা কাকতী গাওঁৰ মাজেদি গৈ সোণতলীছিগা পাৰ হৈ গৌৰীসাগৰ পালতে, জাঁজী, বামুণপুখুৰী থনামুখ, ভৰলুৱা গাওঁৰ স্বেচ্ছাসেৱকসকলো লগ লাগিলহি। সমদলে বিৰাট আকাৰ ধাৰণ কৰিলে। নামদাঙৰ শিলৰ সাঁকোৰ মূৰতে পুণিয়া সত্ৰাধিকাৰ ৺কমল চন্দ্ৰ দেৱ গোস্বামীয়ে গান্ধীভক্তসকলক শৰাই এখনি দি মোৰ ডিঙিত মালা এধাৰি দি অভিনন্দন জনালে। বলিয়াঘাটৰ আলিমূৰৰ কেৰিমেৰি গড়ৰপৰা জয়সাগৰৰ আলি-কৈঁকুৰিলৈকে পকৰা-লানিৰ দৰে বগাটুপীৰ মূৰেৰে লালী পাতি যোৱা প্ৰজাৰ হেন্দোলে গজপুৰৰ আলিটো (ৰৰআলি) গুৱাই গৈছিল।*

* চাৰিং—চাৰিং-কংগ্ৰেছ কমিটিৰ সম্পাদক শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্ম্মাক যোৱা ২৬ জানুৱাৰী তাৰিখে গৱৰ্ণমেণ্টৰ ১৭ক, আৰু ১৭খ ধাৰামতে নিজ ঘৰত পুলিচে আটক কৰে। তেখেতৰ বিচাৰ অহা ৯ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে হব। তেখেতক আগবঢ়াই থবলৈ প্ৰায় চাৰি হেজাৰমান মানুহ গৈছিল। —শ্ৰীগঙ্গাধৰ শৰ্ম্মা।

"অসমীয়া"

ৰং-ঘৰৰ ওচৰ পাওঁতেই, শিৱসাগৰত থাকি পঢ়া চাৰিওৰ ছাত্ৰ শ্ৰীযুত অৱনীকান্ত ফুকন, ৺অতুলচন্দ্ৰ ফুকন আদি কেবাজনো ডেকাই চাহ-জলপানেৰে আমাক আদৰি নিলেহি।

অতুলচন্দ্ৰ ফুকন

আমগুৰি-ঘাট পাওঁতেই জিলা-অফিছৰপৰা খবৰ আহিল বোলে নগৰত ১৪৪ ধাৰা জাৰী হৈছে। ৫ জনতকৈ বেছি মানুহ গোট খাই কথা পাতিব নোৱাৰে। সেই নিমিত্তে, কংগ্ৰেছ-অফিছত পাল পাতি-পাতি ৫ জন মানুহ হে থাকিবলৈ লৈছে। দেশৰ সমস্যা তেওঁবিলাকে হে আলচ কৰিছে। গাৰেঁ-গাৰেঁ পুলিছ পিয়াপি দিছে। কাক, ক'ত, কেতিয়া গ্ৰেপ্তাৰ কৰা হয়, একো ঠিক নাই। আগতে ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ আৰু দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ জেলত সোমালগৈয়ে। গায়নে-বায়নে আগবঢ়াই থোৱা শ্ৰীযুত কনকচন্দ্ৰ চেতীয়া আৰু খিলাফট-কৰ্ম্মী দুজনমানকো সাঙুৰি আনি জেলত থোৱা হৈছে। বাহিৰত শান্ত যদিও, নগৰৰ ভিতৰখন আন্দোলনৰ কুঁহকুঁহীয়া পোৰণিত ছট্‌ফট্‌-ছাট্‌ফাট্‌। সেইদিনা, কংগ্ৰেছ-অফিছৰ ৰখীয়া আছিল হবপায় লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা,

শ্ৰীযুত অম্বিকাকুমাৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত পদ্মধৰ চলিহা, শ্ৰীযুত দুৰ্গাধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত ৰামচন্দ্ৰ বৰা আৰু ওচৰতে আছিল শ্ৰীযুত হেমকান্ত বৰপুজাৰী আৰু শ্ৰীযুত তাৰাপ্ৰসাদ সিং সমন্বিতে জনদিয়েক স্বেচ্ছাসেৱক।

আমি দিখৌৰ বাঁহৰ দলং পাৰ হৈ নগৰ-মাটিত ভৰি দিওঁতেই "কোনেও জয় নিদিব" বুলি অফিছৰপৰা হাক দিয়া বতৰা আহিল। কিন্তু, সেই কথা শুনে কোনে? শ্ৰীযুত যজ্ঞেশ্বৰ বৰদলৈ আৰু শ্ৰীযুত মাণিকচন্দ্ৰ চলিহাই, মহাত্মাৰ জয় দি সেৱকবাহিনীক উত্তাৰল কৰিলে; আটাইৰে আগুৱাই যাবলৈ উটাপুটা লাগিল। নিষেধাজ্ঞাৰ বাৰ ভাঙি সকলো কাছাৰীমুৱা হৈ শিৱদ'লৰ মুখ পাওঁ-পাওঁ হলগৈ। জিলা কংগ্ৰেছৰ চেক্ৰেটৰী ৺বিমলাকান্ত বৰুৱাৰেসৈতে মই শিৱদ'লত সেৱা কৰিবলৈ সোমালোঁ; তাৰ পিছত, কাছাৰীলৈ গৈ গনিঙৰ এজলাছ পালোঁগৈ।

গনিঙৰ দুৰাচাৰ

এনেতে, গনিং ছাহাবে খাজনা-গেৰাজৰপৰা এক 'ডজন' সশস্ত্ৰ গুৰ্খা চিপাহী লৈ, মোক থবলৈ যোৱা মানুহবিলাকক এফালৰপৰা বেতেৰে কোবাই নিবলৈ ধৰিলে আৰু চিপাহীহঁতেও বন্দুকৰ সাঙ্গীনেৰে খুঁচি নিলে। হোজা মানুহখিনি "পলায় বাসর যেন পাছক নেচায়" হৈ, প্ৰাণৰ ভয়ত যেনিয়ে পায়, তেনিয়ে পলাল। কোনো দৰ্জ্জী-ঘৰত সোমাল, কোনো দোকানত সোমাল, কোনো খালত পৰিল, কোনো যমুনাত পৰিল, কোনো ধোবাৰ ঘৰৰ জকাত পৰিল আৰু কোনো পুলৰ তলত সোমাল। চিপাহীহঁতেও পহু খেদা দি খেদি নিবলৈ ধৰিলে। পুলৰ তলত সোমোৱাবোৰৰ গাটোহঁত হে তলত আছিল, টিকাটোহঁত ওলাই আছিল। সেই ওলোৱা টিকাতে চিপাহীয়ে খোঁচ ধৰিলে। ইমান অত্যাচাৰেও নাটিলে, গনিঙে "ঔচ্-ঔচ, ধৰ-ধৰ" বুলি, হুমহুম্ কৰে

পৰ্থাৰৰ ফালে লৰি যোৱা মানুহবোৰৰ পাছত তেওঁৰ কুকুৰটো লগাই দিলে। চাঙ্গীনৰ খোঁচত বৰদলৈ যজ্ঞেশ্বৰৰ মূৰ ফাটিল। মানিক চলিহাৰ হাড় ভাগিল।

তাৰ পিছত, গুৰ্খা ফৌজটো লৈ গনিঙে কংগ্ৰেছ-অফিছৰ ফালে হুনা ললে। অফিছটো আছিল আমোলাপটিৰ সোমধৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ ঘৰৰ সমুখত। ছাহাবে চিপাহীকিটাক ঘৰটো কাটি, ভাঙি-ছিঙি

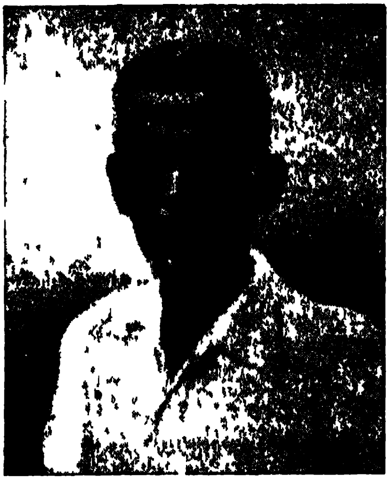

শ্ৰীযুত মাণিকচন্দ্ৰ চলিহা

পেলাই দিবলৈ হুকুম দিলে। ছৰ্কাৰৰ "নিমখ" খাওঁতা গুৰ্খাযো ঘৰটোৰ খুঁটাবোৰ উভালিবলৈ ধৰিলে আৰু দুটামানত খুকুৰীৰ কোবো বহুৱালে। দুটামানে আকৌ অফিছৰ কাগজ-পত্ৰবোৰ মোহাৰি-সামৰি, ফালি ছিৰি তৰ্ণাস্তি কৰিলে।

লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাক অপমান আৰু গ্ৰেপ্তাৰ

সভাপতি লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাই চিপাহীকিটাক সেইবোৰ কৰিবলৈ বাধা দিয়াত তেওঁৰ মূৰৰপৰা গান্ধী টুপীটো খহাই আনিবলৈ গনিঙে

হুকুম দিলে। বৰুৱাই টুপী এৰি নিদিয়াত চিপাহীবেসৈতে জোটাপুটি লাগিল। অৱশেষত, তেওঁৰ চুলিত খামোচ মাৰি ধৰি মূৰৰপৰা টুপীটো খহাই পেলালে আৰু তেওঁকো গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে। শ্ৰীযুত পদ্মধৰ চলিহাক ৰায় বাহাদুৰ ফণিধৰ চলিহাৰ পুতেক দেখি 'গ্ৰেপ্তাৰ কৰক' বুলি কোৱাতো গ্ৰেপ্তাৰ নকৰিলে। তিনিজনক নি নামৃতিৰ ফালে কোনোবা এঠাইত মেলি দিলেগৈ। (১)

(২) গনিঙে নিৰস্ত্ৰ মানুহক পশুতকৈও অধমৰ দৰে অত্যাচাৰ কৰা দেখি

(১) এই দিনা হোৱা নৃশংসতাৰ বাতৰি এটা মহাত্মা গান্ধীৰদ্বাৰাই সম্পাদিত "ইয়ং ইণ্ডিয়া" কাকতত হুবহু প্ৰকাশ হয়। পণ্ডিত মদনমোহন মালবীয়য়ো তেওঁৰ অত্যাচাৰ-তদন্তৰ ৰিপৰ্টত ইয়াৰ এটি বিবৃতি দিয়ে।

(২) শিৱসাগৰত কংগ্ৰেছৰ কাৰ্য্য

যোৱা ৩০।১।২২ তাৰিখে কংগ্ৰেছ-কৰ্ম্মী শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্ম্মা ডাঙৰীয়া ওৱাৰেণ্ট পাই চাৰিঙৰপৰা শিৱসাগৰ কাছাৰী ঘৰলৈ আহিছিল। তেওঁক আগ বঢ়াবলৈ স্বৰাজ সঙ্গীত গাই ৫০০০ (?) মান মানুহ শোভাযাত্ৰা কৰি আহিছিল। তেওঁলোক দ'লৰ মুখ পাওঁতেই মহকুমাধিপতি ছাহাবে এদল গুৰ্খা চিপাহীৰে সৈতে খেদি আনিলে। ভালেমান মানুহকে গুৰ্খাবিলাক বন্দুকৰ নলীৰে খুন্দিয়ালে আৰু জনদিয়েকক বিষমৰূপে আঘাত কৰিলে। শ্ৰীমান যজ্ঞেশ্বৰ দলৈ নামেৰে এজন উদ্যোগী সেৱকক পাঁচবাৰ আঘাত কৰিলে আৰু তেওঁৰ মূৰৰ পৰা তেজৰ লোৰ বোৱাই দিলে। তাতো নিৰস্ত নহৈ মহকুমাধিপতি সসৈন্যে আহি জিল্লা কংগ্ৰেছ-অফিছত থকা মানুহবিলাকক বাজ কৰি সভাপতি শ্ৰীযুত লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা বি-এল, ডাঙৰীয়াক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে আৰু তেওঁৰ মূৰৰ টুপী আৰু হাতৰ লাঠি বলেৰে আজুৰি লঘু-লাঞ্ছনা কৰি গুৰ্খাবিলাকৰ লগত "পেৰেড" কৰাই জেললৈ লৈ গল। তদুপৰি কংগ্ৰেছ অফিছৰ ঘৰটো গুৰ্খাবিলাকৰ হতুৱাই কাটিছিডি চুৰমাৰ কৰিলে আৰু আন-কি, চকী-মেজ আদি অন্যান্য বস্তুও ভাঙি পেলাই কাকত-পত্ৰবিলাক লৈ গল।

আফিছ ঘৰটো শ্ৰীযুত প্ৰেমনাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰপৰা, কেৰেয়ালৈ

আৰু নেতাসকলক গ্ৰেপ্তাৰ-অপমান কৰা শুনি নগৰৰ দোকান-পোহাৰ সকলো বন্ধ হৈ গল। মহাত্মাৰ জয়ধ্বনিত থলক লাগি থকা শিৱসাগৰ

লোৱা হৈছিল। তেখেতৰ ভালেমান নিজা বস্তু-বেহানি লোকচান কৰা দেখি তেখেতে মহকুমাধিপতিৰ ওচৰত আপত্তি কৰিছে।

শিৱসাগৰৰ অন্যতম নেতা দিচাংকলঘৰৰ স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীযুত যাদব প্ৰসাদ চলিহা ডাঙৰীয়াই কংগ্ৰেছৰ কাৰ্য্য কৰা বাবে মহকুমাধিপতি ছাহাবে তেখেতক অলপতে সোণাৰিলৈ মাতি নি সতৰ্ক কৰিছিল। কিন্তু তেখেতে আগৰ দৰেই কাৰ্য্য চলাই থকা দেখি আকৌ ৩১ জানুৱাৰী তাৰিখে বঙলাত হাজিৰ হবলৈ নটীছ দিলে। তেখেতে ৫ ফেব্ৰুৱাৰীৰ পূৰ্ব্বে হাজিৰ হবলৈ অপাৰগ বুলি জনোৱাত আকৌ ৪ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে হাজিৰ হবলৈ কলে। কিন্তু, তেখেতে, ৫ তাৰিখে দেখা কৰিবলৈ আহিলত আকৌ ৬ তাৰিখে পুৱা ১০ বজাত দেখা কৰিবলৈ কলে। সেই সময়ত দেখা কৰিবলৈ যাওঁতে চলিহা ডাঙৰীয়াক অকস্মাৎ গ্ৰেপ্তাৰ কৰি জেললৈ লৈ গল।

সদৌ ৰাইজ নিৰুপদ্ৰৱ হৈ আছে। পুৰণি কংগ্ৰেছ কমিটী আৰু পঞ্চায়ৎ-বিলাকে দুগুণ উৎসাহেৰে কাম কৰিছে আৰু নকৈ ভালেমান ঠাইত কংগ্ৰেছ কমিটি গঠিত হৈছে। সেইবিলাক পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ আৰু দিহা দিবলৈ জনদিয়েক উপযুক্ত কংগ্ৰেছ-কৰ্ম্মীক পৰিদৰ্শক নিযুক্ত কৰি জিলা কংগ্ৰেছে পঠাইছে। জিলা কংগ্ৰেছৰপৰা গোহাৰি, কাকতপত্ৰ আদিৰ বহুল প্ৰচাৰ হৈছে। ভালেমান ঠাইত নামোৎসৱ পাতি দেশৰ মঙ্গলৰ নিমিত্তে ঈশ্বৰক প্ৰাৰ্থনা জনাইছে। কোনো ঠাইত বিয়া পাতিলে নাইবা কেবাখন গাৱেঁ মিলি সবাহ পাতিলে, পূৰ্ব্বেই মহকুমাধিপতিৰ অনুমতি লব লাগিব বুলি চৰ্কাৰী নটীছ জাৰি কৰা হৈছে।

মহিলাসকলেও কংগ্ৰেছৰ কাৰ্য্যত পাৰ্য্যমানে সহায় কৰিছে। বৰ আনন্দৰ বিষয় যে তিলক-স্বৰাজ-ভঁড়াললৈ শ্ৰীযুক্তা নিকুঞ্জলতা চলিহাই সোণৰ আঙঠী এটা, শ্ৰীযুতা ভুবনেশ্বৰী দেবীয়ে সোণৰ কড্ৰোকৰ বিৰি এটা, শ্ৰীযুতা কমলকলি বৰুৱাই সোণৰ আঙঠী এটা, শ্ৰীযুতা ননীবালা চুলিহাই সোণৰ আঙঠী এটা, শ্ৰীমতী লাৱণ্যলতা চলিহাই সোণৰ কাণফুল এজোৰ, শ্ৰীযুতা কঙ্কণবালা

নগৰখন কাঁহপৰি জীণ গল। স্বাধীনতা পোৱাৰ আদি-আন্দোলনৰ বুৰঞ্জীত ১৯২২ চনৰ ৩০ জানুৱাৰী তাৰিখে হোৱা শিৱসাগৰৰ হৰতালটো নিশ্চয় স্মৰণীয় ঘটনা হৈ জিলিকি থাকিব।

মহন্তই সোণৰ আঙঠী এটা, শ্ৰীযুতা থানেশ্বৰী বৰুৱানীয়ে সোণৰ মণি এধাৰ, শ্ৰীযুতা মোহিনী বৰুৱানীয়ে সোণৰ আঙঠী এটা আৰু শ্ৰীযুতা কুসুমকুমাৰী বৰুৱাই সোণৰ আঙঠী এটা দান কৰি স্বাৰ্থত্যাগ আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ সুন্দৰ চানেকি দেখুৱাইছে।—"অসমীয়া"

\+ +

[১০]

শিৱসাগৰ জেলত

গনিঙে লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি কাছাৰীলৈ লৈ আহিল। তেতিয়ালৈকে মইও তাতে বহি আছিলোঁ। এজ্‌লাচত বহিয়েই মহকুমাধিপতি গনিঙে ফৰাফৰ লেখি হুকুম দিলে, "৯ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখলৈ বিচাৰ হব, এতিয়া হাজোতত থাককগৈ।" মোৰ প্ৰতিও সেইটোৱেই আদেশ। গুৰ্খা চিপাহী আছেই। হুকুম হোৱা মাত্ৰকে, কানত ৰাইফোল বন্দুক লৈ, ছ-টা-ছ-টাকৈ সিহঁত দুশাৰী হল। এশাৰী আগত, এশাৰী পাছত। কাছাৰীমুখ আৰু শিৱসাগৰ-পুখুৰীপাৰত জুম বান্ধি থকা মানুহে ভয় খাওক বুলিয়েই হবলা, আমাক সিহঁতৰ মাজতে সুমাই লৈ কাছাৰীৰপৰা বৰপুখুৰীটোৰ পছিম পাৰেদি মিলিটেৰী কদমত খোজ কঢ়াই (মাৰ্চ্চ) নি পুখুৰীৰ উত্তৰ পাৰে থকা জেলত ভৰালেগৈ।

দেখিলোঁ, বৰ ফাটেকৰ দুৱাৰ মেলখোৱা মাত্ৰকে আমাক ওলগ জনাবলৈ ভিতৰপিনে, আগতে সোমোৱা লগৰীয়াবিলাকে চন্দামাছৰ দৰে বিৰ দি আছেহি। আঠখেলৰপৰা অনা খিলাফটী বন্দী বদৰুদ্দিনৰ বংটো হে আটাইতকৈ ছাব দেখিলোঁ। তেওঁ হাঁহি মুখে অভ্যৰ্থনা জনাই ক'লেহি, "ন পুখুৰী-পোনে জয় দিয়া শুনিলোঁ; বাহিৰত হাল্লাগোল্লাও শুনিলোঁ; গুৰ্খা চিপাহীৰ খদমদম লাগিছে বুলিও শুনিলোঁ। এইবোৰ শুনি ভাবিলোঁ—আজি বৌ কি বৰালী কিবা এটা পৰিল হব পায়? সঁচাকৈয়ে পৰিল, হয়।" তেওঁ আছিল জেলৰ চাংমাই-শালৰ গৰাকী অৰ্থাৎ ফাটেকিয়ালৰ ভাত-ৰান্ধনি। আমি গাৰ জোখপোত দি, চিন-চকৰবোৰ লেখোৱাই ভিতৰলৈ সোমাওঁতেনৌসোমাওঁতেই তেওঁ থাল দুখন লাগে বুলি জেল ডাবোগালৈ ফৰ্ম্মাচ দিলেই। ৰাতি গাত

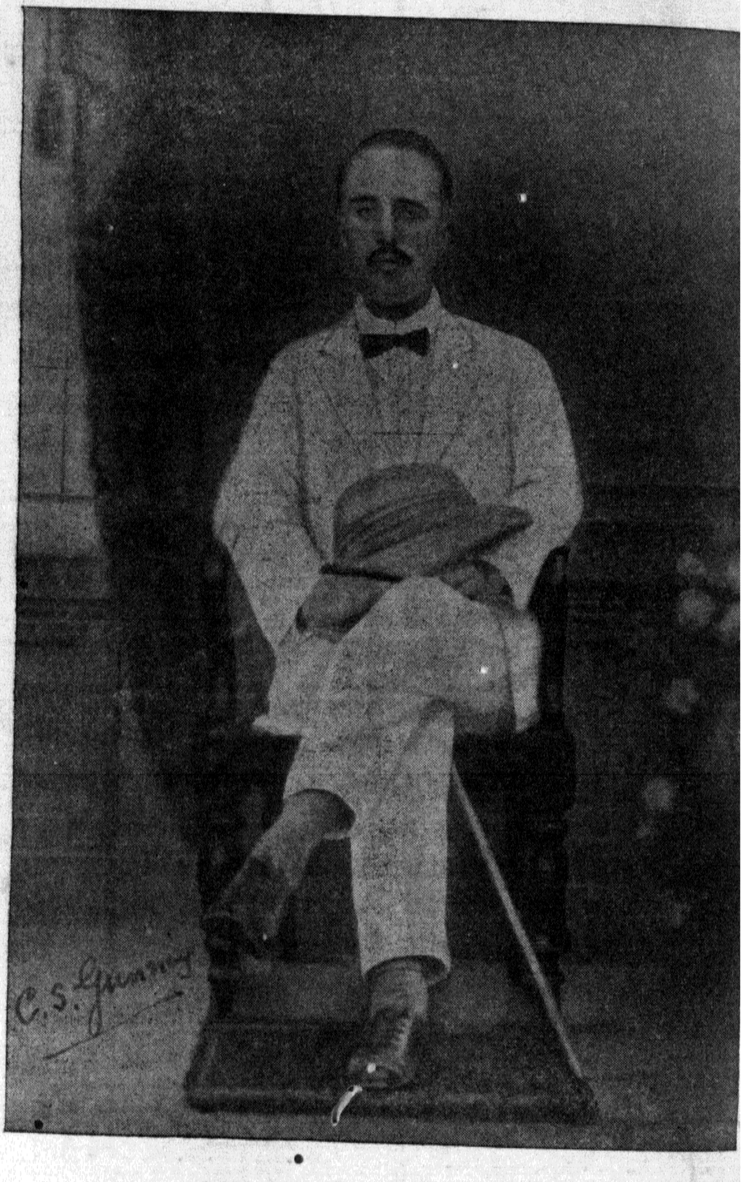

মিঃ চি. এচ. গনিং

লবলৈ একোখনকৈ কম্বল লাগিব বুলিও "ৱাৰ্ডাৰ ছাহাবক" জনালে। পাঁচ বজাত সকলো ফাটেকিয়াল গঁৰালে-গঁৰালে সোমালগৈ। আমিও সোমালোঁগৈ। সেইদিনা লঘোনেই থাকিলোঁহঁক। পিছদিনা ৰাতিপুৱা আমাক গাইপতি একোখন-একোখন লোৰৰ থাল দিলেহি। কয়দী-হাজতিয়াল আটায়ে লোৰৰ কাঁহীত (থাল) হে ভোজন ব্যৱহাৰ চলাব লাগিছিল।

সেই থাল মামৰ উঠি ৰঙা হৈ থাকে; মোহাৰিব নেজানিলে মামৰ গুচোৱা টান। জেলৰ ন-আলহী দুজনমানে দেখুৱাই দিয়াত আমিও ধুলি-মাকটিৰে থালখনহঁত মোহাৰি চিকচিকীয়া কৰি ললোঁ। তাতে কয়দী ৰান্ধনি এটিয়ে মাৰভাত দিলেহি। মাৰভাত মানে আগ দিনাই সিজাই থোৱা ভাতৰ নিসনি। নামটো হে নিসনি। তাত নো নেথাকে কি?—বালি, শিলকপৰা, কুটা, তুঁহৰ চোকোৰা আটাই-বোৰ। গুৱালনী মাৰ্কাৰ বিলাতী গাখীৰৰ টিন এটাৰে এটিন-এটিন গাইপতি পেলাই যাব। ক'ৰবাত কোনোবাটোৰ থালত সৰহকৈ পৰিব লাগিলে বিলনীয়াৰ পিঠিত জমাদাৰে সাৰৌপ-সাৰৌপ কোব বহুৱাব। থাল লৈ, শাৰী পাতি বহি থকা খাৰৈয়াবিলাকৰ এজনক মাজতে এৰি থৈ গলেও, বিলনীয়াৰ পক্ষে ডাণ্ডৰ লেঠা। দিওঁতে-থওঁতে এচাঁহী বা এধোঁটমান সৰহকৈ পৰিলেই জগৰ। এনে নো অমৃতখন, মুখত দিলেই বাঁতি অহা যেন কৰে! তথাপি, দিয়ন-থোৱনত তাৰে বঢ়া টুটা চাবলৈকে একোটা-একোটা হাঁহৰ ওপৰত একোটা-একোটা শিয়াল-ৰজা।

গনিঙৰ বিচাৰ

৯ ফেব্ৰুৱাৰীৰ দিনা, শিৱসাগৰ জেলৰ ভিতৰতে মোৰ বিচাৰ আৰম্ভ হল। গনিং ছাহাবে হাতত লাখুটিডাল লৈ লেকেচিয়াই-লেকেচিয়াই (তেওঁৰ ভৰি এটা চুটি আছিল) আহি বিচাৰকৰ আসনত বহিলহি। কাষতে, শ্ৰীমগুৰি-থানাৰ অফিচাৰ-ইন-চাৰ্জ্জজনো থিয় হল। চামছুল

হুচেইন ৰবা চি.আই.ডিৰ লেজুৰা ৰিৰ্পটটো হল—মোৰ বিৰুদ্ধে অনা মূল অভিযোগৰ নথী। ছৰ্কাৰী সাক্ষী হল ম'ৰাবজাৰ-মৌজাদাৰৰ খাজনাসধা মহৰী পিলিঙা গোহাঁই আৰু টেকেলা বগাধৰ গোহাঁই, আৰু মধুৰাম কোঞৰ বুলি এজন। মোৰ পক্ষ সমৰ্থন নকৰোঁ বোলাত, ছৰ্কাৰে উপযাচিয়েই মোৰ ববীয়াকৈ অন্নদাচৰণ শৰ্ম্মাক উকীল ধৰি দিছিল। দৰ্শক স্বৰূপে মোৰ বৰদেউতাৰ পুতেক শ্ৰীমান দামোদৰ শৰ্ম্মা মণ্ডলো আছিল। উকীল অন্নদা শৰ্ম্মাক হে মাথোন বহিবলৈ চকী এখন দিয়া হৈছিল। মোক গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ দুদিনমানৰ আগতে আমাৰ গাঁৱত বাঘ এটা ওলাইছিল। সেই বাঘটো মাৰিবলৈ চিকাৰীৰ অভাৱত, গনিঙকে বন্দুক এটা খুজিছিলোঁ। অসহযোগীক বন্দুক নিদিয়ে বুলি জানিশুনিও ছাহাবক জোকাই চাইছিলোঁ। মোৰ ওপৰত দিয়া মোকৰ্দ্দমাটো লওঁতে তেওঁ পোনেই চকুচেলাই সুধিলে, “You want a gun ! You kill a tiger ! (তোমাক বন্দুক লাগে, তুমি বাঘ মাৰিবা ?) সেই কথাষাৰ সোধোঁতে গনিঙে যিটো মূৰ্ত্তি ধৰিছিল, ভাবিলে আজিও গনিঙক ৰাক্ষস যেন হে লাগে। তাৰ পিছত, মৌজাদাৰ আৰু পুলিছৰ ৰিৰ্পট পঢ়ি, মোলৈ চাই এই দৰে কলে, “তুমি ছৰ্কাৰবিৰোধী ; গাৱেঁ গাৱেঁ মিটিং পাতি সুপ্ৰতিষ্ঠিত গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিদ্ৰোহ আচৰিছা আৰু আনকো বিদ্ৰোহী হবলৈ উচটাই ফুৰিছা ?” সাক্ষীৰ জৱানবন্দীত মৌজাদাৰৰ টেকেলা-মহৰী আৰু মধুৰাম কোঞৰে ছাহাবৰ অভিমতকে ন-দি সমৰ্থন কৰাত, মই কিবা ক'ম নে কি বুলি সুধিলে। আত্মপক্ষ সমৰ্থন নকৰোঁ বুলি কোৱাত তৎক্ষণাৎ মোৰ ৬ মাহ অ-শ্ৰম কাৰাদণ্ড আৰু ৩০০৲ টকা জৰিমনা, জৰিমনা অনাদায়ে ৩ মাহ অ-শ্ৰম ফাটেক মুঠতে ৯ মাহ হল।

সিপিনে, কাছাৰীত বিচাৰৰ নামটো কৰি গনিঙে লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাক এবছৰ অশ্ৰম কাৰাদণ্ড ভোগ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। ইয়াৰ ভিতৰতে, ৱনমালী চাহ বাগিছাৰপৰা (?) মতাই অনাই শ্ৰীযুত যাদৱপ্ৰসাদ চলিহাকো গনিঙৰ বঙলাতে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে আৰু তেওঁকো ৬ মাহ বহিখোৱা ফাটেক দি ৫০০, টকা অৰ্থদণ্ডও কৰিলে। দিনদিয়েক মানৰ পিছতে,

শিমলুগুৰিৰপৰা ৯ জন স্বয়ং সেৱকক পিকেটিং কৰা অপৰাধত পুলিছে ধৰি আনে। তেওঁবিলাকে চংটক হাটলৈ যোৱা হাটৰ গাড়ী কেইখনমান আগচি আটক কৈ থৈছিল। এই নজনৰ ভিতৰও শ্ৰীযুত মিঠাৰাম গোহাই, টেলেকা গগৈ, গোলোক গগৈ, মহম্মদ চা জামান, মহম্মদ ইদ্‌ছ আৰু মহম্মদ জোমাৰতক বছেৰেক-ন মাহকৈ সশ্ৰম কাৰাদণ্ড বিহে। সেই সময়তে, গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা ভলণ্টিয়াৰেৰে (ভলণ্টিয়াৰ শব্দটো আগেয়ে কোনেও নেজানিছিল। অসহযোগ আন্দোলন হৱৰপৰা হে সকলোৰে মুখে মুখে ওলাবলৈ ধৰিলে) শিৱসাগৰ-জেল ভৰি পৰিলহি।*

---

* **শিৱসাগৰ :**—২৩ জানুৱাৰী (১৯২২ চন) তাৰিখে শিলাকুটী মৌজাৰ ৫ জন মুছলমান স্বৰাজ-সেৱকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি অনা হয়। তেওঁবিলাকক দুশমান মানুহে আগবঢ়াই কাছাৰীৰ দুৱাৰ মুখত থৈ যায়। বৰ্ত্তমান তেওঁবিলাক হাজতত আছে। ২১ তাৰিখে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা ৬ জন স্বৰাজ-সেৱকৰ ভিতৰত ৫ জনক ৩০৲ টকাকৈ অৰ্থদণ্ড কৰা হল। তেওঁবিলাকে টকা নিদিওঁ বুলি এক মাহ সশ্ৰম কাৰাবাস খাটিবলৈ সম্মত হল।

চৰবজাৰৰ আগৰ ২ জন স্বৰাজ-সেৱকক (শশীধৰ দত্ত, জয়নুৰ আলি) গুণ্ডাবিলাকে গতিযাই লাঞ্ছনা কৰাৰ কাৰণে শিৱসাগৰীয়া বাইজে বজাৰখন ৯ দিন বন্ধ কৰি ৰাখিছিল।

শিৱসাগৰ চবডিভিজনৰ ভিতৰত বাগিচাৰ হাট প্ৰায় বিলাকেই বন্ধ আছে। বাৰং, ইউৰোপীয় চাহ খেতিয়কসকলে খাদৰ কাপোৰ পিন্ধা গান্ধীটুপী পিন্ধা মানুহক হাটৰ ভিতৰত সোমাবলৈ নিদিযে।" —অসমীয়া

নাজিৰা—চংটক বাগিচাৰ এজন ফিৰিঙিযে গান্ধীটুপী আৰু ধনতোলা টিন এটি কাঢ়ি নিয়া সম্বন্ধে যোৱা সপ্তাহৰ "অসমীয়া"ত প্ৰকাশ হৈ গৈছে। কিন্তু, সুখৰ বিষয়, ৩৲ টকা উপকৰা ধনেৰেসৈতে টুপী আৰু টিন, ঢোল পিটাই কোৱা হয় যে কাৰ টিন নিব পাৰে, কিন্তু কোনেও নিনিলে। শেষত বেছেৰাই নাজিৰা কংগ্ৰেছ অফিছলৈ নিজে গৈ দি আহেহে। হাট ভাঙিবলৈ স্বয়ং-সেৱকসকলে যত্ন কৰি, কৃতকাৰ্য্য হল। ফলত পুলিছে শ্ৰীমান মিঠাৰাম গোহাঁই, ইদ্ৰিছ আলি, শ্ৰীযুত কুমৰদ্দিন, শ্ৰীযুত গোলোকচন্দ্ৰ গগৈ, শ্ৰীযুত টেলেকা

জেলত জাত-বিচাৰ

জেলৰ ভিতৰখনো এখন সৰুসুৰা ৰাজ্যকে বুলিব পাৰি। বাহিৰত যেনেকৈ জাতৰ বিচাৰ, জেলৰ ভিতৰতো তেনেকৈ জাত-বিচাৰ। স্বৰ্গলৈ গলেও বোলে নাৰদে ঢেঁকী দি ধান বানে। আমিও জাত-কুল বিচাৰ-নথকা জেললৈ গৈ সেইদৰে তাৰ জাতৰ ভিতৰত সোমাই নাৰদৰ দৰে তাতে ধান বানিবলৈ ধৰিলোঁ। জাত মাৰোঁ বুলি গৈ, জাত সৃষ্টি হে কৰিলোঁ। জেলৰ সমাজখনত জাত বা শ্ৰেণী বহুত আছে। তাৰ ভিতৰত দুটাকে বৰ্ণাশ্ৰমী বুলিব পাৰি। দুয়ো বৰ্ণৰে উমৈহতীয়া নাম কয়দী বা ফাটেকিয়াল। সেই বুলি কলে চুলিডালমান অৰ্থৰ আঁতৰ হয় যদিও, ভুল নহয়। বৰ্ণ দুটাৰ এটাক বোলে কয়দী বা ফাটেকিয়াল আৰু ইটোক বোলে হাজতিয়াল। বিচাৰ শেষ হৈ যোৱাৰ পিছত, দণ্ড ভোগ বা ম্যাদ খাটিব লগীয়াবোৰেই হল ফাটেকিয়াল আৰু বিচাৰ নিষ্পত্তি নহয় মানে বিচাৰকৰ আদেশলৈ বাট চাই থাকিব লগীয়াবোৰেই হাজতিয়াল অৰ্থাৎ হাজোতত থাকোঁতা। ফাটেকিয়ালে কাম কৰিব লাগে আৰু জেলৰ কাপোৰকানি পিন্ধিব লাগে; হাজতিয়ালৰ যেনিবা নেলাগে। গৰৈ-চেঙেলীৰ দৰে এই ফেৰাই মাথোন ইফাল-সিফাল। এহেলৈ থকা-খোৱা সকলো একে।

জেলৰ প্ৰজা

হাজতিয়াল-ফাটেকিয়ালেই জেলৰ প্ৰজা। "মেট্," "ক'লা পাগুৰী", 'জমাদাৰ' "ৱাৰ্ডাৰেই" সিহঁতৰ ওপৰত উঠি-ৰজা, আৰু জেল-ডাৰোগা-

---

গৈগৈ, চেখ চাজমান, আৰু ছেখ কাছিমক ২৯ জানুৱাৰী তাৰিখে পুনৰ গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে। প্ৰায় ৫০০ মান মানুহে স্বৰাজগীতেৰেসৈতে ফুলমালা দি থানাৰ ওচৰলৈকে আগবঢ়াই থৈ আহেগৈ। ৩১ জানুৱাৰীত তেওঁবিলাকৰ বিচাৰ শেষ হয়। প্ৰথম তিনিজনৰ এবছৰ কঠোৰ পৰিশ্ৰমসহ কাৰাদণ্ড আৰু এশ টকা কৰি জৰিমনা, বাকী ৪ জনক ৬ মাহ কঠোৰ পৰিশ্ৰমসহ কাৰাদণ্ড আৰু এশ টকা জৰিমনা। জৰিমনা নিদিলে ৩ মাহ কৰি কয়দী খাটি দিব লাগিব।—"অসমীয়া"

জনেই বহি-ৰজা। ঘৰ একেটা হলেও, হাজতিয়াল-ফাটেকিয়ালৰ কোঠা বেলেগ-বেলেগ। এটা বৰ্ণই বা শ্ৰেণীয়ে ইটো শ্ৰেণীৰ-লগত যাতে কথা-বতৰা পাতিব নোৱাৰে তাৰ বাবে শোৱা-খোৱাৰ নিয়ম সুকীয়া-সুকীয়া। দণ্ড পোৱা-কি-নোপোৱা সকলোৱেই জেলৰ ভিতৰত সোমালেই, ফাটেকিয়াল নহলেও, ফাটেকৰ নিয়ম মানি চলিব লগীয়াত পৰে। সেই বাবেই সকলো ফাটেকিয়াল-পৰ্য্যায়ভুক্ত হয়। কবৰস্থানৰ ভেঁটিটোৰ দৰে ভেঁটি এটাত শুব লাগে। মূৰৰ শিতানো মাটিৰেই, ভেঁটিটো ইমান ঠেক যে কথমপি হে লুটি-বাগৰ মাৰিব পাৰি। তাৰ উপৰিও, ঠেটুৱৈ ধৰা জাৰৰ দিনতো উৰহৰ কিটিৰ-কিটিৰ কামোৰ আছেই—লগে-লগে থোপাথোপ মহৰ কামোৰ আৰু কুনকুননি। শোৱা-খোঁটালিৰ চুক এটাতে, "কমডৰ" পৰিবৰ্ত্তে কেৰচেন তেলৰ টিন এটা সমানে পেটতে কাটি তাৰ তল ডোখৰ বহুনাকৈ থোৱা হয়। তাতে ৰাতি হলে, সকলোৱে সৰুপানী-বৰপানী ছুব লাগে। শোৱা-ভেঁটিৰ "পালেংখনহঁত" ওচৰাউচৰি হলেও, ভেটিত পৰি থকাজন নিবোকাচামোন বা নিমাভী কন্যা হৈ থাকিব লাগে। সিহঁতৰ ওপৰত বৰমতা বোলাবলৈ একো-একোটা "মেট" বা "ক'লা পাগুৰী" থাকে। এই "মেট" বিষয় পোৱা জন হৈছে প্ৰমোছন পোৱা কয়দী। দীঘলীয়া ম্যাদ খাটিব লগীয়া যিটো কয়দীৰ সৰহ ভাগ উকলি যায়, তাকে "ক'লা-পাগুৰী পিন্ধাই" মেট্ পতা হয়। এওঁ নতুন কয়দী লৈ গৈ, বাহিৰত ফুৰাই-চকাই বা কামকাজ কৰাই আনিব পাৰে। এওঁৰ ওপৰতে জমাদাৰ; জমাদাৰ ফাটেকিয়াল নহয়—ছৰ্কাৰী চিপাহী মাথোন। ক'লাপাগুৰী গলে, কয়দীৰ ৰখীয়া হৈ জমাদাৰ বাহিৰলৈ নগলেও হয়।

মূঠৰ ওপৰতে "নৰকপুৰ" ৰাজ্যখনৰ পোতাপুখুৰীত বক হব পৰা দায়িত্বপূৰ্ণ বিষয় ক'লাপাগুৰীখনেই। এইখন বিষয় খাওঁতাৰ ওপৰতেই জেলৰ বান্ধনি (ডিচিপ্লিন) নিৰ্ভৰ কৰে। ৰাতিপুৱালেই অৰ্থাৎ পাঁচ বাজিলেই (সেইদিনৰ) সকলো শুই উঠিব লাগে। উঠিয়েই বাহিৰত শাৰী পাতি, থিয় দিব লাগে। আগ-দিনা গধূলি জমা দিয়া মতে

কয়দীবোৰ আছে নে নাই জমাদাৰে গন্তি কৰি চাব। তাৰ পিছত, এটা-এটাকৈ পাইখানালৈ যাব লাগে। শৌচাচাৰ কৰি আহি আকৌ বৈ থাকিব লাগে। লেখবুজ হৈ গলে, সকলোৱে সমানে দীঘলীয়াকৈ শাৰী পাতি (ফাইল হৈ) "ছৰ্কাৰ চেলাম" বুলি বৃটিছ গৱৰ্ণমেণ্টক অভিবাদন জনাব লাগে। তৎপশ্চাৎ "ব্ৰেকফাষ্ট" অৰ্থাৎ মাৰভাত খাবলৈ শাৰী পাতি বহিব লাগে। স্বাধীনতা বিচৰা ন-আলহীৰ নিমিত্তে এইবোৰেই জেলৰ পোন-প্ৰথম তিতাকেহা সোৱাদ।

আমাক সুমোৱাই থোৱা ফাটেকৰ ঘৰটো ওখ। ওপৰখন টিনৰ। বেৰবোৰ ইটাৰে পকী কৰা। ভিতৰত মাত এষাৰ মাতিলেই জনজনাই উঠে। আমাৰ কোঠাটো, ঘৰটোৰ পছিম ফালে আছিল। পূবৰ খোঁটালিটোত হাজতিয়াল আৰু আমাৰ গাতে লাগি থকা মাজৰটোত ফাটেকিয়াল শুইছিল। ফুটগধূলিতে, সেই গঁৰালত ভৰাই থোৱাৰ পিছৰপৰাই "মেট্"নাইবা, ম্যাদ অন্ত হবলগীয়া এটা কয়দীয়ে মানুহবোৰ গন্তি কৰিবলৈ ধৰে আৰু ৰাতিপুৱালৈকে সি গণিয়েই থাকে। এই গণনাটো বাহিৰৰ আগচালিত (বাৰাণ্ডাত) টহল দি থকা জমাদাৰজনে শুনাকৈ কৰি থাকিব লাগে। সেই দেখি. সি ওৰে ৰাতিটো ফাটেকিয়ালটোহঁত চাই-চাই যেন গন্তি কৰিছে, এনে ভাৱে এটা-এটাকৈ মাতি চিঞৰি থাকিব লাগে। লেখিবলৈ ধৰোঁতেই সি-যেন ঠিক প্ৰত্যেকটো কয়দীৰ গালৈ আঙুলী-টোৱাই হে লেখিছে, এনেহেনকৈ পোনেই লাহে লাহে মাতি যাব—এক, দুই, তিনি, চাৰি, পাঁচ, ছয়, সাত, আঠ, ন, দহ। শেহৰ সংখ্যাটো লেহেতিয়াকৈ নাকী সুৰেৰে মাত মাতি দ—হ বুলিয়েই কব, "হাজত লম্বৰ ঠিক হেয়।"

দহৰ মাতটো মাৰ যাওঁতে-নৌ যাওঁতেই ফাটেকিয়ালৰটোৱে সেই দৰেই ধৰিব, "১, ২, ৩, ৪, ৫, ৬, ৭, ৮, ৯, ১০, দুই লম্বৰ ঠিক হেয়।" ফাটেকিয়াল-কোঠাৰ ডাক অৰ্দ্ধ পৰিলেই, হাজতিয়াল কোঠাৰটোৱে ধৰিব। এনেকৈ, ঘূৰাই-ঘূৰাই মাতি থাকোঁতে "মেটে" টোপনিত পৰি ঢলকুচিয়াবলৈ ধৰে। সিমানতো, সিহঁতৰ মুখৰপৰা ১, ২, ৩, ৪,

ইত্যাদি ওলায়েই থাকে। কিন্তু, গন্তি কৰোঁতে এফালৰপৰা ১, ২, ৩ বুলি কৈ যাব নোৱাৰে। এক, দুই বুলিয়েই জঁাপ মাৰি দীঘলীয়া সুৰ টানি একেবাৰেই দহত ধৰেগৈ। পোনেই এক বুলি কওঁতেই ডাঙৰকৈ মাতষাৰ মাতি, ক্ৰমান্বয়ে টিমাই দিয়ে; পিছত, মাতষাৰ চেৰ্চেৰীয়া পৰিলে, শেহৰ সংখ্যাটোত লে-নীয়া সুৰ লগাই টানকৈ কয়—দ—হ। মাজনিশাৰপৰা শেহ নিশালৈকে এই দৰে হাজতিয়াল-ফাটেকিয়ালৰ লেখ কৰি থাকোঁতে-থাকোঁতে টোপনিৰ জালতে এক, দুই, তিনি, চাৰি মাতি যাওঁতেই, লাটতে "চটাই নো পৰেবতে, ধুঁৰলি ঐ কুৰঁলী ঐ" বুলি বিহুনাম এষাৰকে গাব, নাইবা, "ভটীয়াই গলেগৈ, মণিৰাম দেৱান ঐ, বাটত খাই গলে জৰা" বুলি দেৱানৰ গীত এফাঁকিকে ধৰিব। ৰাগ-পদৰ লগতে গণনাত মাতিব লগীয়া সংখ্যাবোৰ উৰি যায়। তথাপি, শেষৰ সংখ্যাটোত বৰ জোৰেৰে মাত লগাই দিবগৈ, "দ-হ; পহিলা লম্বৰ ঠিক হেয়।" "মেটৰ" এই ভাওজোৰা ৰাগ-পদৰ ধ্বনি শুনি, আমাৰ মনত এনে হে লাগিছিল যেন আমি ক'ৰবাৰ জোপোহা বৰ-গছৰ তলত হে বাস কৰিছোঁহি আৰু তাৰ ধোন্দত সোমাই থকা সেই-বোৰ যেন কুৰ্কুৰীয়া হুদুৰে হে মাতিছে! সিহঁতৰ মাতে গহীন ৰাতিটোহঁত গহীনতৰ কৰি পেলাইছিল আৰু চিলমিল টোপনিত পৰি থকা আমাৰ কাণত মাদকতাৰ মৌ বৰষিছিল।

দুদিনমানৰ পিছত, শ্ৰীযুত যাদৱপ্ৰসাদ চলিহাও আমাৰ লগ লাগিলহি। এতিয়া আমি একে খোঁটালীবাসী তিনিজন হাজতিয়াল হলোঁহঁক—শ্ৰীযুত লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা, শ্ৰীযুত চলিহা আৰু মই। তিনিউ হৰিষে বিষাদে "ৰাজভগনৰপৰা, কলথোকা বাদুলীয়ে খোৱালৈকে" বাৰেভচহু কথা পাতি সময় নিয়াওঁহঁক।

চলিহাদেৱ হাজতিয়াল হৈ সোমোৱাৰ দিনদিয়েকৰ পাছতেই, ঢোপাবৰ মৌজাৰ ৰূপাই (?) নামে মানুহ এটিও তিনি মহীয়া সশ্ৰমী ফাটেকিয়াল ৰূপে জেলৰ ভাত খাব লগীয়া হয়। এওঁ হাল বাই আহি, তিতাথৰেই ঘৈণীয়েকক 'ভাত হল নে' বুলি সোধাত

ঘৈণীয়েকে "বাঢ়িছোঁ" বুলি ক'লে। তাতেই খঙত গৰজি "অঁ, তই এতিয়া হে ভাত বাঢ়িবলৈ লৈছ" বুলি, ঘৈণীয়েকৰ ডিঙিতে কোৰখনেৰে চাব মাৰি পঠিয়ালে। ঘৈণীয়েকৰ মূৰ ছিগি মাটিত পৰিল। নৰহত্যাৰ অপৰাধত অভিযুক্ত কৰি, মহকুমাধিপতি গনিঙে তাক তিনি-মাহ মাত্ৰ কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰি ফাটেক খাটিবলৈ আদেশ দিলে। তাৰ

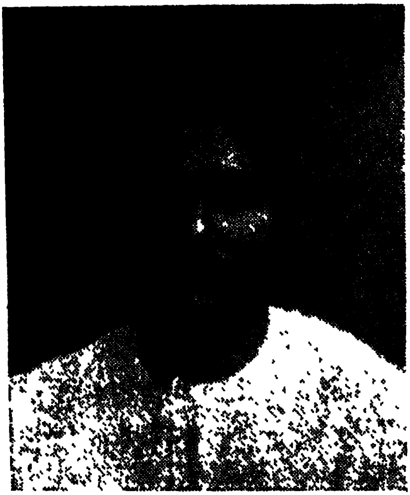

শ্ৰীযুত যাদৱপ্ৰসাদ চলিহা

দণ্ডৰ কথা শুনি লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাই "ন্যায় বিচাৰৰ গৰ্ভপাত" বুলি বৰ আক্ষেপ কৰিছিল, "চোৰাঁচোন বাৰু, গনিঙৰ এইখন কি বিচাৰ? নৰঘাতী মানুহটোক দিয়ে তিনিমাহ ফাটেক আৰু আমি বক্তৃতা দি ফুৰা বাবে আমাক দিয়ে এবছৰ-এবছৰ। এইবোৰ দেখাদেখি বিচাৰৰ ভেকোভাৱনা নহয় নে?" বৰুৱাদেৱৰ অভিমতটো শুনি হে থাকিলোঁ। —আমি একো মাতিবলৈ নহ'ল।

কয়দীক উখোৱা চাউলৰ ভাত দিয়ে। সেই চাউলৰ ধান সিজাই জেলৰ ভিতৰতে ত্ৰিপাল বা নগা-ঢাৰিত শুকোৱা হয়। শুকুৰাওঁতে

ধানত কাউৰী পৰেহি। কাউৰী খেদাবলৈকে ৰূপাইক ধানৰখীয়া পাতিলে। সি সদায় ধানৰ ওচৰতে বহি নিগনীৰ দৰে কুটি-কুটি ধানৰ তুঁহ বা চোকোৰা একুৱাই চাউলবোৰ কেঁচায়-কেঁচায় চোবাই খায়। এই দৰে নিতৌ ৰূপায়ে এসেৰমান ধানৰ চাউল পেটলৈ পঠিয়ায়। ধানৰ জোখত চাউল কম ওলোৱা দেখি জমাদাৰে ধানৰ ওপৰত চকু দিবলৈ ধৰিলে। থঁকুৱা ৰূপায়েই যে সেই ধানখোৱা-কাউৰী, শেষত হাতে-লোটে ধৰা পৰিলগৈ।

জেল-ডাৰোগাৰ পহু এটা আছিল। ৰূপাইক, সেই দিনাৰপৰা ধানৰখীয়া গুচাই পহুৰখীয়া পাতিলে। পহুটো চৰোৱা ঠাই হল ফাটেক ঘৰটোৰ উত্তৰে পুখুৰী-পাৰৰ চাল, আৰু ভাতৰ ধান শুকুৱা হয় তাৰ দক্ষিণে আগচোঁতালত। আমি থাকোঁ ঘৰটোৰ পছিম মূৰত। ঘৰৰ কেউকাষে মুকলি ডুববি-কেঞ্ৰাবনৰ ঘাঁহনি। ৰূপায়ে চুঃ বুলি, পহুটো খেদাৰ ছলেৰেই তাৰ গাত থকা নোমাল কম্বল কাপোৰখন দলি মাৰি মেলিথোৱা ধান চৰাৰ ওপৰত পেলাই দিয়ে। পহু আঁতৰা মাত্ৰকে কম্বলখন বুটলি আনি আগৰ ঠাইত মহামহন্তটো হৈ বহি থাকেহি আৰু কাপোৰত লাগি থকা ধানবোৰ এটি দুটিকৈ একুৱাই কুটি-কুটি খাই থাকে।

আমালৈ বাহিৰৰপৰা ভাতপানী পঠিয়াইছিল। আমি তিনিও ভাত খাই ঔটেঙাৰ সিটাসোপা পেলাই দিওঁহঁক। কাৰৈ-মাগুৰ মাছৰ কাঁইটখিনিও মাটিত পেলাওঁ। ৰূপায়ে পহু ৰখি থাকোঁতেই, কোনোবা চুকৰপৰা আমাৰ ভাত খোৱালৈ পিবিকপাৰাককৈ চাই থাকে। এদিন আমি ভাত খাই এঁতাইছোঁ, এনেতে সি দেখোন কোনোবা ফালৰপৰা মলুৱা-বান্দৰটোৰে জঁাপ মৰাদি জঁাপমাৰি আমাৰ আগত থপৰ কৰে পৰিলহি; পৰি, বৰ ভাৰস্তিৰে কলে, "দেউতা, বন্দী আছোঁ নহয়! কাঁইটবোৰ কেলেই পেলাই দিছে?" এই বুলি কৈয়েই, সি মোকোৰা-মোকোৰে কাঁইট-সিটা-চুৱা-মকৰা সোপাকে বুটলি মুখত সুমাই পিহি পেলালে। দেখি বিচূৰ্ত্তী খালোঁহঁক। কেঞৰাকুই কৰিলোঁ, "পাৰোঁতে সি ঘৈণীয়েকক কটা নাই!" আমাৰ তালৈ দয়া উপজিল। তেতিয়াৰ-

পৰা তাক কাঁইট-কুঁইটবোৰ যে দিওঁৱেই, ভাতো ছুটামান-ছুটামানও দিবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ মুখৰপৰা ঘৈণীয়েকক কটাৰ কথাবোৰ শুনি লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱাই আগৰ ধাৰণা বদলাই ক'বলৈ বাধ্য হ'ল, "এনেটো থঁকুৱা ৰাক্ষসৰ ফাটেকেই হব নেলাগিছিল। এতিয়া হে বুজিলোঁ, গনিঙে বৃটিছ-আইনৰ সন্মান ৰাখিলে !"

অসম-উপত্যকাৰ কমিছনাৰ মিঃ এলেন্ আহক এদিন জেল পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ। লগতে মিঃ গনিঙো। গনিঙে এলেনক আমাৰ তিনিউ-জনকে এই বুলি চিনাকি দিছিল :—বৰুৱাৰ ফালে টোঁৱাই কৈছিল, "হি ইজ্ দি লীডিং প্লাঁডাৰ অৱ চিৰ্চাগৰ বাৰ।" শ্ৰীযুত চলিহাৰ ফালে চাই কৈছিল, "হি ইজ্ এ চন্ অৱ দি লেট ৰায় বাহাদুৰ কালিপ্ৰসাদ চলিহা এণ্ড এন্ এডুকেটেড টী প্লেণ্টাৰ" আৰু মোৰ পৰিচয় দিছিল, "হি ইজ্ এ ব্ৰাহ্মিন—এ ফৰ্চফুল ৰাইটাৰ"। সেই কংগ্ৰেছ-অফিছভঙা, দৈত্য-দানৱৰ প্ৰতিমূৰ্ত্তি গুৰ্খা চিপাহীকিটাই গধূলি হলে জেলৰ গাতে বাহিৰ পোনে ভজন গায় আৰু গান্ধীভক্ত বুলি আমালৈ মিঠাই-প্ৰসাদ পঠিয়ায়। টকা আৰু মাদকদ্ৰব্যৰ মোহত পৰি কেতিয়াবা-কেতিয়াবা দেৱতাও দানৱ হয়। গুৰ্খা চিপাহী-কিটাই তাকেই আমাক সোঁৱৰাই দিছিল।

+ + +

[১১]

যোৰহাট-জেলত

অসহযোগী-ফাটেকিয়াল থবলৈ ঠায়ে নোজোৰাত শিমলুগুৰীয়া সেৰক কিজনেসৈতে আমাৰ তিনিউজনক শিমলুগুৰি ষ্টেছনেদি যোৰহাট জেললৈ স্থানান্তৰ কৰা হল। ক'ৰবাত পলাই যাওঁ বুলি আমাৰ কাঁইটীয়া সঙ্গী চিপাহী দুজনে আমাৰ ওপৰত চকু দি আছিলেই। যোৰহাটৰ চেনিমৰা ষ্টেছনতে আমাক নমুৱাই বৰভেটালৈকে খোজ কঢ়াই নিলে। স'াজ লগাৰ লগে-লগেই বৰভেটা জেলৰ বাসিন্দা হলে'াগৈ।

পাছদিনা ৰাতিপুৱা ৫ বজাত শুই উঠাৰ পিছতেই আমাক জেল-ডাৰোগাৰ ওচৰলৈ নি, আমাৰ গাৰ জোখ আৰু ভৰৰ ওজন ললে। শিৱসাগৰত দিয়া "হিজ্‌টৰী স্বীট্" অৰ্থাৎ কোনদিনা আমাৰ গা কেনে আছে, ওজন কিমান বঢ়া-টুটা হৈছে তাৰ হিচাপ ৰখা তালিকাত আমাৰ গাৰ দীঘ-বাণি আৰু তিল-মাহ-তুলসী আদি চিন চকৰবোৰ টুকি ললে। তাৰ পিছত, মাৰভাত খুৱাই গঁৰালত সুমুৱাই থলেগৈ।

বৰভেটা-জেলটো যোৰহাটলৈ সদৰ ঠাই নিয়া-সময়ত ১৯১১-১২ চনত সজোৱা। সেই বাবে, বাহিৰৰ ইটাৰ বেৰ বা দেৱালকিখন শিৱসাগৰৰ দৰেই পকী, ওখ আৰু কটকটীয়া, কিন্তু, বান্ধন-ছাটন আৰু গঢ়টো আধুনিক ঠাঁচৰ।

শিৱসাগৰৰ দৰে, তেতিয়াও ফাটেকিয়াল-ঘৰ বাহিৰে-ভিতৰে পকীকৈ তুলিব পৰা নাই। ভিতৰখনত কয়দী থকা ঘৰো তাকৰ, সিও খেৰৰ। টিনৰ মুঠেই দুটা। ৰাজনৈতিক বন্দীবিলাকক চোৰ-ডকাইতৰ ফাটেক-ঘৰৰপৰা বেলেগাই ৰাখিবলৈ মাজতে দেৱাল এখন দি থোৱা আছিল।

আৱশ্যক নাছিল দেখিয়েই হবলা, যোৰহাট জেলত ৰাজনৈতিক বন্দী ৰখাৰ ভাল ব্যৱস্থা নাছিল। কোনোমতে গোঁজা মাৰি থব পৰাকৈ

কিছুমান সৰু-সৰু ঘৰৰ হাটী সজাই থোৱা হৈছিল। ঘৰটোহঁতৰ ভিতৰত যিবোৰ কোঠা বা গঁৰাল আছিল তাত চাৰিজনতকৈ অধিক কয়দী থাকিব নোৱাৰিছিল। হওঁতে, পোন-প্ৰথমতে আমাক নি টিনৰ এটা ঘৰতে চিতল মাছ জপা-দি জাপি থৈছিলগৈ। ঠাই নোহোৱা-বাবেই হওক, জেলডাৰোগাজনৰ অনুকম্পাৰ বাবেই হওক, কাম কৰিব লগীয়া-কি, নলগীয়া-কি, সকলো ৰাজনৈতিক বন্দীকে একে ঠাইতে থুপ খুৱাই থৈছিল।

আমাক নিয়াৰ আগৰেপৰা কৰ্ম্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ; দেশনেতা শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা; কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা; গোমোঠা, দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ আৰু কোনেও আসৈ নোপোৱা ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ আৰু টেটকুটীয়া, চতুৰ, ৰসিক শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ তাত আছিলেই। ৰাজনৈতিক বন্দীৰ নিমিত্তে আছুতীয়াকৈ থোৱা খলা বা চৌতালখনতে তেখেত-সকল কেউজন একেলগে থাকিবলৈ এটি জোংঘৰ সজাই দিছিল। তেখেতসকল তাতে থাকে; আৰু আমি থাকোঁ সুকীয়া-সুকীয়া হাটীৰ সুকীয়া-সুকীয়া-বাহত।

ৰাতিটো বেলেগে-বেলেগে পৰি থাকোঁ যদিও, দিনটো সকলো একেলগ হওঁ। আমাৰ লগৰীয়া আছিল (মনত পৰা কিজন) গুৱাহাটী জেলৰপৰা অনা কবি, চিত্ৰশিল্পী আৰু হাস্যৰসৰ থুনপাক শ্ৰীযুত মহেন্দ্ৰনাথ ডেকা ফুকন; সুঠাম শৰীৰৰ, তামদলৈ বংশধৰ শ্ৰীযুত কৃষ্ণকুমাৰ বৰুৱা; হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা (ত্যাগবীৰ); কৰ্ম্মবীৰৰ পুত্ৰ উমেশ বৰদলৈ; গুৱাহাটী উজানবজাৰৰ থুকুবিল গাৱঁৰ ভলণ্টিয়াৰ শ্ৰীমান মহেশ্চন্দ্ৰ দাস; যোৰহাটৰ ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱা; "ৰণৰ কুকুৰা" শ্ৰীযুত দেৱেশ্বৰ শৰ্ম্মা (কেন্দুগুৰি); শ্ৰীযুত বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা; শ্ৰীমান পদ্মেশ্বৰ গোস্বামী; শ্ৰীযুত লক্ষেশ্বৰ বৰুৱা, অৰ্জ্জুন সিং পঞ্জাবী, শ্ৰীযুত শশীধৰ মলীয়া, জাঁজীৰ শ্ৰীমান দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, শ্ৰীমান দিবাকৰ ফুকন, শ্ৰীযুত সৰ্ব্বেশ্বৰ ৰৰ চেতীয়া আৰু শ্ৰীমান সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰদলৈ প্ৰভৃতি বহুত সেৰক। শিৱসাগৰৰ যোগকান্ত বৰুৱা, ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া,

বোধেশ্বৰ গগৈ, দুৰ্গাধৰ বৰুৱা, মাজুলীৰ কেশৱচন্দ্ৰ বৰা আদি শ্ৰীযুত সকল। এওঁবিলাকৰ উপৰিও, শিৱসাগৰ, বামুণপুখুৰী, টীয়ক, চাৰি-গাওঁ, কেন্দুগুৰি, টিলিকিআম, গোলাঘাট, মহিমা, গণকৰ-পুখুৰী, দেৰগাওঁ আৰু দক্ষিণ হেঙ্গেৰাৰ ভালেমান বন্দী ভলন্টিয়াৰ আছিল। তাৰ ভিতৰত যোৰহাটৰ ধেমেলীয়া সাহিত্যিক মৌঃ পজিৰুদ্দিন আহম্মদকো লগপোৱা মনত পৰে।

তেতিয়া বৰদলৈ ডাঙৰীয়াৰ ভায়েক শ্ৰীযুত বিপিনচন্দ্ৰ বৰদলৈ পেঞ্চন লৈ তৰাজানৰ নিজা ঘৰতে আছিল আৰু শ্ৰীযুত গিৰীশচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ো যোৰহাটতে একষ্ট্ৰা এচিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ-বিষয় খাইছিল। আগৰজন ভায়েকে ককায়েকলৈ সদায় ভাত-জলপান পঠিয়াই থাকে। মাছ তো আছেই; মঙ্গহো সপ্তাহত দুবাৰ-তবাৰকৈ আহে। জলপানৰ বস্তু ৰুটী-মাখন, কেতিয়াবা হে লুচী; তাকো আকৌ মনে-মনে। কাৰণ, কয়দীব বেমাৰ হয় বুলি জেলত লুচী খাবলৈ নিদিয়ে (?)। চলিহা ডাঙৰীয়ালৈও সেই অনুপাতেই আহে। আহিলে নো কি হব? —এপাচি কচুশাকত এটা জ্বালুক! কাক দিব, কাক থব? সেইবোৰ অনা দেখিলেই, বলিয়া কুকুৰৰ দৰে পেটে-কঁকালে লাগি থকা সহকৰ্ম্মী-বিলাকৰ মুখৰ পানী টোপাটোপে বৈ অহা স্বাভাৱিক। তেনেকুৱা সতীৰ্থসকলক বঞ্চিত কৰি বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই কোন সতে সেই অন্ন-ব্যঞ্জন, জা-জলপান ভক্ষণ কৰিব? সকলোৱে, মনে জানিয়েই, তেখেতক সেই ভোজ্যবস্তু অকলৈয়ে গ্ৰহণ কৰিবলৈ একবাক্যে-একচিত্তে অনুৰোধ কৰাত যেনিবা তেখেতে বাহিৰৰপৰা দিয়া বস্তু গ্ৰহণ কৰিবলৈ মান্তি হল। তথাপি, চকুত পৰা ল'ৰা-ভলন্টিয়াৰ দুজনমানক খোৱাৰ ভাগ একোটা নিদিয়াকৈ বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই সেই বস্তু গ্ৰহণ নকৰিছিল।

সেইখন খলাতে গা-ধোৱা পানীৰ 'পাইপ্' (নলী) এটা আছিল। তাত "শ্বাৱাৰ বাথ্" বা বৃষ্টিস্নান কৰিব পাৰি।—পাইপটো খুলি দিলেই বৰষুণৰ এছাৰকণি পৰা-দি গাত ছিৰ-ছিৰ কৰে পানী পৰিবলৈ ধৰে। 'পাইপত' গা ধোৱাটো "চখৰ" কথা। তদুপৰি, কৰ্ম্মবীৰৰ আদেশ—

"ফাইল" কৰাৰ পাছতে আমি গা ধুব লাগে। গা ধুই উঠিয়েই জিৰণি লোৱা চালি এখনৰ তলত দিহানাম গাবলৈ বহাদি শাৰী পাতি দুশাৰী হৈ বহিব লাগে। কেতিয়াবা-কেতিয়াবা, সেই বহাঠাইতে মাৰভাত দিয়েগৈ। পিছে, মাৰভাত খোৱাৰ আগতে সঙ্গীতপ্ৰাণ বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই আমাক শ্ৰীমৎ শঙ্কৰাচাৰ্য্যকৃত অন্নপূৰ্ণা স্তোত্ৰটো মুখে-মুখে পাঠ কৰোৱায়। তেখেতে গলগলীয়া অথচ, সুললিত সুৰেৰে পোনেই লগাই দিয়ে,—

কৰ্ম্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ

"নিত্যানন্দকৰী বৰাভয়কৰী
সৌন্দৰ্য্য ৰত্নাকৰী
নিৰ্দ্ধ তাখিল ঘোৰ পাৱনকৰী
প্ৰত্যক্ষমাহেশ্বৰী।
প্ৰালেয়াচলবংশপাৱনকৰী
কাশীপুৰাধিশ্বৰী,
ভিক্ষাং দেহি, কৃপাৱলম্বনকৰী
মাতান্নপূৰ্ণেশ্বৰী।"

আৰু, আমি আটাইবোৰে ভক্তি ভাবত, নাইবা, সুৰৰ মোহত গদগদ হৈ সমস্বৰে ঘোষাটো গাওঁহকঁ, "ভিক্ষাং দেহি, কৃপাৱলম্বনকৰী, মাতান্নপূৰ্ণেশ্বৰী।" কুটবোৰো তেখেতৰ লগে-লগেই গাই গৈছিলোঁ। সেই সময়টোত, জেলখন আমালৈ, সঁচাকৈয়ে নৈমিষাৰণ্য যেন হৈছিল। স্তোত্ৰটো পাঠ কৰোঁতে আত্মজ্ঞানী বৰদলৈ ডাঙৰীয়া ইমান আপোনপাহৰা হৈছিল যে তেখেতৰ চকু জুৰি চকুপানীৰে জলজলীয়া হৈ পৰিছিল। তেখেতে শব্দৰ ভুল উচ্চাৰণ, সমুলিকে শুনিব নোৱাৰিছিল; কৈছিল, "শব্দ উচ্চাৰণৰ মাহাত্ম্য আছে। তিনিবাৰ তপস্যা কৰি প্ৰোক্ত হোৱা বিশ্বামিত্ৰ ঋষিৰ দৰে কৰ্ম্মবীৰ বৰদলৈ ডাঙৰীয়া খঙাল আছিল যেনেকৈ, ছেক্‌ছপীয়েৰে পৰ্চিয়াৰ মুখত কোওৱা "স্বৰ্গীয়-বস্তু ক্ষমাৰ" প্ৰতীকো আছিল তেনেকৈ। কংগ্ৰেছত শৰণ লোৱাৰ আগতে বৰদলৈ ডাঙৰীয়া আছিল বিলাতলৈ নোযোৱাকৈয়ে বিলাতী জড়বাদী ছাহাবৰ দৰে; কিন্তু অন্তৰখন আছিল অধ্যাত্মবাদেৰে সৰস নিভাঁজ ভাৰতীয়ৰ অন্তৰ। সেয়েহে সৰ্‌সৰ্‌ কৰে অন্নপূৰ্ণা স্তোত্ৰ গাব পাৰিছিল।

সশ্ৰমীবিলাকক জেলকৰ্ত্তাই পোনতে টান কামত লগোৱা নাছিল। এল'পাত (শণ গছৰ পাত)' খুন্দি, তাৰপৰা আঁহ উলিয়াবলৈ দিছিল। শুনোতে কামটো বৰ ঢিলা যেন লাগে, কিন্তু সি যে কঁকাল-ভঙাৰ বাপেক, খুন্দিবলৈ ললে হে কব পাৰি। পাতৰ কোঁহাখিনি এৰুৱাই আঁহবোৰ কঁটালোতে, তাৰ এঠা লাগি হাত ভৰিবোৰ বৰ খজুৱায়। তথাপি, মাৰভাত খায়েই অ-শ্ৰমী কয়দীকিজনেও এল'পাত খুন্দি সশ্ৰমীকিজনক অলপ লা-ঢো কৰি দিছিল। এইটো গানকে গাই, সকলোৱে পাতখুন্দা দুখক দুখ সুবুলিছিল :—

"মাৰভাত-খাই-বই এল'পাত খুন্দোগই
মৰি যাম মানি যাম গান্ধীনাম ৰাখি যাম॥"

এইদৰে নাম গাই-গাই-খুন্দা শেষ কৰিয়েই সকলোৱে পাইপ্‌টো' খুলি বৃষ্টি-স্নান লয়। এই কামত যোৰহাটৰ ভলণ্টিয়াৰ কিজন বৰ চাৰ।

তেওঁবিলাকে হোৱাতো-নোহোৱাতো পাইপৰ পানীতে খেটখেঁটাই থাকে। জেলৰ হল বুলিও, এইদৰে পানী অপব্যৱহাৰ কৰা ভাল নহয়। সেইদেখি, বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই শ্ৰীযুত চলিহাক তাৰ ওপৰত চকু দিবলৈ ভাৰ দিলে। চলিহা ডাঙৰীয়াই কিন্তু, প্ৰায়েই আওকণীয়া ভাও ধৰি থাকে। এদিন ৰাৱনা পথাৰৰ-নে বামুগাৰঁৰ শিমলুগুৰীয়া হোজা ভলণ্টিয়াৰ গোলোক গগৈয়ে পাইপটোৰ মাৰিডাল (হেণ্ডোল) ছুই ছুহেঁচা কি এহেঁচা মাৰিছে হে, এনেতে, চলিহা ডাঙৰীয়াই হুঁকি মাৰি তেওঁক খেচখেচাই বহুত কিবাকিবি কলে। অকৰামুৱা খং উঠিলত, তেওঁ পোনচাতেই বৰদলৈ ডাঙৰীয়াক জনালেগৈ— "যোৰহটীয়া লৰাবোৰে সদায় পাইপটো ঘটং-ঘটং মাৰিয়েই থাকে, তেও চলিহা-দেউতাই মুখেৰেই নেমাতে; মই ছুইছিলোঁ হে, তাতেই দেউতাই মোক পাৰেমানে ডাবি দিছে। যোৰহটীয়া হলে হলে, জগৰেই নাই।"

জেল ভলণ্টিয়াৰৰ বৰসেনাপতি ভাবপ্ৰৱণ বৰদলৈয়ে কথাষাৰ স'ব নোৱাৰিলে; তৎক্ষণাৎ তেওঁক বুজাই-বৰাই শান্ত কৰিবলৈ চলিহাক অনুৰোধ কৰিলে।

উঠি-অহা ডেকা স্বেচ্ছাসেৱকবিলাকৰ বহুতবে নিতৌ ডাঢ়ি খুৰোৱা অভ্যাস আছিল। কিন্তু, সকলোৰে লগত খুৰ নাছিল। সেইদেখি, কোনোবা এজনৰ একেখন খুৰেৰেই ক্ষৌৰকাৰ্য্য কৰিবলৈ যাওঁতে প্ৰায়ে কঢ়া-আজোৰা লাগে। বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই আমাক সদায় কৈছিল, "আজিকালিৰ ডেকালৰাবোৰে ডাঢ়িগোঁফ খুৰাই তিৰীমুৱা হবলৈ হে ভাল পায়। গোঁফ ৰাখিবাহঁক।" তেখেতৰ কথা মতেই তেতিয়াৰপৰা মই গোঁফ ৰাখিবলৈ ধৰিলোঁ।

কি ৰাজনৈতিক, কি অনা-ৰাজনৈতিক সকলো ফাটেকিয়াল-হাজতিয়ালেই (শিৱসাগৰ জেলৰ দৰেই) শুই উঠিয়েই ফাইল হৈ, 'ছৰ্কাৰৰ আনুগত্য জনাব লাগে। ইয়াকে জেলৰ অভিধানত 'ছৰ্কাৰ-চেলাম' বোলা হয়। এই কাম দৈনিক কৰ্ত্তব্যৰ ভিতৰত। তাতে,

আকৌ কেতিয়াবা যদি উপকুৱা জেল-পৰিদৰ্শক এজন আহিল, তেওঁকো আকৌ "ছৰ্কাৰ চেলাম" দিব লাগে। যুক্ত প্ৰদেশৰ (উত্তৰ প্ৰদেশৰ) চৌৰীচৌৰাত অহিংস-অসহযোগীয়ে হত্যাকাণ্ড এটি কৰাত মহাত্মাই "মোৰ হিমালয়ান ব্লাণ্ডাৰ" (হিমালয় সদৃশ ভুল) হল বুলি অনুতাপ কৰে। এই চৌৰীচৌৰাত হোৱা হত্যাকাণ্ডৰ উপৰিও "ইয়ং ইণ্ডিয়া" কাকতত "বৃটিছ সিংহৰ কেশৰ জোকৰা," আৰু এটা প্ৰবন্ধ লেখা-বাবে কাকতৰ সম্পাদক মহাত্মা গান্ধীৰ ছবছৰ কাৰাদণ্ড হয়। এই বাতৰিকে লৈ, তেতিয়া যোৰহাটৰ একৃটিং অৰ্থাৎ বদল-ডেপুটী কমিছনৰ বেণুধৰ ৰাজখোৱা ডাঙৰীয়া আহক জেল পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ। জেললৈ সোমায়েই পোনেই তেখেত আমি থকা ছাউনীলৈ আহিল। জমাদাৰৰ হুকুমমতে আমি আটায়ে "ছৰ্কাৰ চেলাম" দিবলৈ সাজু হৈ আছোহঁক। তেখেতে আমাৰ মন ভাঙিবৰ অৰ্থে জয়ে-জয়ে বৰদলৈ ডাঙৰীয়াক কলে, "আজি বৰ ডাঙৰ খবৰ হেঁ, গান্ধীৰ ছবছৰ জেল হল।" বৰদলৈয়ে ক্ষণিক মানো বিলম্ব নকৰি স্বভাৱসুলভ ভেঙুচালি ঠেওৰে অথচ, সসম্মানে চুঙা• চাই সোপা দি থলে,—"ভাল হল, আজি খাহী মাৰি ভোজ খোৱাঁগৈ"। (ৰাজখোৱা-বৰদলৈ দুয়ো সমসাময়িক বন্ধু আছিল)। তেতিয়া ডেপুটী কমিছনাৰে তেওঁৰ হাতত থকা "ষ্টেট্‌ছ্‌মেন" কাকতখন বৰদলৈক দি, তেখেতৰ আগৰপৰা আঁতৰি গল। সৰল প্ৰকৃতিৰ ৰাজখোৱা ডাঙৰীয়া ডেপুটী কমিছনাৰ নহৈ—আন কোনোবা এজন হোৱা হলে, সেই কথা কোৱা বাবে স্পষ্টবাদী-কৰ্ম্মবীৰৰ হাতত গোটা জিজিঁৰি (বাৰ ফেটাৰ্চ) লাগিলহেতেন।

'মাকৰ ঘৰত বিহু খাবলৈ যোৱা' বৰদৈচিলাই এদিন দাগী চোৰ-ফাটেকিয়াল থকা ঘৰ দুটামানৰ মূধৰ চাল উৰুৱাই নিলে আৰু দুটামান মাটিত পেলাই হেৰেপা খুৱালে। ৰাজনৈতিক বন্দী আছিল টিনৰ ঘৰত। নেতাসকল থকা জোংঘৰটো ওখ-চাই খুঁটাৰ পোতনো আছিল। চালকিখনো সৰণ খেৰেৰে ডাঠকৈ ছোৱা, গাঁঠিবোৰো টান। সেই দেখি, বৰদৈচিলাৰ ধুমুহাই বিশেষ অপকাৰ কৰিব নোৱাৰিলে, কেৱল,

মাজৰ খুঁটাকিটাহে হেলেক্-লেক্ কৰি গল। পাছ দিনা জমাদাৰে চোৰ-কয়দী-ছুটামানক আনি খুঁটাকিটা সলাবলৈ লগালে। খুঁটাৰ পোতন ইমান দ আছিল যে উলামুলা মানুহৰ লৰাবৰে সাধ্য নাছিল। কেবাটায়ো হাতীপুঁৰ দি এটা খুঁটাকে উলিয়াব নোৱৰা দেখি, কয়দী এটাই উচাট মাৰি তাহাঁতক "চাওঁ, গুচ, বুলি," ছুই হাতে খুঁটাটো গৰা মাৰি ধৰি ভাৰৌক কৰে উঘালি পেলালে। পেলায়েই, উশাহ ছাৰি ভীমদৰ্পে স্বগতঃ উচ্চাৰিলে,

"ইয়ালৈকে আকৌ চোৰ নাম লৈ ফাটেক খাব লাগিছে? নেফিয়া চোৰখনে কি খুঁটা উঘালিব? ভাতখোৱা গাৰিশলি একোটা হৈ আছে আৰু? ইহঁতৰ লগত পৰি আমাৰো ভাল নাও দুমাবৰ বাহ হল!"

দাঁতিতে বহি থকা বন্দী এজনে সুধিলে, "হে'ৰা, নেফিয়াচোৰ কেনেকুৱা হে?" নেফিয়া-নোহোৱা বীৰবাহু ফাটেকিয়ালটিয়ে উত্তৰ দিলে, "বুইছে, দেউতাসকল, যেয়ে-সেয়ে চোৰ হব নোৱাৰে। 'চোৰ বোলালে গাত বহুত গুণ থাকিব লাগিব। ইহঁতে হাউলা খুঁটা এটাকে লৰাব নোৱাৰিলে, ইপিনে বোলে চোৰ। চোৰ যদিও লাপিলুপা হাত-লৰা চোৰ; আমাৰ দৰে দগধা গভাইত চোৰ নহয়। এইবোৰ চোৰ আমাৰ জোৰৰো নহয়, ফেৰৰো নহয়। ইহঁতে আমাৰ নিচিনা চোৰৰ নাককাণ হে কটালে। আমি কিবা ইহঁতৰ দৰে নে? চুৰ কৰিবলৈ হলে, আমি দোলা-হাতীত উঠি যাওঁহঁক। লগত, আমাৰেই আলধৰা, লগুৱাই গায়ন-বায়ন গাই যায়। ৰান্ধনিবেলি মাৰ যাবৰ হলেই কোনোবা গাৱঁৰ নামঘৰত আচহুৱা গোসাঁই বুলি থাকিবলৈ লওঁগৈ। তাতে ছুদিনমান জিৰাই গাওঁখনৰ উমান বুজোঁ। চহকী মানুহ আছে-নাই, গম লওঁ। থকা গম পালেই, আমাৰ লগুৱা-আলধৰা তালৈ যোৱা ঘন হয়। তাহাঁতে সিবোলাকক কয়গৈ, "এই গৰাকী অমুক সত্ৰৰ গোসাঁই; চহৰ ফুৰিবলৈ আহিছে। এই জোনাকী-একাদশীতে চলাজুনা গুৰুৰ তিথি পৰিছে। তিথিত 'বঘাসুৰ বধ' ভাৱনা কৰা হব। তালৈকে, আপোনাসকলক জনাবলৈ আহিলোঁ।

সেইমতে ভাৱনাৰ দিনা ঘৰ উদং কৰি সিবোলাক ভাৱনা চাবলৈ যাব আৰু আমি ঘৰখন লুলুংকৃত্যং কৰি আহিমগৈ। এই শৰীৰেৰেই কেতিয়াবা লোৱৰ পেৰা একোটাও পিঠিত তুলি অনা হৈছিল। গোসাঁই-মানুহ বুলি পুলিছ যে আমাৰ ওচৰলৈ নেযায়েই। আমি সদৰ্পে বাদ্য-ভণ্ড বজাই সেই স্থান পৰিত্যাগ কৰোঁ। এইদৰেই দেউতাসকল, কত ঠাইত চুৰ কৰিলোঁ, কতনা ঠাইত সিন্ধি দিলোঁ, তাৰ কি অন্ত পাব? অইন হে নেলাগে, জেলত থাকোঁতেও, জেল-ডাঙৰোকাৰে কথা হৈ জেলৰপৰাই চুৰ কৰোঁগৈ। চোৰাই-মালৰ ভাগ অলপ ডাঙৰোকাকো দিব লাগে। আজিকালি পিছে, তেনেকুৱা জেল-ডাঙৰোকা নাই। চুৰ কৰাও এটা ধৰ্ম্ম বুলিয়েই ধৰকচোন। আমাৰো হৰিসহায় আছে। নহলে নো, কোনোবাটো চোৰক কেতিয়াবা সাপে খুঁটি মৰা শুনিছে জানো? বজ্ৰপাত পেলায়েই বা কাৰোবাক মাৰিছে? কেতিয়াবা পিছে পচলাতে দাঁত ভাঙিব লগীয়া হয়। মাৰভঙা লগৰীয়ায়েই কথাৰ ভেদ ভাঙি দিয়ে। চোৰে কেতিয়াও চোৰ-প্ৰকৃতি এৰিব নোৱাৰে; এইটো হলে খাটাং কথা। এৰিব পৰা হলে, অমুকাই এইবাৰেৰেসৈতে চৌদ্ধবাৰ ফাটেক খাওঁ নে?"

নিশাচৰ, গভাইত ফাটেকিয়ালটিৰ মুখৰপৰা চুৰ কৰা ফন্দীটো শুনি বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই আচৰিত হৈ মাত লগালে,—"ইমান দিন ওকালতী কৰিলোঁ; জেলৰ ভিতৰখনৰ কথা তো নাজানিলোঁৱেই, জেইলাৰে যে চুৰ কৰিবলৈ চোৰ-কয়দী মেলি দিয়ে, এইটো বাতৰিও আজিহে শুনিলোঁ!"

তাৰ পিছত, এজন খুহুতীয়া বন্ধুৱে (বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা হবপায়) চতুৰ্দ্দশবৰ্ষীয় জেলযাত্ৰীজনক সোধঁৰাই দিলে বোলে, "চোৰাচোন, তোমালোকে যেন লোকৰ অনিষ্ট কৰি ফুৰা, বৰদৈচিলাই পাই বাতিৰ-ৰাতিটো তোমালোকক বৰষুণে তিয়ালে আৰু আমি যেন ৰাইজৰ উপকাৰৰ নিমিত্তে ফাটেকলৈ আহিছোঁ, আমাক বৰুণ দেৱতাই একোঁকে নকৰিলে।"

জেলৰ ৰং-ধেমালি

বেলি লহিয়ালেই আমাৰ ছাউনী-চোঁতালত ছাঁ পৰেহি। তেতিয়া সকলোৱেই হৈ-গুডু বা কবদি খেলিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁহঁক। অৱশ্যে, সেই ধেমালিত বৰদলৈ-চলিহা, কৃষ্ণ শৰ্ম্মা, মাখন উকীল আৰু ভুবন গগৈয়ে যোগ দিয়া নাছিল। কিন্তু, শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ উৰুলিকৃত হৈ ওলাইছিল। তেখেতে আমাৰ লগত যোগ দি, আমাক বৰ উৎসাহ দিছিল। বৰঠাকুৰ ওখই-পাখই বৰ গহীন পুৰুষ; গা-গাৰিও শকত, পেটটো হোৰোসা, বয়সতো আমাতকৈ জ্যেষ্ঠ। তেখেত যিটো দলতে থাকিব, সেইটোৱেই জিকিব, এই কথা ধুৰুপ। গতিকে তেখেতৰ বিপক্ষ দলটোৱে গুডু খেদাত মৰোঁ-জীওঁকৈ লাগিবলগাত পৰে; নাইবা চান্দনিসৰকা দিয়া বহুত বাগি-বুগাও জানিব লগা হয়।

এদিন বৰঠাকুৰ দাদাই, "হৈ গুডু নালি·· ···(তাৰ পিছত গাব লাগে," "ভগন পোৱালি, ভগন লেটিপেটি কঁকাল ঘূৰাওঁ বেটা") বুলি, বিপক্ষৰ থলীত হৈ-দিবলৈ ধৰোঁতেই লৰা দুটামানে পাছফালৰ-পৰা তেখেতক গবা মাৰি ধৰিলে। বৰঠাকুৰৰ উশাহটো দীঘল হোৱাত মাৰিবলৈ বহুতপৰ লাগিল। ইপিনে উশাহো আছে, দবৰা-দবৰিত মুখৰ মাতো অন্ত হোৱা নাই (বিপক্ষৰ ঘৰত বান্ধত থাকোঁতে উশাহ গলেই মৰে), বৰঠাকুৰ 'মৰে' কেনেকৈ? লৰাহঁতে টনা-আঁজোৰা কৰি, অৱশেষত, বৰঠাকুৰক লুটি খুৱাই পেলাই হে এৰিলে! পৰোঁতেও গুৰিকঠাল পৰা দি, বৰঠাকুৰৰ বিৰাট বপুটো নেকেহ কৰে পৰিল। তেতিয়া যে হাঁহিৰ কিৰীলিখন! কি চাব—ধেমালি কৰোঁতা-চাওঁতা আৰু যোগ দিব নোৱাৰি আঁতৰত থকা আটায়ে হাঁহি-চাপৰি মাৰি জেলৰ মেৰটো খলক লগাই দিলে।' অইন কি, আউনীআটী সত্ৰৰপৰা খেদা খাই আহি জমাদাৰ কাম কৰোঁতা হিন্দুস্থানী চিপাহীটোৱেও আমাৰ লগতে উজান দিবলৈ লৰি আহিছিল। বৰঠাকুৰ হেন জৰাসন্ধক পেলাবলৈ শ্ৰীযুত মহেন্দ্ৰ ডেকাফুকনে কেবাদিনৰ আঁগৰেপৰা বুদ্ধি-

সন্ধি পাণ্ডি চান্দি আছিল। আৰঙ্গ-ভূমিত পতন হোৱাৰ পাছতে, শ্ৰীযুত বৰঠাকুৰে গুড়ুখেদাৰো যৱনিকা পেলালে। অৰ্থাৎ বৰঠাকুৰে সেইদিনাৰপৰা গুড়ুখেদিবলৈ এৰি দিলে।

শকতে-আৱতে, ওখই-পাখই বৰঠাকুৰৰ সমান জাকত জিলিকা বৃহৎ "কয়দী"—আমাৰ পালী-নেতা আৰু ভলণ্টিয়াৰৰ মাজত আন কোনো নাছিল। এদিন দক্ষিণ হেঙ্গেৰাৰপৰা আহিল বন্দী অৰ্জ্জুন সিং পঞ্জাবী ভলণ্টিয়াৰ। আমাৰ দুপৰীয়া-ছাউনীৰ দুৱাৰখন খোল-খোৱা মাত্ৰকেই বৰঠাকুৰে তেওঁক সাৱট মাৰি ধৰি আগবঢ়াই আনিলেগৈ। পাছত, বৰঠাকুৰৰপৰা কথাই-কথাই ওলাই পৰিল—তেখেতে হেনো সাবট মাৰি ধৰা-ছলেৰেই পঞ্জাবীজন নো তেখেততকৈ কিমান ওখ, তাকেহে জুখি চালে।

জেলৰ খোৱাবস্তু আৰু বৰঠাকুৰ

নিজা-নিজা ভাগৰ লোৱৰ থালখনহঁত ধূলি-বালিৰে নাইবা বন-বাতেৰে মোহাৰি আগে-আগে লৈ ভাত খাবলৈ বহোঁহঁক। মুখামুখিকৈ দুশাৰী হৈ বহিব লাগে—যাতে ভাত-বিলনীয়াটোৱে দুয়ো হাতে সমানে হেঁতাখনেৰে ভাত ছটিয়াই যাব পাৰে। এটাই বৰ টৌ এটাত এটৌ ভাত লৈ আহে; এটাই তাৰে মেলাহি কাঁহী (থাল) খনত খৰেমানে ভাত পেলাই লয়, কানৰ ওপচ হলেই কাটি থয়—ওপচকৈ দিবৰ নিয়ম নাই। থালখনত ধৰে তিনিছটাক বা পোঙ্কৰ টকা ভাত। সিমানখিনি ভাত হে বিলনীয়াই কয়দীৰ "কাঁহী"ত দি যাব পাৰে। টৌধৰা আৰু বিলনীয়াৰ পাছে পাছে হাতত বেঁত এডাল লৈ জমাদাৰ যাবই। কাৰোবাক দুখেও বা দুবাৰ দিব লাগিলেই বিল-নীয়াৰ কলাফুলত ছটপ্-ছটপ্ কোব। ভাতৰ লগত ভজা (ভাজি) বুলি আধাকেঁচা-আধাসিজা ভকৰা কবিৰ পাত কিছুমান, নাইবা লাইশাক বা ঢেকুৱাশাকৰ ঠাৰি কিছুমান দিয়ে। সেইবোৰ ভজা সুবুলি ঘাঁহৰ খৰলি বোলাই ভাল। আণ্ডাৰ নামত আধাসিজা খেচাৰী

মাহৰ ঢেংঢেঙীয়া পানী এটোপা (ৰহৰ মছূৰৰ পানীটোপাকে, কাচিং হে ছুবলৈ পোৱা যায়)। তাতো আকৌ তেল-হালধিৰ সঁচ নাই— আঁহিয়া-আঁহিয়া গোন্ধত মুখলৈ নিবই নোৱাৰি। জেলৰ বহীত দিবৰ নিয়ম আছিল বুলি শুনিছিলোঁ হে ; পিছে, মই থকা কিদিনত মাছ-গাখীৰ, কণী-মঙ্গহৰ ছাটকে ছুই নেপালোঁ। জলকীয়া বা অইন ভোজন-ঠেলা বস্তুও একোকে খাব নোৱাৰি—খাবলৈও মানা।

প্ৰহ্লাদ উকীলৰ গা যেনেকৈ শকত, পেট যেনেকৈ ডাঙৰ, খাৱন-টোও তেনেকৈ 'ব্যাঘ্ৰ অৱতাৰী', তেখেতক জলকীয়া লাগেই—নহলেই নহয়। জলকীয়া নহবৰ দিনা তেখেতৰ খোৱাই চেলেং-পেটেং। কোনোবাই দেখিলে খুজিব পাৰে, এই আশঙ্কা কৰিয়েই হবলা (আশঙ্কা কৰা যোল অনা উচিতো) তেখেতে সদায় হাতৰ মুঠিতে লুকুৱাই এমুঠি জলকীয়া লৈ যায়। বিলনীয়া 'ঠাকুৰে' ভাত পেলোৱা মাত্ৰকতে আনে নেদেখাকৈ, সেই জলকীয়া মুঠি তেখেতে ভাত-কাঁহীৰ মাজতে পুতি পেলায়। এই নিষিদ্ধ ৰুচিকৰ বস্তুটি জেলৰ ভিতৰত কেনেকৈ প্ৰবেশ হয়হি, সিও এটি ৰহস্যৰ কথা।

শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ
(এতিয়াৰ)

ফাটেকিয়ালৰ ভাগত পৰা ভাতকিটাই বৰঠাকুৰৰ বৰপেটৰ চাৰি-চুকৰ এচুকৰে খজুৱতি নমৰে। কিন্তু, তেখেতৰ প্ৰতি বিধি প্ৰসন্ন। ওলাল, জেলতে তেখেতৰ 'পৰম সুহৃদ বান্ধৱ এজন'। সেইজনেই সেই ভাতবিলনীয়াজন। তেওঁ ফাটেকখোৱা-মকৰ্দ্দমাটোৰে উকীল আছিল দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ। পূৰ্ব্বৰ মক্কেলী-মিত্ৰতাৰ উপকাৰ স্মৰি বৰঠাকুৰৰ থালত তেওঁ থাপতে এহেঁতা ভাত বেছিকৈ দি যায়।

বিলনীয়াজন ‘কেঞাবাবু’—নামটো আছিল পূৰণমল কি ছফৰমল। বৰঠাকুৰৰ ওচৰ পালেই খাওঁতাৰ চকু-টিপতে কোন টলকত নো ভাত-তৈতা পেলাই থৈ যায়, কোনেও মনিবকে নোৱাৰে। লোকৰ হাত দাঙিবৰ হয়, বৰঠাকুৰৰ সোঁ মাজহে পায়গৈ। দেখি, আটাইৰে চকু থিৰ! মাৰোৱাৰীও কম. টেঙৰ নহয়—পাল্লা-পাঞ্চাৰ ফেৰত মৰা ধূলিখিনি জেললৈ আহি জমাদাৰৰ চকুতো মাৰিবলৈ শিকিলে। “স্বভাৱো যাদৃশী যস্য, ন জহাতি কদাচন।” কিছুদিনৰ পিছত বিল-নীয়াজনক ৰাজনৈতিক “পাকশালৰপৰা” আঁতৰাই ইতৰ কয়দীশালৰ পৰিচৰ্য্যাত নিযুক্ত কৰা হল। সেইদিনাৰপৰা, আমাৰ দৰেই বৰঠাকুৰো আধাপেটী হৈ থাকিবলগীয়া হল।

জেলত পেটভৰাই খালেও যেই, নেখালেও সেই। কিয়নো, স্বাস্থ্যৰ পঞ্জিকাত সদায় গাৰ ওজন বাঢ়েহে, টুটাটো নোলায়। বঢ়াটো দেখুৱাব পাৰিলেই, জেলৰ বৰটোকোলা কিজন প্ৰমোছন-প্ৰশংসাৰে বাট-নেদেখা হয়। তেহেলৈ কয়দী মৰকেই বা তৰকেই তাক চাই কোনে? কোনোবাই খোৱা বেয়া হৈছে বা আধাপেটী হৈছে বুলিলে তাকে দেখুৱাই গা সাৰি থয়। ভূতৰ ওপৰত দানহ কেনেকৈ ওলায়, আন ঠাইলৈ চাবলৈ যাব নেলাগে—জেলতেই সৰ্ব্বতিকাল ওলাই আছে, চলি আছে।

কয়দী চলোৱা নিয়ম আৰু বান্ধনি যিমানেই কি কটকটীয়াকৈ বন্ধা নহওক, তাৰ ভিতৰত এটা-নহয়-এটা নিয়ম ভাঙিব পৰা সুৰুঙা ওলাবই ওলাব। জেলৰ ভিতৰত চুৰত-খোৱা একেবাৰে নিষিদ্ধ। তথাপি, পইচা পালে বাহিৰৰপৰা ‘মেটে’ কঁকালৰ ডোলত মেৰিয়াই চাধা (দা) ধপাত লৈ আহে। ধূমপায়ীবিলাকে তাকে চিকুটি-চিকুটি পৰীয়া চিপাহীৰ চকুত ধূলি মাৰি, কাপোৰৰ তলত মূৰ সুমাই ভেঁকুৰা লগা মুখখনহঁত শোধন কৰে। সশ্ৰমী, অ-শ্ৰমী সকলোৰেই ঘৰৰপৰা কাপোৰ-কানি অনাই লব পাৰিছিল। ডাক্তৰৰ অনুমতি লৈ খোৱা-বস্তুও গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। কাপোৰৰ লগতে প্ৰায়েই চাদা-ধপাত,

আৰু চিঠি-পত্ৰও আছে। এই ক্ষুদ্ৰ গৱাক্ষৰ মাজেদিয়েই বৰঠাকুৰৰ জলকীয়া-বাঙী (পাৰ্চেল) জেলৰ ভিতৰত প্ৰবেশ কৰিছিল। ফাঁকি-ফুকা দিবলৈ যিমানবোৰ বুদ্ধি-সদ্ধিৰ আৱশ্যক, সেই আটাইবোৰ জেলৰ ভিতৰত পাবতে গজি আছে। অভাৱত, বুদ্ধি আপোনাআপুনি ওলায়। জেলৰ কঠোৰতকৈও কঠোৰ শাসন আৰু পাশৱিক ব্যৱহাৰেই অজলা-অনাভুৱাটোকো মহৰ শিঙত কঁকিলা-দাৰ মাৰিব পৰা কৰে।

তিনি বন্ধুৰ খকা-খুন্দা

সেই জেলতে, তিনিজন শীৰ্ষস্থানীয় পালী-নেতাৰ ভিতৰত প্ৰায়েই খকা-খুন্দা লাগিছিল। সিবিলাকৰ এজনো আজি সংসাৰত নাই। কিন্তু, তেওঁবিলাকৰ বাচ্যা-বাচ্যি বা উখনা-উখনিবোৰ আজিও পাহৰিব পৰা নাই। তিনিউজনৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ আৰু চিন্তাৰ ধাৰা কাৰো-লগত-কাৰো ৰাহি নাহে। তিনিউজন যেনিবা তিনিটা ধানবহোৱা উধান; মহাত্মাৰ প্ৰেম-সত্যৰ জঁকাটোত বহি মাত্ৰ তিনিউৰো পানী-যোৱা নলী একেটা হৈছে। এই তিনিগৰাকী হৈছে—লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা, (১) ভুবন চন্দ্ৰ গগৈ (২) আৰু কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা (৩)। লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা কবি, দাৰ্শনিক আৰু সঙ্গীতজ্ঞ; কৃষ্ণ শৰ্ম্মা সৰল, অমায়িক আৰু ধৰ্ম্মভীৰু; ভুবন গগৈ গোমোথা, দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ আৰু বৈষয়িক। কিন্তু, তিনিউ সমালোচনা-অসহিষ্ণু, চেঁচুকৰ ডেমডেউকা হেন, চকু-চাওঁতেই ইলুটি, চকু-চাওঁতেই সিলুটি, কোনোবাই ধেমালিতে উপলুঙা কথা এষাৰ কলেই জগৰ লাগে। তিনিউ সমানে খিঙ্খিঙীয়া, অলপ কথাতে টিঙিচকৈ খংটো উঠে। তিনিউৰো বাক্যৰ শালিকাযুটীয়া জোটা-পুটিখন চাবলৈ বৰ ভাল, কোনেও কাৰো কাটিহাকে নসহে—ফেপেৰি পাতি-পাতি ধৰে।

এদিন গগৈয়ে বৰুৱাক ক'লে, "তোমালোকে এতিয়া বজাজ-ফণ্ডৰ টকা পাই আছা। কিহৰ চিন্তা? ঘৰখন চলিয়েই 'থাকিব। মোৰ

কিটো আছে ? দেউতা পুলিছ-অফিচাৰ। নন্-ক'অপাৰেছনত লগা বাবে ঘৰবপৰা উলিয়ায়েই খেদিলে। পাটসাঁকো স্কুলখন পাতি, পতাতে এৰি থৈ আহিলোঁ। তাৰ বা এতিয়া কি হৈছে ?"

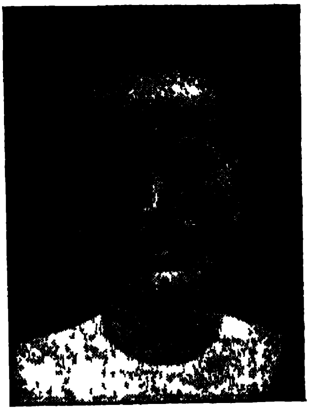

৺লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা
শিৱসাগৰ কংগ্ৰেছ কমিটীৰ সভাপতি

বজাজ-ফগুৰ কথা কৈ আও-পকীয়া আঁচোৰ এটা মৰাত বৰুৱাৰ খং উঠি জোকোৰা মাৰি কলে, "তুমি খালি আহোম-আহোম বুলি চিঞৰি কৰিবা। পাছৰ কথা ভাবিবলৈ হলে জুইত জাপ দিবই নেলাগিছিল।"

কৃষ্ণ শৰ্ম্মাক গগৈ-বৰুৱাই "বামুণটোলৈ চোৱা" বুলি কেতিয়াবা-কেতিয়াবা ইতিকিং কৰে ; শৰ্ম্মা নিমাখিত প্ৰাণী—মস্কৰা শুনিলেও মুখেৰেই নেমাতে। তেওঁৰ জীৱনৰ লক্ষ্য—কেনেকৈ অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জন

(১) **লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা**

১৯৪০ চনৰ ২৩ মাৰ্চ্চ, ১০ চ'ত, ১৮৬১ শক শনিবাৰে উত্তৰ গুৱাহাটীত লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা অকালতে অসীম শূন্যত লীন গল। বাতৰি অহা মাত্ৰকতে শিৱসাগৰখন জঁয় পৰিল। আমাকো মৰ্ম্মাহত কৰিলে। সৌন্দৰ্য্যৰ স্বৰূপবোধ, চৌষষ্টি কলাৰ সুকুমাৰ বিশ্লেষণ আৰু মৌলিক চিন্তাৰ অনুশীলনেই আছিল স্বৰ্গীয় বৰুৱাদেৱৰ আজীৱনকাল প্ৰাণৰ আকাঙ্ক্ষা। তেওঁক হেৰুৱাই কবিৰ ভাষাতেই আমিও এটুপি চকুলো মাথোন টুকিলোঁ—

"অহা নাই কোন ?
যোৱা নাই কোন ?
সকলো আহিছোঁ
—সকলো যাম।

কৰি হিন্দু সমাজৰ কেৰোণ গুচাব পাৰি আৰু কেনেকৈ ঘৰে-ঘৰে সূতা কটাই দেশখন খাদৰময় কৰিব পাৰি। তেওঁৰ মতে অসহযোগৰ যুদ্ধত অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জন আৰু সূতাকটা—এই দুপাট হে প্ৰধান অস্ত্ৰ। তাৰ বাহিৰে, ইবোৰ কাম তেওঁৰ মতে পলসুৱা।

এদিন বৰুৱাই জোকালে, "ইঃ এওঁলৈ চোৱাঁ। হাতেৰে সূতা কাটি' কিমানক জোৰাব বা? সূতাকটা-কল (মিল্) নবহুৱালে কোনে কিমান সূতা কাটিব হেঁ? চাবা বাৰু, মানুহে সূতা কাটিবলৈ এৰিয়েই দিবগৈ।"

শৰ্ম্মাৰ উঠিল খং ভমক কৰে, তাতে আগৰ সাঁচি থোৱা খংটোও উক দিলেহি; মুখলৈ নেচাই তৎক্ষণাৎ কৈ পেলালে, "মই তোমা-লোকৰ নিচিনা বাদুলি নহওঁ, বুইছা? ৰাইজক সূতা কাটিবলৈ কৈ, ঘৰৰ তিৰুতাক বিলাতী চিল্কৰ চেমিজ-চেলেং নিপিন্ধাওঁ।"

বৰুৱা—"বাৰু চাম; কাৰ কথা ৰজে।"

এদিন গগৈয়ে খং তুলিবলৈকে ক'লে, "হেৰা কৃষ্ণ, তুমি দেখোন অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জনৰ কথা কৈ ভোঁ-ভোঁৱাই ফুৰাঁ। তুমি দেখোন লগুণ-

— — — — — — —

তুমিও আছিলা
তুমিও গলাগৈ
তথাপি তোমাক
—ইযাতে পাম।"

—'তৰুণ-অসম'ৰ সম্পাদকীয়।

(২) ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ

কৰ্ম্মযোগী ভুবনচন্দ্ৰ গগৈদেৱৰ জীৱন অৱসান হয় ১৯৪০ চনৰ ৯ জুলাই মঙ্গলবাৰৰ দিনা পুৱা ৮॥ বজাত, ৫০ বছৰ বয়সত। "গগৈদেৱৰ দৰে কথাই-কামে মিলাই কামকৰা মানুহ নিচেই তাকৰ।" বহুত ভাগ্যবিপৰ্য্যয়ৰ মাজেদি তেখেতৰ জীৱন অতিবাহিত হৈছিল। তেখেত যে জাতীয় শিক্ষাৰ বাটকটীয়া আছিল, শিৱসাগৰ পলিটেকৃনিক স্কুলেই সোঁৱৰাই থাকিব। ভুবন গগৈৰ দৰে একনিষ্ঠ উদাৰ দেশসেৱক, নিৰ্ভীক কৰ্ম্মী আৰু স্পষ্টবাদী সতকাই ওলোৱা টান।

ডালকে নেৰিলা ?" ৰঙাচঙা পৰি কৃষ্ণ শৰ্ম্মা মনে মনে থাকিল। ফিৰিকা দিনা, মাৰভাত খাই উঠি, তেওঁ স্পৃশ্য-অস্পৃশ্যৰ আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। শেহত সামৰণি মাৰিলেগৈ, "লগুণ, অস্পৃশ্যতাৰ অন্তৰায় নহয়। তোমালোকক তোলাৰ দৰে, আনকো নৰগুণ লোৱাই ব্ৰাহ্মণ জাতলৈ নোতোলাটো হে অন্তৰায়। নেজানা নে 'সংস্কাৰাৎ দ্বিজ উচ্যতে'।" গগৈদেৱ মনে মনে থাকিল।

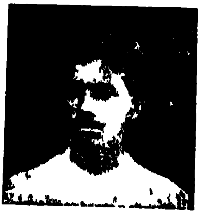

কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা

গগৈ-বৰুৱা-শৰ্ম্মা তিনিও পৰম বন্ধু, প্ৰায় সহপাঠী। জাৰ-জহ, শৰত-বসন্ত কেউটা ঋতুৰ চোকা-মধুৰ পৰশনত তেওঁবিলাকৰ বন্ধুত্বই গা-কৰি উঠিছিল। এনে বন্ধু আজিকালি অতি বিৰল।

জেলৰ ভিতৰত গাৰ কাপোৰ-কানি কিডোখৰৰ বাহিৰে আন বস্তু লগত ৰাখিব নেপায়। অনুমতি লৈ, কাগজ-পেন্সিল ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। ইংৰাজ সম্পাদকৰ দ্বাৰাই সম্পাদিত "ষ্টেট্‌ছমেন" কাকতখন হে মাথোন আমাক পঢ়িবলৈ দিয়া হৈছিল। জাতীয় আন্দোলনৰ বা বাতৰি বা প্ৰবন্ধ থকা একো কাকত বা কিতাপ দিয়াৰ নিয়ম নাছিল। তথাপি, চকুঢকা উপায়েৰে "ইয়ং ইণ্ডিয়া" আৰু অন্যান্য ইংৰাজী 'নভেল' (উপন্যাস) পঢ়িবলৈ পাইছিলোঁ। তদুপৰি, দিনে-পতি নকৈ জেললৈ অহা "যাত্ৰী"সকলৰপৰা বাহিৰত দেশৰ পৰিস্থিতি কেনে হৈছে তাৰ ভু-ভা পাই আছিলোঁ।

(৩) **কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা**

সবল প্ৰকৃতিৰ কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মাই ৫৭ বছৰ বয়স পাই ১৯৪৭ চনৰ ২ ফেব্ৰুৱাৰী, দেওবাৰৰ দিনা (১৮৬৮ শকৰ মাঘ মাহ) ইহ-সংসাৰৰপৰা বিদায় লয়। ৰাইজৰ আদৰুৱা 'কৃষ্ণমামা'ৰ বিয়োগত অসমে এজন অকৃত্ৰিম হৰিজন-বন্ধু, ঐশ্বৰ্য্য-বিভূতি-নিস্পৃহ, অকপটীয়া-সাধু-ত্যাগী দেশসেৱক হেৰুৱালে।

জেলৰ সভা

আবেলি হলে, ৰং-ধেমালি বাদ দি, মাজে-সময়ে আমাৰ ক্ষুদ্ৰ "ময়দান" বা "প্ৰমোদ বন"ৰ চৌতালখনতে একোখন একোখন 'কনফাৰেঞ্চ' (সভা) পাতোঁহঁক। সভাৰ উদ্যোক্তা হয় ৰসৰ সঁফুৰা মহেন্দ্ৰনাথ ডেকাফুকন। তেওঁ ক'ৰবাৰপৰা ভগা কেৰচেন তেলৰ টিন এটা সংগ্ৰহ কৰি থৈছিল। বিধি-অনুসৰি, প্ৰস্তাৱিত-সমৰ্থিত হোৱাৰ পাছত নিৰ্ব্বিবাদে যেতিয়া সভাপতি নিৰ্ব্বাচিত হয়, তেতিয়া সেই ভগা টিনটোকে বজাই সভাপতিগৰাকীক নিৰ্দ্দিষ্ট আসনত উপৱিষ্ট কৰোৱা হয়। সভাপতি ডাঙৰীয়াৰ আসন আছিল দুখিলা আমপাত। ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱালৈকে সেই লোভলগা-মানী আসনখন সদায় আছুতীয়াকৈ থোৱা হৈছিল।

ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱা

ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱা আছিল আমাৰ সভাৰ এজন বিশিষ্ট সভ্য। তেওঁ বি-এ পাছ কৰি ক'তো ছৰ্কাৰৰ ঘৰত মূৰ সুমুৱাবলৈ সুবিধা নেপাই, ঘৰতে বহি আছিল। শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াৰ সৎসঙ্গ লাভ কৰি, কংগ্ৰেছৰ কামত মূৰ সুমালে অৰ্থাৎ, কংগ্ৰেছ-ভলন্টিয়াৰ হল। হৈয়েই, চেনিমৰা হাটলৈ নিয়া মাছৰ গাৰী পিকেটিং কৰি কংগ্ৰেছীৰ তীৰ্থস্থান জেলত প্ৰৱিষ্ট হলহি। শিক্ষিত কুন্‌কী হাতী স্বভাৱতে যেনেকুৱা জাতি আৰু মাউতৰ বশ, আমাৰ হাতীবৰুৱাও তেনে নিৰ্জ্জু আৰু "লীডাৰ"ৰ (নেতাৰ) বশ।

আমি থকাপোনে দেৱালৰ সিপাৰেই চাওডাং-গাওঁ। চ'তৰ বিহু ওচৰ চাপি আহিছে। গাৱঁত ৎৰেৰাতি বিহু নাম—বিহু নাচ। টকা-পেপা আৰু জাত-জাত বিহু নামৰ ধ্বনি "ৱাল" ভেদ কৰি অহা শুনিলেই আমাৰ মন উৰি-যাওঁ—পুৰি-যাওঁ কৰে। তাত বিহুৱতীইঁতে গায়,

"তামোলৰ ঢকুৱা, জোনাকী পৰুৱা
কিয় মনে মাৰি থাক ?
—থাকোঁ মনে মাৰি লোকৰ ঘৰেবাৰী
কাইলৈ উলিয়াই দিব।"

আৰু আমাৰ ইয়াত গাওঁহঁক—

"তামোলৰ ঢকুৱা, জোনাকী পৰুৱা
কিয় মনে মাৰি থাক ?
থাকোঁ মনে মাৰি "জেলৰ" ঘৰেবাৰী
কাইলৈ মাৰভাত দিব।"

বিয়লি, আমাৰ কন্‌ফাৰেঞ্চ অৰ্থাৎ সভা ভাগিলেই, এইটিকেই সকলোৱে থিয় হৈ জাতীয়সঙ্গীত ৰূপে গোৱা হয়।

হাতীবৰুৱাৰ ম্যাদ উকলিবৰ হল। বিহুৰ আগে-আগে ওলাই যাব। এদিন মহেন ফুকনে হাতীবৰুৱাৰ বিদায়-সভা এখন আহ্বান কৰিলে। হাতীবৰুৱাৰ বি-এত 'একনমিক্স' (অৰ্থশাস্ত্ৰ) আছিল। বিদায়-সভা বহিলত, ফুকনে পানীন্দ্ৰনাথ গগৈৰ "আগছোৱা" কিতাপৰ বেটা(বেটু)পাতত থকা হাতীৰ ছবিটো লৈ, এই বুলি ভাওজুৰি ফেকুৰি ফেঁকুৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে,—"আজিৰপৰা আৰু বইত-চাম বুলিবলৈ মোৰ 'হাতীটোক' কত পাম ? লাংচিংডালতো মামৰে ধৰিব। 'হাতীত' উঠি মই—পানীৰাম কেনেকৈ ঘৰলৈ যাম ? ওলাই গৈয়ে 'হাতী' লোকৰ কলনিবাৰীত সোমাবগৈ আৰু শুঁৰ পকাই লোকৰ শইচ তহিলং কৰিবগৈ। হাতী ! তই সেইবোৰ কৰিবগৈ নোৱাৰ। শুন, তই যাবি। গৈ, ঘৰেপতি একোটা-একোটাকৈ ঘিলাপিঠা গোটাবি (ভগাটিন বজাই সভাসদসকলৰ হৰ্ষধ্বনি)। লগতে, আৰু-কি পাৰ, পিঠাপনাও আনিবি। আনি, আমাক তোৰ শুঁৰেৰে 'ৱাল'ৰ ওপৰেদি দলিয়াই দি যাবি (আকৌ হাতচাপৰিৰ খলকনি)। হাতীক একনমিক্স শিকাব নেলাগে। সূতাকটা মানুহৰ ঘৰেপতি ঘিলাপিঠা একোটা তুলিলেই আমি সূতাকটাৰ কাম কিমান

চলিছে, বুজিব পাৰিম। এতিয়া, হাতী! পাক এটা মাৰাঁচোন।" এই বুলি ফুকনেই ওপৰত দিয়া বিছনামটো জুৰি দিব আৰু হাতী-বৰুৱায়ো হাতীযে নচা দি লুপুৰ-থুপুৰ কৰে নাচন এটা দিব। হাতী-

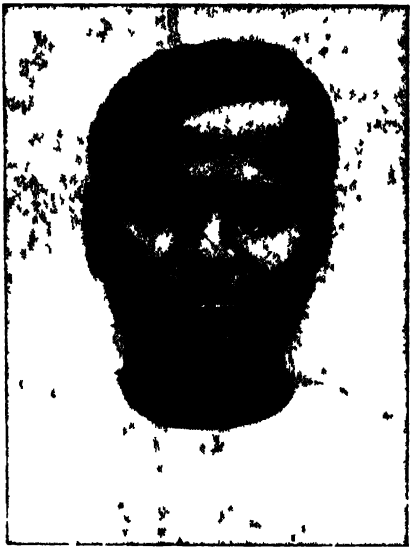

ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱা

বৰুৱাৰ 'ফেয়াৰৱেল মিটিংখন'ত (বিদায়-সভাত) ডেকা ফুকনৰ টেটকুটীয়া বক্তৃতা শুনি হাঁহোতে-হাঁহোতে আমাৰ পেটুনাড়ী ছিগা যেন হৈছিল।*

সেই সভাত, আনু আন গুৰুতৰ কথাৰো আলোচনা হৈছিল। তাৰ ভিতৰত স্বৰাজ পালে কোনে কি কৰিব, কোন মানুহক কি 'পৰ্টফলিয়' দিব, মন্ত্ৰীৰ দৰ্মহা কিমান হব, ডেপুটী কমিছনৰ কথা হব

* হেম বৰুৱা আৰু মহেন্দ্ৰ ফুকনে হাতীবৰুৱাক অলপ সুৰুঙা পালেই বৰ জোকায়। দুপৰীয়া ভাত খাই উঠিলেই কীৰ্ত্তনৰ দুই-এক আধ্যা পঢ়াৰ নিয়ম আছিল। হাতীবৰুৱাই পুথিখন ললেই হেমবৰুৱা-মহেন্দ্ৰফুকনে কাঢ়ি লৈ যায়।

নে নহয়, শিক্ষাপ্রণালী পছিমীয়া কৰা হব নে ভাৰতীয় কৰা হব,—ইত্যাদি নানান্ বিষয়ে কৰা কথন-মথনেই যাই। সেইবোৰ এতিয়া, অতীতৰ কল্পনা-কুসুম। লেখাৰ আৱশ্যক নাই। মুঠতে, তেতিয়া পঙা কল্পনা আজিৰ যুগত নৈত উটি অহা জগা-কাঠ। কল্পনা হে নেলাগে, কল্পনা কৰা মুৰবোৰো আজি মদাৰ ফুল—"গুৰুতো নেলাগে, ভকততো নেলাগে, থাকে তলে ভৰি সৰি।"

দুৰ্গাধৰ বৰুৱা

শ্রীযুত দুৰ্গাধৰ বৰুৱাৰ ঘৰ শিৱসাগৰৰ আমোলাপটিত। তেৱেঁ-ময়ে সহপাঠী—একে লগে, একে বছৰতে 'মেট্রিকুলেছন' পৰীক্ষা পাছ কৰিছিলোঁ। তেওঁ অঙ্কত বৰ চোকা আছিল আৰু কোনেও নজনাকৈ মনে-মনে সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰিছিল। তেওঁৰ চিন্তাৰ ধাৰাই স্বকীয়া—আনৰ লগত নিমিলে। বৰুৱাক দেখিব, অনুক্ষণ তেওঁ আশু-শীঘ্রে দেশ উদ্ধাৰ কৰিব পৰা কিবা-এটা নহয় কিবা-এটা উপায়ৰ কথা ভাঙি-পাতিয়েই আছে। আমি হাইস্কুলত পঢ়োঁতে হাতেৰে লিখি 'জেউতি' নামে আলোচনী কাকত এখন উলিয়াইছিলোঁ। সেইখনত তেওঁ স্বামী বিবেকানন্দৰ আৰ্হিৰে দ ভাবৰ প্রবন্ধ লেখিছিল। তলে-তলে "বাছা" (তেওঁক ঘৰত মতা নাম) পৰমহংসী আদৰ্শৰ এজন "ছালা" আছিল বুলিও শুনিবলৈ পোৱা যায়। দুৰ্গাধৰক গনিং চাহাবে ৯ মাহ সশ্রম কাৰাদণ্ড দিয়ে। তেওঁৰ 'প্লেন' আছিল—এদিন আটাইবোৰ জাকে-জুমে গৈ ট্রেজুৰীটো (খাজনা গেৰাজটো) দখল কৰা (অৱশ্যে আগতে জাননী দি); আৰু দখল কৰিয়েই 'আমি স্বাধীন হলোঁ' বুলি ঘোষণা কৰা। বৰুৱাই আঠুৰ মুৰলৈকে শুধ খাদৰৰ চুৰিয়াডোখৰ মাত্র পিন্ধি ফুৰে, আৰু গাতও লাগিলে হে কাপোৰ এডোখৰ মেৰাই লয়। 'বাছা'ৰ নামটো হে বাছা, কথাত বাচাল নহয়, কিন্তু খণ্ডাল, কামৰ সময়ত হলে মৰ্ধনিয়াল। তেওঁ কুমাৰৰ চাকত গঢ়া দি ভলণ্টিয়াৰ গঢ়িব জানিছিল। এটা কথাত,

তেওঁক সদায় ভাল লাগিছিল। সেইটো হৈছে—যেতিয়াই আউল ভাঙিব নোৱাৰা সমস্যা এটা ওলায় আৰু সেই সমস্যাটো ভাঙিব নোৱাৰি বহুতৰে দোধোৰ-মোৰ লাগে, তেতিয়াই তেওঁ কিবা এটা দিহা-বুদ্ধি পাঙি জেৰীয়া সমস্যাটোৰ আউল ভাঙি দিবই দিব। বৰুৱাদেৱ আজীৱন স্বাৱলম্বী, লোকৰ কথা খা কামত হাত দি লেঠা-লগোৱা তেওঁৰ দস্তুৰ নাই। এডুইন-এন্‌জেলিনাৰ অনুৰূপ ঔপন্যাসিক জীৱনৰ আৰ্হি লৈ লেখা কেবাখনো পুথি হেনো বৰুৱাৰ ঘৰত জপা-গৰকা হৈ আছে।

সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া

যোৰহাট-টিলিকিআম অঞ্চলৰ শ্ৰীযুত সৰ্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া আছিল অৰ্থনীতিপ্ৰিয়—প্ৰত্যেক সমস্যাটোকে অৰ্থনীতিৰ ফালৰপৰা হে টুকুৰিয়াই চায়। কলেজত "মেলথুছৰ থিয়ৰী" পঢ়ি আহি, আমাৰ গাৱঁতো সেই আৰ্হিৰেই সমাজ গঢ়িবলৈ বৰ কৰাল-চিন্তা কৰিছিল। বৰচেতীয়া "ফিলচফাৰো" অৰ্থাৎ দাৰ্শনিক ভাবাপন্নও। আগলৈ কি ব্যৱস্থা হাতত ললে ৰাইজৰ আৰ্থিক অৱস্থা ভাল হব তাকে হে তেওঁ নিৰন্তৰ ভাবি থাকে। তেতিয়া মহাত্মাই লোণ-আইন অমান্য কৰাৰ কথা ভবাই নাছিল—দাণ্ডী-যাত্ৰাও স্বপ্নৰ অগোচৰ। আমাৰ বৰচেতীয়াই কিন্তু, তেতিয়াই লেখ-বুজ কৰি কৈছিল—আমাৰ জন-সংখ্যা প্ৰায় ত্ৰিছ লাখ; এই ত্ৰিছ লাখ মানুহক নাই-নাই বুলিও নিতৌ দুয়ো সাঁজতে, ১৮৭৫ মোন লোণ লাগে। আম এচকল, টেঙা এফুটা খাবলৈও লাগে। তিথিয়ে-উৎসৱে, শৰাধে-বিধিয়ে, বিয়ায়-সৱাহে লোণ নহলে যে নহয়েই। গড়-হিচাপে ধৰিলে দিনে ২০০০।-৩০০০ মোণ লোণৰ কম নহব। ইয়াক বৰ্জ্জন কৰি আমাৰ খাৰত বা ডুখৰীয়া লোণত ধৰিলে লিভাৰপুলীয়া সদাগৰহঁতে ভালকৈয়ে এসেকা পায় দেখোন? গতিকে, আমি এনেও খাৰখোৱা অসমীয়া, তেনেও খাৰখোৱা অসমীয়া—আমিচোন খাৰ খায়েই মৰোঁহঁক। লিভাৰপুলৰ

লোণ-বেপাৰীবো মুৰ মৰক আৰু আমাৰ ইয়াৰ থল-ঘৰিয়ালবোৰবো মুদা মৰক।" স্বপ্নত মানুহ ৰজা হয়, সাৰ পালে "যেই তিমিৰে, সেই তিমিৰেই" থাকে। বৰচেতীয়াৰ কল্পনাই জেলত থাকোঁতে স্বৰগ চুকি পাইছিলগৈ, ওলাই আহিলত আকৌ "যাৰ হাতে নেখাওঁ ভাত, তাইতে হে ঘূৰি-ঘূৰি হাত" পাতিব লগীয়া হল।

শ্ৰীযুত সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া

বৰচেতীয়াই তেতিয়া ভাবিছিল অৰ্থনীতিৰ কথা। স্বৰাজ পোৱাৰ পাছতো, সেই মগজুৰেই ভাবি আছে, হিন্দু সমাজ নো আগলৈ থাকিব নে নেথাকে।

ন-ঘৈণীয়েক একোগৰাকীক এৰি থৈ আমাৰ কেবাজনা, বিৰহৰ বেজাৰত ডেইপুৰি আছিল। তেওঁবিলাকৰ বুকুৰ পোৰণি মাৰিবলৈ, দেৱালৰ দাঁতিতে থকা আম এজোপাই বিৰহীকিজনক ইঙ্গিত দিলে— কোনোবা মেঘদূতীয়া ভলণ্টিয়াৰ থাকিলে, তেন্তেই দেখোন তাৰ

ওপৰত উঠি বিৰহিনীৰ লগত পত্ৰালাপ কৰাব পাৰে। সেই ইঙ্গিত-মতেই মেঘদূতৰ ভাও দিব পৰা ভলণ্টিয়াৰ এজনে বাহিৰৰপৰা হাঁ-হুমুনিয়াহখিনি বোকোচাত বান্ধি আনি সেই আমজোপাৰ ওপৰৰপৰা বিৰহীয়ে পোৱাকৈ দলিয়াই দি যায়। কিবা দুৰ্ব্বিপাকত, এদিন ধৰা পৰি এই "মেঘদূতজন" কাৰাগাৰত বন্দী হবলগীয়া হল। তেওঁ আহি যেনিবা আমাৰ মাজত ভুচুং পহু হে ওলালহি, সেইজনক লৈয়েই বাৰবুৰি কবিতা সৃষ্টি হবলৈ ধৰিলে। তাৰে দুটামান, পাছত, ৺বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাই প্ৰকাশো কৰিছিল।

বন্দীশালৰ দুখ-দহনৰ মাজতে, হাঁহি-ধেমালিৰে এইদৰেই আমাৰ দিনকিটা পাৰ কৰি পঠিয়ালো। দেশ লুটি খোৱাৰ পাছত, এতিয়াও পুৰণি কাকতৰ পাত লুটিয়ালে, সেই 'মেঘদূতী' কবিতা গোটাদিয়েকে যোৰহাট-জেলৰ মধুময় স্মৃতিটো চকুৰ আগতে দাঙি ধৰেহি। ধৰিলে নো হব কি? সেই হাঁহিৰ ৰহঘৰা যে এটি-এটিকৈ অনন্তত লুকাই গৈছে। থকা কিজনৰ অৱস্থাও "দন্তং বিহীনং জাতং তুণ্ডং"—তাৰে ইঁহুৱায় বা কাক, হাঁহে বা কোনে?

যোৰহাট-জেলত সতীৰ্থসকলেৰে জাকেজুমে ধেমালি-ধুমুলা কৰি থকাত ঘৰলৈ মনতেই নপৰিছিল। আমাৰ নিমিত্তে সেইখন বন্ধ-দুৱাৰ নহৈ মুক্তবন হোৱাদি হৈছিল। সকলোৰে উমৈহতীয়া লক্ষ্য আছিল স্বৰাজলাভ। সেই স্বৰাজ পালে, কোনে কি দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিব আৰু সেই দায়িত্ব কেনেকৈ সম্পাদন কৰিব ইত্যাদি কথা ভাবোঁতে গুণোতেই দিন-ৰাতি পাৰ হৈ গৈছিল। এনেতে, হঠাতে ঘৰত দেউতাৰ মৃত্যু হল বুলি খবৰ আহিল; ময়ে ৰৰপুতেক, শ্ৰাদ্ধাদি নকৰিলে ধৰ্ম্মৰক্ষা কৰা নহব, এই সন্দেহ কৰি, বাহিৰৰপৰা যেনে-তেনে মতে মোক উলিয়াই নিয়া-হেঁচা পৰিল। ভঁড়ালৰ ধান বেচি জৰিমনা তো আদায় কৰিলেই, ম্যাদৰো বাকী আছিল অলপ দিন মাত্ৰ। বাকী থকা দিনকেইটাৰ নিমিত্তে আন্দোলনত যোগ নিদিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি লৈ ওলাই যাব পাৰে বুলি ফিলিপ্‌ছন ডেপুটী কমিছনাৰে

আদেশ দিলে। সাপ মাৰি নেগুৰত বিষটো নো কিয় থৈ যাওঁ বুলি মোৰ ওলাবৰ ইচ্ছা নাছিল। কিন্তু, গনিঙৰ দৌৰাত্ম্য, ঘৰৰ নাজল-নাথল অৱস্থা ভাবিবলগীয়া হল; তাতে শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াৰ বাহিৰে বাকী কেইজন ক্ৰিয়াকাণ্ড-পক্ষপাতী নেতাই উপদেশো দিলে। গতিকেই, কতীয়া দিনেৰে ম্যাদপূৰ্ণ কৰিয়েই জেলৰপৰা ওলাই আহিব লগীয়া হল। ফেব্ৰুৱাৰীৰপৰা মে মাহলৈকে জেলত থকা কেইমাহতে দেশৰ মোট বহুত সলনি হল। ছৰ্কাৰে জাতত দলাদি স্বাধীনতাৰ অদম্য আকাঙ্ক্ষা দলি পেলালে। পাইকাৰী জৰিমনা লগাই, গাৱেঁ-গাৱেঁ ৰণুৱা চিপাহী সুমুৱাই ৰাইজক থৰযুগুতি নোহোৱা কৰিলে। পণ্ডিত মদনমোহন মালৱীয়ও আহি গল, অত্যাচাৰৰ তদন্ত কৰিবলৈ। সেই সময়ত ৰাইজৰ মন ভাগি গৈছিল। গড়মূৰীয়া গোস্বামী শ্ৰীযুত পীতাম্বৰদেৱ গোস্বামীয়ে হে চাৰিওত কংগ্ৰেছৰ ধ্বজা উকৱাই আছিল।

\+ + +

[১২]

"গাৱঁত ধৰাঁগৈ"

জেলৰপৰা আহি দেখিলোঁহি—ঘৰৰ অৱস্থা পানীত-হাঁহ-নচৰা। গনিং ছাহাবৰ নিগ্ৰহ আৰু চৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰী জনদিয়েকৰ (পুলিছ বিভাগৰ) "ৰাজভক্তি"ৰ ফলত ভঁড়ালৃৰ ধান আৰু ভিতৰুৱা সম্পত্তিও লাং-লাং ঠাং-ঠাং হল। মোৰ মোৰ-হেৰাল। বাহীবিয়া-দিনাৰ দৰে দেশৰ পৰিস্থিতিও ৰিঙা; মানুহৰ মনবোৰ কিন্তু অশান্ত—লগাই দিলে আন এপিনে হনা লবলৈ উদ্‌গ্ৰীৱ হৈ আছে।

এনেতে, তিনিপুৰুষীয়া হাতীগিৰি আৰু বনৰীয়া হাতী ধৰাত সুপাৰ্গত, 'হাতীধনী' বুলি সুখ্যাতি লাভ কৰি আহোঁতা ৰাধাকান্ত ফুকন ভাওৰীয়াই মোক মাতি নি কলে, "ঘৰতে বহি থাকি নো কি কৰিবা? ববোপাটিয়ে (শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকনে) মিকিৰ মহলত ডুবছৰলৈ হাতী চিকাৰৰ অনুমতি পাইছে। তালৈকে যোৱাঁ। চৰ্কাৰী চিঠি-পত্ৰ লেখি ববোপাটিক সহায় কৰি দিবাঁ। দৰ্ম্মহা ললেও লব পাৰাঁ; নললেও গড় বা মেলা চিকাৰৰ ভাগ এটাকে লবাঁ।" মই একো এটা সৰ্ত্তকে লবলৈ নহল। তেখেতসকলৰ ইচ্ছাৰ ওপৰতে সকলো পেলাই দি হাতী মহললৈ ওলালোঁ।

হাতী-মহলত থাকোঁতেই দেশবন্ধু চিত্তৰঞ্জন দাশৰদ্বাৰাই উত্থাপিত প্ৰস্তাৱ এটা সদৌ ভাৰতীয় কংগ্ৰেছ-সভাত সৰ্ব্বসম্মতিক্ৰমে গৃহীত হয়। প্ৰস্তাৱটোৱে কংগ্ৰেছ কৰ্ম্মীসকলক উপদেশ বা নিৰ্দ্দেশ দিছিল গাৱঁত সোমাবলৈ। সেই সময়তে, কংগ্ৰেছৰ ধৰ-ধৰ—মাৰ-মাৰ উৎসাহ-উত্তেজনাৰ গতিও মন্থৰ হৈ আহিছিল। কলেজ-বৰ্জ্জন কৰি জেলখোৱা সৰহভাগ ছাত্ৰ আকৌ কলেজলৈ গৈছে, আদালত বৰ্জ্জন

কৰা উকীলৰো প্ৰায়ভাগেই পুনৰ ওকালতীত ধৰিছে। কোনেও "পুনৰমূষিক" হবলৈ কুণ্ঠাবোধ কৰা নাই। বাতৰি-কাকতৰ সম্পাদকৰো কোনো-কোনোজনে নতুনকৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দি ন-কৈ কাগজ উলিয়াবলৈ

শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকন

যো-জা কৰিছে। অসমৰ একমাত্ৰ অসহযোগী কাকত "আসাম-বিলাসিনীৰ" সম্পাদক কৃষ্ণ পেঙ্কাৰে (কৃষ্ণকান্ত ভট্টাচাৰ্য্যই) পেঞ্চন পৰ্য্যন্ত হেৰুৱাইও কাকতখন সতৰ্কতাৰে চলাবলৈ মান্তি হৈছে। কংগ্ৰেছৰপৰাও নিৰ্দ্দেশ আহিছে—"গাৱঁত ধৰঁগৈ।"

মইও গাৱঁত সোমাই চাৰিং-সংস্কাৰৰ কামত চুচুৰীয়া ভাৱে লাগি-

বলৈ ধৰিলোঁ। তেতিয়াও এখন গাৱঁৰপৰা অইন এখন গাৱঁলৈ যাবলৈ আলিৰ সঁচেই নাছিল। কৃষ্ণপদ দুৱৰা বৰমহৰীয়ে কৰাই থৈ যোৱা দুৱৰা আলিটো হে মাথোন আলি বুলিব পৰা হৈ আছিল। এইটোৱেই তেতিয়া সদৰ আলিলৈ ওলোৱা-সোমোৱা মৌজাটোৰ একমাত্ৰ আলি! সিও বাৰিষা হলে, টেকটেক্ কৰে পিছল হয়। দলঙো কেবাখন; ছমাহমান হে থাকে। তুকৰীয়া কাকতীত আলি নাছিলেই। বাট বুলি যিবা এটা আছিল, সিও আধাডুখৰীয়া। চলিহাকাকতী-গাৱঁত খঁৰা আলি-এটা মাত্ৰ আছিল। ভোগৰাম কাকতী মণ্ডলৰ পুত্ৰ শ্ৰীযুত যোগানন্দ বৰকাকতী, চাৰিঙত প্ৰথম মাইনৰ স্কুল পাতোঁতা নবীনচন্দ্ৰ কাকতী, লোকনাথ কাকতী (গুলৈ) আৰু যজ্ঞেশ্বৰ কাকতীয়ে মাটিগিৰিহঁতৰ লগত লগা কাজিয়া-পেচাল ভাঙি, ধন ভৰি গজপুৰীয়া কাকতী আলিটো চোঙাইছিলে হে মাথোন। ৰতনপুৰীয়া, ঘৰফলীয়া, টেপৰ, পুৰণিমেলীয়া, ম'হছাল-তেলীয়াল—এইবোৰ গাৱঁত যে, কেৱল লুংলুঙীয়া ছিগা গৰুবাট একোটা হে আছিল। স্বৰ্গদেৱসকলে পোন-প্ৰথমেই যি দুটা আলি কৰাইছিল, তাৰ ভিতৰত নগা আলিটোও এটা। এইটোৱেই চাৰিঙৰ ৰাজহাড় স্বৰূপ ৰাজআলি। তথাপি তাৰ প্ৰতি চকু দিওঁতা কোনো নাই। লোকেল-বৰ্ডে মন গলে বছৰি এচপৰা-দুচপৰা মাটি পেলোৱায়। কিন্তু, বাৰিষা হলেই সেই মাটি উটি যায়। মুঠতে, ১৯২২ চনলৈকে নগা-আলিটো আলি নুবুলি হাতী-ম'হ-গৰু যোৱা এটি খাৱৈ বুলিব পৰা হে আছিল। আলিৰ অৱস্থা এনেকুৱা শোচনীয় আছিল যে যোৰহাট-প্ৰবাসী শ্ৰীযুত নকুলচন্দ্ৰ ভূঞাৰ কলমটো যেন বাতৰি কাকতত নগাআলিৰ বিষয়ে লেখিবলৈকে জনম ধৰিছিল। ডাক্তৰ হৰকান্ত দুৱৰা আৰু শ্ৰীযুত বলোৰাম দুৱৰা বি-এ দেৱেও' আলিটো গাড়ীগুৱা যাব পৰা কৰিবলৈ নথৈ চেষ্টা কৰিছিল। শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰাই গাঁঠিৰ ধন ভাঙিও, লোকেলবৰ্ড চেয়াৰমেনক নগা-আলিৰ উন্নতি-অৰ্থে খাটি-লুটিয়েই আছিল। চলিহা-আলিটো, পাছত শ্ৰীযুত সৰুমন গগৈ বি-এই

অশেষ পৰিযত্ন কৰি, ধন ভৰি সদৰ-আলিত লগোৱা কৰিলে। সেই কাৰণেই, ভুবনচন্দ্ৰ গগৈ চেয়াৰমেন হৈ থকাকালত পুৰণি চলিহা-টোতে গগৈ নামটো যোগ দি চলিহা-আলিটোৰ নাম চলিহা-গগৈ-আলি থোৱা হল।

অসহযোগৰ জুইকুৰা ঢিমাই অহাৰ সময়ত, যদুনাথ হাজৰীকা, টেপুৰাম গগৈ, শ্ৰীসৰুমন গগৈয়ে গাৱঁলীয়া ঠাইবোৰ সুগম কৰাত দেহা উবুৰিয়াই লাগিছিল। নামদাঙৰ শিলসাঁকোৰপৰা খোদৰ আলিলৈকে ৯ মাইলমান বাটৰ ভিতৰত ২১ খন দলং বছৰি সজাই থাকিব লগীয়া হোৱাত লোকেলবৰ্ডে নগা-আলি আওতোৱা কামত টকা খৰচ কৰাত হাত-ধৰি চলিছিল। বহুদিনৰ পাছত, তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা বেৰিষ্টাৰ চেয়াৰমেন হোৱা-কালত, ৰাধাকান্ত ফুকন ডাঙৰীয়াই ৭০০০৲ টকা বৰ্ডক ধাৰলৈ দি নগা-আলিটো সঁচাসঁচি আলিমুৱা কৰালে। সেই টকাৰেই দলং থকা ছিগাবোৰত মাটি দিয়ালে। এই আলিটোৰ উন্নতিৰ ওপৰতে ম'ৰাবজাৰ-গধূলিবজাৰ মৌজাৰ আৰ্থিক উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰিছে।

ফুকন ডাঙৰীয়াই অম্লান বদনে ঘৰৰ বৰকলী পেৰাৰপৰা ৭০০০৲ টকা জৰ্জ্জৰকৰে লোকেলবৰ্ডক ঢালি দিয়াৰ কাৰণটো এইদৰে উদ্ভৱ হৈছিল:—

সেই সময়ত বেৰিষ্টাৰ তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা ডাঙৰীয়া আছিল শিৱসাগৰ লোকেলবৰ্ডৰ চেয়াৰমেন। নগা-আলিৰ দলংবোৰ সদায় আবতৰতে ভাগি থাকে। সেইবেলি, ন-খনাজান আৰু মেথিজানৰ ভগা-বাঁহৰ দলঙৰ ওপৰেদি যোৱা দুখন গাৰীৰ গৰু ঘুণীয়া হয়। সেই বাবে, "অসমীয়া" কাকতলৈ চেয়াৰমেনক দোষাৰোপ কৰি পাকে-প্ৰকাৰে কণা বুলি এখন চিঠি দিছিলো। সেই চিঠি প্ৰকাশ হলত, ফুকন ডাঙৰীয়াৰ চহীৰে তাৰ উত্তৰ ওলাল। উত্তৰ আছিল, "নগা-আলিটো মোৰ দুৱাৰমুখৰ আলি। এই আলিয়েদি সদায় মটৰগাৰী, গৰুগাৰী আদি নিৰ্বিঘিনিয়ে চলি থাকে। যিজনে চেয়াৰমেনক কণা

বুলি অভিযোগ কৰিছে, সেইজন হে কণা।" চিঠিখন লেখাৰ গুপ্ত ৰহস্যটো অৱশেষে ভেদ কৰিলোঁ। এনেতে, ঈশ্বৰৰ কি লীলা কব নোৱাৰোঁ, এদিন চলিহা ডাঙৰীয়া আহক নগা-আলিয়েদি, মটৰ লৈ। ফুকনৰ ঘৰৰপৰা উলটি যাওঁতে, কিবা স্বৰূপত মটৰখন আলিৰপৰা পিছলি গৈ আৰোহীয়েসৈতে আলিৰ দাঁতিত থকা দ-পথাৰৰ দলনিত হোৰোপা খাই সোমালগৈ। দলনিৰপৰা তুলি আনি চেয়াৰমেনক সুস্থ কৰাৰ পিছত, ফুকন ডাঙৰীয়াৰ সাক্ষাতে কলোঁ, "কণা কোন এতিয়া দেখোন ওলাই পৰিল।"

তাৰ পিছত, চলিহা ডাঙৰীয়াক বুদ্ধি দিলোঁ—ফুকন ডাঙৰীয়াকে আলি বন্ধোৱাৰ ভাৰ দিবলৈ। ফুকনকো অনুৰোধ কৰিলোঁ, আলি নবন্ধালেও বৰ্ডক অন্ততঃ কেইহেজাৰমান টকাকে ধাৰলৈ দিয়ক। শেহন্তত, চলিহাক ৭০০০৲ টকা ফুকনে ধাৰলৈ দিলে আৰু সেই টকাতে ভেজনি দি বৰ্ডে নগা-আলিটো ওখ আৰু বহল কৰিলে। নগা-আলিটো আলিমুৱা কৰি ভাললৈ অনাত ফুকন ডাঙৰীয়াৰ অযাচিত দানেই প্ৰথম।

চাৰিং ডাকঘৰ

গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰ

চাৰিঙৰ মানুহৰ নিমিত্তে গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰটোৱেই একমাত্ৰ ডাকঘৰ আছিল। দক্ষিণ চাৰিঙৰপৰা ডাকঘৰলৈ চাৰি মাইলমান বাট হব। মাজখনতে ইয়াত পিয়ন এটা আছিল। ডাকঘৰটোৰ আয় নাই বুলি সেই পিয়নটো গুচাই পেলোৱা হল। সেই দেখি, মানুহে নিজে চিঠি-পত্ৰ আনিবগৈ লাগে। '২১-২২ চনত ধুমধাম কংগ্ৰেছৰ কাম চলাই থাকোঁতে শ্যামসুন্দৰ চক্ৰবৰ্ত্তী-সম্পাদিত কলিকতীয়া দৈনিক কাকত 'চাৰ্ভেণ্ট'খন আনিবলৈকে দিনো গৌৰী-সাগৰলৈ যাবলগীয়া হৈছিল। নিতৌ অহাযোৱা কৰা বৰ টান।

পিয়ন নায়েই, ৰিপুৱা নো কিমান ধৰিম? বহুত কটজতৰ মূৰত কেতিয়াবা হে বিশ্বাসী মানুহ এজন—দুজন পোৱা হয়। পষ্টমাষ্টৰৰ ভয়তে কোনো মানুহ ডাকঘৰলৈ যাব নোখোজে।

ছবি পষ্টমাষ্টৰ

পষ্টমাষ্টৰ আছিল শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মা বৰঠাকুৰ। তেখেঁতৰ বয়স তেতিয়াই ৫০ বছৰমান হৈছিল। তেখেতৰ কাম অসংখ্য—গৌৰীসাগৰ দ'লত দৈনিক পূজা কৰিব লাগে, গৰু-পাউগুৰ তদাৰক কৰিব লাগে, ডাকঘৰৰ কামোঁ চলাব লাগে। তাৰ উপৰিও, ওচৰ চুবুৰীয়া গাৱঁত সভাসমিতি হলে বক্তৃতা দিবলৈও যাব লাগে। কেউটা কামৰ জুমুৰিয়ে যেতিয়া তেখেতক জপটিয়াই ধৰে, তেতিয়া তেখেতৰ তত্ হেৰাই যায়। এনেয়ে এষৰীয়া মানুহ, তাতে তত্ হেৰালে কথাবোৰত আউল লাগি ধৰে। আভোকৰ ন-মুঠিয়েই জুৰি থাকে, তাতে যদি অসময়ত আকৌ কোনোবা এজন আহি টিকত লেফাফা খোজেহি, বৰঠাকুৰদেৱৰ খংটো টিঙিচ কৰে পোনেই মূৰৰ ওপৰত উঠেগৈ। চিঠি-বিচৰাজনে তেখেতৰ এষাৰ নহয়-এষাৰ খিঙ্খিঙীয়া মাত শুনিবই শুনিব। ডাকপখিলী এটা অৰ্থাৎ পষ্টকাৰ্ড এটা বিচাৰিলেও সতকাই পাব নোৱাৰি; এঘন্টামান বহি থাকিলেহে পোৱা যায়। মনিঅৰ্ডৰ বা ৰেজেষ্টৰী কৰিবলৈ কিমান সময় যে ৰ'ব লাগে ঠিকেই কৰিব নোৱাৰি। তিনিটা কাৰ্ড ললেও একেজাপ কৰি নিদিয়ে, তিন-তিকান-ন কৈ, ন বেলি লুটিয়াই লুটিয়াই লেখি, ন-বেলি নটা কোব মাৰি হে কাৰ্ডকেইটাকে দিব। তাৰ উপৰি তেখেতৰ দুজাউৰিমান বক্তৃতা আছেই। চাৰি মাইল বাট বাটকুৰি বাই গৈ আকৌ খিঙ্খিঙীয়া মাত শুনা যে কেনেকুৱা তিতাকেহা লগোৱা কথা, শুনাজনে জনমলৈ শিকিছে—মুখেৰে আনৰ আগত কবৰ সাধ্য নাই।

পষ্টমাষ্টৰ হিচাপে ডাকঘৰত হে শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মা অজিন-পাতকী। 'নিষ্ঠা, চিন্তাশীলতা আৰু স্পষ্টবাদীতাত হলে সকলোৰে

ভক্তিভাজন। ছৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰী হলেও, দেশপ্ৰেমৰ উদ্গণিত পৰি ওচৰৰ চুবুৰিত বহা কোনো এখন ৰাজহুৱা সভালৈ তেখেত নোযোৱা-

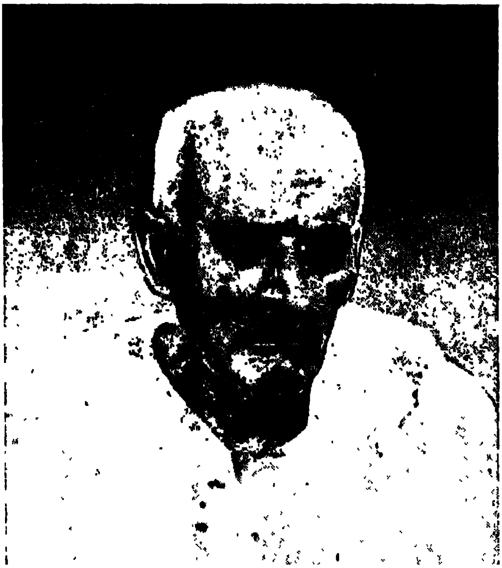

শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মা বৰঠাকুৰ (হৰি পষ্টমাষ্টৰ)

কৈ নেথাকে। সভালৈ গলেই, বক্তৃতা দিবলৈ উঠিবই। বক্তৃতাও বৰ লেজুৱা আৰু কথাই পানী নসৰকে। তেখেত ডাকঘৰত থাকোঁতে যমদগ্নিৰূপে যিটো মূৰ্ত্তি ধৰি থাকে, বক্তৃতা দিওঁতেও সেই মূৰ্ত্তিকে ধৰি ছাত্ৰবিলাকক স্বভাৱ-চৰিত্ৰ ভাল কৰিবলৈ, ধৰ্ম্মপৰায়ণ হবলৈ আৰু শিক্ষাগুৰু-পিতৃগুৰুক মানিবলৈ ডাবি-ধমকী দিয়াদি টানি উপদেশ দিয়ে। ৰাইজ আৰু ছৰ্কাৰৰ ঘৰত সুনাম থৈ শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মাই ২৯ বছৰৰ মূৰত ডাকঘৰীয়া কামৰপৰা অৱসৰ ললে।*

শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মা পষ্টমাষ্টৰ

১৭৭৪ শকৰ মাঘ মাহত শ্ৰীযুত হৰিনাথ শৰ্ম্মাদেৱৰ জন্ম হয়। তেখেতৰ পোনপ্ৰথম শিক্ষা আৰম্ভ হয় শিৱসাগৰৰ বঙলা স্কুল বা বঙ্গবিদ্যালয়ত।

চাৰিওতে ডাকঘৰ এটি পাতিবলৈ ঠিক কৰি, ডাক-বিভাগৰ ওপৰৱালাসকললৈ খনে-খনে দৰ্খাস্ত দিলোঁ। ১৯২২ চনৰপৰা ধাৰাসাৰে আবেদনৰ ফম্মুঁঠি মাৰি-মাৰিও ডিবুৰুত থকা চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট অফিচৰ বঙালী কৰ্ম্মচাৰীৰ মন কোমলাব নোৱাৰিলোঁ। বাৰে-বাৰে উত্তৰ

সেই সময়ত "ৱ" আখৰটোৰ তলত ফুট দি বা আঁচ এটা মাৰি লিখা হৈছিল। তথাপি, বঙলামতে "ব" বুলিয়েই উচ্চাৰণ কৰিব লাগিছিল। পাছত হে, অসমীয়া কিতাপ পঢ়ি তেখেতসকলে "ৱ"টোক অসমীয়ামতে "ৱ" বুলি মাতিবলৈ ধৰে। অসমীয়া লৰাই অসমীয়া ভাষাৰ কিতাপ পঢ়িছিল যদিও, এই সময়তে, ভাষাটোৰ ওপৰত বঙলা প্ৰভাৱ থাকি গল।

শৰ্ম্মাদেৱে শিৱসাগৰত দদাইদেৱেকৰ লগত থাকি বঙলা স্কুলত পঢ়িছিল। দদাইদেৱেক সেই পঢ়াশালিৰে শিক্ষক আছিল। তেখেত বৰ নৈষ্ঠিক আৰু সদাচাৰী থকা বাবে ভতিজাক হৰিনাথকো সদায় এইদৰে নিত্যনৈমিত্তিক কাম কৰিবলৈ উপদেশ দিছিল :—"অৰুণোদয়ৰ আগতে শুই উঠিবি; তাৰ পাছত হাত মুখ ধুই ফুল তুলিবি। শৌচাচাৰ কৰাৰ পাছতে, বেয়া ঠাইত হলে স্নান কৰিবি, তাৰ পাছত, কিতাপ পঢ়িবি। ভাত খাই ইস্কুললৈ যাবি। ইস্কুলৰ-পৰা আহি গা ধুবি। গা ধুই জলপান খাবি।" এইদৰে নীতিনিয়ম পালন কৰি পুনৰ পাঁচ বজাত হৰদেৱ খাটনীয়াৰৰ ঘৰত সংস্কৃত পঢ়িবলৈ যাব লাগে।

সন্ধ্যাতে চাকি লগাই পঢ়িব লাগে। তেতিয়া কেৰ্চেন তেল নাছিল, শিলৰ বা মাটি-চাকিত সৰিয়হ তেল দি হে চাকি জ্বলাব লাগিছিল। ভাত-পানী খাই উঠি একাধ্যা একাধ্যা মহাভাৰত পঢ়িবই লাগিছিল। তাৰ পাছত হে শুবলৈ যাব পাৰিছিল।

বঙলা স্কুলত পঢ়োঁতে হৰিনাথে 'ডবল' প্ৰমোছন পাইছিল আৰু তেখেতৰ সহপাঠী শ্ৰীযুত ৰাধানাথ ফুকনে প্ৰথম প্ৰাইজ আৰু তেখেতে দ্বিতীয় প্ৰাইজ পাইছিল।

পঢ়া কালতে, হৰিনাথৰ পিতৃব্য আৰু পিতৃদেৱেক স্বৰ্গী হোৱাত সংসাৰ চলোৱাৰ ভাৰখন গুৰুৰ কৰে তেখেতৰ মূৰতে পৰিল। কি কৰিব, নিৰুপায় হৈ ইংৰাজী স্কুলৰ দ্বিতীয় শ্ৰেণীতে পঢ়া সামৰিব লগীয়া হল। স্কুল এৰিবৰ সময়ত তেখেতৰ বয়স হৈছিল মুঠেই পোন্ধৰ। সহপাঠীৰ ভিতৰত যিসকল

আহে—চাৰিঙত ডাকঘৰ দিব নোৱাৰি। অৱশেষত ১৯২৭ চনত, কলিকতাত দেশভক্ত ফুকনৰ কাণত সেই 'নাউমান' (অকণমান) কথাটি পেলাবলৈ সুযোগ পালোঁ। তেতিয়া, তেখেতে পুৰুষসিংহ চন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱাৰ বিখ্যাত 'বাটৰ স্বত্ব' (ৰাইট্ অৱ বে)

আছিল, তাৰ ভিতৰত বিশেষকৈ শ্ৰীযুত ৰাধানাথ ফুকন (জজ), শ্ৰীযুত বংশীধৰ বৰকটকী আৰু শ্ৰীযুত হৰকান্ত বৰঠাকুৰৰ নামকে উল্লেখ কৰিব পাৰি।

জাজীত আগেয়ে পঢ়াশুনা কৰাৰ একো সুবিধা নাছিল। ইং ১৮৮৩ চনত হৰিনাথৰ পিতৃদেবেক পদ্মনাথ বৰঠাকুৰে মাইনৰ স্কুল এখন খোলে। সেই স্কুলৰ চেক্রেটাৰী আছিল গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন। দেউতাক ঢুকোৱাৰ পাছত, গোবিন্দ বেজবৰুৱা আৰু জি. জি ফুকনে পুনৰ তাতে জুবিলী স্কুল নাম দি এখনি মাইনৰ স্কুল পাতে। তেখেতৰ পিতৃ-বিয়োগ হোৱাৰ পাছত, কেই-বছৰমান ঘৰত থাকি, ১৮৯২ চনত হৰিনাথ জুবিলী স্কুলত শিক্ষক সোমায়, কিন্তু ব্ৰাঞ্চ পষ্টমাষ্টৰী কাম লবলগীয়া হোৱাত সেই শিক্ষকৰ পদ ইস্তফা দিয়ে। ডাকঘৰত এবছৰ ন মাহ মাষ্টৰীৰ কাম কৰি ১৮৯৪ চনত সেই কাম এৰি দিয়ে।

১৮৯৫ চনত, শিৱসাগৰৰ অজধৰ বৰুৱাৰে লগ লাগি জাজীত এটা মাইনৰ স্কুল খোলে। তাতে তেখেতে ১৯০৫ চনলৈকে কাম কৰি থাকে। তাৰ পাছত, গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰত মাষ্টৰ হয়হি আৰু ২৯ বছৰ তাতে পষ্টমাষ্টৰী কৰে। গৌৰীসাগৰত থাকোঁতে হৰিনাথ পষ্টমাষ্টৰে সকলোৰে শ্ৰদ্ধাভক্তি আকৰ্ষণ কৰিছিল। তেওঁ অমূৰ্ত্তক খঙাল আছিল যদিও, সকলোৱে ভক্তিভাৱে "প্ৰভু" বুলি হে সম্বোধন কৰিছিল।

পষ্টমাষ্টৰ দেৱৰ পিতৃদেৱক পদ্মনাথ বৰঠাকুৰ কেবাটাও চৰ্কাৰী বিভাগত কাম কৰি কৰি, অৱশেষত ইস্কুল-চব-ইনস্পেক্টৰ হয়। তাৰ আগতে দিছাংমুখ জাহাজঘাটত চব্-এজেণ্ট আছিল। তেতিয়াই তেওঁ পোনপ্ৰথম আমাৰ সাহিত্যিক পেঞ্চন পাওঁতা পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ দেউতাক ঘিনাৰাম বৰুৱাক লগত লৈ গৈ উত্তৰ লক্ষীমপুৰত মাইনৰ স্কুল এটা পতায়। সেই আদৰ্শকে হৰিনাথেও গ্ৰহণ কৰে।

সময় চাই, শক্তি অনুসৰি হৰিনাথ শৰ্ম্মা বৰঠাকুৰে ভালেমান জনহিতকৰ কাম কৰিছিল। তেখেতে জাঁজীত স্কুল পাতি থাকোঁতেই এবাৰ জাঁজী নৈৰ

মকৰ্দ্দমাটো তদ্বিৰ কৰিবলৈ কলিকতাত অৱস্থান কৰিছিল। ফুকন ডাঙৰীয়াক চাৰিঙত ডাকঘৰ এটা পতাৰ কথা কলতেই, তেখেতে তৎক্ষণাৎ মোক চাৰ বি, এন্, মিত্ৰৰ ওচৰলৈ লৈ গল। মিত্ৰ আছিল, সদৌ ভাৰতৰ ডাক-টেলিগ্ৰাফ বিভাগৰ উচ্চতম বিষয়া। তেওঁৰ আগত ফুকনে মোৰ কথা শুই বুলি কলে, "এই লৰাটি আহিছে সুদূৰ অসমৰ পূৱপ্ৰান্তৰপৰা; আঁহিছে, আপোনাৰ ওচৰত ক্ষুদ্ৰ ডাকঘৰ এটি ভিক্ষা কৰিবলৈ। শিৱসাগৰৰ ভিতৰত চাৰিংখন পুৰণি শিক্ষিত সম্ভ্ৰান্তলোকৰ বসতিস্থান। ইয়াত ডাকঘৰ এটা দিবই লাগে।" ফুকনৰ কথাকিষাৰ শুনিয়েই মিত্ৰ ছাহাবে মোৰ হাতৰপৰা দৰ্খাস্তখন লৈ মোক বিদায় দিলে।

তাৰ পাছত মাহদিয়েক গল। ময়ো ঘৰ পালোঁহি। এদিন গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰলৈ গৈছোঁ। শিৱসাগৰৰপৰা ডাক নৌ-পায়হি এথোন। বাবু অশ্বিনী চৌধুৰী নামৰ ডাকঘৰীয়া ইন্স্পেক্টৰ এজনে গৌৰীসাগৰ ডাকঘৰ পৰিদৰ্শন কৰিছে। কথায়-কথায় মই উলিয়ালোঁ বোলো, "চাৰিঙত ডাকঘৰ দিয়া নহবই নে কি?" চৌধুৰীয়ে মিহি মাতেৰে কিন্তু তাচ্ছিল্য ভাবেৰে কলে, "আপোনাৰ চাৰিঙৰ নিচিনা গাৱঁলীয়া ঠাইত কি ডাকঘৰ হব?" (মই ইংৰাজীৰে সুধিছিলোঁ, তেওঁ উত্তৰ দিছিল বঙলাৰে)। কথাষাৰে মোক বিছাই ডকাদি ডাকিলে। মইও ৰঙা-চঙা পৰি গোজোৰা মাৰি কলোঁ, "বগা-চামৰা এজন থকা হলে আজিয়েই ভৰি চেলেকি ডাকঘৰ দিলেহেতেন (Were there

দুয়োপাৰে হাইজা ব্যাধিত পৰি মানুহ মৰি উপান্ত হয়। তেনেতে, কৰ্ণেল শিৱৰাম বৰাও আহি জাঁজী ডাকবঙলাত থাকেহি—সেই ৰোগত পৰা মানুহৰ অনুসন্ধান কৰিবলৈ। তাতে শৰ্ম্মা আৰু সহকৰ্ম্মীজনে কৰ্ণেল বৰাক আস্পতাল এটা পতাৰ পৰামৰ্শ বিচাৰিলে। ডাক্তৰ বৰাই দিয়া বুদ্ধি-পৰামৰ্শমতেই ১৮৯৪ চনত জাঁজীত, হৰিনাথ শৰ্ম্মাৰ উদ্যোগতে আস্পতাল প্ৰতিষ্ঠিত হল।

জাঁজী-গৌৰীসাগৰতো তেখেতে হাট পতাই ৰাইজে বেচা-কিনা কৰাৰ সুবিধা কৰি দিছিল।

a single European soul, I think, you would have licked his feet and given him a post office.) মোৰ চোকা মাত শুনি, তেওঁ কি উত্তৰ দিব ভাবি থাকোঁতেই পষ্টমাষ্টৰ হৰিনাথ শৰ্ম্মাই মোক আজোৰ মাৰি ভিতৰলৈ লৈ গল আৰু চিঃ-চিঃ—চাঃ চাঃ কৰি ডেও পাৰিবলৈ ধৰিলে—"বেণু বোপা, খালা, খালা, তুমি ভাল খালা। মোৰ আগতে ইন্‌স্পেক্টৰক টান কথা কৈ মোৰ কামটোও নিয়ালা এতিয়া! ....."

এনেতে, শিৱসাগৰৰ ডাকোৱাল পালেহি। 'বেগ' খুলি চাওঁতেই মোৰ নামে দিয়া শ্বিলঙৰ ডেপুটী পষ্ট-মাষ্টৰ জেনাৰেলৰ চিঠিখন ওলাল। পঢ়ি-চাই দেখিলোঁ—মই যদি ৩০০৲ টকাৰ জামিন দি ঘৰ এটা দিব পাৰোঁ আৰু ১০৲ টকাত ডাকোৱাল-ডাকবাবু (পষ্টমাষ্টৰ) দুজন বন্দৱস্ত কৰি দিব পাৰোঁ, তেন্তে ১৯২৮ চনৰ ১৬ জুলাইৰপৰা চাৰিঙত পৰীক্ষামূলক ভাবে (Experimental) ডাকঘৰ এটা চৰ্কাৰে পাতি দিব পাৰে। মোলৈ দিয়া চিঠিখন, সেই সময়ৰ শিৱসাগৰীয়া কাউন্সিল-সদস্য তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা বেৰিষ্টাৰ ডাঙৰীয়ালৈ দিয়া চিঠিৰ নকল আছিল। চিঠি পঢ়ি, ইন্‌স্পেক্টৰে সেমেনা-সেমেনি কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু মোক ভদ্ৰভাৱে কলে, "ভাল হল, এতিয়া আৰু ডাকঘৰ পাতক গৈ।"

সেই চিঠি পাই আমাৰ আনন্দ-উলাহ থবলৈকে ঠাই নোহোৱা হল। গধূলি পাতিহাঁহ মাৰি ভোজ খালোঁহঁক। শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গজপুৰীয়া বৰুৱাক চাৰিং ডাকঘৰৰ মাষ্টৰ পাতিলোঁ। আমগুৰি ষ্টেচনৰপৰা ডাক আনিবলৈ পাল পাতি-পাতি ভলন্টিয়াৰো ওলাল। তাৰ ভিতৰত এই কেইজনেই আছিল আগৰণুৱা—উমাকান্ত দুৱৰা, সূৰ্য্যকান্ত ফুকন, ঘিটিৰা খনিকৰ, ৰজনীকান্ত ফুকন, চিদানন্দ হাজৰীকা, জীৱকান্ত দুৱৰা আৰু সোণধৰ খনিকৰ আদি শ্ৰীমান কিজন।

ডাকঘৰটো যে নহলেই নহয় আৰু তাৰ লগত যে দূৰণিবটীয়া মানুহ আৰু অনুষ্ঠানৰো ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছে, তাৰ প্ৰমাণ দেখুৱাবলৈ লণ্ডনৰ-

তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা

কংগ্ৰেছৰ নাচযান এদল

পৰা ভি. পি. কৈ ২৫৲ টকা দামৰ (ইয়াত তেতিয়া জোতাৰ দাম আছিল জোৰে ৩৷৷০ টকা) জোতা আনিও দেখুৱাইছিলোঁ। বিদেশলৈ দিয়া চিঠিত আমাৰ ডাকঘৰৰ নামটো চাৰিং ক্ৰছ (লণ্ডনত থকা চেয়ৰিংক্ৰছ নামানুসাৰে) বুলি দিছিলোঁ। ডাকঘৰটো স্থায়ী কৰিবলৈ ডুমডুমাৰ শ্ৰীযুত হেমকান্ত বৰকাকতী, নাগিনীজান বাগিছাৰ শ্ৰীযুত মোক্ষেশ্বৰ সন্দিকৈ, নকচাৰী-মৌজাদাৰ শ্ৰীযুত ৰোমেশ্বৰ বৰুৱা, মোৰ ভাই শ্ৰীমান ধৰ্ম্মেশ্বৰ শৰ্ম্মা, নাজিৰাৰ শ্ৰীযুত ভোলানাথ শৰ্ম্মা পূজাৰী আৰু শ্ৰীযুত লোকনাথ কাকতী মেনেজৰে সহায় বৰঙনি দি যত্নৰ ত্ৰুটী কৰা নাছিল। শ্ৰীযুত বলোৰাম দুৱৰা বি-এই ডিবুৰুৰপৰা কেইবা প্ৰকাৰেও সহায় কৰিছিল। হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰা দেৱানে মাহে আঠ অনাকৈ, শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰাই মাহে এটকাকৈ আৰু শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকন আৰু শ্ৰীযুত লোকনাথ ফুকনে লাগ বুলিলেই যিমান লাগে সিমান লগাকৈ বৰঙনি পেলাইছিল। ডাক্তৰ হৰকান্ত দুৱৰাই বাই-চাইকেলেৰে ঘূৰি-পকি গোটেইখনতে টিকত-লেফাফা বেচি ফুৰিছিল আৰু ভালেমানে যি পাৰে তাকে দি সহায় কৰিছিল। সকলোৰে উমৈহতীয়া আৰু আশাশুধীয়া সহায়-সহানুভূতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি চাৰিং-ডাকঘৰটি সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিব পৰা হল।

কিবা এটি বেমেজালি লগাত শ্ৰীযুত শৰৎ বৰুৱাই কামৰপৰা অৱসৰ লবলগা হল। তাৰ পাছতে, ডাকঘৰৰ ঠাই লৈ বৰ টনা-আজোৰা লাগিল। পষ্টমাষ্টৰো বদলি হল। বহুত মেল-মৰ্কদ্দমাৰ মূৰত ছৰ্কাৰৰ ফালৰপৰা চলিহা-আলিৰ মূৰৰ বৰগছ জোপাৰ তলতে ডাকঘৰ হব বুলি ঠাই বাছি দিলে। শৰৎ গজপুৰীয়াৰ পিছত শ্ৰীযুত গোপাল শৰ্ম্মা কটকী পষ্টমাষ্টৰ হয়। তাৰ পিছত শ্ৰীযুত বলোৰাম চলিহা। চলিহাৰ পিছত, আকৌ গোপাল শৰ্ম্মা হয়। এইদৰে, অগীয়া-বগীয়াকৈ কেবাজনো মাষ্টৰ হোৱাৰ পিছত, আকৌ গোপাল শৰ্ম্মাই মাস্টৰ হয়।

ডাকঘৰটোৰ নাম চাৰিং নিদি, কাকতীগাওঁ দিব লাগে বুলি

কেবাজনেও ওজৰ উলিয়াইছিল। সেই ওজৰ নৰজিল। চাৰিং নামেই থাকিল। এই নামটো ৰাখিবলৈকে বৃটিছৰ আমোলৰ পুৰণি বুৰঞ্জী আৰু বহুত ছৰ্কাৰী ৰিপৰ্ট ঘুলুকিব লগীয়া হৈছিল। ১৯২৮ চনৰ ১৬ জুলাইৰপৰা সাত-ঘোকটৰ চাৰিংখন জগতৰ লগত ডাকঘৰৰ যোগেদি লগুণ-গাঠি লাগিল।

চাৰিং-ছাত্ৰসভা

চাৰিং মাইনৰ স্কুলৰ হেডমাষ্টৰ শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ কাকতী, শ্ৰীযুত বলোৰাম দুৱৰা, শ্ৰীযুত কেশৱচন্দ্ৰ দুৱৰা, শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰনাথ দুৱৰা, শ্ৰীযুত টুনীৰাম কাকতী আৰু শ্ৰীযুত অতুলচন্দ্ৰ ফুকন—এইবিলাকেৰে পৰামৰ্শ কৰি পুৰণি ছাত্ৰসভাখন উজ্জীৱিত কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলো। সেই সভাই উঠি অহা ছাত্ৰ-চামৰ মন স্বদেশানুৰাগত মতলীয়া কৰি পেলালে। সেই সভাৰ বিৱৰণীটি বাতৰি-কাকতৰপৰাই তুলি দিলোঁ:—

"১৯২৯ চনৰ ১৫।১৬ এপ্ৰিল তাৰিখে শিৱসাগৰৰ চাৰিঙত শ্ৰীযুত পদ্মধৰ চলিহা এম-এ, বি-এলৰ সভাপতিত্বত অতি আগ্ৰহ-উৎসাহেৰে চাৰিং ছাত্ৰসভাৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিক অধিবেশন হৈ গল। আদৰণী সভাৰ হৈ শ্ৰীযুত অতুলচন্দ্ৰ ফুকনে পাঠ কৰা অভিভাষণখনি সাৰুৱা আৰু সময়োপযোগী হৈছিল। সভাপতি ডাঙৰীয়াৰ দীঘলীয়া, অথচ শুৱলা হৃদয়গ্ৰাহী অভিভাষণ শুনি সকলো মুগ্ধ হৈছিল। (এই অভিভাষণ "বাঁহী"ত প্ৰকাশ হয়)।

প্ৰথমদিনা সভাৰ কাৰ্য্য শেষ হোৱাৰ পিছত, ৰাতিলৈ ছাঁয়াপট বা মেজিক লেণ্টাৰ্ণৰ সহায়েৰে "সাবিত্ৰী-সত্যবান"ৰ কাহিনী, মেলেৰীয়া জ্বৰৰ কাৰণ, কলাজ্বৰ আৰু হাইজা ৰোগৰ বিস্তাৰ-বন্ধনৰ উপায় দেখুউৱা হয়। পাছদিনা, শ্ৰীযুত ঘনকান্ত দুৱৰাই এটি বৰগীত গাই সকলোকে সন্তোষ দিয়ে। প্ৰস্তাৱৰ ভিতৰত আছিল লালা লাজপৎ ৰায়ৰ মৃত্যুত শোক প্ৰকাশ, সমাজসেৱা দল স্থাপন, ৰাগীয়াল বস্তু নিবাৰণ আৰু দেশীয় কাপোৰ-কানি প্ৰচলন কৰা আদি।

পোনৰ দিনৰ সভাত, স্থানীয় মুনিহ-ছাত্ৰৰ উপৰিও, বকতা, বলিয়াঘাট, বামুণপুখুৰী, তামুলীছিগা, জাজী, আমগুৰি, নাজিৰা আৰু শিৱসাগৰৰ ভালেমান ছাত্ৰ আৰু শিক্ষক উপস্থিত আছিল। অসমীয়া কাকতৰ সম্পাদক শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ ফুকন, শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰনাথ কাকতী বি-এ, শ্ৰীযুত যজ্ঞেশ্বৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত দেৱেশ্বৰ খাটনীয়াৰ, শ্ৰীযুত আনন্দৰাম হাজৰীকা, শ্ৰীযুত প্ৰিয়নাথ বৰুৱাকে প্ৰমুখ্য কৰি

ইন্দ্ৰনাথ কাকতী

বিশিষ্ট অতিথিসকলে সভাত যোগ দি, কাটনী, বৈৰাগী, চুতীয়া, আহোম, কাকতী, কটকীৰে ঠাহ খাই থকা সভাৰ ৰভাখনৰ শ্ৰী-গাম্ভীৰ্য্য বৰ্দ্ধন কৰিছিল। শ্ৰীযুত ফুকন আৰু খাটনীয়াৰে সমাজৰ কেৰোণ কানি-ভাং-চুৰতৰ অপকাৰিতা সম্বন্ধে আৰু সামাজিক মাৰৰ আৱশ্যকতা

দেখুৱাই একোটি বক্তৃতা দিছিল। শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰনাথ কাকতী, আনন্দ হাজৰীকা আৰু শ্ৰীমান কৰুণাকান্ত গগৈয়ে তেজী বক্তৃতাৰে ছাত্ৰ-অভিভাৱকৰ কৰ্ত্তব্যবিলাক ফঁহিয়াই দেখুৱায়। শ্ৰীমান মোহনচন্দ্ৰ ফুকন আৰু শ্ৰীমান উমাকান্ত দুৱৰা, যুটীয়া সম্পাদক নিৰ্ব্বাচিত হয়। চাৰিমান বজাত শ্ৰীযুত বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী ডাঙৰীয়াই গোৱা এটি বৰগীত আৰু সভাপতিৰ সামৰণি মন্তব্যেৰে চাৰিং-ছাত্ৰসভাৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিক অধিবেশন অন্ত পৰে।"

এই ছাত্ৰসভাই আমাক বৰ বল দিলে। অন্ততঃ পুলিছৰ ছেপা-খুন্দা আৰু ভাবুকিলৈ ভয় নকৰা ·কৰিলে। ১৯৩০ চনৰপৰা ১৯৪২ চনলৈকে স্বাধীনতা অৰ্জ্জনত যিবিলাকে নিৰ্য্যাতন ভোগ কৰিলে, সেইবিলাকৰ সৰহভাগেই এই ছাত্ৰ-সভাৰপৰাই পোন-প্ৰথম প্ৰেৰণা পোৱা।

১৯২৯ চনৰ ছাত্ৰসভাৰ ছবিখন দেখিলেই বুজিব পাৰিব—চাৰিঙৰ ৰাইজ কিমান একগোট আছিল। আজিৰ লগত সেই ছবিৰ সংহতি তুলনা কৰিলে হুমুনিয়াহ মাত্ৰ ওলায়।

\+ \+ \+

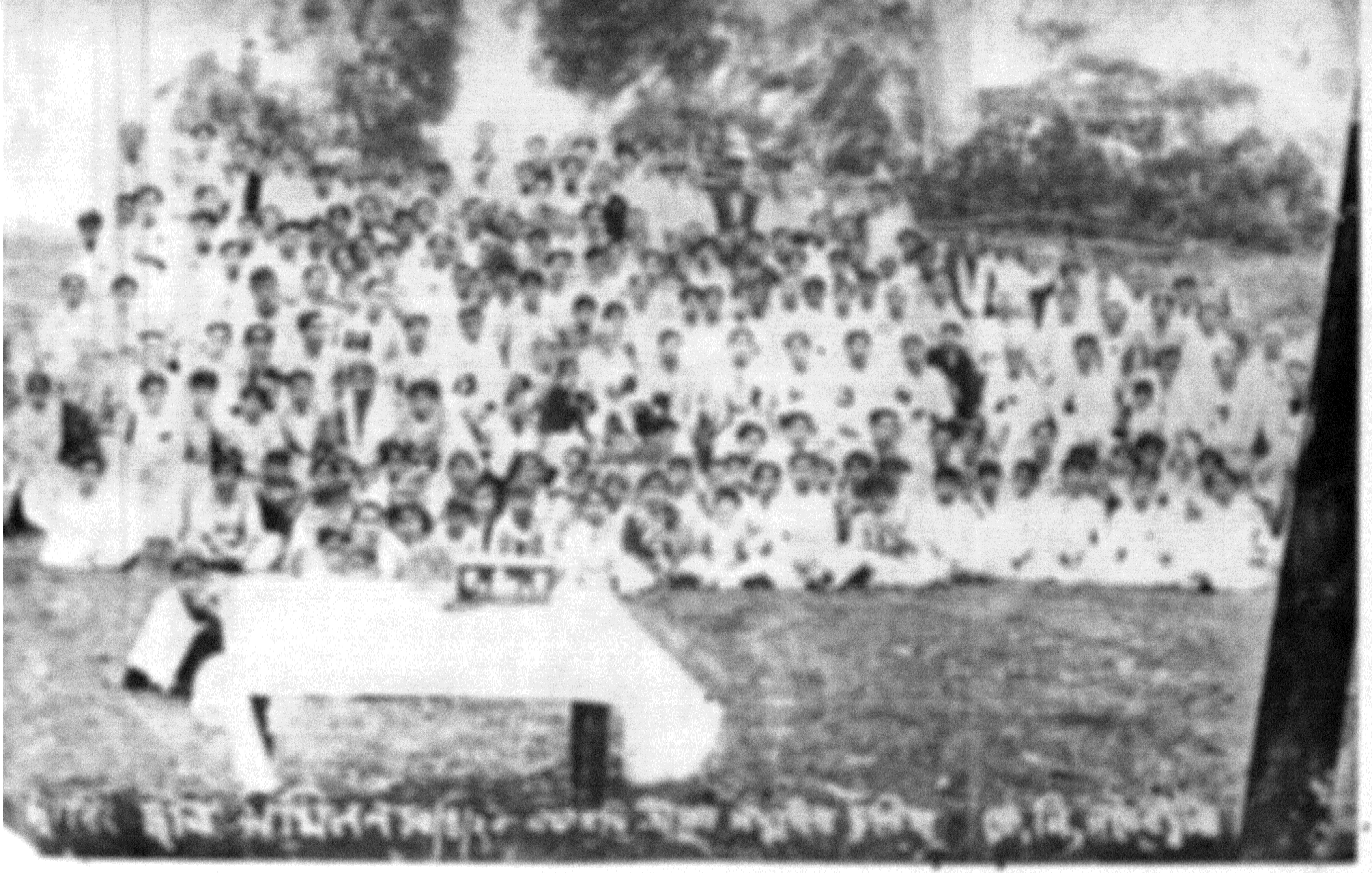

[১৩]

১৯৩০ চনৰ অসহযোগ

মহিলা আন্দোলন

১৯৩০ চন পালেহি। ১৯২১ চনতকৈ এই চনৰ অসহযোগ আন্দোলনে তীব্ৰ আকাৰ ধাৰণ কৰিলে। '২১ চনত যদি জেললৈ যোৱা, জৰিমনা ভৰা মানুহ সদৌ ভাৰতত হেজাৰ-বিজাৰ হৈছিল, এই চনত লাখ-বিলাখ হলগৈ। আগৰটো আন্দোলনত প্ৰত্যক্ষভাবে কাম কৰোঁতা আৰু নিৰ্য্যাতন ভোগোঁতাসকলৰ ভিতৰত পুৰুষৰে আগভাগ আছিল। এই আন্দোলনত কিন্তু, মহিলাইহে তীব্ৰতা বঢ়ালে। বোম্বাই প্ৰদেশৰ গুজৰাটী মহিলাবিলাকে পোন-প্ৰথমেই জাকৰুৱাভাৱে সত্যাগ্ৰহ কৰি আইন অমান্য কৰে। বোম্বাইৱালী মহিলা জাগৰণৰ পচোৱা বতাহে আমাৰ অন্ধকূপত থকা চাৰিওৰ মহিলাৰ গাতও ছাটি এটা মাৰিলেহি। চাৰিওৰ আইমাতৃ-জীয়াৰী-বোৱাৰীয়েও কংগ্ৰেছৰ নিৰ্দ্দেশমতেই ফাটেক খাবলৈ সক্ষম হল।

আগৰেপৰা জাতীয় আন্দোলনৰ আগ-গুৰি কাটি অহা শ্ৰীযুতা সুন্দৰী কাকতীয়নীয়ে নায়িকাৰ দায়িত্ব লোৱাত চাৰিওৰ বুঢ়ী-আই-সকল আৰু জীয়াৰী-বোৱাৰীহঁতৰ গা দাং খাই উঠিল। ডাঙৰীয়া কৃষ্ণপদ দুৱৰাৰ ভাৰ্য্যা ৭৫ বছৰ বয়সীয়া উপমা দুৱৰাণী, ৭০ বছৰীয়া যোগেশ্বৰী দুৱৰাণী, মহীধৰ দুৱৰাৰ পত্নী, বলোৰাম দুৱৰা কেৰেণীৰ সহধৰ্ম্মিণী, ৰাধাকান্ত ফুকন ডাঙৰীয়াৰ ভাৰ্য্যা আইটী ফুকননীও ওলাই আহিল—নতুনক বাট দেখুৱাবলৈ। ঠায়ে-ঠায়ে মহিলা-সভা পতা হল। লীলাৱতী হাজৰীকানী, কুসুমকুমাৰী দুৱৰাণী, লীলাৱতী দুৱৰাণী, ৰাসেশ্বৰী ফুকননী, গুণদালতা ফুকননী, খগেশ্বৰী দুৱৰাণী

আদি শ্ৰীযুতাসকল আৰু স্বৰ্ণলতা দুৱৰা, ৰহিলা দুৱৰা, পখিলা দুৱৰ ৰমণীলতা বৰকাকতী, মাখনলতা ফুকন, হেমপ্ৰভা কাকতী, সাদৰীলত ফুকন, প্ৰেমদালতা ফুকন, হেমলতা ফুকন প্ৰভৃতি শ্ৰীমতী আইদেওসক —এই সকলোটিয়েই আগৰণুৱা হৈ সমদলে ফুৰি-ফুৰি ঠায়ে ঠায়ে সভা-সমিতি পাতিবলৈ ধৰিলে। এওঁবিলাকেই সভা পাতি দৈনিক কংগ্ৰেছ-অফিছত সূতা কাটিবলৈ লয় আৰু বিয়াই-সবাহে সকলোকে

৺সুন্দৰী কাকতীয়নী

বিলাতী-বৰ্জ্জন কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰি ফুৰে। দেওবাৰে দেওবাৰে একোখন গাৱঁলৈ গৈ সভা পাতি মহিলাবিলাকক কংগ্ৰেছৰ সভ্যভুক্ত কৰে। শিৱসাগৰ-কাছাৰীৰ আগত বৰ ডাঙৰ সভা এখন হৈছিল। বৃটিছৰ আইন নেমানো বুলিয়েই মহিলাসকলেও তাত প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই সভালৈ চাৰিঙৰপৰা ২০ গৰাকী, বলিয় ঘাটৰপৰা ৫ গৰাকী আৰু কাকুগাৱঁৰপৰা ৪ গৰাকী সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালৰ মহিলা গৈছিল। শিৱসাগৰৰ শ্ৰীযুতা কমলালয়া কাকতী, শ্ৰীযুতা শশীপ্ৰভা

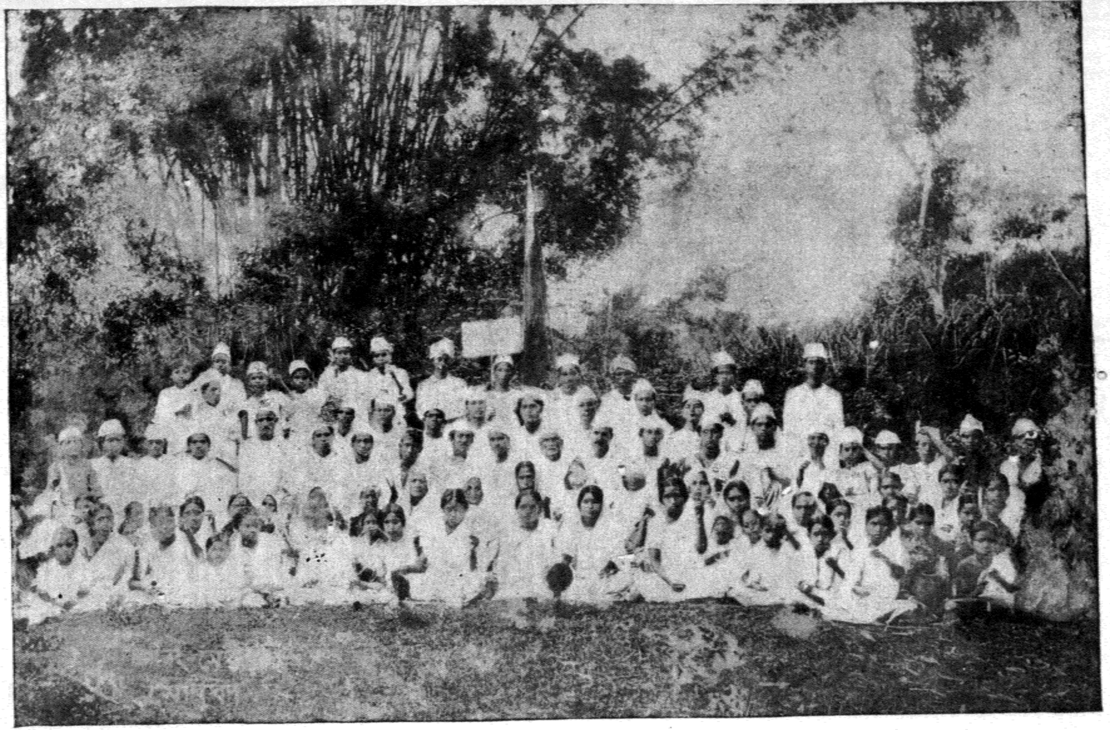

চাৰিং মহিলা সভাৰ সভ্যাসকলৰ (১৯৩০ চন) লগত

সোঁ মাজত—শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা ; তেওঁৰ বাওঁফালে—শ্ৰীইন্দ্ৰনাথ কাকতি ; তেওঁৰ পাচত—শ্ৰীশঙ্খধৰ মহন্ত (পাণ্ডুৰি মাৰি)।

মহিলাসকলৰ নাম যথাস্থানত পাব।

চলিহা, শ্ৰীযুতা কনকলতা চলিহাই মাজে-মাজে সভাবিলাকলৈ আহি স্থানীয় মহিলাসকলক বুদ্ধি-পৰামৰ্শ দিছিল।

চাৰিঙৰপৰা শিৱসাগৰলৈ নগাআলি-মাছখোৱাগড-বৰআলি-নআলিয়েদি (ৰংঘৰ-তলাতলীঘৰৰ মাজেদি) ১২ মাইল বাট। এই বাৰ মাইল বাট চাৰিঙৰ মহিলা-সমদলটোৱে চৰণ চলায়েই বাট বুলিছিল। আন্দোলনৰ ঢৌ ইমানলৈকে উঠিছিল যে দুৱৰাপাৰৰ এগৰাকী মহিলাৰ (শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰাৰ পত্নী) আজিত বাদে কাইলৈ গা-এৰাৰ সময়—তথাপি শিৱসাগৰৰ সেই আইন-নমনা সভালৈ তেওঁ উক্তলিকৃত হৈ ওলাই গৈছিল। বলিয়াঘাটৰ শ্ৰীমতী সাবিত্ৰীবালা কাকতীৰ বিষম সাহ আৰু বক্তৃতাৰ ভঙ্গি দেখি আচৰিত হৈ কোনেও তেওঁক নশলাগি নোৱাৰিছিল। বলিয়াঘাটৰ এগৰাকী আৰু কালুগাৱৰ দুগৰাকী মহিলাই সেই অনুপ্ৰেৰণাৰ ফলতেই কাৰাবৰণ কৰিব পাৰিছিল।

চাৰিং-কংগ্ৰেছ-অফিছ পৰিচালনা

তেতিয়া চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ অফিছ ঘৰটো যি মাটিত আছিল, তাৰ গৰাকীজন বৰ একাচেকা বিধৰ আছিল আৰু তেওঁ কংগ্ৰেছৰ নামত উফৰি ফুৰিছিল। বহুত বুজাই-বৰাই কাবৌ-কোকালি কৰি শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতীয়ে যেনিবা তেওঁৰপৰা সম্মতি লৈ এজোৰণি হাবি ভাঙি কংগ্ৰেছৰ ঘৰটো সাজিলে। তাৰ বাবে, মাটিগিৰিহঁতক কোনো-কোনো সময়ত আৰ্থিক সহায়ো কৰিব লগীয়া হৈছিল। সেই ঘৰতে দৰ দূৰণিৰপৰা অহা সেৱকসকল জিৰায়হি। নগাওঁ, দেৰগাওঁ, ঢেকীয়াল আৰু যোৰহাটৰপৰা অহা স্বেচ্ছাসেৱকসকলৰ সেইটোৱেই আড্ডাঘৰ। চকুৱাখনাৰ টুনীৰাম দত্ত ভূঞা নামেৰে এজন নিৰীহ-অকপটীয়া সেৱক আহি চাৰিং-ফৌজৰ লগতে আপোন হৈ জাপ খাই আছিল। সম্প্ৰতি চাৰিআলিৰ বগাধৰ গোহাই বুলি এটি ডেকা লৰাৰো তাতেই স্থায়ী বসতি হৈছিল। সেৱাদলৰ নায়ক আছিল শ্ৰীচিদানন্দ হাজৰীকা,

শ্ৰীবলোৰাম চলিহা, শ্ৰীসূৰ্য্যকান্ত ফুকন; পাছত, সলনাসলনিকৈ পিকেটিংৰ নায়ক হৈছিল শ্ৰীৰজনীকান্ত ফুকন, শ্ৰীজীৱকান্ত দুৱৰা, শ্ৰীমোহনচন্দ্ৰ ফুকন, শ্ৰীসহদেৱ দুৱৰা, শ্ৰীফটিকচন্দ্ৰ কাকতী আৰু শ্ৰীদেউৰাম কাকতী।

শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতীয়ে কাপোৰ-সিয়া কল এটা লৈ তেওঁৰ দোকানত দেশী কাপোৰৰ চোলা-ব্লাউজ আদিও সিছিল। শিৱসাগৰৰ শ্ৰীশ্ৰীৰাম বৰুৱা নাজিৰে ঘৰৰপৰা খেদাই দিয়াত পুতেক বিষ্ণুৱে আমাৰ কংগ্ৰেছত আশ্ৰয় লয়হি। কাকতীয়ে তেওঁক সজাই-পৰাই ৰাইজৰ আগলৈ উলিয়াবলৈ কাপোৰ সি বাঢ়ি থকা বাৰ বৰণৰ বাৰ টুকুৰা কপোৰেৰে এটি চিতৰা-পখৰা চোলা কৰি দিছিল। চোলাটোত ১৬টা জেপ আছিল। বিষ্ণুক পতা হৈছিল প্ৰচাৰ বিভাগৰ 'লীডাৰ'। বিয়া-বৰসবাহ-ভাৱনা হলেই পখৰা চোলা পিন্ধি বিষ্ণু বৰুৱাই বিপ্লৱী-বাণী প্ৰচাৰ কৰি ফুৰে। বলিয়াঘাটৰ শ্ৰীযুত ললিতনাথ কাকতীৰ বিয়াতো দৰাঘৰীয়া হৈ গৈ, গোলাঘাটত শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা জজৰ ঘৰতো অসহযোগৰ বক্তৃতা দিছিল। তেওঁৰ চকু এটি কেঁৰা আছিল। অসহযোগ ভাল নোপোৱা মানুহে প্ৰতিবাদ কৰা দূৰৈৰ কথা, বিষ্ণুৰ চকুতধৰা গাৰ কাপোৰ-কানি আৰু কেঁৰা বদনৰ ছবি চায়েই ভোল যায়। বিষ্ণুপ্ৰসাদৰ টক্‌টকীয়া উৎসাহটো সঁচাকৈয়ে লেখত লবলগীয়া আছিল।

বগাধৰ গোহাঁই

আমাৰ সেৱাদলটোৰ ভিতৰত মুঠেই ক-বুলিব-নজনা ভলণ্টিয়াৰ আছিল বগাধৰ গোহাঁই। কিন্তু নিৰক্ষৰী যদিও, তেওঁৰ লগত উলামুলা জিতাক্ষৰীয়েও ফেৰ মাৰিব নোৱাৰিছিল। বগাধৰ, বৰগোহাঁই ঘৰৰ লৰা, হাত-ভৰি নিপোটল, মুখখনো ফলিক—তেজে-ফুটি-যাওঁ-ফাটি-যাওঁ। তেওঁৰ নিচিনা গঢ়ে-পিতে সুন্দৰ-সুঠাম ডেকা আমাৰ ভিতৰত আৰু-আন এজনো নাছিল। বগাধৰে অলপ বেজালি ব্যৱসায় জানিছিল

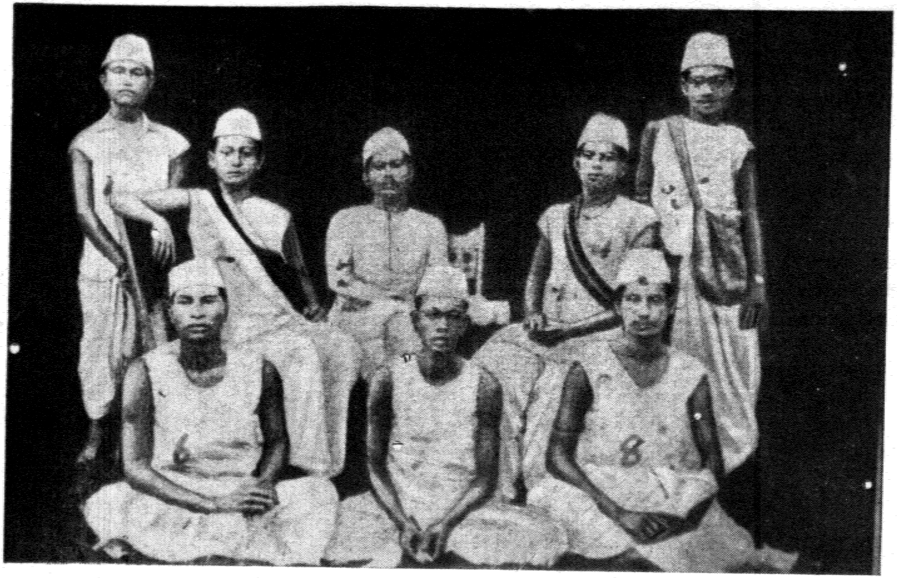

চাৰিং-ফৌজ (মূল)

[বাঁওফালৰপৰা] (বহি)—বগাধৰ গোহাঁই ; টুনীৰাম দত্ত ; শ্ৰীউমাকান্ত ডুৱৰা। (থিয় হৈ)—শ্ৰীজীৱকান্ত ডুৱৰা ; শ্ৰীসূৰ্য্যকান্ত ফুকন। (মাজত)—শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা ; শ্ৰীচিদানন্দ হাজৰিকা আৰু শ্ৰীৰজনীকান্ত ফুকন।

৩

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ২১৩

—কুমন্ত্ৰও কৰিব পাৰিছিল। মাইকী মানুহৰ অন্তেসপুৰত তেওঁ প্ৰবেশ কৰিব নোৱাৰিছিল যদিও, তেওঁৰ বিৰুদ্ধে কোনে কি কয় সেইবোৰ হলে গম পাই আছিল। কথাৰ মূৰত, সেই গুপ্ত কথাৰ ভেদ ভাঙি দি আটাইবোৰকে বিচূৰ্ত্তি খুৱাইছিল। বগাধৰৰ ডাঙৰ গুণ আছিল, তেওঁ হৰেক ৰকমৰ চৰাই-চিৰিকতি, কুকুৰ-মেকুৰী, মানুহ-দুনুহৰ মাতটোহঁত অবিকল নকল কৰিব পাৰিছিল।

দুৰ্গাধৰ বৰুৱাৰ নেতৃত্বত প্ৰচাৰ কাৰ্য্য

বগাধৰৰ ঘৰ আছিল নাম্‌তি-চাৰিআলিৰ গোহাঁইগাৱঁত। সেই গাৱত তেতিয়াও কংগ্ৰেছৰ পোহৰ পৰা নাছিল। শিৱসাগৰ জিলা-কংগ্ৰেছ-সেৱাদলৰ মুখ্য নায়ক আৰু মহাত্মা গান্ধীৰ প্ৰপন্ন শিষ্য শ্ৰীযুত দুৰ্গাধৰ বৰুৱাই শিৱসাগৰ মহকুমাটোৰ দশোদিশ কংগ্ৰেছৰ ধ্বনিৰে কঁপাই দিওঁ বুলি বিৰাট সমদল এটা গঠন কৰিছিল। সেই দলটোৱে শিৱসাগৰৰপৰা ওলাই আহি পোনেই বলিয়াঘাটতে প্ৰচাৰৰ প্ৰথম ঘেটা মাৰিলেহি। তাতে, কেইজনমান কংগ্ৰেছ-সভ্য কৰা হল। তাৰপৰা চাৰিঙলৈ আহিল। চাৰিঙৰপৰা জাঁজী, আমগুৰি; আম-গুৰিৰপৰা নাম্‌তি পালেগৈ। নামতি পাওঁতে-পাওঁতেই স্বয়ংসেৱকৰ সংখ্যা তিনিগুণ বাঢ়িল। নামতিত শ্ৰীযুত দেউকণ মহন্তই সকলো সেৱকে দুসাজ খুৱাই-বুৱাই আমাক নথৈ আপ্যায়িত কৰিলে। পাবৰ দিনাই গধূলি, আমি খাই-বৈ এটাই মাটিয়ে-বালিয়ে পৰি শুই আছোঁ; দুৰ্গাধৰৰ ওচৰতে মই; মোৰ দাঁতিতে সোণাৰাম দত্ত (এম-এল-এ)। আমাৰ চিল্‌মিল্‌কৈ টোপনি আহিছে। এনেতে, বাহিৰত ফেউ-ফেউ মাত শুনি চঁক খাই উঠিলোঁহঁক। চকু-মুখ মোহাৰি চাওঁ দেখোন, বাহিৰত নামতিৰ ভলণ্টিয়াৰবিলাকে আমি খাইঅহা ভাতৰ পাত দলিয়াইছে আৰু বাল্টিৰে ঘটং-ঘটংকৈ পানী তুলি চুৱা ধুইছে। মানুহৰ উদুলি-মুদুলি লাগি থাকোঁতেও চুৱাপাতনিত ফেউ ফেউ কৰিবলৈ ক'ৰ ফেকুৰাটো আহিল, ভাবি অবাক!

ভাত-ঘুমটি ভাগিলে আৰু সতকাই টোপনি নাহে। আমাৰ পি
টোপনি ভাগিল, ভাগিলেই। ফেকৰাৰ মাতটো ক'ৰপৰা আহিল
বুলি আমি কোৰাকুই কৰি থাকোঁতেই, ঘপ কৰে এজন মানুহ
ওলালহি। মানুহজন খাটুৱা, গাত ধকধকীয়া বগা পঞ্জাবী চোলা এটা,

শ্ৰীযুত দেউকণ মহন্ত

চুৰিয়াৰ থোৰটো মাটিত চুঁচৰি গৈছে আৰু হাতত লেহুকা লাখুটি
এডাল। লাখুটিডাল ঘূৰাই ঘূৰাই, এইটো বেশেৰে আমাৰ ফালে
আহিয়েই তেওঁ ভকতীয়া ভাৱে সুধিলে, "আপোনাসৱৰ খাৱন-বোৱন
হল নে?" সিমানকে সুধিয়েই সেই ভদ্ৰলোকজন আমাৰ আগৰপৰা
অভিনেতাৰ দৰে অন্তৰ্দ্ধান হল। তেওঁ আগুৱাজ, বেৰখনৰ আঁৰ

হৈছেগৈ হে, এনেতে মাজচোঁতালতে মতা শুনিলোঁ, "ফেউ, ফেউ।" আমাক সোধপোচ কৰিবলৈ অহা সেই ভদ্ৰলোকজনৰেই এই ফেউ-ফেউ ৰব নেকি? এওঁৰেই কাম নে কি এই ফেৰা? ততালিকে, তেওঁক মাতি আনি কথাৰ চয়-নিচয় মাৰি পেলালোঁ। ফেকুৰাৰ মাত মতা পুৰুষজন সেইজন ভদ্ৰলোকেই—যিজনে লাখুটি ঘূৰাই আমাৰ খোৱা-বোৱা হল নে বুলি বুজ লৈছিলহি। এওঁৰে নাম বগাধৰ গোহাঁই।

পিছদিনা মুকলি সভাত তেওঁ, আঁৰ-যাওঁতে মেকুৰীৰ কেনেকৈ ডাক উঠে আৰু মেকুৰীহালে ফোচ-ফোচায়; নাতিনীয়েকক দুৱাৰ-ধৰি উলিয়াই দিওঁতে বুঢ়ীমাকে কেনেকৈ ফেঁকুৰি-ফেঁকুৰি কান্দে; শিয়ালে কেনেকৈ হোৱা দিয়ে, আৰু সেই হোৱা-হোৱা শুনি মতা-

সোণাৰাম দত্ত

মাইকী শিয়াল-শিয়ালীয়ে বিৰাগ-বিৰহ জনায়; "ইন্দ্ৰৰ সভালৈ যোৱা" মতা-ডাউক চৰাইটো ঘূৰি নহালৈকে ডাউকনীজনীয়ে কেনেকৈ বিৰহত "ৱাক্-ৱাক"কৈ দিনেৰাতিয়ে চিঞৰি থাকে—এই এটাইবোৰকে হুবহু মাত কাঢ়িবলৈ ধৰিলে।'

সোণাৰাম দত্তই ময়ে ইস্-ইস্-আস্-আস্কৈ দুখ কৰিলোঁ, "দেহি

ঐ, আমাৰ এইবোৰ ৰতনলৈ কোনে চকু দিয়ে? সাগৰৰ অটল তলিত যে মানিক-মুকুতা লুকাই থাকে, তালৈ কোনে মন কৰে? দূৰৈৰ মাতটোহঁত ওচৰতে মতা যেন কৰিব পৰা, সকলোৰে মাতটোহঁত অবিকল কাঢ়িব পৰা এই মানুহটো বঙ্গদেশত থকা হলে, তাক মানুহে মূৰত তুলি লৈ ফুৰালেহেতেন। আমাৰ দেশত, তেনে গুণী মানুহক কোনে পূজা কৰিব?

'হৰবোলা' বগাধৰ

সেইদিনাই বগাধৰৰ নাম দিলোঁ হৰবোলা অৰ্থাৎ যি হৰেক ৰকমে বুলিব কব পাৰে সিয়েই হৰবোলা। তেতিয়াই বগাধৰক মাতি আহিলোঁ আমাৰ অফিছলৈ অৰ্থাৎ চাৰিং-কেম্পলৈ। দিনেবাৰে বগাধৰ আহি চাৰিঙত ওলালহি আৰু আমাৰ কংগ্ৰেছ-বহাতে তেওঁক থাকিবলৈ ঠিক কৰি দিয়া হল।

কংগ্ৰেছৰ সভা পাতিলেই বগাধৰকো আমাৰ লগতে লৈ যাওঁ। তেওঁ দেও-হেঁকাৰিব পাৰিছিল। আহোম-ভাষাৰে দেও-হেঁকাৰি ৰাইজক তধা লগাইছিল; কুকুৰৰ ভুকভুক, মেকুৰীৰ ফেঁচ-ফেচ, শিয়ালৰ হোৱা, ছাগলীৰ বে-বে, ফেঁচাৰ কুৰুলি, নিয়তীৰ নিউ-নিউ ইত্যাদি মাত তৰহে-তৰহে উলিয়াই সভালৈ নহা মানুহকো টানি আনিছিল।

বগাধৰে নগা-নাচো দিব পাৰিছিল। বৌ-মাছৰ বাকলি এসোপাকে বোলাই' ডিঙিত "কণ্ঠভূষণ" ৰূপে আঁৰি লৈছিল। তামোলৰ ঢকুৱা এছিৰা চূণ সানি পোন্ধ বা লেঙুটি কৰিছিল। নাচিবৰ সময়ত সাল্যাথ নগাৰ দৰেই হাতত যাঠীপাট আৰু কঁকালৰ খাটাঙত (দা সুমুৱা ফাঁক) নগা-দা সুমুৱাই লৈছিল। ভৰিৰ সৰু-গাঁঠিত চিঞাহীৰ আঁকবাঁক, কলাফুলত বোলোৱা মৰাপাট এসোপাৰ মেৰ, মূৰত হাঁহৰ পাখি আৰু কাণ-লতিত কুঁহিলাৰ কেৰু পিন্ধি, মুখত ছালিৰে তামোল এমোকোৰা ভৰাই বগাধৰ গোহাঁঞে যেতিয়া নগাৰ

ৰণচালি-নাচ দেখুৱাবলৈ ধৰে, তেতিয়া কেউফালৰপৰা ভাগি-ভুহঁৰি মানুহ আহি সভাঘৰ ভৰি পৰেহি।

বগাধৰ গোহাঁইৰ ভেৰাকুটি অপাৰ। যেনে কি মানুহটোৱে মাৰিবলৈ আহক, তাক বগাধৰে থমক খুৱাই ৰখাবই ৰখাব। কানীয়াবোৰে কেতিয়াবা দা লৈ ভলন্টিয়াৰ কাটিবলৈ খেদি আহে। তেতিয়া বগাধৰে, "হে হে ৰ'বা, ৰ-ৰ কথা এটা আছে!" এই বুলি, হাতখন দাঙি তলুৱাখন থিয়কৈ দিয়েই কানীয়াৰ খংটো দমাই পেলায়।

পিকেটিং কৰিবলৈ গলে, হাট বা বজাৰৰ মাজলৈ নোসোমায়—নগৰীয়া জনদিয়েকক সোমাবলৈ দি তেওঁ পুলিছৰ আলেখ-লেখ চাই থাকে আৰু কোনে ক'ত কি-কথা পাতিছে তাৰ উহ লৈ ফুৰে। বাটে-ঘাটে কোনোবাই জোপাৰ তলত ভলন্টিয়াৰৰ সদ্‌নাম-বদ্‌নাম গালেও বগাধৰৰ কাণত পৰেহি। পিকেটিং বা সভাসমিতি হলে হাতত ধূলি এমুঠি লৈ বগাধৰে মন্ত্ৰ মাতি শত্ৰুক যাদু কৰাৰ ছলেৰে কেউফালে সেই ধূলি মুঠি ছটিয়াই ফুৰে। মুঠতে, বগাধৰ গোহাঁয়ে লেখা-পঢ়া নেজানিছিল যদিও, আমাৰ অফিছটোৰ সন্মান আৰু পৰিচালনা পদ্ধতিটোৰ শৃঙ্খলা অটুট ৰাখিছিল। লাঠিখেল দেখুৱাই তেওঁ বলিয়াঘাট, শিৱসাগৰ, কোঞ্ৰপুৰ আদি ঠাইত সোণৰ পদক লাভ কৰিছিল। সেই সময়ত, চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ সুনাম চৌফলীয়া ৰ'দৰ দৰে কেউফালে মেলাহি হৈ গৈছিল। চাৰিঙৰ স্বেচ্ছাসেৱক-বাহিনী বা চাৰিংফৌজটো যদি নগল, সেইদিনা শিৱসাগৰ-জিলা-কংগ্ৰেছৰ অধিবেশনেই উকঙা হৈ থাকিল—এনেকুৱাই আছিল চাৰিংফৌজৰ পয়োভৰ। "অল্ ৰ'ডচ লীড্ বাট্ টু ৰ'ম" আটাইবোৰ আলি ৰোমত লগাৰ দৰে অৰ্থাৎ আটাইবোৰ আলি গড়গাৱঁলৈ যোৱাৰ দৰে দূৰদূৰান্তৰৰ স্বয়ংসেৱক-বিলাকো চাৰিং কংগ্ৰেছলৈকে চিৰ্‌চিৰাই গৈছিল।

চাৰিংফৌজৰ থেম

কংগ্ৰেছ-অফিছত থকা সেৱকবিলাকে নিতৌ ফেঁহুজালি দিওঁতেই শুই উঠিব লাগে। উঠিয়েই গীতাৰ শ্লোক দুটামান আৰু নামঘোষাৰ কাকুতি-প্ৰাৰ্থনাখিনি সকলোৱে জাত লগাই গাব লাগে। স্তুতি-প্ৰাৰ্থনাৰ সামৰণি পৰিলেই কেম্পৰ গাতে লাগি থকা পদ্মভূঞাৰ পুতেক শ্ৰীযুত দুৰ্গাৰাম ভূঞাই একোটোপা চাহপানী আৰু একোটি খিলাপিঠাৰে সকলোৱে পেটৰ খজুৱটি মাৰি গা-মন প্ৰফুল্লিত কৰে। আমাৰ কেম্পাতে চিলেটৰ (শ্ৰীহট্টৰ) পৰা অহা শ্ৰীযুত চৰিৎমোহন মালাকৰ নামে এজন ফট'গ্ৰাফাৰ আছিল। ফট' তোলাটো তেওঁৰ গৌণ কাম; সেৱকদল গঠন কৰাটো হে মুখ্য। ৰাতি শেহনিশাও তেওঁ মেখিজানৰ দলঙৰপৰা দুৱৰাআলিৰ মূৰ মাছখোৱা গড়লৈকে— এই আঢ়ৈ মাইল বাট সেৱকবিলাকক কুচ-কাৱাজ শিকাব আৰু মাচ কৰাই ৰণুৱা চিপাহীৰ দৰে খোজত খোজ মিলাই কেনেকৈ থেম কৰিব লাগে তাক দেখুৱাব। সেৱকদলক ড্ৰিলশিক্ষা দিয়াৰ ভাৰ আছিল মালাকৰৰ গাত। মালাকৰ জাতিত বঙালী; বঙালী হলেও, অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁ এনেকুৱা সৰ্গৰীয়াকৈ অসমীয়া কথা কব পৰা হল যে আমগুৰি-চাৰিং-বলিয়াঘাট-শিৱসাগৰ—এই কেউঠাইৰ ভদ্ৰ পৰিয়ালৰ মজিয়া-ঘৰেই তেওঁৰো ভাতঘৰ হবলৈ ধৰিলে।

মুৰদাবাদ, আলিগড় আৰু পিঠাপুৰমৰপৰা খাদৰ কাপোৰ আনি দুৰ্গানন্দৰ দোকানতে থৈ বিক্ৰী কৰা হৈছিল। কাকতী গাওঁ কেউখনতে সেই দোকানৰপৰাই খাদৰ যোগোৱা হয়। মহিলাসভাই কটাসূতাৰে কোনো কোনো ছোৱালীয়ে একোটা কপাহী 'চোৱেটাৰ' চোলা গুঁথি প্ৰিয়জনক উপহাৰ দিছিল আৰু সেই উপহাৰ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ মহিলাসকলৰ ওচৰ পাইছিলগৈ। প্ৰায় মানুহেই দীঘৰ সূতাটো দোকানৰ আৰু বাণিৰটো হাতেকটা সূতা দিয়েই কাপোৰ-চুৰিয়া বৈ লৈছিল।

চাৰিং-ফৌজ (দোৱাল)

থিয় হৈ (বাঁওফালৰপৰা)—শ্ৰীনাথ দুৱৰা (মেনেজৰ) ; নীলকান্ত কাকতী ; দেৱেন্দ্ৰনাথ দুৱৰা ; নীলমণি ফুকন ; উমাকান্ত দুৱৰা ; কমল পাচনি ; পুলিন কুমাৰ দুৱৰা ; (বহি) মাজত—মোহনচন্দ্ৰ ফুকন। (বহি) তলত—অমূল্য কুমাৰ ফুকন ; বিশ্বকান্ত ফুকন ; ভৱানী ফুকন ; গোপীকান্ত হাজৰীকা আৰু ইন্দ্ৰকান্ত ফুকন।

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ২১৮

স্বৰাজৰ নাম ৰচনা

বিয়া-সবাহত গাবলৈ গান্ধী-জৱাহৰলাল, পেটেল-মতিলাল, তৰুণ-নবীনৰ নাম জোৰাই কিছুমান স্বৰাজৰ নাম সুন্দৰী কাকতীয়নীয়ে মুখে-মুখে ৰচনা কৰিছিল। শ্ৰীযুত বোপাটি কেওঁত বা মুগী ভলন্টিয়াৰে সেইবোৰ নাম দিহানাম-উঠানামত লগাই দিছিল। শিৱসাগৰলৈ যাওঁতে নামদাঙৰ শিলৰসাঁকোৰ ওপৰত, দুফালে দুশাৰী হৈ স্বয়ংসেৱক-বিলাক বহে আৰু বোপাটি নাম-লগোৱাই নামলগাই দিয়ে—

'তিলক' নামৰ নৌকাখনি
'গান্ধী' নামৰ ব'ঠা,
'স্বৰাজ' আমি লব লাগে
সূতা কাটি উঠাঁ!"

আৰু আমি আটাইবোৰে চাপৰি বাই সেই নামকে গাওঁহঁক। সেই-টোৰ বাহিৰেও, বোপাটিয়ে জাত-লগাই-লগাই ঠেও ধৰি-ধৰি বিধে-বিধে বহুত নাম গাইছিল। আমাৰ নামৰ ধ্বনিয়ে বৰআলিৰ দুয়োপাৰে থকা নামদাং-কৈৱৰ্ত্তগাৱঁৰ আগফাল-পাছফাল আৰু জুহালৰ গুৰি ভেজি গৈছিলগৈ। তেতিয়ালৈকে কৈৱৰ্ত্তগাৱঁৰ এজন মানুহেও পইচা দি কংগ্ৰেছৰ বান্ধত সোমোৱা নাছিল। শিৱসাগৰলৈ যাওঁতে-আহোঁতে বাৰদিয়েক এইদৰে শিলাসাঁকোত নাম গাবলৈ ধৰাত কৈৱৰ্ত্ত ৰাইজৰ মন ঘোৰ খালে। শ্ৰীযুত ৰাজেন্দ্ৰনাথ দাস পণ্ডিত আৰু শ্ৰীমান দেৱেন্দ্ৰনাথ দাস আমাৰ সমাজভুক্ত হল। ৰাজেন দাসৰ নিচিনা ভাবত বিভোৰ, সমাজৰ উন্নতিকামী, উদ্যোগী ডেকা এজন কৈৱৰ্ত্তকুল-চূড়ামণি স্বৰ্গীয় গণেশ চন্দ্ৰ হাজৰীকাদেৱৰ পিছত তেতিয়ালৈকে নিচেই কমহে ওলাইছিল! ৰাজেনৰ কাৰ্য্যক্ষেত্ৰৰ সীমা নিচেই ঠেক আছিল। কৈৱৰ্ত্ত ৰাইজক কেনেকৈ শিক্ষায়-মাতেকথায়-ধনেধানে উন্নত কৰিব, তাকেই ৰাজেন পণ্ডিতে দিনে-ৰাতিয়ে ভাবি থাকে। বৰআলিয়ে যোৱা কোনোবা এজন দেশকৰ্ম্মী, চৰ্কাৰী খিয়া বা জনাশুনা শিক্ষিত লোক লগ পালেই, তেওঁ আগ-ভেটি ধৰি ৰাখিবই আৰু লগে লগে

দুমাইলমান বাট খোজকাঢ়ি সেইজনৰপৰা গাওঁ-উন্নতি বিষয়ক পৰামৰ্শ লব। সিমানতো তেওঁৰ হেঁপাহ নপলায়। শিলাসাঁকোৰ কৈবৰ্ত্ত নামঘৰত একোখন সভা পাতি নেতাসকলৰ হতুৱাই ৰাইজক বুজোৱাব।

শ্ৰীবলোৰাম চলিহা

স্বৰাজৰ সৰহভাগ নাম মানুহৰ মুখে-মুখেই ৰচিত হৈছিল। শ্ৰীযুত বলোৰাম চলিহায়ো বহুত ৰচনা কৰিছিল। সেই দুয়োবিধ নাম চলিহাই নিজৰ জেপৰ ধন ভাঙি, সংগ্ৰহ কৰি ছপাই উলিয়াইছিল। কংগ্ৰেছৰ আঁতিগুৰি বৰ্ণাই, সদৌ ভাৰতীয় নেতাসকলৰ ছবি, পয়াৰেৰে আঁকি, কীৰ্ত্তনৰ পদৰ দৰে লেচাৰী, দুলৰী ছন্দত লেখি নামবিলাক প্ৰচাৰ কৰাইছিল। চলিহাৰ "স্বৰাজৰ নাম" পুথিখনে ভকতীয়া-অভকতীয়া সকলোৰে অন্তেসপুৰত প্ৰবেশ কৰি আন্দোলনৰ জুইকুৰা গপগপীয়া কৰি পেলাইছিল।

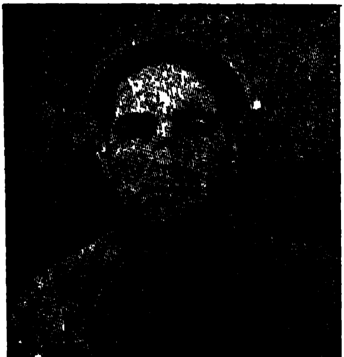

শ্ৰীমোহনলাল চলিহা

শ্ৰীমোহনলাল চলিহা

কীৰ্ত্তনীয়া বা সৰ্ব্বসাধাৰণ নামৰ সুৰ লগোৱাত বোপাটি যেনেকৈ ওজা আছিল, বিয়াবোৰত মেটেকাৰ শ্ৰীমান মোহনলাল চলিহাও "স্বৰাজ নাম" দিয়াত সুৰদি-সুৰীয়া নামতি আছিল। মোহনৰ কোমল

মাত, মধুৰ হাঁহি আৰু মৰমলগা কথা-বতৰাই বিয়ানামৰ সুৰটোহঁতৰ সোণতে সুৰগা চৰাইছিল। তেওঁগোৱা নাম শুনি মানুহে ইমান ভাল পাইছিল যে চাৰিওৰ জীয়ৰী-বোৱাৰী সকলোৰে সেইবোৰ কণ্ঠস্থ হৈছিল আৰু বিয়া-বাৰুলৈ যাওঁতে চাৰিগাওঁ-টীয়ক-শিৱসাগৰ-কালুগাওঁ-নাম্তি-বেতবাৰী-কুমাৰণীছিগা (ডিবুৰুৰ), দেৰগাওঁ, নাজিৰা, শিলাকুটীৰ ভাজনী গাঁৱৰ নামতীবিলাকে শুনি আহি নিজা-নিজা অঞ্চলত সেইবিলাক প্ৰচাৰ কৰিছিল।

গোসাঁই-সেৱা

কংগ্ৰেছ-অফিছত অকল গান্ধীৰ নামকে যে লোৱা হৈছিল এনে নহয়, বা বৃটিছৰ শাসন অন্ত পেলাবলৈ সকলোৱে মনেপতি একোটা একোটা বালিঘৰকে যে সাজিছিল সিও নহয়, শুচি-সংযমী হৈ নাম-গুণ গাই মানুহৰ ঘৰত পূজা-সেৱা কৰি ভকতীয়া হোৱাৰো উপায় অৱলম্বন কৰিছিল। গাৱঁত কাৰোবাৰ ঘৰত কিবা আহুকাল হলে, বা কাৰোবাৰ নৰিয়া হলে, নাইবা কোনোবা ক'ৰবালৈ যাত্ৰা কৰিব-লগীয়া হলে, সেৱকবাহিনীৰ সেৱকসকললৈকো একোটা ভোজ দিবলৈ মানসা কৰা হৈছিল; নতুবা, মাহ-চাউল এভাগকে দিবলৈ টোপোলা বন্ধা হৈছিল। সকলোৱে ভাবিছিল—দহজন য'ত, নিৰঞ্জন ত'ত। কংগ্ৰেছ-সেৱকৰ প্ৰতি ৰাইজৰ ইমান শ্ৰদ্ধা-ভক্তি হৈছিল যে আমাৰ কেম্পত একে মাহতে ভোজ খাবলৈ অৰিহণা পেলোৱা পাতিহাঁহ ৩০টা আৰু ৰাজহাঁহ ৫টা গোট খাইছিল। কংগ্ৰেছ-অফিছত ভোজ খোৱাটো যে কিমান উলাহ-বিলাহৰ কথা আছিল, তাক বয়স লহিয়াই যোৱাৰ লগে-লগে ভাবি যাওঁতে, কোনোবা স্বপ্নপুৰীৰ বৃন্দাবনত থকা যেন লাগে। লাগ বুলিলেই, আলুগুটি, ৰঙালাও, জাতিলাও, কোমোৰা, মাহ-হালধি, তেল, থেকেৰা-নেমুটেঙা, চাউল, গাখীৰ-গুৰ, মাছ (এদিন হে কাছ) আৰু নানান তৰহৰ কিমান যে শাক-পাচলি গোট খায়হি কোনেও কব নোৱাৰে। ভোজৰ "হেড্ লেডী চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট"

(মুখ্য মহিলা পৰিচাৰিকা) আছিল শ্ৰীযুতা সুন্দৰী কাকতীয়নী স্বয়ং, আখলৰ মেনেজৰ আছিল শ্ৰীমান কী[illegible]টকী আৰু বিলনীয়া আছিল শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতী। জাক-জাক এৱাঁ আৰু গাভৰু ছোৱালীয়ে শাক-পাচলি কুটি, মঙ্গহ বাছি, পাত পাৰি, চুৱা-মকৰা ধুই ভোজ-ভাত খোৱাত উলহ-মালহৰ ওৰ নপৰিছিল। খোল-দোং সিয়া, পাতকটা, খৰি যোগান দিয়া, চৌ-লেপা, এইবোৰ কামৰ সৰয় দিছিল চেমনীয়া ভলণ্টিয়াৰবিলাকে। ডাঙৰেও লা-খো এখন কৰি সহায় নকৰাকৈ থকা নাছিল। কাৰো-কাৰো ঘৰত গান্ধীৰ হৈ আইনাম গোৱা আৰু সইত নাৰায়ণৰ (সত্যনাৰায়ণ) পূজাও কৰা হৈছিল।

শ্ৰীশ্ৰীপীতাম্বৰ দেৱ গোস্বামী

এবাৰ তুকৰীয়া কাকতীৰ নামঘৰত, পূজ্যপাদ শ্ৰীশ্ৰীযুত পীতাম্বৰ দেৱ গোস্বামী গড়মুৰ-সত্ৰাধিকাৰ প্ৰভুৱে নিজ-হাতে ৰন্ধন কাৰ্য কৰি যি ভাৱে সমূহ সেৱকবৃন্দক পাতে-পাতে সিদ্ধান্ন প্ৰসাদ বিতৰণ কৰি দিছিল, তাক আৰু কস্মিনকালেও বিস্মৃতিৰ গৰ্ভত বিলুপ্ত কৰিব

নোৱাৰি। সেইদিনা, অগ্নিকুণ্ডৰ প্ৰজ্বলিত তাপত, ককিলাসজীয়া শ্ৰীমন্ত প্ৰভুৰ মুখাকৃতিয়ে কেনেকৈ ৰক্তোৎপলৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল, এতিয়াও জ্বলন্ত হৈ স্মৃতি-পটত তৰবৰাই আছে। ১৯২২ আৰু '৩০ চনত, এই গৰাকী গোস্বামীৰ প্ৰভাৱ আৰু উদগনিয়ে চাৰিং আৰু চাৰিং কংগ্ৰেছত স্বৰাজৰ, যি আশ্বাস-অনুপ্ৰেৰণাৰ সোত বোৱাই দিছিল সি সঁচাকৈয়ে চাৰিং হে নেলাগে সদৌ অসমতে কংগ্ৰেছ আন্দোলনৰ অভিনৱ অধ্যায় এটি সৃষ্টি কৰিলে।

কামৰ ভাগ-বঁটৰা

কংগ্ৰেছ-অফিছত থকা মূল সেৱকদলক ভাগে ভাগে কাম বঁটাই দিয়া হৈছিল।

বগাধৰ গোহাঁয়ে লাঠিখেলো কৰিব পাৰিছিল। জাঁজীৰ লাচিত উৎসৱ আৰু আন-আন ঠাইত হোৱা সভা-সমিতিলৈ তেওঁক পঠিয়াইছিলো শাৰীৰিক শক্তিৰ বল দেখুৱাবলৈ। ১৯২১ চনীয়া কিজন আছিলো গুৰিধৰাত। চৰিত্ৰ মালাকৰ আৰু বগাধৰে (মাজে-মাজে) পালীৰূপে সেৱকদলক কুচ-কাৱাজ বা থেম কৰিবলৈ শিকাইছিল। শলোৰাম চলিহা আছিল বৰ-সেনাপতি। চলিহাই নিজা খৰচতে নগাৱলৈ গৈ সেৱকদলৰ শিবিৰত থাকি সেৱক পৰিচালনা কৰাত প্ৰশিক্ষণ লাভ কৰি আহিছিল। চিদানন্দ হাজৰীকা ভলণ্টিয়াৰৰ কাপ্টেন। দুৰ্গা ভূঞা, সূৰ্য্যকান্ত ফুকন, ৰজনীকান্ত ফুকন, টুনীৰাম দত্ত ভূঞা, নীলকান্ত কাকতী, দেউৰাম কাকতী— পালিনায়ক। সোণতলীছিগা, চাৰিঙীয়া-কাটনী আৰু লেবাক গাৱৰ কেবাজনো "মাৰি যাওঁ— মৰি যাওঁ" বিধৰ দাও-দাও সেৱক বা সেনা-সেনানীৰ (গাওঁমুৰী) ভাগত পৰিছিল জঙ্গী-জঙ্গী চুবুৰীয়া গাওঁবিলাক।

মহিলাসকলৰ ঘাই নেত্ৰী হল সুন্দৰী কাকতীয়নী, আৰু সাদিনীয়া সভাবিলাকত প্ৰায়েই সালসলনিকৈ গুৰি-বঠা ধৰিছিল আইটী ফুকননী, লীলাৱতী হাজৰীকানী আৰু শ্ৰীযুতা ৰাসেশ্বৰী ফুকননীয়ে। জাঁজী,

শিৱসাগৰ, আমগুৰি আদি ঠাইত হোৱা সভাবিলাকলৈ শ্ৰীযুতা লীলাৱতী হাজৰীকানীয়ে মহিলা-সেৱকিনীৰ ফৌজটো লৈ গৈছিল। আজিকালিৰ দৰে তেতিয়া পদূলিৰ মূৰে-মূৰে বাছ, মটৰ গাৰী, ৰিক্স বা আন যানবাহন একো নাছিল। সকলোটিয়ে খোজ কাঢ়িয়েই সেইবোৰ ঠাইলৈ গৈ সভা-সমিতিত যোগ দিছিলগৈ। চাৰিঙৰ কোনো ছোৱালীয়ে গানত এঁ কৰিব নেজানিছিল। শ্ৰীমতী পখিলা দুৱৰাই হে পোন-প্ৰথমেই স্বৰাজৰ গান গাই শুনায়।

আমাৰ অফিছত এই কেইখন বাতৰি আৰু আলোচনী কাকত লোৱা হৈছিল :—'অসমীয়া', 'আৱাহন' আৰু কমলালয়া কাকতী আৰু কনকলতা চলিহাই সম্পাদন কৰা 'ঘৰ জেউতীখন'। "বম্বে ক্ৰনিকোল"খনো লৈছিলো। তাৰ বৰঙনিৰ এফাল শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰা আৰু এফাল শ্ৰীযুত হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰা ডাঙৰীয়াৰপৰা পাইছিলো।

দুৰ্গা কাকতীয়ে দোকানত যি লাভ পায়, আলহীঅতিথিক খুৱাওঁতে-ধুৱাওঁতেই আধ্যা পৰে। অ'লৈ-ত'লৈ যাবলগীয়া হলেই, শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰা, মাজে-সময়ে (ঘৰত থাকিলে) শ্ৰীযুত লোকনাথ ফুকন আৰু শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকনে জো-জো কৰে আমাক ধন ঢালি দিছিল। শ্ৰীযুত দুৱৰাৰ ঘৰখন যে একপ্ৰকাৰ সকস্বৰা কংগ্ৰেছৰ শিবিৰেই আছিল। আমগুৰি, বামুণৰ পুখুৰী, শিৱসাগৰৰপৰা অহা (চাৰিঙৰ থলুবাখিনি বাদ দিও) জুমে-জুমে ভলণ্টিয়াৰ আহি তেখেতৰ ঘৰতে জিৰায়হি আৰু দুৱৰাই সকলোকে জা-জলপান খুৱাই পাৰেমানে পৰিচৰ্য্যা কৰে। শিৱ দুৱৰা লোকেলবৰ্ডৰ ঠিকাদাৰ আছিল। ১৯৩০ চনত, অকুণ্ঠিতভাৱে, দেশসেৱকক শুশ্ৰূষা কৰাৰ ফলতেই তেখেতৰ আৰ্থিক অৱস্থা পৰি আহে। আন কি, তাৰ পৰিণাম-তেই তেখেতৰ মাটি-ভেটি পৰ্য্যন্ত খাজনাৰ লীলামত বিক্ৰী হৈ যায়। এতিয়া দুৱৰাৰ অৱস্থা ৰবৈয়া। নৰৰূপী নাৰায়ণক সেৱাকৰাৰ ফল শ্ৰীযুত দুৱৰাই জীৱন্ততে উপভোগ কৰিবলৈ পাইছে। প্ৰত্যুষতে শোৱাপাটী পৰিত্যাগ, অবিশ্ৰান্ত পৰিশ্ৰম আৰু কৰ্ম্মব্যস্ততা, ৰুচি অনুসৰি পথ্যা-

শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰা

৬–কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ২২৪

পথ্য ভক্ষণ, অনুনয়, দয়া-দাক্ষিণ্য, সহৃদয়তা আৰু সদৌশেষত পৰমেশ্বৰত একান্ত ভাৰসা আৰু সমস্ত অর্পণ—এইবিলাক পিত্রার্জ্জিত ধৰ্ম্মৰে অনুধাৰক শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰাই আগৰ দৰেই এতিয়াও জনহিতকৰ কামৰ গুৰি ধৰি আছে।*

গৌৰীসাগৰ-হাটত পিকেটিং

শুকুৰবাৰে-শুকুৰবাৰে গৌৰীসাগৰত হাট বহে। এতিয়াৰ দৰে, তেতিয়া মঙ্গলবৰীয়া হাট হোৱা নাছিল। ১৯৩০ চনত, হাটত বস্তু বেচোঁতা, পোহাৰী-সমাৰী আৰু হাটৰুৱা-বাটৰুৱা সকলোৰে হাট-খোৱাক পইচা-নিদোঁ বুলি মঠ জোৰে। লোকেলবৰ্ডে গৌৰীসাগৰৰ পুখুৰীপাৰত হাটখোৱা নোহোৱাকৈ হাট পাতিবলৈ নিদিয়ে বুলি হুকুমজাৰি কৰাত ৰাইজে হাটখন তিনি আলিৰ মুৰলৈ তুলি নিলে। সেই হাটবহা ঠাইতে কানি-দোকান। হাটত ওৱাহোৱাকৈ বিলাতী কাপোৰ বেচা-কিনা কৰা হয়। সেই গুণে, পুখুৰীপাৰত হাট থাকোঁতেই আমাৰ শিবিৰৰপৰা সপ্তাহে-সপ্তাহে হাটত পিকেটিং কৰিবলৈ দুজন-দুজনকৈ ভলণ্টিয়াৰ পঠিওৱা হৈছিল। প্ৰথম খেপত গল চিদানন্দ হাজৰীকা, সূৰ্য্যকান্ত ফুকন আৰু জীৱকান্ত দুৱৰা। এই তিনিউজনকে বিলাতী কাপোৰৰ দোকান আৰু কানি-দোকানত পিকেটিং কৰা বাবে পুলিছে গ্ৰেপ্তাৰ কৰে। সেইদিনাই হাটত বৰ হুলস্থুল লাগিল। ভালেমান দোকানীয়ে দুসপ্তাহমান বিলাতী কাপোৰ নেবেচাকৈ আছিল। পাছত, আকৌ যেতিয়া বেচিবলৈ ধৰিলে, তেতিয়া বলোৰাম চলিহা, মোহন চন্দ্ৰ ফুকন আৰু ফটিক চন্দ্ৰ কাকতীক পঠিওৱা হল—পিকেটিং কৰিবলৈ। তেওঁবিলাককো পুলিছে ধৰি নিলে। মোহন ফুকন আৰু ফটিক কাকতীক গুৱাহাটী-জেল পোৱালেগৈ। এই সময়ত

* দুৱৰাৰ পুত্ৰ আৰু সেইকালৰ কংগ্ৰেছ-ভলণ্টিয়াৰ শ্ৰীমান জীৱকান্ত দুৱৰাক চঞ্চলা কমলাই অচঞ্চলভাৱে হাতেহাতে কৃপা বিতৰণ কৰাত সকলোৱে সন্তোষ পাইছে।

বলোৰাম চলিহাৰ বক্তৃতা আৰু পুলিছৰ হাতত বন্ধন হোৱাটোও বিশেষকৈ উল্লেখ কৰিবলগীয়া।

মহিলাৰদ্বাৰাই পোন-প্ৰথম সত্যাগ্ৰহী সম্বৰ্দ্ধনা

তিনিমাহ জেল খাটি অহাৰ পিছত '১৯৩০ চনৰ ১৫ ডিচেম্বৰ তাৰিখে মোহন ফুকনকে ফটিক কাকতীকে আইটী ফুকননীৰ সভা-নেত্ৰীত্বত চাৰিং-মহিলা-সমিতিয়ে সম্বৰ্দ্ধনা জনায়। মোৰ বোধেৰে, কংগ্ৰেছ-সেৱকক বা সত্যাগ্ৰহীক মহিলাই সম্বৰ্দ্ধনা জনোৱা অসমত এয়ে প্ৰথম। চিদা হাজৰীকাহঁতৰ 'ম্যাদ দীঘলীয়া থকাত, পলমকৈ জেলৰপৰা ওলাই আহে। তেওঁবিলাককো মহিলাসকলে সেইদৰে সম্বৰ্দ্ধনা জনাইছিল।

গ্ৰেপ্তাৰ কৰিবলৈ পুলিছৰ তৎপৰতা যিমানেই কি চোকা নহওক লাগে, ম'হৰ শিঙত কঁকিলা-দাৰ মৰা বিধৰ আছিল আমাৰ কংগ্ৰেছ সেৱকদল। সত্যাগ্ৰহীক তেতিয়া শৰণ-ভজন দিছিল শিৱসাগৰৰ (জাঁজীৰ) কংগ্ৰেছ-নেতা চণ্ডমূৰ্ত্তিধাৰী নৰনাথ শৰ্ম্মাই। তেওঁৰ পৰামৰ্শমতেই কৰ্ম্মীবৃন্দই পুলিছক কেতিয়াও হাতেলোটে অৰ্থাৎ গা-দেখুৱাই কাম কৰি ধৰাদিয়া নাছিল। আমাৰ টিপাটোৰ শিপা আম-গুৰিত ওলালগৈ। তাত পুৰণি কৰ্ম্মী শ্ৰীযুত ফটিক চন্দ্ৰ ভূঞা, শ্ৰীযুত গঙ্গাৰাম হাজৰীকা আৰু নতুন কৰ্ম্মী শ্ৰীযুত নগেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াকে প্ৰমুখ্য কৰি জনচেৰেক কৰ্ম্মীয়ে সংগ্ৰামী পিকেটিং কৰাৰ ফলত সিবিলাকৰ 'বগাধৰত' বাস হল। জাঁজীত শ্ৰীযুত নৰনাথ শৰ্ম্মাৰ পকাআঙ্গঠাযেন বক্তৃতাৰ ভাপে দ-চুক, মৰাণগাওঁ, তামুলীছিগা আৰু নামতিৰ কেবাজনো স্বয়ংসেৱকক জেলযাত্ৰী কৰিলে। গান্ধী-আৰ্‌উইনৰ আলোচনাৰ ফলত, ১৯৩০ 'চনৰ ডিচেম্বৰমানৰপৰা আন্দোলনটোৰ প্ৰবল গতি শাম কাটি আহিল। জেললৈ যোৱা উৎসাহ-আগ্ৰহো চেঁচেঁৰা পৰিল।

সোণাপুৰ বাগিছাৰ মিডোল্‌টনৰ কাষত

খাইৰেম হাতী মহলত থাকোঁতে, সোণাপুৰ চাহ-বাগিছাৰ মিঃ মিডোল্‌টন ছাহাবৰ লগত চিনাকি হয়। তেওঁ লৰ্ড মিডোল্‌টনৰ নাতি; আৰু সেই লৰ্ড পৰিয়ালৰ বংশধৰ হোৱা বাবে তেওঁ নিজকে-নিজে বৰ ডাঙৰ বুলি ভাবিছিল। সেই দেখি, মিডোল্‌টনে সৰু-সুৰা ছাহাবৰ লগত বৰকৈ হলিগলি নকৰে। আন কি, বৃটিছ হৈও, বৃটিছ-গৱৰ্ণমেণ্টকে নেমানে। সোণাপুৰৰপৰা গুৱাহাটীলৈ যোৱা বাটতে, খানাপাৰাত এখন দুৱাৰ আছিল। গুৱাহাটী আৰু ছিলঙৰপৰা মটৰ-গাৰী অহাযোৱা কৰা সময়ত হে সেই দুৱাৰখন জপোৱা-মেলা হয়। মিডোল্‌টনৰ নিমিত্তে গুৱাহাটীলৈ যোৱা সেইটোৱেই একমাত্ৰ বাট। গুৱাহাটী-ছিলং-মটৰৰ সময়লৈ তেওঁ বাট চাই থকা অসম্ভৱ। সেই বাবে, সেই দুৱাৰখন অনবৰত খোলা থাকিব লাগে বুলি তেওঁ গৱৰ্ণমেণ্টলৈ লেখি-লেখিও খোলা ৰাখিব নোৱাৰিলে। শেহত, উপায় নেপাই, সেই দুৱাৰকে এদিন ভাঙি পেলালে। দুৱাৰভঙা অপৰাধত মিড্‌ল্‌টনৰ ৫০০৲ টকা জৰিমনা হল। সেইদিনাৰপৰাই মিডোল্‌টনে "ডেম গৱৰ্ণমেণ্ট" নোবোলাকৈ কথাকে নোকোৱা হল।

আমাৰ হাতী-মহলৰ ধূৰা আছিল, তেওঁৰ বাগিছাৰ ওচৰতে, টোটোলা গাওঁবুঢ়াৰ গাৱঁত। আমাৰ হাতী এটাৰ কাঁড়ী-ঘা হোৱাত, বাগিছাৰ ডাক্তৰখানাৰপৰা অলপ 'আয়ডিন' আনিবলৈ গলোঁ। ডাক্তৰখানাতে মিডোল্‌টনক লগ পালোঁ। কথায়-কৈথায় তেওঁ কলে বোলে তেওঁক হেনো চিকাৰ কৰিবলৈ হাতী দুটা লাগে। দিব পাৰিম নেকি বুলি সোধাত মই 'পাৰিম' বুলিয়েই কলোঁ। কথাৰ সুধি মোৰ মনটো হে জুখি চালে, মিডোল্‌টন কিন্তু হাতী নিবলৈ নাহিল।

আমাৰ ধূৰাৰপৰা দিগাৰু ষ্টেছন আৰু ডাকঘৰলৈ যাব লাগিলে, সোণাপুৰ বাগিছাৰ এমুৰে চৰ্কাৰী আলিবাটে যাব লাগে। সেই

বাটটো আমালৈ প্ৰায় ৪ মাইলমান ঘূৰণ হয়। কিন্তু, ধুবাৰ দাঁতিয়েদি বৈ যোৱা দিগাক নৈখন পাৰ হৈ গলে, ডাকঘৰলৈ পোনাই মুঠে ডেৰ মাইলমান হে হয়। নৈ পাৰ হবলৈ আকৌ নাও নহলে নহয়। এদিন মিডোলটনক ক'লো, "আমাক নাও এখন দি দুদিনমানৰ নিমিত্তে সহায় কৰিব নোৱাৰে নে, আৰু আপোনাৰ বাগিছাৰ মাজেদি ডাকঘৰলৈ যাবলৈ দিব পাৰিব নে?" ছাহাবে সেই দিনা শলাগি থলে। ভাবিলোঁ, মিডোলটনৰ নিচিনা ভেমধৰা ছাহাব এজনে আমাক নো ক'ত নাওখন দিব? পিছদিনা দেখোন, তেওঁ ৮ মান বজাতে নিজে নাওখন বাই লৈ আহি আমাৰ ঘাটতে লগাই দিলেহি। দিয়েই, আমাৰ মহলদাৰ শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকনৰ বাতৰি ললে; তেখেত নাই বুলি ক'লত, মুখেৰেই তেখেতলৈ 'চালাম' এটি এৰি থৈ ছাহাব বাগিছাৰ গ্ৰাণ্টত সোমাল। দৰব আনিবলৈ যাবৰ দিনাই মিডোলটনক কৈছিলোঁ—আমাৰ মহলদাৰ তিলকান্ত ফুকন বৰ ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ। ৰজাদিনত তেওঁবিলাকৰ বিষয় আছিল ৰাইডঙ্গীয়া ফুকন; চাহবাগিছাও আছে; ভাই-ককায়ো সাতজন। দেউতাক ৰাধাকান্ত ফুকনৰ সমান মাতঃবৰ হাতীগিৰীয়া গৌৰীপুৰৰ জমিদাৰৰ বাহিৰে অসমতে নাই। এইবোৰ কথা কাণত পিন্ধাই থোৱা বাবেই, ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ লৰা অসমীয়া তিলকান্ত ফুকনক উপযাচিয়েই সম্ভ্ৰান্তবংশীয় মিডোল্‌টনে নিজে নাওখন ঘাটত বান্ধি দিছিলহি আৰু "প্ৰবেশ নিষেধ" গ্ৰাণ্টৰ মাজেদি মোক ডাকঘৰলৈ যাবলৈ অনুমতি দিছিল। এই কথা তেওঁ পিছত এদিন, তেওঁৰ বঙলাতে মোৰ আগত ব্যক্ত কৰিছিল। ৰতনে হে ৰতন চিনে। গুণী মিডোলটনে হে ফুকনৰ গুণ চিনি পাইছিল।

এদিন তেওঁৰ বঙলাতে কথা পাতি আছোঁ। এনেতে, ওলাল, মোৰ বাপ কিহত। কলোঁ, বুৰঞ্জী ভাল পাওঁ বুলি। এই বুলি কবলৈ হে পালোঁ; উঠিল মিডোলটন গিৰিস কৰে—তেওঁৰ বঙলাৰ পাছফালে থকা গড় এটা দেখুৱাবলৈ। মইও গলোঁ। গড়টো পায়েই

তেওঁ তাৰ চিন-চকৰবোৰ এটা-এটাকৈ দেখুৱাই গল—"এইটো আগ-ফালৰ খাল, সৌটো পাছফালৰ; এইটো "পিকেট্ প'ষ্ট", এইটো "ভান প'ষ্ট" ইত্যাদি। সৌটো যে পুখুৰী দেখিছা, তাতে মানইঁতে অপ্লাৱিত ধন-সোণ পেলাই থৈ গৈছিল। এইটো "বৰ্ম্মীজ ফৰ্ট" —মানৰ গড়; মানৰ দিনত মানে বান্ধিছিল।"

সুধিলোঁ—"সেইবোৰ ধনসোণ চাগৈ আপুনিয়েই চপালে ?"

মিডোলটন্—"মই চপাবলৈ নেপালোঁ। মোৰ আগতে মিঃ গিলমেনে জাল পেলাই লৈ গল।"

তাৰ পিছত ক্ষন্তেকমান থাকি মোক সুধিলে, "পিকেট্ প'ষ্ট" মানে বুজিছা নে ?"

মই আকৌ জনাটো যেন দেখুৱাই কৈ থলোঁ, "বুজিছোঁ।"

মিডোল্টন—"নাই বুজা। বুজিছা যদি অভিধান-মতে বুজিব পাৰা। এইটো হৈছে, ৰণুৱা চিপাহীৰ শব্দ। এই "পিকেট্ প'ষ্ট"টোৱেই ৰণুৱা চিপাহীয়ে যুদ্ধ নেবাৰ শেষ চিন। খুঁটাটোত থকা চিপাহীটোৱে যেতিয়াই তাৰ হাতৰ নিচানডাল পেলাই দিব, তেতিয়াই জানিবা তেওঁ সেই খুঁটা এৰিলে অৰ্থাৎ পৰাজয় হল। মুঠতে, ৰণৰ একেবাৰে শেষলৈকে যিটো খুঁটাত চিপাহীয়ে ধৰি থাকে, সেইটোৱেই "পিকেট্ প'ষ্ট"—ধৰি থাকিব পাৰিলেই জয়, নোৱাৰিলেই পৰাজয়।" এইবোৰ ব্যাখ্যা দিয়েই মোক শুনাকৈ মাত লগালে, "বৰ্ম্মীজ ৱাৰ" (মানৰ ৰণ) ১৮৩৬ চনত হৈছিল, নহয় নে ?"

টপ্‌কৰে কলোঁ, "নহয়, ১৮১৬ চনত।"

ৰণলগা শকটো যেন তেওঁৰটো হে শুদ্ধ, এই বুলি, দুয়ো খোজ চলাই আহি থাকোঁতে আকৌ স্বগতঃ মাত লগালে, "বেল্, বৰ্ম্মীজ ৱাৰ টুক প্লেচ ইন্ এইটীন থাৰ্টিচিক্স (১৮৩৬ চনত মানৰ ৰণ লাগিছিল)।

মইও আকৌ শুধৰাই দিলোঁ, "১৮১৬ চনত।"

গড়টোৰপৰা বঙলাটোলৈ প্ৰায় ডেৰ ফাৰ্লং বাট হব। উলটি

আহোঁতে এই ডেৰ ফাৰ্লং, ছাহাবৰ মুখত সেই একেটা কথা "ৱেল, বৰ্মীজ ৱাৰ টুক্ প্লেচ ইন্ এইটিন্ থাৰ্টিচিক্স"। মোৰো সেই একেটা মাত—ন', এইটিন্ চিক্সটিন" (নহয়, ১৮১৬)।

এই দৰে, ওৰবাটটোৱে একেষাৰ কথাকে কোৱাকুই কৰি ছুয়ো বঙলা পালোঁহি।

মিডোলটনৰ বঙলাটোৰ এফাল লাইব্ৰেৰী—কিতাপেৰেই খুন্দ খাই আছে। লাইব্ৰেৰীটোত ভুমুকি এটা মাৰোঁ বুলি, সোমাই গৈয়েই, হণ্টাৰ ছাহাবৰ "ষ্টেটিছটিকেল একাউণ্ট"খন মেলি মিডোলটনক দেখুৱাই দিলোঁ, "বৰ্মীজ ৱাৰ টুক প্লেচ ইন্ এইটিন্ চিক্সটিন্"। মোৰ কথা ৰজা দেখি বুৰঞ্জী-অনুৰাগী বৃটিছ-সন্তান মিডোলটনৰ আনন্দত পাৰ নাইকিয়া হল। তেওঁ ইমান উত্ৰাৱল হৈছিল যে মোক কি খুৱাম, কি দিম বুলি উচপিচাবলৈ ধৰিলে। তেতিয়াই তেওঁ মোক এভাৰমান কিতাপো দিলে—হাতীত তুলি লৈ আহিলোঁ।

হাতী-চিকাৰত থকা মানুহৰ শয্যাত লবলৈ ক'ৰ শিমলু-তুলাৰ তুলিখন পাব? নল-খাগৰী, ইকৰাপাতকে তুলা কৰি শয়ন কৰিব লাগে। মিডোলটনৰ কিতাপবিলাক আতোলতোলকৈ নিলোঁ হয়, এতিয়া থওঁ ক'ত? যিখন শয্যা বুলিছোঁ, সেইখনতে তুলিৰ দৰে কিছুমান পাৰি ললোঁ আৰু খনদিয়েকক গাৰু কৰিলোঁ। নলবাৰীৰ শ্ৰীকান্ত চৌধাৰীৰ ভায়েক বিখ্যাত হাতী-চিকাৰী ভূকান্ত চৌধাৰী আছিল, আমাৰ ধূৰাতে। কিতাপৰ লগত তেওঁৰ সম্বন্ধ নাই—সদায় মোদক খাই ত্ৰিনেত্ৰধাৰী পিঙ্গলেশ্বৰ হৈয়ে থাকে। মিডোলটনৰ কিতাপ পঢ়ি শুনালত যেনিবা, মাউত-ফান্দীৰ প্ৰতি দয়াপৰৱশ হবলৈ ধৰিলে। যি ভূকান্তই ছাহাবৰ নাম শুনিলেই সিৰসিৰাই উঠে, মিডোলটনৰ জ্ঞানস্পৃহা দেখি সেই ভূকান্তই কবলৈ ধৰিলে, "ইংৰাজে এনাই আমাৰ ওপৰত টোকান ধৰাহি নাই।"

গধূলি হলে, দীননাথ ফুকন, কুশলচন্দ্ৰ গগৈকে প্ৰমুখ্য কৰি হাতীধনী, ওচৰচুবুৰীয়া গাৱঁলীয়া ৰাইজ আৰু মাউত-ফান্দী আটাইৰে

আগত সেই পুথি মেলি, ইংৰাজে কি বুজিবে আমাৰ দেশখন ললে, তাকে বুজাবলৈ সোণালী ছেগ ওলাল। উঁই আৰু পুলিছ-উৎপাতৰ হাতসাৰি মিডোলটনে দিয়া যি দুই-এখন কিতাপ এতিয়াও মোৰ হাতত আছে, সেইবিলাকলৈ চালে কোনোবা অচিনাকি দেশ এখনত হে কেতিয়াবা আছিলোঁ—এনে হেন লাগে। সেইবিলাক কিতাপেই যেই-সেই কথাতে আজিও মোক প্ৰেৰণা দি থাকে।

মিডোলটন আছিল অসমীয়াক ভালপাওঁতা ছাহাব। তৰুণ ফুকন আছিল তেওঁৰ বন্ধু। ব্যৱস্থাপক সভাৰ সভ্য নিৰ্ব্বাচনত মিডোলটনে ফুকনকে ভোট দিছিল।

এদিন সুধিলোঁ, "মিঃ মিডোলটন, আপুনি অসমীয়া ভাষা জানে নে ?"

উত্তৰ দিলে, "বুজোঁ।"

আকৌ সুধিলোঁ, "নিশিকে কেলেই ?"

হাঁহি এটি মাৰি মিডোলটনে এষাৰ কথা কলে, যাক আৰু ব্ৰহ্মাক্ষৰেৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰি। মিডোলটনে টেটকুটীয়া কথা কৈ ভাল পাইছিল। এদিন অসমীয়া নেজানে বুলি দায় ধৰাত হাঁহিৰ চলেৰেই কৈছিল,

"তোমালোক অসমীয়া-ভকতে কুকুৰা নেখোৱাঁ; ৰাম-পাৰ হলে খোৱাঁ। গৰু হলে নেখোৱাঁ, মেথোন হলে খোৱাঁ।" এইষাৰ কথা কৈয়েই "ৰাতিখোৱা ভকতৰ গীত এফাঁকি মাতি শুনালে।"

মিডোলটনৰ কথা বহুত। কংগ্ৰেছলৈ পইচাও দিছিল; কংগ্ৰেছৰ বাতৰি-কাকতো কিনিছিল। কিন্তু সৰিয়হতলীত তেওঁ পানী ছটিয়াই থাকোঁতে মই যেতিয়া কাষেদি ডাকঘৰৰপৰা আহোঁ, তেতিয়া তেওঁ কৈছিল, "তোমালোকে তিনিজন তৰুণৰাম ফুকন ওপজাব লাগিব, তেহে স্বৰাজ পালে, ৰাখি থাব পাৰিবা।"

\+ + +

[১৪]

স্বৰাজ্য লাভৰ নতুন পথ

সেইবুলি দেশ-সেৱা-ব্ৰতৰ উদ্যম মুটুটিল। ই আন প্ৰকাৰে ঢাল লৈ বহলভাৱে সংক্ৰামক ৰূপে বিস্তাৰিত হবলৈ ধৰিলে। অসংখ্য সেৱক ওলাল। স্বদেশোদ্ধাৰৰ ন ৰূপ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰি সিবোলাক আকৌ নতুন আন্দোলনত প্ৰবৃত্ত হল। এতিয়া আৰু আগৰ দৰে কাৰাবৰণ কৰা আন্দোলন নহয়; মানুহৰ অন্তৰত ধীৰে-শাঁতে স্বাধীনতাৰ কঠীয়া পৰা বতৰ। পৰাধীন দেশ স্বাধীন কৰিবলৈ হলে, আগ-পাছ বহুত কথা ভাবি চাব লাগে। জাতিটোৰ নাড়ীডাল কোনখিনিত সবল আৰু কোনখিনিত দুৰ্ব্বল, তাক ভালকৈ জানিব লাগে। প্ৰেম, জ্ঞান আৰু সংগঠন শক্তিৰে পৰিশোধিত নোহোৱা স্বদেশ-প্ৰেম যিমানেই কি উগ্ৰ আৰু অকপটীয়া নহওক, তথাপি সি সেমেকা হিলৈ-খাৰ— তাৰে শত্ৰু নিধন কৰা অসম্ভৱ। তেনেকুৱা উগ্ৰ প্ৰেমিক কোনোৱা বিষধৰ থাকিলেও সেই বিষধৰৰ বিষ নাই—ফোপাউৰি মাত্ৰ সাৰ। তদুপৰি, স্বতন্ত্ৰতা আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ সম্বন্ধ অবিচ্ছিন্ন। জন্মভূমিক কেউপিনে জয়জয়াকাৰ কৰিবলৈ গলেই, এই দুয়োটা গুণেৰেই পৰাধীন প্ৰাণক তিয়াই-বুৰাই লব লাগিব। সেই দেখিয়েই, গান্ধী-আৰউইন চুক্তিৰ পাছত, যি পৰিস্থিতি উদ্ভৱ হল তাৰে গইনা লৈ জেললৈ যাবনোৱৰা দুজনমান সেৱকে ঘৰতে থাকি স্বৰাজ্য লাভৰ নতুন পথ আউটিবলৈ ধৰিলে। এওঁবিলাকৰ কাম আছিল আইন ভঙ্গৰ ওচৰ নচপাকৈয়ে গাৱঁৰ উন্নতি কৰা, সামাজিক ৰীতি-নীতি সময়ৰ লগত খাপ খোৱাকৈ সংস্কাৰ কৰা, পৰিশ্ৰমৰ সুগুণ বুজোৱা আৰু ঘৰৰ বস্তু ঘৰতে উপাৰ্জ্জন কৰিবলৈ উপায়-উদগনি দিয়া।

ভোগদল শইকীয়া

টেপৰ গাওঁ অঞ্চলৰ বাইজ প্ৰায় সকলো কামতে মাৰবন্ধা। তেওঁবিলাক গাই-গোটা-পেটে-ভঁড়াল নহয়—একগোট। ইয়াত ঢোকাতে কল, কলতে ঢোকা হৈ কামকৰোঁতা মানুহ বহুত আছিল। তাৰ ভিতৰত, দুজন মানুহৰ হাত-মুখ, ছেদ-ভেদ নোহোৱাকৈ কামত লাগিয়েই আছিল। তাৰে এজন ভোগদল শইকীয়া আৰু ইজন সোণাৰাম কৈৱৰ্ত্ত।

টেপৰৰ ম'হছাল গাৱঁত অক্লান্ত কৰ্ম্মী ভোগদল শইকীয়াৰ ঘৰ। এওঁৰ পূৰ্ব্বপুৰুষ এজনে মহছাল শইকীয়া বাব পাইছিল। সেই পুৰুষজন ইমান পৰিশ্ৰমী আৰু কামকে-মোৰ-বোলা মানুহ আছিল যে নিতৌ ৰাতিপুৱাই গা ধোৱে যদিও, ঘা-ঘঁহিবলৈ সময় নেপায়—গাৰ মলি গাতে কৰপা বান্ধি থাকে, ৰ'দ উঠিলেই শুকাই ধূলি হয়। ম'হৰ গাত চাপৰ মাৰিলে যেনেকৈ ধূলি উৰে, তেওঁৰ গাত ঢকা মাৰিলেও এনেকৈ ধূলি ওলায়। তেনেকুৱা একোজন কৰ্ম্মী পুৰুষ ৰাজ্যৰ আপুৰুগীয়া সম্পত্তি বুলি ৰজাই তেওঁক শইকীয়া পাতিলে আৰু তেতিয়াৰপৰা তেওঁৰ নাম ম'হছাল শইকীয়া হল। তেওঁৰে নাতিপুতি বাঢ়ি গৈ যিখন গাওঁ হল, সেয়ে ম'হছাল গাওঁ। শইকীয়াৰ সতিসন্ততি বহুত হৈছিল। কিন্তু, মানৰ দিনত এটাইবোৰ থান্-থান্বান্-বান্ হোৱাত, এতিয়া, ভোগদল শইকীয়াৰ বঙহ-পৰিয়াল থকা গাওঁখনেই তেওঁৰ নামটো জীয়াই ৰাখিছে। উজনি অসমৰ প্ৰত্যেকখন গাৱঁৰ নামটোৱেই যেনেকৈ একোটা শিল্পৰ কথা সূচায় অৰ্থাৎ শিল্প অনুসৰি গাৱঁৰ নাম, মহছাল গাৱঁৰ নামটোৱেও তেনেকৈ কৰ্ম্মৰত সমাজ এখনৰ কথা সূচায়।

১৯২১-২২ চনত, ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ টেপৰ খণ্ডৰ এই ম'হছাল আৰু তেলীয়াল-খামোন গাৱঁলৈ যাবলৈ আলি-পদূলি সমূলি নাছিল। পথাৰৰ মাজে-মাজে একোটা বঁকিয়াইদি হে অহাযোৱা কৰিব পৰা

হৈছিল। হাতী আছিল দেখি, নামলাগী ঘৰৰ মানুহে সৰু আলি এগছ মাথোন নিজৰ মাটিয়েদি কৰি লৈছিল। নির্ম্মল পানীৰ পুখুৰীও নাছিল। ঘৰৰ পাছফালে-পাছফালে কোনো-কোনো ঘৰৰ বাঁহতলে-বাঁহতলে একোটা-একোটা খুবুং পুখুৰী। মানুহৰ অৱস্থাও বৰ ভাল নাছিল (আজিকালিৰ তুলনাত)। কিন্তু মানুহবিলাক হলে বৰ সুখী আছিল। খেতিপথাৰ কৰি কোনোমতে টোক-টোক-টাক-টাককৈ খাই আছিল। গাওঁখনৰ এভাগটি মানুহে, তাৰপৰা সাতমাইল দূৰৈত বহা আমগুৰিৰ দেওবৰীয়া হাটত, নাইবা তিনিমাইলমান আঁতৰত বহা দীকচৌ হাটত, নতুবা দোপদৰ হাটত, চাউল দুপূৰামান, কোমোৰা এটা বা দুটা, গুড় দুঘটমান, কানত ভাৰ বান্ধি নি বেচেগৈ। গৌৰী-সাগৰৰ হাটখন তেতিয়া নকৈ বহিবলৈ আৰম্ভ হে কৰিছিল। গ্ৰাহক নাই দেখি, তালৈ এইফালৰ মানুহৰ বৰকৈ আয়াযাত নাছিল।

সেইদিনত, বস্তুৰ দাম এনেকুৱা আছিল ঃ—টকাত আৰৈ চাউল দহ সেৰ, শালি পোন্ধৰ সেৰলৈকে ; মছূৰমাহ সেৰে দুই অনা, কলা বা খেচাৰী মাহৰ ছপইচা, ৰহৰ 'ডাইল' দহ পইচা, মাটিমাহ ছপইচা ; লোণৰ সেৰে সৰহীয়াকৈ আনিলে এক অনা, তাকৰীয়াকৈ হলে পাঁচ পইচা ; খোৱা তেল (সৰিয়হৰ) সেৰে ছয় অনা, কেৰচেন তেল সেৰে দুই অনা ; কপাহ ফুলীয়া দহহতীয়া চুৰিয়া খনে পাঁচ মহা, তাৰৰ (মাৰ্কিন) কাপোৰ টকাৰ ১৬ হাত। পাতিহাঁহৰ মতাটোৰ গোটে ছয় অনা, মাইকীজনীৰ হলে চাৰি অনা ; আমৰলীয়া ডেকেৰুৱা মতা হাঁহটোৰ দাম হে অলপ বেছি—অতি হয় যদি আঠ অনা। পাৰৰ জোৰে চাৰি অনা। ৰাজহাঁহৰ জোৰে ডেড়টকা-দুটকা। গুড় সেৰে দুই অনা। গৰু গাখীৰ সেৰে এক অনা, ম'হৰ হে দুই অনা ; তাকো আকৌ ক'তো বিচাৰি ফুৰিব নেলাগে ; প্ৰায় ঘৰে-ঘৰেই গৰুম'হৰ পাল। কাৰোবাৰ ঘৰত সকাম-নিকাম বা বিয়া-সবাহ হলে সকামলৈ অহা মানুহেঅনা মু-চোৱা বা মিতিৰবৰীয়া গাখীৰৰ টেকেলি-কলহেৰেই বৰঘৰ-মাৰলঘৰৰ চাং ঠাহ খায়। মাছ উভৈনদী। জকাই এখন

বা জুলুকি এটা লৈ গৈ লাহনীৰে ডোঙ্গা একোটা সিচিলেই খালৈয়ে-খালৈয়ে মাছ পায়। নামতি, টিফুক, শিঙ্গৰাজান, বৌমাৰীবিল, নামদাং, গোহাঁইকুৰ, (কেতিয়াবা হে) মিতং, বামুণৰজান, খৰখৰী, দোপৰ পথাৰৰ পুখুৰী, চাৰিঙৰ পোতাপুখুৰী, ঘোৰাজান—এই-বোৰত, খৰালি হলেই জালজৰী, পল-জুলুকি বাই ভাৰে-ভাৰে মাছ মাৰি আনে। মাছৰ খলি থকা নৈ-বিলবোৰ ডাক হোৱাৰপৰা হে মাছ হৰিবলৈ ধৰিলে।

মুগাপুহীয়াবিলাকে ১৪ মাইল আঁতৰত একো ডৰা চোমনি লৈ মুগা পোহেগৈ। পকামুগাও খনে-খনে পায়। সেই মুগাৰ সঁচ বছৰি আনিছিলগৈ কামৰূপৰ সোণতোলা পৰ্ব্বতৰপৰা বা কুকুৰাৰ-পৰা। মুগা সূতাৰ সেৰে আছিল ১০৲ টকা। তেলীয়াল কাটনী আৰু খামোন গাৱঁত ঘৰ নিৰন্তৰে পাট সূতা কাটিছিল; তাৰ আছিল সেৰে ১৬৲ টকা। সোণতলী ছিগা আৰু চাৰিঙ্গীয়া গাৱঁতো পাট সূতা কটা হৈছিল। অসমীয়া পাট-পলু আৰু মুগাপোহা ম'ৰাবজৰীয়া ৰাইজৰ ডাঙৰ খেতি। কটাৰ এলাহত, মুগাবোৰ কম দামতে বেপাৰীক বেচি দিয়া নিয়ম নাছিল। সেই কাৰণে, পাট-মুগাৰ নিচিনা আপু-ৰুগীয়া বস্তু উৎপন্ন হোৱা বাবে ম'ৰাবজাৰ মৌজাৰ নাম এসময়ত বৰ প্ৰখ্যাত হৈ উঠিছিল। এই শিল্পৰ প্ৰতি, ক্ৰমাৎ মানুহৰ ইমান আওহেলা হৈ আহিছে যে অচিৰেই হুমুনিয়াহ একোটা কঢ়াই মাথোন আমাৰ সাৰ হবগৈ। মাইকী মানুহবিলাকেও বনবাৰী কৰি উশাহ-স্ফূৰ্ত্তি নেপাইছিল। বেলি ওলোৱাৰপৰা সাঁজ লাগি ভগালৈকে এখন্তেক আজৰি নাই। মৰণাৰ খেৰ জোকৰা, বুকলি খেৰেৰে জ'কাত ধান বহোৱা, ভাঁৰৰীত সূতাকটা, তাঁতবোৱা, পানী-অনা, ভাতৰন্ধা—এইবোৰ বাৰটা মাহৰ তেৰটা কাম আছিলেই। খেতিৰ দিনত, কঠীয়াতোলা, ভুঁইবোৱা, ধানদোৱা কাম যে চিৰকাল লাগিয়েই থাকে। সবাহ-বিয়া খোৱা, গোপিনী-সবাহ, দেওবৰীয়া সবাহত নামগোৱা, বিহুৰে-সংক্ৰান্তিয়ে খোজকাঢ়ি মাকৰ আৰু মিতিৰ-কুটুমৰ ঘৰলৈ

যোৱা—এইবোৰ ঢৌতে-খৰ-মাৰি-কৰা কামৰ লেখেই নাই। গধূলি হলে, জোনাক নিশা চোঁতালত বহি বুঢ়ীআইসকলে সাধু কথা কোৱা, পাটগাভৰুহঁতে জাঁত-জাঁত বিয়ানামৰ আখৰা কৰা, ম'হছাল-গঞ্জা আইসকলৰ এটি নিত্যনৈমিত্তিক ধৰ্ম্মই।

এইখন অসমীয়া গাৱঁতে জনম লভি ডাঙৰ-দীঘল হল ভোগদল শইকীয়া। ভোগদলৰ শিক্ষা গাৱঁলীয়া পঢ়াশালি চমাৰ গাৱঁতে অন্ত। তথাপি, অভ্যাসৰ বলত, মেলে দোৱানে, সভায়-সমিতিয়ে তেওঁ দুষাৰ মাত মাতিব পৰা হল। মানুহটো দীঘল, মাতষাৰো ডাঙৰ—সভাত উঠিলেই সকলোৰে চকুত পৰে। কামতো, কাঠীকামী কৰা, ঘৰসজা, জাল-জুলুকি-পল মৰা, কুঁহিয়াৰ ৰোৱা-পেৰা, নগাঢাৰি পাটীঢাৰি সজা—এইবোৰৰ একোতে পেলাব নোৱাৰি। শিঙৰাজান-টিফুকৰ কানলৈ, তেওঁৰ ঘৰৰপৰা দুমাইলমান আঁতৰ হব। তাত হালডোল বাই আহিও, ভোগদলে ঘৰৰ বাৰীতো আকৌ কুঁহিয়াৰণিত কোৰ মাৰেহি। যি কুঁহিয়াৰ খেতি কৰিবলৈ ছয় পো-ছয় নাতি লাগে, সেই খেতি ভোগদলে অকলৈয়ে কৰিছিল। নিজে মুগা পুহি, আনকো মুগাখেতিটো বহলকৈ কৰিবলৈ পৈ-পৈকৈ কৈ ফুৰিছিল।

গাৱেঁ-ভূঁয়ে গান্ধী আৰু অসহযোগৰ কথাই থৌকি-বাথৌ লগাই থকাত, এওঁও মোৰ লগ লাগিলহি। ভোগদলে কৰিব পৰা কাম নিজৰ গাওঁখনৰ ভিতৰত হে, আঁতৰলৈ নেযায়, যাওঁ বুলিলেও যাবলৈ সময় নাই। গাৱঁতে ফুৰি, চমাৰ-ম'হছাল-গড়কাষৰীয়াত বহুত কংগ্রেছ মেম্বৰ কৰিলে। শইকীয়াৰ গাত ভাৰ আছিল গাৱঁৰপৰা বিলাতী কাপোৰ আৰু কানি গুচোৱা। তেওঁ নিজেই কপাহ ৰুই খেতি কৰি, ঘৰত লগা কাপোৰ-কানি কিডোখৰ ঘৰত কটা সূতাৰেই বোৱাই লৈছিল। সূতাকটা প্ৰদৰ্শনীত দুবাৰ নে এবাৰ ভোগদলে বঁটাও পাইছিল। তেওঁৰ পৰিয়ালটোও শকত। ভোগদলৰ পৰিয়ালৰ সকলোৰেই সূতা কাটি পইচা বাহী কৰাৰ বাট দেখুৱাত ওচৰ-চুবুৰীয়া সকলোৰেই সূতা কাটিবলৈ ধৰিলে। ভোগদলে খৈয়ামখৈয়াকৈ

কাজিয়া লাগি থকা দন্দুৰা মানুহকো মিলাব পাৰিছিল। এইটোকে তেওঁৰ এটা ডাঙৰ গুণ বুলিব পাৰি।

ৰাতিপুৱা-গধূলি ভোগদলে কানীয়া-ভঙুৱাৰ জুহালে-জুহালে পাক একোটা মাৰে। কানিপানৰ খোলাত বহি, কানীয়াক কানি এৰিবলৈ কয়। কানীয়াৰ খং উঠা যেন দেখিলে, ভকতীয়া কথা কৈ খংটো মাৰ নিয়ায়। অসহযোগৰ ৰাজনৈতিক তাৎপৰ্য্যতকৈও মহাত্মা গান্ধীৰ সাত্বিক মাহাত্ম্যৰ কথা কলে হে কানীয়া-ভঙুৱাৰ কাণত সোমায়। সেই কাৰণে, তেওঁ গান্ধী-"মাহাত্মা"ৰ কথা হে বৰকৈ কৈছিল। ১৯৩০অৰ পিছত, ম'হছাল-তেলীয়াল গাওঁ চলোৱাৰ ভাৰ এওঁৰ ওপৰতেই পৰে। ভোগদল শইকীয়াৰ নিচিনা বিশ্বস্ত, দায়িত্বশীল কৰ্ম্মী পোৱা অতি কঠিন। ৰজা আৰু ৰাইজৰ লগত, ভোগদলে তেতিয়াৰপৰাই যুঁজ কৰিবলৈ শিকিলে আৰু ডাঙ্কোপমৰা কৰ্ম্মচাৰীৰে সৈতে খৰিয়াল কৰি হলেও, "বান্দৰৰ মুখৰ কল ভুকুৱাই সৰাব" পৰা হল। ভোগদলৰ মুখ আৰু গাৰ চেষ্টাতেই চৰ্কাৰী কৰ্ত্তৃপক্ষৰ ম'হছাল গাৱলৈ দৃষ্টিপাত হল। ৰাইজেও এক মুঠীয়া হৈ ভোগদলে যি কয় তাকে সমৰ্থন কৰিবলৈ ধৰিলে। অধিক বাঢ়ৈ লাগি কোনেও গুড় ধমনা কৰা নাছিল। ভোগদলে দহ বুলিলেই দহ, পচি বুলিলেই পঁচিছ হৈছিল। গাৱঁত সুকীয়াকৈ কংগ্ৰেছ কমিটী এখন, বৰপুখুৰী এটা, অকণ-অকণ লৰাছোৱালীয়ে পঢ়িব পৰা পঢ়াশালি এটা, তাঁতশাল দুখনেসৈতে চৰ্কাৰী তাঁতশালৰ ঘৰ এটা, খেমদেউ পুখুৰীলৈ বন্ধোৱা তীখা আলিটোত লগাই নগা আলিৰপৰা কৰা অলিবাট এটা—তেওঁৰ যহতে হোৱা এইবোৰ অনুষ্ঠান আৰু কাম আজিও জলজল্-পটপট্‌কৈ জিলিকি আছে।

ম'হছাল গাৱঁৰ নামঘৰত মাহৰা সত্ৰৰ অধিকাৰ থাকিবলৈ লৈছিল। সেই গোসাঁই ঘৰতে সকলো ভলন্টিয়াৰ থুপথপকৈ গোট খায় আৰু তাতে দেশৰ বা-বাতৰি জনোৱাজনি হয়। গোসাঁয়ে কানি খাইছিল। তথাপি স্বেচ্ছাসেৱকক তেখেতে সম্মান কৰিছিল

ভোগদলৰ অনুৰোধ-মতেই গোসাঁয়ে ভাৱনা-বৰসবাহ পাতি গান্ধী-কথা প্ৰচাৰ কৰাত ম'হছলীয়া ৰাইজক বৰ উৎসাহ দিছিল।

তেলীয়াল গাৱঁত পাঠশালা এটি স্থাপন কৰি চিপহা-সত্ৰৰ শ্ৰীযুত শঙ্খধৰ মহন্তই পোন-প্ৰথমেই এই অঞ্চলত শিক্ষাৰ পোহৰ পেলায়। ভোগদলৰ উদগনি পাই তেখেতৰ ক্লান্তী পত্নীয়ে বাছকবনীয়া কাপোৰ ববলৈ ধৰে আৰু সেই বাবে শিৱসাগৰ মহকুমাধিপতিয়ে মহন্ত-ভাৰ্য্যাক পুৰস্কাৰ দিয়ে। ফৌজদাৰী আইনৰ সংশোধিত উপধাৰা ১৭ (ক) আৰু ১৭ (খ) মতে ভোগদল দণ্ডিত হৈ বন্দীশালত সোমোৱা নাছিল সঁচা, কিন্তু তেওঁ সমাজৰ মঙ্গলাৰ্থে যিখিনি কাম ৰেহালগাই পাতি থৈ গল, তাৰ ফেৰ দহজন কাৰাবৰণ কৰা কংগ্ৰেছীয়েও মাৰিব নোৱাৰে। কেইবছৰমান হল, আমাডেমা পুত্ৰ এটি এৰি অকালতে, ভোগদল 'দীঘলা' ঢুকাল। আজি ম'হছাল গাওঁখনি নিষ্প্ৰাণ, তেনেই উৰুঙা। সেই হে সেইফালে গলেই ভোগদললৈ মনত পৰে। দুখ লাগে, ভোগদলে—

"নেদেখিলে সংসাৰত সুখৰ পোহৰ
দুখকেই মোৰ বুলি ললে
বিপদ-ধুমুহা আহি আশাৰ পুলিটি
অকালতে মোহাৰি পেলালে।"

শ্ৰীযুত সোণাৰাম বৰা কৈৱৰ্ত্ত

টেপৰৰে চাৰিঙ্গীয়া কৈৱৰ্ত্ত গাৱঁৰ শ্ৰীযুত সোণাৰাম বৰা আছিল যুক্তিপূৰ্ণ কথা কোৱাত বৰ পাকৈত। তেওঁ যে মোৰ ৰাজহুৱা জীৱনৰেই লগৰীয়া এনে নহয়, চমাৰগাওঁ পাঠশালাত বিদ্যাৰম্ভ কৰা-দিনৰপৰাই সহপাঠী বন্ধু। বঢ়া-টুটাৰ ভিতৰত এইকণেই আছিল যে তেওঁ চমাৰগাৱঁতে পঢ়া শেষ কৰিলে আৰু মই অলপ ওপৰলৈ গলোঁ।

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজ সিংহৰ দিনত মোগলেৰেসৈতে যুদ্ধ কৰিবলৈ ৰজাই যেতিয়া কাঁড়ী-বাৰুৰতি বাছিছিল, তেতিয়া এগৰাকী ডাঙৰীয়াই

কৈছিল, "কুমাৰে চৰু বেচে, কিনোতাই ভাল নে বেয়া বজাই চায় ; ভাল যদি হল, সকলোৱে কিনে। বেয়া হলে, কোনোবাই কিনে নে কি ?" গড়মূৰীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামীয়ে যেতিয়া তুকৰীয়া নামঘৰত বহি অস্পৃশ্যতা বৰ্জ্জনৰ বিষয়ে বক্তৃতা দিয়ে আৰু যেতিয়া হামচৈয়া গাৱঁৰ কৈৱৰ্ত্ত ৰাইজক নামঘৰত সুমুৱালত সেই ৰাইজে ভকতবহা আসন ডেই গৈ প্ৰভুৰ চৰণ স্পৰ্শ কৰে, তেতিয়া সোণাৰামেও কুমাৰৰ

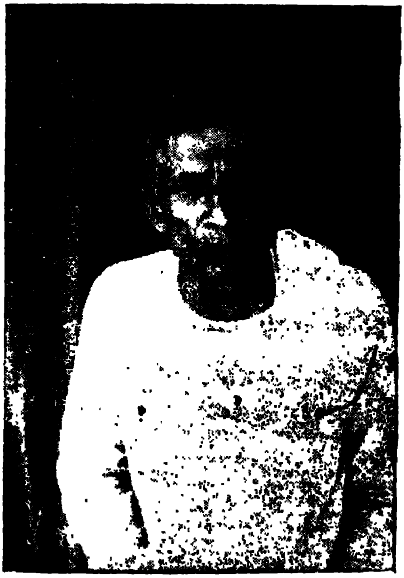

শ্ৰীযুত সোণাৰাম বৰা

চৰুচোৱাদৰে অস্পৃশ্যবৰ্জন আন্দোলনটো ঢেপটেপীয়া নে পাগচিঞা, ভালকৈ গমি-পিটিকি টুকুৰিয়াই চাইছিল।

এদিন কথাপ্ৰসঙ্গতে সোণাৰামে কোৱা কথা এযাৰ মনত পৰিছে। অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জন আন্দোলন চলি থকোঁতেই সোণাৰামহঁত কেবা-জনো গোটখাই পুৰণিমেলীয়া গাৱঁত ভাও চাবলৈ গৈছিল। পুৰণি-মেলীয়া গাওঁখন চাৰিঙ্গীয়া গাৱঁৰপৰা আঢ়ৈমাইলমান হব। সেই গাৱঁৰ ৰাইজৰ মাজত তেতিয়া এই আন্দোলন সোমোৱাগৈ নাই।

পুৰণি নিয়মমতেই সকলো কাম-কাজ চলি আছিল। গান্ধীৰ নামটো লৰা-ছোৱালীৰ মুখতো ওলাইছিল যদিও, বৰবিলাকে গান্ধীকথাৰ এটাকো খামোচ মাৰি ধৰা নাছিল। থোৰতে কবলৈ হলে, পুৰণি-মেলীয়া ৰাইজ সামাজিক নিয়মকাৰণত বৰ নিকপকপীয়া আছিল। ৰজাদিনীয়া জাতিভেদ-প্ৰথাই তাত অখণ্ড ৰাজত্ব কৰিব পাৰিছিল। সেই দেখি, সামাজিক গঢ়-গতি সলাব খোজোঁতা দেশসেৱকসকলে তাত মুকলি ভাৱে সোমাবলৈ ভয় কৰিছিল।

ভাও চাবলৈ যাওঁতে, সোণাৰামইঁতৰ লগতে হাতকোঙা ধপতুৱা এজনো গৈছিল। তেওঁ বৰ ধপাত'খায়; কিন্তু নিজৰ হাত দুখনেৰে মুঠিমাৰি চিলিমটো ধৰিব নোৱাৰে, লোকে তেওঁৰ মুখত চিলিমটো ধৰি এহোঁপা খুৱাই দিব লাগে। একেলগে, একেসময়তে চিলিম, ধপাত আৰু ধপাত খুউৱা মানুহ পোৱা টান। সেইদেখি, কোঙা ধপতুৱাজনে, অ'লৈ-ত'লৈ গলে, গাঁঠিতে ধপাতখোৱা সঁজুলিটো লৈ যায় আৰু খাবৰ মন গলেই লগৰ এজনক এচিলিম উলিয়াই দিয়ে: তেওঁৱেই লগাই ধপতুৱাজনক খুৱায়।

ভাৱনালৈ যোৱাৰ পিছত কি হল, সোণাৰামে এইদৰেই নিজমুখে কৈছিল:—"ৰভাৰ তললৈ যাব নেপায় দেখি, আমি এমূৰতে থিয়াথিয়ি কৰি আছোহঁক। এনেতে, ভাৱৰীয়া ৰাইজৰ এজনে 'আপোনাসৱ কোনখিনিৰপৰা আহিছে' বুলি সুধিলেহি। আমি বোলোঁ, 'চাৰিঙৰপৰা আহিছোঁ।' চাৰিঙৰ বুলি কলত 'আহক, বহক' বুলি আমাক বহিবলৈ ততকে নিদিয়া হল। হয় হে তেওঁবিলাকে আথেবেথে কলে-মেলিলে, আমি কিন্তু, 'বহিমচোন বাৰু বহিম' বুলি কৈ থিয় হৈয়ে থাকিলোঁ। সিফালে সূত্ৰধাৰী ওলাবৰ হৈছে আৰু ইফালে আমাৰ জুমটোৰ এজনে মলাধপাত এচিলিম হুঁপিবলৈ ধৰিছে। আমাৰ লগত যোৱা ধপতুৱাজন ধপাতৰ ধোঁৱাৰ গোন্ধ পালে, ৰ'বই নোৱাৰে—কেঁটীসাপ লাগি যোৱাৰ দৰে ধোঁৱাৰ লগে-লগে লাগি যাব খোজে। ধপাতৰ চাতমৰা দেখিয়েই তেওঁ আকুলি-বিকুলি মাত

লগালে, 'হেৰ', মোকো দেচোন এই পিনে, এহোঁপা সাওঁ।' 'সাওঁ' বোলা মাতষাৰ নোলাওক বুলিয়েই, লৰালৰিকৈ খোৰাটোৰ মুখৰপৰা চিলিমটো কাঢ়ি আনি ধপতুৰাজনৰ মুখত লগাই দিলোঁহি। তেওঁও মনে মনে থাকিল।

এইদৰে আছোঁ নিটাল মাৰি, তামোল এখন খোৰা-পৰ। এনেতে, সূত্ৰধাৰী ওলাই গল। দুজনমান ভাৱৰীয়াও ওলাল, গল। পাছত আহিল ভীম-জৰাসন্ধ। দুয়োৰো লাগিল যুদ্ধ। সিপিনে ৰভাৰ সোমাজত দুইবীৰে 'ৰহ, ৰহ' বুলি তৰ্জ্জন-গৰ্জ্জন কৰিছে আৰু ইপিনে ৰভাৰ মূৰত আমাৰ ধপতুৰা কাইটিয়ে 'ধপাত এহোঁপা সাওঁ অ'' বুলি মুখেৰে টপটপাবলৈ ধৰিছে। টিপতে ধপাত এচিলিম লগাই, তেওঁৰ মুখত ধৰি খন্তেকলৈ যেনিবা মুখৰ সিৰিকণিটো মাৰিলোঁ। পাছে ইমুখ-সিমুখ হৈ চিলিমটো হাতবাগৰি জুমটোৰ মূৰ পালত, ধপতুৰাৰ ৰাইখ নোহোৱা হল। বহুত বেলি বৈও, চিলিমটো আকৌ নোপোৱা দেখি, তেওঁ নিলাজে-ওভতে আটাহ পাৰি দিলে, 'হেৰ', কতক নো সাৱ অ'? সাই-সাই হেঁপাহ পলোৱা নাই নে?'

ইমান বেলি, কোনেও আমি ক'ৰ মানুহ চিনি পোৱা নাছিল। চাৰিওফালে ভাল মানুহ বুলি গেলাই-গপাই আছিলোঁ। এওঁৰ ভকৰা মাতেই এতিয়া আমাক ধৰা পেলাই দিলে। আমাৰ মৰিবৰ বাহ হল। আমি যে ধৰা পৰিলোঁৱেই, নে, কোনোবাই ধৰিবহি লাগিলে, আমাক বা কি কৰে ঠিক নাই। পুৰণিমেলীয়া ৰাইজ সিহে জঙ্গী, আমাৰ আৰু মূৰ নথয়। এই বুলি, আটাইকেউটাকে গতিয়াই-ভুকুৱাই ৰভাতলৰপৰা উলিয়াই আনিলোঁ। আনিয়েই ক'তো-আৰু ৰবলৈকে নহল; পোনচাটেই ঘৰ সোমালোঁহি।

কংগ্ৰেছে শুদ্ধ কৰি আমাক কৈৱৰ্ত্ত কৰিব খুজিছে। ভাল কথা। পিছে, আমাৰ মাতষাৰেই দেখোন শুদ্ধ নহল! হয় হে, লোকে ঠেলিহেঁচি আমাক 'কৈৱৰ্ত্ত' বুলিবলৈ কৈছে, ক'তা, আমাৰ মুখত দেখোন 'কৈৱৰ্ত্ত' নোলায়, ওলায় 'কৈপৰ্ত্ত' হে। 'কৈৱৰ্ত্ত'টোকে যেতিয়া

শুধকৈ ফুটাব নোৱাৰোঁ, ঢাকছাল কোবাই আমাৰ মানুহবোৰক কেনেকৈ ওপৰলৈ তুলিব ? একেলগে বহি, দৈৱাৎ মাহচাউল এগাল গলিয়ালেই আমি স্বৰ্গ লৈ নেযাওঁ, আপোনাসকলো তললৈ নাহে। ভালকৈ লেখা-পঢ়া শিকিলেই, এইবোৰ উচ্চ-নীচভাব আপোনা-আপুনি নাইকিয়া হব। কৈ থাকিলে, ফাঁট মেলি বহল হৈ হে যাব। আগেয়ে মছলমান ছুলেই হিন্দুৱে গা ধোৱে, আজিকালি দেখোন একেলগে বহি চাহপানী-জলপান, ভোজ-ভাতো খায়। কোনোবাই জানো কৰোবাক হাতত ধৰি 'খা-খা' বুলি কৈছিল ? আমিও হিন্দু, আপোনাসকলো হিন্দু। ইয়াৰ ভিতৰত আকৌ ঘিণাঘিণিখন কিহৰ ?"

সোণাৰামৰ মইসৰুভাবৰ কথাখিনি শুনি পেটে-পেটে হাঁহিছিলো যেনেকৈ, তত্ত্বান্বেষী যুক্তি দেখি আচৰিতো হৈছিলো তেনেকৈ। পাছত ভাবি চালোঁ, সোণাৰামৰ যুক্তিটো সচাকৈয়ে লাখটকীয়া। তেওঁ ভলন্টিয়াৰ হোৱা নাছিল। তথাপি, নামদাং, বলিয়াঘাট, চামগুৰি, কোঞ্চৰপুৰ, জাজী—এইবোৰ ঠাইৰ য'ত য'ত তেওঁৰ মিত্ৰ-কুটুম আছিল ত'তে কংগ্ৰেছৰ ভালবেয়া সমালোচনা কৰি মানুহৰ মন ৰাজনৈতিক চিন্তাৰ ফালে ঢাল খুৱাই আনিছিল। সোণাৰামৰ সোণচেকুৰা হেন গুণখিনিৰ মোল বুজোঁতা মানুহ আজি ক'ত ওলাব ?

\+ + +

পাণ্ডু কংগ্ৰেছৰ (১৯২৬) এচেৰেঙা

কানপুৰ অধিবেশনত, ফুকন-বৰদলৈৰ আন্তৰিক সহযোগ কামনা কৰি কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা আৰু ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱাই মৰসাহ দি অসমলৈ কংগ্ৰেছ-সভা নিমন্ত্ৰণ কৰে। এয়ে প্ৰথম নিমন্ত্ৰণ। সেই অনুসৰি, গুৱাহাটীৰ পাণ্ডুত, ১৯২৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত অখিল ভাৰত কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ দুকুৰি এবছৰীয়া অধিবেশন বহে। মহাসভাৰ সভাপতি আছিল মান্দ্ৰাজৰ শ্ৰীনিবাস আয়েঙ্গাৰ আৰু অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতি আছিল দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন। ওজা ফুকনৰ লগতে এইসকল পালীয়েও ভাগত পৰা দায়িত্বটোহঁত পৰিপাটিকৈ সম্পাদন কৰি, ৰামসিংহই শলাগি যোৱা অসমীয়া সৈন্যৰ পুনৰাভিনয় কৰি দেখুৱাইছিল :—

প্ৰধান সম্পাদক :— কৰ্ম্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ।

সহকাৰী সম্পাদক :—ৰোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱা।

সভামণ্ডপ তদাৰক কৰোঁতা :— গোপীনাথ বৰদলৈ।

ধন-ভঁড়ালী :—উপেন্দ্ৰনাথ সেন।

শ্ৰীযুত বিষ্ণুৰাম মেধি।

„ কুলধৰ চলিহা।

খুৱন-ধুৱনৰ পৰিচৰ্য্যাত :—শ্ৰীযুত কালিপ্ৰসাদ বৰুৱা।

বাহৰতলী চাওঁতা আৰু আলহী সোধোঁতা	„ কালিৰাম বৰ্ম্মণ „ সিদ্ধিনাথ শৰ্ম্মা „ কামাখ্যাৰাম বৰুৱা

পানী যোগাওঁতা (কলেৰে) :—শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ দাস

চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰোঁতা ঃ—ডাক্তৰ ভুবনেশ্বৰ বৰুৱা।

পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতা চাওঁতা ঃ——শ্ৰীযুত নিধিৰাম দাস।

সঙ্গীত-পৰিচালক ঃ—শ্ৰীযুত প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বৰুৱা।

সেৱক বাহিনীৰ সেনাপতি

আৰু পাৰ্শ্বী সেনাপতিসকল ঃ—শ্ৰীযুত দেবেশ্বৰ শৰ্ম্মা।

„ গৌৰীকান্ত তালুকদাৰ।

„ ধনীৰাম তালুকদাৰ।

যানবাহনৰ ব্যৱস্থাপক ঃ—ৰোহিণীকুমাৰ চৌধুৰী।

প্ৰদৰ্শনী আয়োজক ঃ—কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা।

মৰণলৈ দৃক্‌পাত নকৰি, অদম্য উৎসাহেৰে অগণন দেশসেৱকে পাণ্ডুৰ বনৰীয়া বাঘ-চোং ভাঙি, দেশোদ্ধাৰকৰ মন্ত্ৰণা-চ'ৰা পাতিলে। পাণ্ডু-সদিলাপুৰৰ মাজত, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰতে, নেতাসকলক আছুতীয়াকৈ থাকিবলৈ বাহৰ সজাই দিয়া হৈছিল। সেই বাহৰৰ নাম আছিল "চিত্তৰঞ্জনপুৰ"। প্ৰদৰ্শনী পথাৰৰ নাম থোৱা হৈছিল "পাণ্ডৱ-নগৰ"। কংগ্ৰেছ-মণ্ডপৰ সিংহদুৱাৰখনৰ নাম দিয়া হৈছিল "স্বৰাজদুৱাৰ"; তাৰ পছিমৰখনৰ "গান্ধীদুৱাৰ" আৰু দক্ষিণৰখনৰ "আঞ্চাৰীদুৱাৰ" নাম আছিল।

কংগ্ৰেছৰ অধিবেশন পাতি, অসমৰ সুনাম ৰক্ষা কৰাত, কোনো-পিনে যাতে ত্ৰুটী হব নোৱাৰে তাৰ নিমিত্তে, অসমীয়াৰ যে কথাই নাই, মাৰোৱাৰী-বঙালীসকলেও মুক্ত হস্তে ধনৰ টোপোলা আগবঢ়াইছিল। "অসমীয়া" কাকতৰ প্ৰতিষ্ঠাতা চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই, কোনেও নজনাকৈ (পাছত ওলাল) বৰ গুপুতে-গুপুতে কংগ্ৰেছ-অভ্যৰ্থনা-সমিতিৰ হাতত নগত দহ হেজাৰ টকা উপযাচি দিছিল। কবি আগৰৱালাদেৱৰ এই অপ্ৰত্যাশিত বদান্যতাৰ কথা বহুত দিনৰ পাছতহে জনা গৈছে। লেখা লোকে, পাণ্ডু কংগ্ৰেছৰ আদ্যোপান্ত বিৱৰণ লেখিছে। আমি মাত্ৰ ওপৰে ওপৰে ছুই হে গলোঁ।

উজনি অসমৰ ধনৰ পেৰা মেলাৰ ভাৰ লৈছিল ফুকন ডাঙৰীয়াই,

ভাৰতৰ জাতীয় মহাসভাৰ ৪১ শ অধিবেশন

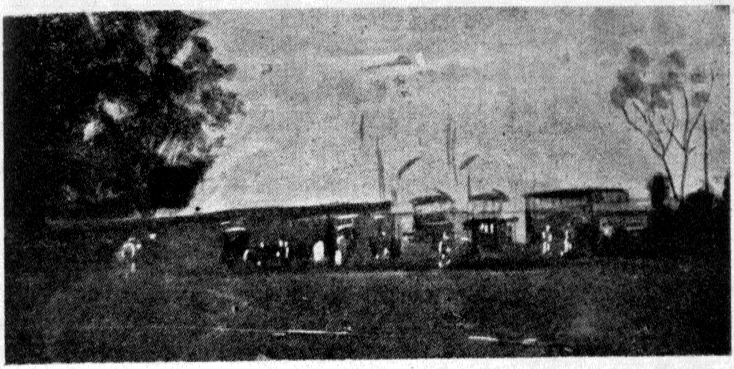

—মহাসভাৰ মণ্ডপ—

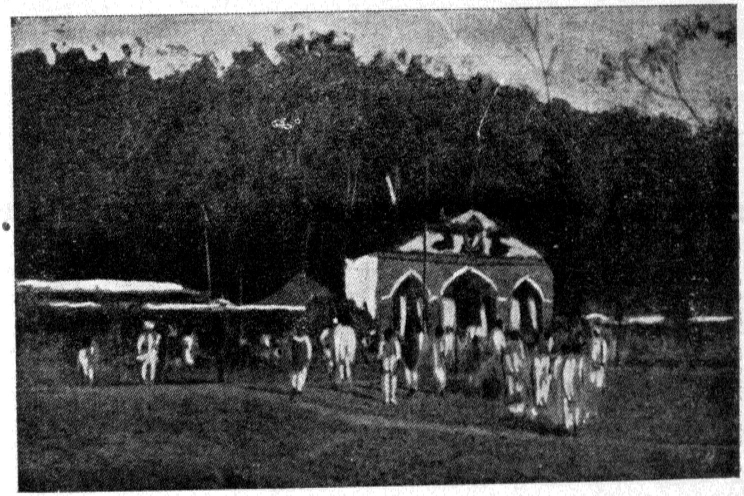

—স্বৰাজ দুৱাৰ—

—প্ৰদৰ্শনীৰ মুখ্য দুৱাৰ—

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ২৪৪

নিজেই। তেখেত চাৰিঙলৈকো আহিছিল। সেই সময়ত ৰাধাকান্ত ফুকনেই আছিল চাৰিঙৰ একমাত্ৰ আঢ্যৱন্ত পুৰুষ। ফুকন আছিল অ-কংগ্ৰেছী। তেখেতে কংগ্ৰেছলৈ বুলি ১০৲ টকাৰ টোপোলা এটা বান্ধি থৈছিল। দেশভক্ত ফুকন গলত, হাতীগিৰীয়া ফুকনে মুখ হৰিব নোৱাৰি লোৱৰ পেঁৰাত যি পায় তাকে নিজেই খুলি আনিবলৈ ছাবিটো দি দিলে। ৰোহিণী হাতীবৰুৱাই খুলি যি পালে তাকে ৫০০৲ বুলি লৈ গল। সেই দানৰ আলমতে চাৰিঙৰ শ্ৰীযুত লোকনাথ ফুকন, শ্ৰীযুত ডিম্বেশ্বৰ চলিহা, শ্ৰীযুত দুৰ্গানন্দ কাকতী আৰু শ্ৰীযুতা সুন্দৰী কাকতীয়নীয়ে চাৰিংকংগ্ৰেছৰ প্ৰতিনিধিত্ব লাভ কৰিলে।

অনুক্ৰমণিকা-মতে সভাৰ কাৰ্য্য চলি থাকোঁতেই আচম্বিতে স্বামী শ্ৰদ্ধানন্দক হত্যা কৰা বাতৰিটো ওলালহি। বিনা মেঘে বজ্ৰপাত হল। সকলো ভঁয় পৰিল। শোকাভিভূত অন্তৰত উগুল-থুগুল প্ৰতিহিংসাৰ ঢৌ উঠিল; কিন্তু, ক'তো উশৃঙ্খল-উত্তেজনাৰ ভাব প্ৰকাশ নেপালে। সভাৰ আলোচনা-প্ৰস্তাৱাদি ধীৰ-সংযত ভাবেই গৃহীত হৈ গল। তথাপি, শ্ৰদ্ধানন্দ-হত্যাৰ নিচিনা আগমঙ্গহ খোৱা শোচনীয় ঘটনা এটা, পাহৰিবলৈ হেজাৰ চেষ্টা কৰিলেও পাণ্ডু কংগ্ৰেছৰ সুমৰণত সি আপোনা-আপুনি ভুমুকি নমৰাকৈ নেথাকে। তাৰ লগতে, এইটোও মনলৈ আহে যে সেইদিনা শোকাচ্ছন্ন ৰভাৰ তলত দৰ্শকমণ্ডলীৰ দহটকীয়া ডাগিত আসন গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া মুস্লিম নেতা চৈয়দ মহম্মদ চাদুল্লায়ো মৌনভাৱেই কংগ্ৰেছৰ লগত সমবেদনা জ্ঞাপন কৰিছিল।

কংগ্ৰেছ-ৰভাৰ তলতে হিন্দুমহাসভাৰো বছেৰেকীয়া অধিবেশন এটা বহুউৱা হৈছিল। সভাপতি আছিল পণ্ডিত মদনমোহন মালৱীয়। অভ্যৰ্থনা সভাৰ সভাপতি আছিল গড়মূৰ সত্ৰৰ অধিকাৰ শ্ৰীযুত পীতাম্বৰ দেৱ গোস্বামী। তেখেতে মাতৃভাষা অসমীয়াৰে অভিভাষণ-খন পাঠ কৰিব লগীয়া হোৱাত পড়ি যোৱাৰ লগে-লগেই সেই কথাখিনি ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰি দি যাবৰ প্ৰয়োজন হল। অনুবাদ

কৰিবলৈ প্ৰথমতে উঠিল ডেকা উকীল শ্ৰীযুত গৌৰীকান্ত তালুকদাৰ। সমজ্যাৰ কোঢ়ালত, তেখেতৰ মাত ডুব গল। তাৰ পিছত উঠিল কৰ্ম্মবীৰ বৰদলৈ। বৰদলৈ ডাঙৰীয়াৰ উচ্চস্বৰ আৰু অঙ্গী-ভঙ্গীয়েও অকলাভগা দৰ্শকৰ মাত জিনিব নোৱাৰিলে। প্ৰকাশৰ অভাবতে এতিয়া অসমীয়াৰ প্ৰতিভা মুমাওঁ-মুমাওঁ! 'এনে উগুল-থুগুলতে থিয় হল তৰুণৰাম ফুকন। মঞ্চৰ টুপ পাওঁতে-নৌপাওঁতেই ফুকনৰ ব্যক্তিত্বই অজগৰে হোঁপা দি সমজুৱাৰ মন ফুকনৰ ফাললৈকে হুঁপি লৈ গল। ফুকনে কি কয় শুনিবলৈ সকলোৰে কাণ থিয় হল।

সভাপতি গোস্বামীদেৱে এষাৰ-এষাৰকৈ তেখেতৰ বক্তব্য কৈ গৈছে, ফুকনেও যাৰ-যাৰকৈয়ে ইংৰাজীলৈ সেই বাক্য তৰ্জ্জমা কৰি গৈছে। তিনটামান ছেদ অন্ত কৰিয়েই গোঁসায়ে কলে, "হিন্দু ধৰ্ম্মই সদায় অহিংস ব্ৰত অৱলম্বন কৰি আহিছে।"

এই বাক্যষাৰেই আছিল অভ্যৰ্থনা সভাৰ সভাপতি-ভাষণৰ হাঁও-ফাঁও। শ্ৰদ্ধানন্দ-হত্যাৰ লগত ইয়াৰ সমন্ধও বাশিষ্ঠীগঙ্গা দিখৌ সোঁতৰ দৰে অন্তঃসলিলা। সেই গুণে, গড়মূৰীয়া গোস্বামীৰ লিখিত বাক্যষাৰৰ অনুবাদটো ভাবে-ভাষাই এনেকুৱাকৈ প্ৰাঞ্জল, একাৰ্থ-বোধক, মনোগ্ৰাহী আৰু ৰঞ্জিতা খোৱা হব লাগিব যাতে অসমীয়া সুবুজা শ্ৰোতাসকলে তাৰ মৰ্ম্মটো অন্তৰে-অন্তৰে উপলব্ধি কৰি যাব পাৰে। যেই গোসাঁয়ে মাত লগালে, "হিন্দু ধৰ্ম্মই সদায় অহিংস ব্ৰত অৱলম্বন কৰি আহিছে," সেই ফুকনেও ঘপ্ কৰে ইংৰাজীৰে আৰম্ভ কৰিলে, "হিন্দু ৰিলিজিয়ন হেজ্,—"এই খিনিতে লাগিল খুদুৱনি, পাছৰটো শব্দ কি ক'ব, ভাবি অলপ বেলি ফুকন থমকা মাৰি ৰ'ল। সৰগৰীয়া ফুকন হঠাতে নিমাত হোৱা দেখি সমজুৱাৰ মাজতো নিস্তব্ধতাই দেখা দিলে। সকলোৱে মুৰে-কপালে হাত দি ফু-ফু-ফা-ফা কৰিবলৈ ধৰিলে, "ভাল কথা হল, ফুকনো এতিয়া চন্দুৱা পৰে কি চৰে হে!" এনেতে বোমা ফুটাদি ধুম কৰে ফুটিল, "নেভাৰ অপোন্‌দ্ এন্ ইনিমিকেল আই টু এনি আদাৰ ৰিলিজিয়ন"। মুখখন

কাতিকৈ তেওঁ ডিঙিটো ঘূৰাই লবলৈ হে যেন "হেজ্" বুলিয়েই দমক মাৰি বৈছিল। ফুকনৰ মুখৰপৰা হুকুস্ কৰে মাতষাৰ ওলাই পৰিলতে শ্ৰোতাৰ মাজত যে চাপৰিৰ জাউৰি আৰু হাঁহিৰ খলখলনিখন! আমিও আশ্বস্ত হলোঁ। স্বগতঃ কলোঁও, "আজি ভাল ৰক্ষা কৰিলা প্ৰভু।"

পাণ্ডুকংগ্ৰেছৰ কথা ওলালেই ফুকনৰ সেই বাককৌশলৰ কথাও ওলায়। সভাৰ দিনা মধুপুৰ চাহবাগিছাৰ স্বত্বাধিকাৰী—শ্ৰীযুত ৰামেশ্বৰ শৰ্ম্মাই ময়ে লগালগিকৈ বহিছিলোঁ। তেখেতক লগ পালে, এতিয়াও সেই ডেৰকুৰি বছৰীয়া পুৰণি কথাষাৰ ওলায়। ওলালেই কওঁহঁক, "সেইদিনা তৰুণ ফুকন নোহোৱা হলে, আমাৰ মান নেথাকিলহেতেন; গড়মূৰীয়া গোসাঁয়ো ভাৰতৰ পূজনীয় হব নোৱাৰিলেহেতেন।" বাগ্মিতাও বাস্তৱিকতে ঈশ্বৰ-প্ৰদত্ত শক্তি।

সেই সভাৰ আৰু-এটা-কথা আজিও পাহৰিব পৰা নাই। পণ্ডিত মদন মোহন মালৱীয়ক হঁহুঁৱাওঁ বুলি কোনেও হঁহুঁৱাব নোৱাৰে। তেওঁৰ হাঁহি দেখিবলৈ পোৱাটো সৌভাগ্যৰ কথা। ভাৰতবিখ্যাত সঙ্গীতাচাৰ্য্য বিষ্ণুদিগম্বৰ পালুস্কৰো সেইদিনা সভাত আছিল। "না-ৰ-দ" এই আখৰ তিনটাতে তেওঁ কতনো সুৰ নলগালে! সুৰৰ সঞ্চাৰ, ধ্বনিৰ লয় আৰু মুখৰ ভঙ্গিমা দেখি দৰ্শকবৃন্দ হাঁহিতে বাগৰি ফুৰা যেন হৈছিল। মালৱীয়জীও প্ৰতিমা হেন গহীন হৈ থাকিব নোৱাৰিলে; তেওঁৰো ওঁঠত হাঁহি বিৰিঙিল। সমজুৱাই হাত-চাপৰিৰে বিষ্ণুদিগম্বৰৰ সঙ্গীত-চাতুৰীৰ ওপৰত জয়মালা অৰ্পণ কৰিলে। বিষ্ণু-দিগম্বৰে জলতৰঙ্গৰ সুৰ মিলাই এই দিনাই

"ৰঘুপতি ৰাঘৱ ৰাজা ৰাম
পতিত পাৱন সীতাৰাম"

বোলা গীতটোৰ প্ৰথম জোৰণি ধৰে। এই কলিৰপৰাই পশুপ্ৰবৃত্তিৰো মন-ভাল-লগোৱা "ৰামধুন্" গীতৰ পাহি মেলিলে। এইখন মহাসভাতেই শ্ৰীশ্ৰীযুত গৰমূৰীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামীৰ গভীৰ আধ্যা-

ত্মিক জ্ঞান আৰু হিন্দুধৰ্ম্মৰ নেতৃত্ব লব পৰা যোগ্যতা, দেশভক্ত ফুকনৰ উপস্থিত বুদ্ধি আৰু ব্যক্তিত্বশালী বাগ্মিতা আৰু বিষ্ণুদিগম্বৰৰ সুৰৰ মহিমা ভাৰতময় প্ৰকটিত আৰু প্ৰচাৰিত হল।

আলান অক্টেৱচ হিউমে ভাৰতবাসীক এটা জাতিৰূপে পৰিণত কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে ১৮৮৫ চনত, ভাৰতত কংগ্ৰেছ-মহাসভা স্থাপন কৰে। তেতিয়াৰেপৰা ৪০ বছৰ ভাৰতৰ নানান ঠাইত বছৰে-বছৰে কংগ্ৰেছ উপলক্ষে সকলো প্ৰদেশৰ ইংৰাজী শিক্ষিত লোকৰ সমাগম হৈ আহিছে। দেৱীচৰণ বৰুৱা, সত্যনাথ বৰা, ৰাধানাথ চাংকাকতীয়ে আগৰ অধিবেশন খনদিয়েকত বক্তৃতা দি অসমীয়াৰ চিনাকিও দি থৈছিল। তথাপি, অনা-অসমীয়া ভাৰতীয়ই সিমানতো অসম দেশখন বাঘ-ভালুকেৰে ভৰা অটব্য অৰণ্য বুলিয়েই ভাবিছিল— এনে অপুদ্ঘাট ধাৰণাকে পোষণ কৰি আছিল বুলি প্ৰতিনিধিৰ হৈ শলাগৰ শৰাই আগবঢ়াওঁতে মান্দ্ৰাজৰ টি, প্ৰকাশমে মুক্তকণ্ঠে প্ৰকাশ কৰিছিল। সেই প্ৰসঙ্গতে তেওঁ আৰু কৈছিল, বোলে, অসমৰ মনোৰম সৌন্দৰ্য্য, গহীন দৃশ্য আৰু সবাতকৈ ওপৰ, অসমীয়া মানুহৰ সৰল আতিথ্য আৰু বিপুল সংগঠন শক্তি দেখি তেওঁ বিমুগ্ধ হৈছে আৰু প্ৰত্যেকজন প্ৰতিনিধিয়েই তবধ মানিছে।

কংগ্ৰেছ পতাত বহুত টকা ধাৰ লাগিল। কংগ্ৰেছৰ নিমিত্তে দেহা মাৰি কাম কৰিলে, খৰিভাৰী হজুৱা অসমীয়া ডেকাই আৰু ৰইনাৰে ধন চপালে পেটমোহৰা সদাগৰবিলাকে। ফলত, ফুকন-বৰদলৈ-দুৰ্গাণী বৰুৱা (দুৰ্গানাথ বৰুৱা) আদি ভালেমান দেশপ্ৰেমিকে হাতত লাও-টোকাৰী লব লগীয়া হল। "আৰ্জ্জিলে নন্দৰ গুৱালে, খালে খঁৰা শিয়ালে।" সৰ্ব্বস্বান্ত হল যদিও, ফুকন-বৰদলৈয়ে জীৱন্তত সেই বাবে আক্ষেপ কৰা কোনেও নুশুনিলে।

অভ্যৰ্থনা জনাওঁতে ফুকনে কৈছিল,—"আগুৱালটোৰ পাছে-পাছে ইবোৰ ভেড়াই যেনেকৈ বাট ধৰে, আমাৰো তেনেকৈ মহাত্মা গান্ধীৰ পাছ-ধৰি স্বৰাজ লাভ কৰিবলৈ ওলোৱাঁহঁক।" এই বাক্যষাৰ

ওলোৱা মাত্ৰকে কংগ্ৰেছ-মণ্ডপ হাত-চাপৰি আৰু হৰ্ষধ্বনিত ভাগো-ভাগো যেন হৈছিল।

১৯২৬ চনৰ কংগ্ৰেছেই ১৯৩০ চনৰ আইন-অমান্য-আন্দোলনৰ ভেটি বান্ধি দিলে।

পাণ্ডু-কংগ্ৰেছৰ বিৰাট' আয়োজন সুপ্ৰশংসাৰে সুসম্পন্ন কৰাত, অমায়িক ৰোহিণীকুমাৰ হাতীবৰুৱা, দৰিদ্ৰ-নাৰায়ণ অমিয়কুমাৰ দাস, চৌকস বুদ্ধিৰ চূড়ামণি লক্ষ্মীধৰ শৰ্ম্মা, ত্যাগবীৰ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, ভীষ্মপ্ৰতিম, দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ ধনীৰাম তালুকদাৰ, বুদ্ধি-কৌশলৰ ৰহঘৰা দেৱেশ্বৰ শৰ্ম্মাকে মুখ্য কৰি ডেকাতৰপ সেৱক আজৰি নোহোৱা উদ্যমেৰে টাকুৰি ঘূৰাদি ঘূৰি ফুৰিছিল। হাতীবৰুৱাৰ সৰহ ভাগ দিন-ৰাতি যে গুৱাহাটী-কলিকতাৰ সোঁমাজতেই গৈছিল। সম্পাদকৰ হাত-ভৰিৰে কৰিবলগীয়া কামৰ সম্পূৰ্ণ বোজাটো তেওঁৰ মূৰতেই পৰাত, সকলো কথাতে হাতীবৰুৱা নহলেই নহৈছিল। কলিকতাৰ কোন ঠাইত ইলেকট্ৰিক বল্ব্ এটা সস্তাকৈ পায়, তাকো হাতীবৰুৱাই তদ্বিৰ কৰিব লাগিছিল। কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দ লওঁতা এই লেখকৰ হতুৱাই ইংৰাজীৰে 'কংগ্ৰেছ-গাইড্' এখনো তেওঁ বানচ দি লেখোৱাই অসম-কংগ্ৰেছৰ নামত তেৱেঁই প্ৰকাশ কৰিছিল। শ্ৰীযুত অমিয় দাস আছিল 'অসমীয়া' কাকতৰ সম্পাদক। কংগ্ৰেছ অধিবেশনৰ কাম চোৱাৰ উপৰিও, তেওঁ 'অসমীয়া'খন সভাবহা কেইদিন দৈনিককৈ উলিয়াইছিল। দাসৰো উশাহ-স্ফুৰ্ত্তিয়েই নাছিল। মুঠৰ ওপৰতে, কংগ্ৰেছ নগৰ নিৰ্ম্মাণ, মণ্ডপগঠন, প্ৰদৰ্শনীৰ ৰভাতোলন, কলেৰে পানী যোগান—এইবোৰ কাম কৰোঁতে গোটেই অসমীয়া শক্তিটো যেন কেৰেলুৱাৰ দৰে পাণ্ডুতেই মেৰপাতি আছিল। পাণ্ডুকংগ্ৰেছেই সকলোৰে মনৰ কুৱলি গুচাই পেলালে।

\+ \+ \+

[১৬]

বীৰ পূজাৰ প্ৰেৰণা অনাত

মণিৰাম দেৱানৰ তিথি

আমি—আমি মানে, দুৰ্গানন্দ কাকতী, সুৱৰ্ণলতা দুৱৰা, বলোৰাম চলিহা, উমাকান্ত দুৱৰা আৰু মই—ভাবি-চিন্তি ঠিক কৰিলোঁ, বীৰ-পূজাৰ উৎসৱ এটাকে পাতিব লগীয়া হল। এই বুলি, চাৰিঙৰ তেজমঙ্গহেৰে গঠিত মণিৰাম দেৱানৰ স্মৃতি-উৎসৱকে পতাটো স্থিৰ কৰিলো। স্বৰ্গীয় শ্ৰীযুত বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'লাচিত বৰফুকনৰ উৎসৱ' পাতি পোনপ্ৰথমেই গাৱঁলীয়া ঠাইত বীৰপূজাৰ আদৰ্শ দেখুৱায়। লাচিতৰ ঘটনাৱলী পুৰণি—ৰজাদিনীয়া। মণিৰামৰ ঘটনা হল অতি আধুনিক—বৃটিছ আমোলৰ। . গৰখীয়াৰ মুখতো মণিৰাম জীয়াই আছে। চকুৰে-দেখা মণিৰামক সোঁৱৰা মানেই চলি থকা বৃটিছ-শাসনৰ সমালোচনা কৰা। ৰাজহুৱা সভা পাতি বৃটিছ-শাসনৰ দোষ গুণ খোচৰা যেনে, শাসনৰ বিৰোধিতা কৰাও তেনে—বিশেষকৈ প্ৰকাশ্যে বৃটিছ-আমোলক নিন্দা কৰা-দিনত। কিন্তু তিথি পতাত অন্তৰায়ৰ অন্ত নাই। তথাপি, একোলৈকে ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি, ১৮৫২ শকৰ ১৯ ফাগুনৰ দিনা দেৱানৰ তিথি পাতিবলৈ মৰিমুজি লাগিলোঁহঁক। এই শক-তাৰিখৰ ৭৩ বছৰ পূৰ্বেই ১৭৭৯ শকৰ ১৬ ফাগুন শুকুৰবাৰৰ দিনা, ফল্গুৎসৱৰ মেষদাহৰ তিথিত মণিৰাম দেৱানক ফাঁচি দিয়া হৈছিল। সেইবাবেই, সেই দিনটো ধাৰ্য্য কৰা হ'ল।

উৎসৱলৈ এতিয়া সভাপতি এজন লগা হল। কাক পাতোঁ, কি কৰোঁ বুলি আমাৰ মনত গুণা-গঁথা লাগিল। যাৰ ওচৰলৈকে যাওঁ,

তেৱেই "নোৱাৰোঁত" বাজে "পাৰোঁ।" নোবোলে। জীয়া জুইত নো কোন পৰি মৰিবলৈ আহে? মণিৰাম দেৱানৰ তিথি পাতিম, তাত সভাপতিজন ছৰকাৰ-বিৰোধী উগ্ৰপন্থী নেতা নহলে কেনেকৈ হয়? ইয়াকে সিদ্ধান্ত কৰি, জেলত নোসোমোৱাকৈ থকা দুগৰাকীমান নেতাৰ কাষ চাপিলো। তাঁৰে দুজনে মাথোন উত্তৰ দিলে, সিও "না।" বাকী কিজনে আকৌ অনুৰোধ-পত্ৰৰ সমিধান দিয়াটোকে ভদ্ৰোচিত যেন নেভাবিলে। হতবুদ্ধি হৈ, ৰায়বাহাদুৰ শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ কাষ চাপিলোঁ।

ৰায়বাহাদুৰ শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা

বৰুৱা ডাঙৰীয়া আছিল পুৰণি-চহকী আৰু অসমীয়াৰ ভিতৰত আটাইতকৈ প্ৰভাৱশালী ধনাঢ্য চাহখেতিয়ক—অৱশ্যে, ৰায়বাহাদুৰ

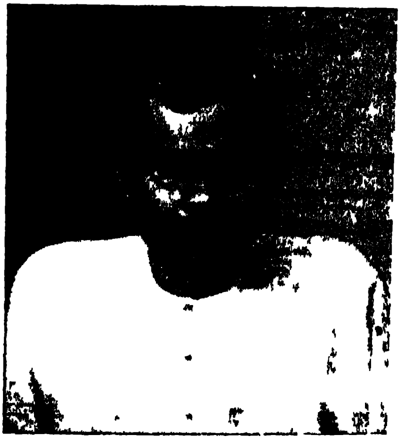

ৰাযবাহাদুৰ শিৱপ্ৰসাদ, বৰুৱা

যেতিয়া, বৃটিছ-ছৰকাৰৰ সহযোগী। তেখেতে মহাত্মাৰ বিলাতী-বৰ্জ্জন নীতিটো অসাৰ বুলি ভাবিছিল। সূতা কাটিবলৈ কোৱাটোতো একো নতুনত্ব বিচাৰি নেপাইছিল। ৰায়বাহাদুৰৰ ঘৰত কিন্তু, কেঁচা-

মুগাৰ সূতা কাটি সোণবৰণীয়া কাপোৰ বোৱাই দেখুৱাইছিল। ইংৰাজ-গৱৰ্ণমেন্টৰ অবিৰোধী যদিও, বৰুৱা ডাঙৰীয়া অসমীয়া জাতীয়তাৰ ডাঙৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল। মণিৰাম দেৱানো আছিল নিভাঁজ অসমীয়া দেশপ্ৰেমিক ; তাতে আকৌ ৰায়বাহাদুৰৰ সম্পৰ্কীয়ও। এইবোৰ সাতেসোতৰে মিলাই চাই, বৰুৱা ডাঙৰীয়াক খাটিলোঁগৈ—চাৰিওত মণিৰাম দেৱানৰ তিথি পাতিছোঁ, আপুনি যি-হয় টকা-সিকা দি আমাক সহায় কৰিব লাগে আৰু আপুনিয়েই সভাপতিও হব লাগে। মোৰ অনুৰোধটো শুনিয়েই তেখেতে তথাকথিত কংগ্ৰেছ-নেতা জনদিয়েকৰ ভুৱা দিয়া, ভেৰাকুটীয়া আচৰণৰ তিতা সমালোচনা কৰিলে। তাৰ পিছত, ৰূপ কুৰি টকা দিয়াই ক'লে, "তোমালোকে নীলমণি ফুকনক নধৰা কেলেই ? তেওঁ হে সভাপতি হোৱা মানুহ। মোৰ সলনি তেওঁকেই পাতাঁচোন। মইও লেখোঁ বাৰু। এই সপ্তাহতে, মই কলিকতালৈ যোৱাৰ কথা আছে। তিথিৰ সময়তে আইবো শৰাধ পৰিছে হবলা !" শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ ওচৰত বুদ্ধি-পৰামৰ্শ লৈ ঘৰ পালোঁহি।

শ্ৰীযুত নীলমণি ফুকন তেতিয়া ইংৰাজতকৈও এখোপ চৰা। 'নীলমণি' চাহ-বাগিছাৰ স্বত্বাধিকাৰী আৰু স্বয়ং তাৰ মেনেজৰ; গাৰ বৰণ তেজগোৰা ; আটোমটোকাৰি সাজপাৰ—ভাল-ভাল বিলাতী ছাহাবেও ধুনমৰাত ছেৰ পেলাব নোৱাৰে, মুখতো ভিক্টৰীয়ান যুগৰ ইংৰাজী মাতৃ-কথা আখৈ ফুটাদি ফুটি থাকে। ৰেল বা জাহাজত আজিকালিৰ প্ৰথম শ্ৰেণীতকৈও ওপৰ, তেতিয়াৰ দ্বিতীয় শ্ৰেণীত ফুৰা ফুকনৰ সজ। বিলাতী কাপোৰ পুৰি ইংৰাজৰ শাসন ওৰ পেলোৱা কথাষাৰ ফুকনৰ নিমিত্তে বিশ্বাসৰ অতীত। তেখেত অসম ব্যৱস্থাপক সভাৰ সদস্যও আছিল। তেতিয়া ছৰ্কাৰী নীতি সমৰ্থন কৰাত ফুকনে সদায় আগভাগ লৈছিল। সেই বুলি, অসমীয়া জাতি বিধ্বংসনা প্ৰস্তাৱ ওলালেই, হয় ওলোটা প্ৰস্তাৱ দি, নহয় জাউৰিয়ে-জাউৰিয়ে থকা-সৰকাকৈ সমালোচনা কৰি সেই প্ৰস্তাৱ ওফোৰাই পঠিয়াইছিল।

ৰায়বাহাদুৰ শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱাই প্ৰতিষ্ঠা কৰা সাদিনীয়া 'বাতৰি' কাকতখনৰো (পিছত সিয়েই দৈনিক হয়। এইখনেই সদৌ অসমৰ পোন-প্ৰথম দৈনিক কাকত) তেখেত সম্পাদক। "বাতৰি" জন্ম হোৱাৰ বহু বছৰৰ আগতে ফুকন ডাঙৰীয়াই চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ-দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত "অসমীয়া" কাকতো সম্পাদন কৰিছিল। আসাম এচচিয়েছনৰো তেখেত এগৰাকী মুখ্য পাৰিষদ আছিল; ডিব্ৰুগড়ৰ' অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভাৰপৰা উলিওৱা "আলোচনী"খনৰো সম্পাদক আছিল। ডিবুৰুৰ জৰ্জ্জ স্কুল স্থাপনৰ গুৰিতো ফুকনৰ হে দেহামাৰিকৰা যত্ন আৰু পৰিশ্ৰম।

"কেপা কানি বিহৰ শেষ

কানিয়েই খালে অসম দেশ"—মানুহক নপুংসক কৰা এনে বিহ কেনেকৈ অসমৰপৰা নিৰ্ম্মূল কৰিব পাৰি, তাৰ বিষয়েও চিন্তা-অভিজ্ঞতা খটাই ফুকনে পৰিপাটিকৈ "উষাত" প্ৰবন্ধ লেখিছিল। শ্ৰীযুত নীলমণি ফুকন একাধাৰে শিক্ষাবিদ, জনহিতৈষী, সাংবাদিক, কবি, সাহিত্যিক, বাগ্মী আৰু পুৰণি সম্ভ্ৰান্ত বংশজাত। অনৰ্গল বক্তৃতা দিয়াত ভাটীৰ তৰুণ ফুকনৰ পাছতে নীলমণি ফুকন। ধানটোৰে-পতি-কণটো মানুহটোৰে-পতি-মনটো হোৱা-দৰে তৰুণ-নীলমণিৰ মানসিক কণটোইঁতৰো অৱশ্যে, বহুত তাৰতম্য আছিল। উজনিৰ ফুকন বুলিলে নীলমণি ফুকনক হে বুজাইছিল। ফুকনৰ ঢেৰেকনি সদৃশ কণ্ঠস্বৰ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ-ঝঙ্কাৰত আপোনাআপুনি ফুকনৰ নামৰ আগত "বাগ্মীবৰ" বিশেষণটো লাগিবলৈ পাইছিল। অসমৰ সলিসিয়ান ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ মণিৰাম দেৱানৰ স্মৃতি-উপলক্ষে পতা পোনপ্ৰথম তিথিত এনেজন বাণীপুত্ৰৰ হতুৱাই অৰ্ঘ্য দিয়াবলৈ পালে আমাৰ তিথি পতাৰ সাৰ্থক হব—এই বুলি, শ্ৰীযুত ফুকন ডাঙৰীয়ালৈ সভাপতি পদ যাচি অনুৰোধ-পত্ৰ দিলোঁ।

অনতিপলমেই চিঠিৰ সমিধান আহিল—তেখেত সম্মত হৈছে। আগেয়ে ধাৰণা আছিল নীলমণি ফুকন ইংৰাজৰ পটিয়ে যোৱা মানুহ—

আমাৰ খাৰখোৱা মানুহ-পূজা-কৰা সভালৈ কিয় আহিব ? সমিধান পাই বুজিলোঁ,—আমাৰ ধাৰণা তেনেই পানীৰ ওটেঙা। ফুকন যে আচলতে 'ক'অপাৰেটৰ' নহয়, 'নন্-ক'অপাৰেট'ৰ হে, সেইদিনাৰ-পৰা সেই বিশ্বাসে আমাৰ অন্তৰ অধিকাৰ কৰিলে। তেখেতৰ মতে গান্ধীপন্থী হবলৈ হলে সহানুভূতিশীল্ অন্তৰ লাগে—কাঠহাঁহি মাৰি দেখুৱাব পৰা ভুচুংপহুৰদ্বাৰাই মহাত্মাৰ উদ্দেশ্য কেতিয়াও সিদ্ধ নহয়।

মণিৰাম দেৱানৰ তিথিত হোতা হবলৈ যোৱা মানেই চৰকাৰৰ বিৰাগভাজন হোৱা। হলেই বা বিৰাগভাজন, তথাপি পিতৃপুৰুষৰ শ্ৰাদ্ধ নপতাকৈ পাৰি জানো ? সম্ভৱতঃ, এইবোৰ সাতপাঁচ ভাবিয়েই সন্মত হল ফুকন ডাঙৰীয়া, আমাৰ মহান্ তিথিৰ পুৰোহিত হবলৈ। চিঠি পাই বুজিলোঁ— জন্মভূমিৰ মঙ্গলাৰ্থে কৰা চিন্তাভাবনাৰে তেখেতৰ অন্তৰখন উথলি আছে! সভাপতি-বছা লেঠাটো জানিবা মৰিল। আহোঁ বুলিছে যেতিয়া ফুকন আহিবই—তাত আৰু আমাৰ ভাবিব লগীয়া একো নাই।

এতিয়া সভাৰ আয়োজন কৰা চিন্তাই আমাক পেঁপুৱা লগালে। ৰভা বা মণ্ডপ সাজিবলৈ খেৰ পাম ক'ত, বাঁহ পাম ক'ত, নিমন্ত্ৰণ-পত্ৰ ছপাবলৈ পইচা পাম ক'ত, নিমন্ত্ৰিতসকলকে অন্ততঃ, চাহপানী এটোপা খুৱাবলৈ বস্তু যতাওঁ কেনেকৈ আৰু সেইবোৰৰ লাচনি-পাঁচনি কৰিব কোনে—ইত্যাদি কথা ভাবি, একোটোৰে মোৰ নোপোৱা হলোঁ। সাংসাৰিক বুদ্ধিত বৃহস্পতি দুৰ্গানন্দ কাকতীয়ে উপযাচিয়েই ক'লে, "আপুনি পইচা বিচাৰি যক। মই বাৰু, সভাৰ মণ্ডপটো সাজিবলৈ গাত ললোঁ।"

সেই আশ্বাসতে নিৰ্ভৰ কৰি মই বাইচাইকোলডোখৰ লৈ ওলালোঁ উজনিৰ ফালে। পোনেই আমগুৰি বাগিছাতে সোমাই, টিফুক-বৰচলাইদি সৰকি, মেজেঙা বাগিছা ওলাই নাজিৰা পালোঁগৈ। সেই আউটিত যি দান-দক্ষিণা পোৱা হল, কাকতীলৈ মনিঅৰ্ডাৰ কৰি

পঠিয়াই দিলোঁ। তাৰপৰা লাকোৱাইদি চক্ৰাই-নাফুকত সোমালোঁ। ধোদৰ-আলিয়ে বাট-ধৰি জয়পুৰ-নাহৰকটীয়া (নাহৰখতীয়া) অঞ্চলত অলপ টকা সংগ্ৰহ কৰিলোঁ। তাৰ পিছত, ইটাখলী-তিনিচুকীয়াত ডাক্তৰ গকুল বৰুৱাৰে লগ লাগি কিছু তুলিলোঁ। তিনিচুকীয়াৰপৰা ডুমডুমালৈকে বাটৰ দুয়োদাঁতিয়ে থকা বাগিছাবোৰত সোমাই, কৈয়া-কৈয়াকৈ তুলি বিছাখুপী বাগিছাৰ শ্ৰীযুত হেমকান্ত বৰকাকতীৰ ঘৰৈত ৰলোঁগৈ। তাতে থাকি, সেই লুটিৰ মহৰী-কেৰেণীসকলৰ ওচৰত হাত পাতিলোঁ। ডুমডুমাৰপৰা হাতবাগীৰেই ডিব্ৰুগড়লৈ পোনালোঁ। ডিব্ৰুগড়ত মণিৰাম দেৱানৰ নাতি বাছালাল বৰুৱা, দুলালচন্দ্ৰ বৰুৱা, গিৰীশচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰভৃতি শ্ৰীযুতসকলৰপৰা আশাতীতৰূপে, উছাহ-সহায় লাভ কৰিলোঁ। ডিব্ৰুগড়লৈকে সংগৃহীত ধন ৫০০, টকামান হল। তাৰে অলপ দুৰ্গানন্দলৈ পঠালোঁ। টকা পাই, তেওঁ দুগুণ উৎসাহেৰে অকলৈয়ে এহালিছা মাটি জোৰাই প্ৰকাণ্ড হোলোংঘৰ সদৃশ, এটীয়া খুঁটাৰে মণ্ডপ এটা সাজি পেলালে। খুঁটাটোতে চন্দলাইকৈ ভেজা দি, সাত-আঠ হেজাৰ মানুহ বহিব পৰা ঠাই উলিয়ালে। সেই বিৰাট মণ্ডপটো দেখি, দৰ্শকসকল পাছত তধা লাগিছিল।

গোহাৰি-পত্ৰ পঠিয়াইও ভালেমান সদাশয় লোকৰপৰা দান সংগ্ৰহ কৰা হৈছিল। কামৰূপ জিলাৰ সোণাপুৰ চাহ-বাগিছাৰ মেনেজিং প্ৰপ্ৰাইটৰ মিঃ এল, ডব্লিউ মিডোলটন্ ছাহাবৰ আগ্ৰহটোত হে আটাইতকৈ আচৰিত হৈছিলোঁ। তেওঁ নগদ দহটকা ৰূপ দেৱানৰ তিথিত লগাবলৈ পঠিয়াই 'মণিঅৰ্ডৰ কুপন' আৰু বেলেগে দিয়া চিঠিত লেখি পঠিয়াইছিল, "মণিৰাম দেৱান ৱজ্ এ' মেন্ অব গ্ৰে'ট পাৰ্চনেলিটি।" আসাম-কোম্পানীৰ, জেনাৰেল মেনেজৰ মিঃ চক্ ছাহাবে হলে "একোকে সহায় নকৰোঁ" বুলি স্পষ্টকৈ লেখি দিছিল।

কলিকতাৰ "আৱাহন" প্ৰেছৰপৰা চালে-চুকুৰোৱাকৈ নিমন্ত্ৰণ-পত্ৰ ছপাই আনিছিলোঁ। শিৱসাগৰৰপৰা বেণ্ডপাৰ্টি আনি তিনদিনৰ

আগৰেপৰা গাৱেঁ-গাৱেঁ ফুৰাই দেৱানৰ তিথিৰ জাননী দিয়া হৈছিল। আজি-কালি চিনেমা-চাৰ্কছৰ প্ৰচাৰ-পদ্ধতি যেনেকুৱা, তেঁনেকুৱা পদ্ধতি তেতিয়া সঁচত যি নাছিলেই নে, মচতো নাছিল।

থুকুবিল সত্ৰৰ অধিকাৰ শ্ৰীযুত ৰত্নেশ্বৰ মহন্তদেৱে দেৱানে গাতলোৱা, অসমীয়া গুণাকটীয়াই কটা গুণাৰে গোটেইখনতে ফুলবছা (কাৰ্চিপী) কপাহী কাপোৰ এখন, ভোটৰ ৰজাই দেৱানক দিয়া এখন সিপ্তাপৰ মেখেলা আৰু দেৱানে লিখোৱা "ভক্তিপ্ৰদীপ" নামে এখন অসমীয়া তুলাপাতৰ পুথি দেখুৱাই সকলোকে তবধ লগায়। ৰাতিলৈ সভামণ্ডপতে, চিপহাসত্ৰৰ (তেলীয়াল গাৱঁত থকা) শ্ৰীযুত শঙ্খধৰ মহন্তই অঙ্কীয়া নাট "ইন্দ্ৰজিত"ৰ ভাৱনা কৰি দেখুৱায়। মিৰি ডেকা-গাভৰুক সিধাপাতি দি স্থকীয়া বাহৰত ৰাতি থাকিবলৈ দিয়া হৈছিল।

১৯ ফাগুনত তিথি। ১৮ তাৰিখেই মনোনীত সভাপতি ফুকঁন ডাঙৰীয়া শিৱসাগৰ পালেহি। ইপিনে, চাৰিওত পালে-পালে জাকে-জুমে চিপাহী পিটাপিটকৈ ফুৰিছে, ৰাইজৰ মন কলৈ-যাওঁ-গোপাল-কলৈ-যাওঁ-কৃপাল ; সকলোৱে কোৱাকুই কৰিছে—"কাইলৈ শেনৰ এজাত ! কাক ক'ত নিয়ে একো ঠিক নাই। কাইলৈ হে কাইলৈ।" আমাক নিব বুলি আমাৰ মন উদ্‌গুদায়ে আছিল। তাতে দুজনমানে আকৌ "সহযোগী (ক'অপাৰেটৰ) ফুকন-বাঘটোক যেনেতেনে মতে আমাৰ লগতে ফান্দত পেলাব পাৰিলেই হয়" বুলি কৈ ৰহইছো কৰিছিল।

দুৰ্গানন্দ কাকতীয়ে কৌশল লগাই সজা ভইবাকাৰ ৰভাঘৰৰ তলত পূবৰ মুৰলৈ কাঠপাটৰ চাং (মঞ্চ)। তাৰ ওপৰত মাজতে সভাপতিৰ আসন। মুখৰ খলাত (মাটিত), চাওৰপৰা পছিমমুৱাকৈ বাঁও হাতে কংগ্ৰেছসেৱক, সভাপতি-আসনৰ সোঁহাতে মঞ্চৰ ওপৰত বিশেষ ভাৱে নিমন্ত্ৰিত অভ্যাগত, তলত সভাপতি আসনৰ সোঁ হাতে অৰ্থাৎ উত্তৰ ফাললৈ মহিলা, সমুখৰ খলাত পছিমলৈ আলহী আৰু দূৰণিবটীয়া

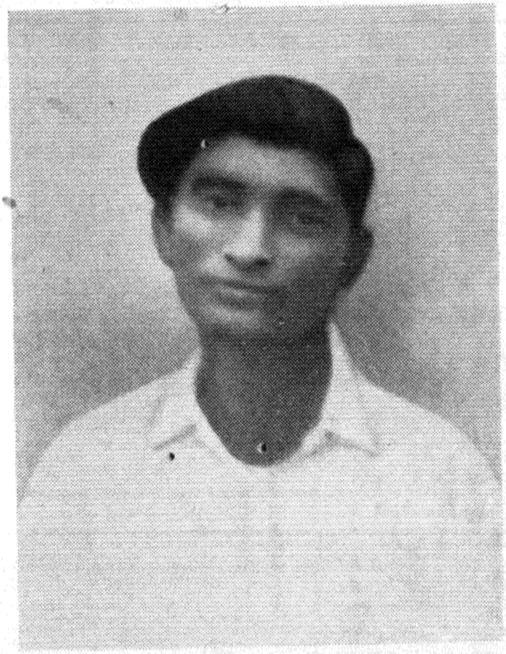

শ্ৰীকৃষ্ণপ্ৰসাদ কটকী

কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত—পৃষ্ঠা ২৫৬

দৰ্শক—এই সকলোকে ডাগিয়ে-ডাগিয়ে ৰাহলগাই বহুউৱা হৈছিল। সভাপতি-আসনৰ আগলৈ পোনেপোনে, মাটিত গঞালি ব্ৰাহ্মণসকলক আসন দিয়া হৈছিল। সেইসকলৰ ভালেখিনি আহিছিল জাঁজীমুখৰ দ-গাৱঁৰপৰা। মণ্ডপৰ চৌপাশে, পুলিছবিভাগৰ উচ্চ কৰ্ম্মচাৰীৰ-পৰা আৰম্ভ কৰি চিপাহী-চন্তৰিলৈকে সকলো টহল-দি ফুৰিছিল।

দেৱানৰ তিথিলৈ কেউফালৰপৰা ভাগিভুইঁৰি মানুহ জমা হোৱাৰ কাৰণ ভালেমান। যি মণিৰাম দেৱানৰ নাম ললেই চিপাহীয়ে মানুহ ধৰি-ধৰি নিয়ে; যি মণিৰামৰ নাম এবাৰ গালেই গাওঁতাৰ পিঠিত ছৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰীয়ে এছাৰি ৺ছিঙে; যি মণিৰামৰ গুণ বখানিলে ফাটেক-জৰিমনা হয়; সেই মণিৰামৰ আখ্যান মেলিলে শুনোতা সমন্বিতে সভাপতিক থৰে-থৰে বগাঘৰত সুমুৱাবগৈ নে?—এইটোকে চাবলৈ দিখৌমুখ-দিচাংমুখ-বনৰীয়া চাপৰিৰপৰা মিৰিবিলাক বৰ হাউচকৈ আহিছিল। কংগ্ৰেছ-বিৰোধীবিলাক আহিছিল, দেৱানৰ তিথিত কিনো ভো-চক্ৰ পাতি দেশ ভোঁহাৰিব খুজিছে, তাক চাবলৈ। দ গাৱঁৰ বাপুসকল আহিছিল—মণিৰাম দেৱানৰ তিথিত আঁজলি ভৰাই দক্ষিণা দিব বুলি শুনি, দক্ষিণা লবলৈ।

খুলীয়া-গায়ন এজোৰা আৰু বেণ্ডপাৰ্টি এজোৰাই গাই-বাই নিৰ্ব্বাচিত সভাপতি ফুকন ডাঙৰীয়াক শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰাৰ ঘৰৰ-পৰা আগবঢ়াই আনেগৈ। তাৰ পিছত দেৱান ওপজা-ভেটিত সমদলে সভাপতিয়ে পুষ্পাঞ্জলি প্ৰদান কৰে। দুৱৰাপাৰৰপৰা প্ৰায় দুমাইল নিলগত থকা চলিহাপাৰৰ মূৰত এই লেখকৰ কঠীয়াতলীখন আছিল সভামণ্ডপৰ স্থল। তালৈকে সভাপতিক আগে-পাচে আগুৰি 'চতুৰঙ্গ' দলে "বন্দেমাতৰম" ধ্বনিৰে খলক লগাই আদৰি আনিলে।

সভাঘৰলৈ অহা বাটতে, ফুকন ডাঙৰীয়াৰ ককাদেউতাক ঘনশ্যাম খাৰঘৰীয়া ফুকনৰ পুৰোহিতৰ নাতি লক্ষ্মীনাথ কটকীৰ ঘৰ। এই কথা শুনি ফুকনে কটকীৰ ওচৰলৈ গৈ প্ৰণাম কৰি সুধিলে, "দেউ, আমাৰ ঘৰৰ সেই নৃসিংহ মূৰ্ত্তিখন ক'ত আছে?" কটকীদেৱে তেখেতক

গোসাঁই ঘৰলৈ লৈ গৈ মূৰ্ত্তিখন দেখুৱালে আৰু ফুকনেও তেখেতৰ সপ্তম পুৰুষীয়া বিগ্ৰহজনাক গলবস্ত্ৰ হৈ সেৱা জনালে। সেঁৱা কৰি উঠাৰ পিছত, কটকীদেৱে স্বগতঃ মাত লগালে, "নীলমণি বোপাক ছাহাব বুলি কোনে কয়? এওঁ বোলে গুৰু-গোসাঁই একোকে নেমানে। এঃ, সেইবোৰ তেনেই মিছা। এতিয়া বোপাই যি নিষ্ঠাৰে গোসাঁই-সেৱা কৰি গল, ভাল-ভাল পণ্ডিত-ব্ৰাহ্মণেও নকৰে।"

কটকীৰ ঘৰৰপৰা পোনে-পোনেই মণ্ডপৰ সিংহদুৱাৰেদি সোমাই ৰভাৰ ভিতৰত প্ৰৱিষ্ট হলতে, সভাস্থ লোকসকলে একে চাবেই থিয়

শ্ৰীনীলমণি ফুকন

হৈ আগন্তুক সভাপতিক সম্বৰ্দ্ধনা জনালে। গাত "টুইল" নে "টচৰ" কাপোৰৰ কামিজ এটা পিন্ধি, ডিঙিত গলধনৰ ফালৰপৰা আগলৈ খেনুভিৰীয়াকৈ মেৰিয়াই লোৱা চেলেং এখনেৰে সুশোভিত হৈ, ফুকন ডাঙৰীয়া, ঠিক ডেকা নহলেও, ডেকা চাওৰপৰা ওলাই অহা ডেকাটিৰ

দৰেই গমহ-গমহ খোজ দি সভাপতি-মঞ্চত উপস্থিত হলগৈ। সভাৰ কাৰ্য্যসূচী অনুসৰি ফুকন ডাঙৰীয়াক সভাপতি-আসনত বহুউৱাৰ পাছতে লাগিল সভাৰ মাজত হুলস্থূল।

সভাপতিয়ে মাত মাতিবলৈ গাটো পোনাওঁতই কংগ্ৰেছ-ডাগিৰ পৰা আহিল ঠেহেৰ কৰে এষাৰ মাত। মাতসাৰে বজ্ৰপাত মৰাদি মাৰি পঠিয়াল, "বিলাতী কাপোৰ পিন্ধি সভাপতি হব নোৱাৰে। গাৰ কাপোৰ খহায় যদি খহাওক। নহলে, আমাৰ উঠাঁহঁত।" এই বুলি কৈয়েই, সেই মাতমতা মানুহজনে নিমাইনাচ দি চিঞৰিবলৈ ধৰিলে, "দূৰ হও বেইমান, দূৰ হও বেইমান······" ইত্যাদি। হয় হে, শুভকাৰ্য্যত বিঘিনি নঘটাবলৈ তেওঁক হাতযুৰি কোৱা হল, তথাপি তেওঁ কটাহিকে নকৰিলে। আন কি, ভাৰসাৰ চাটকে নসহিলে—গিৰিস কৰে উঠি যাবলৈকে ওলাল আৰু লগৰীয়াবিলাককো "ওঁহ" বুলি তুলি ললেই। হৰিনামৰ ওপৰত এনে টিপ্পমৰা শুনি কোনেও ভাল পোৱা নাছিল। তেহে হবলা, তেতিয়াৰ প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছ-কমিটিৰ সভাপতি শ্ৰীযুত যাদৱপ্ৰসাদ চলিহাক কথা বিসঙ্গতি হল বুলি বুজাই দিয়াত, তেখেঁতে সকলোকে বহি থাকিবলৈ কলে। সেই মতেই, সকলো বহি থাকিল, আৰু কোঢ়ালৰো শাম পৰিল।

শ্ৰীযুত নীলমণি ফুকনক তিনি-চাৰি হেজাৰ মানুহৰ মাজত এইদৰে বাহুডাম্ফি বিলাতী কাপোৰ খহাবলৈ কোৱা মানুহজনেই আছিল—জাঁজীৰ তীক্ষ্ণাগ্নি অসহযোগী পুৰুষ শ্ৰীযুত নৱনাথ শৰ্ম্মা সভাপণ্ডিত। ১৯২০-২১ চনত, এখেত পানীদিহিঙৰ মৌজাদাৰ আছিল। আনে সভা-সমিতি পাতি, বক্তৃতা দি, পিকেটিং কৰি স্বদেশী-প্ৰচাৰ কৰিছিল আৰু নিৰ্য্যাতন ভুগিছিল; শৰ্ম্মা ডাঙৰীয়াই কিন্তু, মৌজাৰ খাজনা তুলি খাজনা-গেৰাজত (ট্ৰেজুৰী) সেই টকা জমা দিয়াত গাফিলি বা গহৰি কৰি অসহযোগৰ আন্দোলনত লাগনি-খৰি যোগাইছিল। সেই বাবে শিৱসাগৰৰ মহকুমাধিপতি মিষ্টৰ গনিং ছাহাবে নিজে তেখেতৰ ঘৰ লুককি বহী আৰু অন্যান্য সকলো

কাগজ-পত্ৰ লৈ আহে। তাৰ পিছত, তেখেতক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি ৯ বছৰমানলৈকে জুলুকি-জুলুকিকৈ শিকালে। গনিং যদি বাঁৰে-ৰে আছিল, নৱশৰ্ম্মা তেৰে-ৰে আছিল। শৰ্ম্মাই গনিঙকো লাৱে-লাৱে পানী খুখুৱাকৈ এৰা নাছিল। মহাত্মাৰ লগত দাণ্ডীলৈ গৈ তেখেতে হেনো লোণ-আইন অমান্য কৰিছিল। সেই গান্ধী-লোণ আনি হাটে-বজাৰে মানুহক দেখুৱালত, সকলোৱে তোলাত টকা-টকাকৈ দি কিনি নিছিল। ১৯৩০-৩২ চনলৈকে, এইগৰাকী বাক-চতুৰ পুৰুষেই

নৱনাথ শৰ্ম্মা

তাণ্ডৱ মূৰ্ত্তি ধৰি চতুৰ্ম্মুখী বক্তৃতাৰে গোটেই শিৱসাগৰ মহকুমাটো জাৰি পেলাইছিল আৰু গাওঁ-ভূঁইৰ অন্ধকূপতো সোমাই বৃটিছৰ কূটনীতি-ভক্ত গঙ্গাটোপবিলাকৰ গেলাগপটোহঁত ভাঙি চুণচাত কৰিছিল। ছৰ্কাৰ আৰু ছৰ্কাৰী কৰ্ম্মচাৰীৰ প্ৰতি তেওঁৰ মুখখন, মুখ নহয় যেনিবা কাতিমহীয়া কৰা ভীমকলৰ মধুনা-খাৰংহে। সেই

কলাখৰুৰ সদৃশ চোকা অসহযোগীজনৰ মুখৰ খাৰ কাঢ়িব পাৰিছিল (অন্ততঃ সেই দিনা) অকল বৃটিছ-অনুৰক্ত উচ্চৈশ্ৰৱা হেন পুৰুষ নীলমণি ফুকনে হে।

ফুকনে কঁাহতলীয়া মাতেৰে ঠল্‌ঠল্‌কৈ সকলোকে শুনাই তেজী ভাষাৰে ঘোষিলে, "স্বদেশ-প্ৰেম, গাৰ কাপোৰডোখৰত সোমাই নেথাকে। থকা বুলি ভবা-জনত পৰ খালতপৰা লোক আৰু নাই। এই মুহূৰ্ত্ততে, মই গাৰ কাপোৰ দলিয়াই পেলাব পাৰোঁ। মোৰ বুকু ফালি চক্‌, দেখিব, হনুমন্তৰ দৰে মোৰ বুকুতো লেখা আছে, অসমৰ প্ৰতি অচলা ভক্তি—"জননী জন্মভূমিশ্চ স্বৰ্গাদপি গৰীয়সী।" জন্ম-ভূমিৰ অৰ্থে প্ৰাণ দিম, সিও ভাল, তথাপি কাপোৰ পিন্ধি দেশভক্ত হোৱাটো কেতিয়াও স্বীকাৰ নকৰোঁ। শুদা গাটোৰেই মণিৰামৰ তিথি পাতি যাম, তত্ৰাচ কাপোৰডোখৰৰপৰা দেশাত্মবোধ নিৰূপণ নকৰোঁ।"

তীহতিহীয়া, স্পষ্টবাদী শৰ্ম্মাই যেতিয়া ফুকনক সেই বিৰাট সভাৰ মাজতে বিলাতী কাপোৰ খহাই সভাপতি হবলৈ কৈ, শিৰশ্চেদ সমান অপমানসূচক বাক্য প্ৰয়োগ কৰে, তেতিয়া ফুকনে ভুৰভুৰীয়া বৰষুণ দিয়াদি নৰশৰ্ম্মা আৰু ভাওজোৰা কংগ্ৰেছী আচৰণৰ বিৰুদ্ধে অগ্নিকলাই বাণ বৰষিবলৈ ধৰিলে। এনেকুৱাকৈ বৰষিলে যে কংগ্ৰেছী-অকংগ্ৰেছী সকলোৱেই ফুকনৰ ভমকত তাপ মাৰিলে। মাৰিলে হে মাৰিলে, নৰশৰ্ম্মা কিন্তু অচল-অটল হৈয়ে থাকিল। কাঠে-কাঠে পৰি শৰ্ম্মা-ফুকনে মৰা বজ্ৰ হেন বাক্যমুষ্টিৰ যুদ্ধখন চাই হলে সকলোৱে বৰ আনন্দ উপভোগ কৰিছিল। অলপ পাছতে, সভাঘৰ কঁাহপৰি-জীন গল। সভাৰ কাৰ্য্যও সুকলমে আধ্যা পৰিল।

সভাপতি ডাঙৰীয়াই মুখচ ফুটোৱা শব্দ-ঝঙ্কাৰেৰে যি দুঘণ্টাকাল ধাৰাসাৰে বক্তৃতা দিলে, শুনি, এগৰাকী উচ্চপদস্থ পুলিছৰ বিষয়ায়ো আচৰিত হৈ তেতিয়াই নকৈ নোৱাৰিলে বোলে, "নীলমণি ফুকন ঠিক বাগ্মীবৰ হয়।"

বৃটিছ-আমোলত, স্বাধীনতা লাভৰ অৰ্থে জীৱন জাহ-নিয়াওঁতা-সকললৈ ৰাজহুৱা ভাৱে তিথিউৎসৱ পাতি, শ্ৰদ্ধা-তৰ্পণৰ অঞ্জলি অৰ্পণ কৰা, ভাৰতত হয় নে নহয়, কব নোৱাৰোঁ, অসমত হলে মণিৰামৰ সোৱঁৰণী-তিথিয়েই সৰ্ব্বপ্ৰথম।

. সুৱৰ্ণলতা দুৱৰা, ৰহিলা দুৱৰা, মাখনীলতা ফুকন, পখিলা দুৱৰা, সেউতী দুৱৰা, আইদেও হাজৰীকা, সুখমাই হাজৰীকা, গুণদালতা ফুকননী প্ৰভৃতি জীয়ৰী-বোৱাৰীসকলে লঘোনে-ভোকে থাকি চাহ-পানী-জলপান তৈয়াৰ কৰি, আলহী-অতিথিৰ আলপৈচান ধৰি, উৎসৱটি নিয়াৰিকৈ সমাধা কৰাত অশেষ সহায় কৰিছিল। এওঁ-বিলাকেই ওচৰচুবুৰীয়া গাৱঁৰ ঘৰে-ঘৰে গৈ, ভাতৰ চাউল, কোমল-চাউল আৰু পাই-পইচা খুজি আনিছিল ; মানুহে খাই-যোৱা কাঁহী-বাটি ধুইছিল আৰু কলহে-কলহে ভড়ালীবৰুৱা পুখুৰীৰ পানী তুলি, কাষতকৈ লা-নি পাতি আনি, পানীকলহবোৰ গোটাই থৈছিল। (কিয়নো, মাঙ্গলিক কাৰ্য্যত ভৰাপানীৰ কলহ অশুভনাশক)। আজিকালি যান্ত্ৰিক যুগত এইদৰে পানী. কঢ়িওৱা সেৱকিনী জানো ক'ৰবাত ওলাব? ছোৱালী কিজনীয়েই ভোগ-তামোল, থুৰিয়া-তামোল, খৰিকা-তামোল, বাৰমছলা দিয়া খিলি-তামোল পিতলৰ ডাব-কটাৰীৰেই কাটিছিল আৰু সেইবিলাক পাণবটাত ভাগ-ভাগ কৰি সজাই, মানুহ-চাই খাবলৈ দিছিল। আদহীয়া আইসকলেসৈতে. এই কিগৰাকী লাৱণী কুমাৰীয়েই ১৯৩০-৩২ চনত চাৰিং-কংগ্ৰেছখন সুৱাগী আৰু ফুলামকৈ থৈছিল। সুৱৰ্ণ-ৰহিলা-পখিলা আজি এই সংসাৰত নাই। নহলেও, চাৰিংকংগ্ৰেছৰ বুৰঞ্জীত—মণিৰাম দেৱানৰ তিথি-অধ্যায়ত তেওঁবিলাকৰ নাম সুৱাগৰ সঁফুৰা বুলি ভোটোকা-ভোটোক আখৰেৰে (ব'ল্ড্ টাইপত) লিখা থাকিব।

১৯৩০ চনত, বৃটিছে আমাৰ ৰাজনৈতিক আশা-আকাঙ্ক্ষা ডলিবলৈ যিখন দমন-জাঁত আমাৰ ওপৰত পেলাই আমাক পিহি পেলাইছিল, সেইখনলৈ কেৰেপ নকৰি শ্ৰীযুত নীলমণি ফুকনে পোতখাই থকা

মণিৰাম দেৱানৰ স্মৃতিটো উদঙাই দি ৰাইজৰ অৰ্চ্চনীয় কৰি পেলালে। নকৰা হলে, আজিকোপতি একো আলৈ-আহুকাল নোহোৱাকৈ দেৱানৰ সুমৰণ চলি থাকিব নোৱাৰিলেহেতেন। ফুকনৰ পিছতে, বছৰি-বছৰি হোৱা মণিৰাম-পিয়ালীৰ তিথি-উৎসৱত ভালেমান মুখ্য-মুখ্য লোকে সভাপতিৰ আসন অলঙ্কৃত কৰিছিল। সেইসকলৰ ভিতৰত এই কেইজনৰ নামেই মনত পৰিছে—২য় অধিবেশনৰ সভাপতি শ্ৰীযুত অমিয়কুমাৰ দাস, তাৰ পিছত ক্ৰমান্বয়ে হোৱা—গড়মূৰীয় সত্ৰাধিকাৰ শ্ৰীযুত পীতাম্বৰ দেৱগোস্বামী, পুৰুষসিংহ চন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱা, শ্ৰীযুত মহাদেৱ শৰ্ম্মা, নৱনাথ শৰ্ম্মা, ঘনকান্ত গগৈ, শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া, মৌঃ ফখৰুদ্দিন আলি আহমদ, আৰু শ্ৰীযুত লোকনাথ ফুকন।*

সুবৰ্ণলতা দুৱৰা

মহিলা-সভাত যিবিলাক পাট-গাভৰু আৰু গাভৰু ছোৱালীয়ে হাতেপতি টাকুৰী একোটা লৈ সূতা কাটিছিল, সভালৈ অহাত কোনো দিনা খতি নকৰিছিল, ৰচনা-কবিতা লেখি সভাত পঢ়ি শুনাইছিল আৰু জাতীয় পতাকা তোলা-নমোৱাত ধ্বজ-সঙ্গীত গাইছিল, সেই-বিলাকৰ ভিতৰত 'শকুন্তলা' ৰূপী সেৱকিনী আছিল সুবৰ্ণলতা দুৱৰা।

---

* পৰাধীনতাৰ দিন উকলি স্বাধীনতাৰ অৰুণোদয় হলত, অসমৰ ৰাজ্যপাল শ্ৰীযুত জয়ৰামদাস দৌলতৰামেও সেই আসনতে অধিষ্ঠিত হৈ মণিৰাম দেৱান আৰু পিয়ালী বৰুৱাৰ বিজয়ী মৰণত গুৰুত্ব থাপিলে আৰু "চিপাহী-বিদ্ৰোহৰ" সময়ত স্বদেশৰ হন্তে জীৱন বলি দিওঁতা অসমীয়া ত্যাগবীৰসকলৰ মানদণ্ড ওপৰলৈ তুলিলে। দৌলতৰামৰ সভাপতিত্বই '৫৭ চালত অসমীয়াই পেলোৱা অধিৰ্ণাশিনিত অন্ততঃ মণিমুকুতা লগাই অনা-অসমীয়াৰ চকু গজালে। মণিৰাম-পিয়ালীৰ বাৰ্ষিকীয়ে এতিয়াও আমাৰ অভিপ্ৰেত বাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰাৰ অৰ্থে বছৰি উদগণি দি থকা দেখি, পানীত পৰি কবৃবকোৱা মোৰ অশান্ত অতৃপ্ত চিত্তই শান্তিতৃপ্তি লাভ কৰিছে।

এওঁৰ অমায়িক মুখৰ আৰ্য্যা, মৰম-লগা আচৰণ, সৰল পিন্ধন-উৰণ, লোকৰ বোষবুজা স্বভাৱ আৰু শুৱলা মাতকথাই সবাকে মুহি থৈছিল। কোন ভলন্টিয়াৰ কি কামৰ উপযুক্ত, কোন দিনা কি বিষয়ে সভা পাতিব লাগিব, কাৰ-কাৰ গাত কি কি ভাৰ দিয়া উচিত—ইত্যাদি নিচেই সকুস্থৰা, অথচ, নহলে নচলা কথাবোৰৰ শিঙ্গীমুৰী জোৰা দিব জানিছিল স্বৰ্ণলতা দুৰৰাই।

এদিন জাৰকালি জুহালৰ ওচৰত থুপথুপকৈ আমি কেবাজনো বহি সাধুকথা কৈছিলোঁহঁক। মোৰ পালত পৰা সাধুটোৰ নাম আছিল "বাঁহীমাতৰ গছ"। সেই সাধুটো আগদিনা জুহালৰ কাষত যেনেকৈ কৈছিলোঁ, স্বৰ্ণই প্ৰায় ঠিক তেনেকৈয়ে লেখি পাছদিনা

মোৰ হাতত দি দেখুৱালে। পঢ়ি চাই, কি ভাবিলোঁ, একপ্ৰকাৰ কবৰ সাঁধ্য নাই। ইয়াকে কলেই যথেষ্ট হব যে, সেই সাধুটোকে তুবহু মোৰ "ৰাংপতা" পুথিখনত লিপিত খুৱাই সুমাই থৈ মোৰ ভাবনাৰ এক কণিকামান মাত্ৰ প্ৰকাশ কৰিব পাৰিলোঁ।

সুৱৰ্ণলতাই হাতেৰে সূতা কাটি-কাটিয়েই চিদানন্দ হাজৰীকা, সূৰ্য্যকান্ত ফুকন, পুলিনচন্দ্ৰ দুৱৰা, বলোৰাম চলিহা আৰু এই সোৱঁৰণ-লেখকৰ কোনোক চেলেং (চাদৰ), কোনোক মুক্‌চা (ৰুমাল), কোনোক "চোৱেটাৰ" আৰু কোনোক গামোচা একোখন উপহাৰ দিছিল। তেওঁ নিজেও পিন্ধা কাপোৰ—ৰিহা-মেখেলা আৰু "বডিচ্" (চোলা) টো নিজেকটা সূতাৰেই বৈ লৈছিল। নিশা দুপৰলৈকে শুনিব, সুৱৰ্ণই আইদেউহঁতেৰেসৈতে গুণ-গুণ গীত গাই সূতা কাটিব লাগিছে, ৰাতিপুৱালে খাবলৈ ঘিলাপিঠা ভাজিছে আৰু ৰাতিপুৱাই শুই উঠিয়েই গাটো ধুয়েই জুইত বহুৱাব পৰাকৈ "ডেগটোত" পানী ভৰাই থৈছে। ঘৰত দিনৌ ১০।১২ জন আলহী আছেই। আলহীক ভাত-পানী খুৱাই, তামোল-ছালি দি, শুবলৈ ঢাৰিপাটী পাৰি দি হে সুৱৰ্ণহঁত সূতাকটাত লাগেগৈ। তেতিয়া "আৱাহন" কাকতৰ প্ৰতীক বা টোক্‌মাটো আছিল গাভৰু ছোৱালী এজনীয়ে সেৱা কৰি থকা সঁতৰ এটা। সেইদৰেই সুৱৰ্ণয়ো ঘৰে-ঘৰোৱাহ শুই নিঃপালি দিলে মহুৰা ফুৰায় আৰু ফুৰোৱা হলেই, যঁতৰটো সেৱা কৰি সূতাকটা কাম সামৰি হয়। আমাৰ লগত ফুৰা বগাধৰ 'হৰবোলা'ৰ সমৰ্থন লৈ, যঁতৰসেৱা দৃশ্যটোকে লক্ষ্য কৰি, "মৰমৰ কাৰেং" শিতান দি, এটি চুটি গল্প লেখিবলৈ উদগণি পাইছিলোঁ।

চাৰিং-কংগ্ৰেছৰ পয়োভৰ বঢ়োৱাত সুৱৰ্ণলতা দুৱৰাৰ এহাশুধীয়া আন্তৰিকতাই যিমানখিনি সহায় কৰিলে তাক "ৰাতিটোতে কংগ্ৰেছী হাতীটো" হোৱা-দিনত লেখি বুজাবলৈ গলে, ধুমকলাৰ আগত টোকাৰী বাই শুনোৱাৰ নিচিনা হে হবগৈ।

সুৱৰ্ণলতাৰ "সুনীয়া সঁফুৰা"-অন্তৰত সৰস্বতী-চণ্ডীকাৰ পূৰ্ণ শক্তি

সমানে থিত দিছিল। কিন্তু ফুলিবলৈ নেপালে। ঢোপাকলিতে তেওঁক নিঠুৰ কালে, মৰমতে মাৰি লৈ গুচি গল—আমি আঁক ধৰি ৰাখিব নোৱাৰিলোঁ। তথাপি,

“মৰি গৈ সোণ সোঁ তৰা এটি
হ'ল হে, তৰা এটি হ'ল,
চাৰিওত কবলৈকে কথা এটি
ৰ'ল হে কথা এটি ৰ'ল।”

বুলি মন তাপৰি থাকিলোঁহঁক।

+ + +

[১৭]

চাৰিং-শলগুৰি ৰায়ত-সভা

সাপৰ যেনেকৈ বৰ-সৰু নাই, এটাইবোৰৰে বিষ আছে, অসন্তোষৰো তেনেকৈ সৰহ-তাকৰ নাই—এটাইবোৰেই কেতিয়াবা খাণ্ডৱবন দাহ কৰিব পাৰে। ছৰ্কাৰৰ কিছুমান কাম ৰায়তৰ মনঃপুত হোৱা নাছিল আৰু সেইবোৰৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈও ৰায়ত দুৰ্ব্বল। গতিকে, বু-বু-বা-বাকৈয়ে মনৰ অসন্তোষ মনতে মাৰ নিয়ায়। ঘপ্ কৰে, খেতিয়কৰ মন প্ৰত্যক্ষ বিপ্লৱৰ ফালে ঢাল খুউৱাও টান। অৱশ্যে, জাকৰুৱা নাও বামেও চলে। সেইগুণে, খেতিয়কৰ উমৈহতীয়া বিক্ষোভত বা-দিব পাৰিলেই জাকৰুৱা জাগৰণৰ স্থায়ী অগ্নি-পৰ্ব্বত এটা অনায়াসে নিৰ্ম্মাণ কৰিব পাৰি। দেৱানৰ তিথি পাতি সাধাৰণ ভাৱে বুজোৱা হল যে দেশোদ্ধাৰকৰ পুৰস্কাৰ মৃত্যদণ্ড; সেই পুৰস্কাৰ পাবলৈ হলে প্ৰাণৰ মমতা এৰিবই লাগিব। খেতিয়কো এতিয়া বুজাব লগীয়া হল, সংহতি নহলে জগতত একো কামেই নিসিজে। আমাৰ দেশত ধানটোৰেপতি কণটো যেনেকৈ, মানুহটোৰেপতি মনটো তেনেকৈ। এনেস্থলত, অসন্তোষীয়া স্বাৰ্থটো উমৈহতীয়া নহলে, বাৰবেবেজীয়া মানুহ কেতিয়াও এক গোট নহয়। সেইবাবে, কামোৰ মাৰিব পৰা তেনেকুৱা ছেগ এটালৈ খাপ দি থাকিব লগা হল। এনেতে জলিল একুৰা জুই বেলিমুথীয়া গ্ৰেজিঙত। সেই জুইতে ঘিঁউ ঢালি, মোৰ অভিপ্ৰেত ছেগটো খামোচ-মাৰি ধৰিলোঁ। বেলিমুথীয়া গ্ৰেজিঙৰ ঘটনাই অন্ততঃ ওচৰচুবুৰীয়া সকলোকে ৰাজহুৱা স্বাৰ্থত মুঠ বান্ধিবলৈ শিকালে। শিকালে, "ৰাজহুৱা বিপদে সকলোকে সমাৰে।"

বেলিমুখীয়া গ্ৰেজিং

ম'ৰাবজাৰ আৰু শলগুৰি মৌজাৰ সীমাতে বেলিমুখীয়া গ্ৰেজিং। সেই গ্ৰেজিং বা চৰণীয়া পথাৰত দুয়োটা মৌজাৰ ২৯।৩০ খন গাৱঁৰ গৰু-ম'হ চৰে আৰু তাত ওৱাকচোং বুলি যিখন হাবি আছে, তাৰপৰা মানুহে খৰি-কাঠ আনে। হাবিখন বৰ ডাঙৰ হাবি। তাত ওৱাক চৰায়ে বাহ লৈছিল দেখি ওৱাক-চোং বোলে। কোনো-কোনোৱে কয়, তাত হেনো তাহানিতে ওৱাক নামে কচাৰী এটাই চোং পাতি আছিল। ৰজাদিনত, তাত জগৰীয়া মানুহ মেলি শাস্তি দিয়া হৈছিল। ১৯৩৩ চনত, দিবুৰুৱাল, নীমতিয়াল, মৃদঙ্গীয়া, জাপিসজীয়া, জৰাবৰীয়া আৰু বেলিমুখীয়াৰ কিছুমান মানুহে ছৰ্কাৰৰ হুকুম নোলোৱাকৈ সেই গ্ৰেজিং বেদখল কৰে আৰু তাত ঘৰ সাজি গৰু-ম'হ বান্ধি নিগাৰ্জীকৈ থাকিবলৈ লয়।

এদিন, টেপৰ-তেলীয়াল-খামোন-চাংমাই-মাউত গাৱঁৰ ৰাইজ গোট খাই বেদখলকাৰী মানুহৰ ঘৰ দুটামান ভাঙি পেলায় আৰু দুটামানত জুই লগাই দিয়ে। বেদখলকাৰীহঁতে জুই লগোৱা মানুহ-কিটাৰ বিৰুদ্ধে, নাও ধৰি আমগুৰি থানাত এজাহাৰ দিলেগৈ। পুলিছ আহি তদন্ত কৰাৰ ফলত, ৫৫ জন মানুহক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিবলৈ হল। ইমানবোৰ মানুহ একেলগে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে গণ্ডগোলৰ সৃষ্টি হব পাৰে —এনে আশঙ্কা কৰি পিছদিনা প্ৰত্যেকজনেই গাই পতি ৫৲টকাকৈ ৰূপ লৈ, থানালৈ যাবাঁহঁক বুলি পুলিছে অভিযুক্তবিলাকক কৈ গল।

সেই ৰাতিয়েই তাৰে দুজনমানে 'কি কৰা উচিত' বুলি মোৰ দিহা-পৰামৰ্শ লবলৈ আহিল। তালুৰপৰা তলুৱালৈকে ঘটনাটো গমি-পিটিকি চাই বুধি দিলোঁ, "তোমালোক কোনো নেযাবাহঁক। পুলিছে কি কৰে কৰকচোন বাৰু।"

পাছে, পিছ দিনা, ৰাতিপুৱাই মই শিৱসাগৰলৈ গৈ, মোৰ হাতত থকা পুৰণি কেডেষ্ট্ৰেল মেপ এখন দেখুৱাই মহকুমাধিপতিক জনালোঁ, "বেলিমুখীয়া গ্ৰেজিংটো ১৮৬০ চনৰপৰাই ছৰ্কাৰী হৈ আছে,

আৰু তাক হামচৈয়া মানুহে এতিয়াও 'মহাৰাণীৰ গ্ৰেজিং' বুলি কয়।" লগতে, নতুন মেপ মিলাই চাবলৈও অনুৰোধ কৰিলোঁ। মহকুমাধিপতিক জনোৱাৰ পিছতেই অসম-উপত্যকাৰ কমিছনৰ ছাহাবলৈও টেলিগ্ৰাম দিলোঁ। পুলিছৰ ৰিপৰ্ট আৰু মোৰ আবেদন মিলাই চাই মহকুমাধিপতি চৰজমিন্-তদন্ত কৰিবলৈ আহিল। তেওঁ আমাৰ কথা সঁচা পালে। পুলিছৰ ৰিপৰ্ট তাতে ভসম উঠিল। ৰাইজৰ পয়মালৰ ঢৌ নিলগতে মাৰ গল। কামটো নিচেই ক্ষুদ্ৰাতিক্ষুদ্ৰ, তথাপি, ৰাইজে তাকে অসাধ্য সাধন বুলি ভাবিলে।

ঘৰপোৰা হেন জগৰৰপৰা ৰক্ষা যে পোৱা হলেই নে, গ্ৰেজিং-বেদখলকাৰী মানুহ কেইঘৰকো উচ্ছেদ কৰা হল। ঘৰত জুই-লগোৱা অপৰাধতকৈ ডাঙৰ অপৰাধ নাই। এনে অপৰাধত লিপ্ত থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা হলে, পুলিছে জয়পতাল মকৰ্দ্দমা এটা তৰি ৰাইজখনক কিমান নো কাছাৰীলৈ নোচোঁচৰালেহেতেন আৰু ৰাইজৰেই বা কিমান লটিঘটি নহলহেতেন, তাৰে বা কি সীমা আছে? হেজাৰ টকা ভৰিব লগীয়া মকৰ্দ্দমা এটা যে তিনিটকীয়া টেলিগ্ৰাম এটাতেই নিষ্পত্তি হল! তাৰ বাবেই ৰাইজ আনন্দত উল্লাসিত হবলৈ ধৰিলে আৰু অমিল হৈ থকা, ৩২ খন গাওঁ মিলিজুলি আনন্দৰ চিন স্বৰূপে কিবা-এটা কৰিবলৈ ঠিক কৰিলে। তাৰ ফলতে, ৰায়ত-সভা এখন পতা হল। চাৰিং-কাকতী গাৱঁৰ ফালে কংগ্ৰেছৰ নামত যিবোৰ সভাসমিতি হৈছিল তাত এই কেইখন গাৱঁৰ আঙুলীমূৰত লেখিব পৰা কিজনে হে যোগ দিছিল। তলৰমাটি-ওপৰ-কৰা-উৎসাহ লৈ ছেদভেদ নোহোৱা ধুমধুপালেৰে বৌমাৰী বিলৰ মাজতে মুকলি পথাৰত সভাখন পাতিবলৈ আয়োজন কৰা হল। নিৰ্ব্বাচনত কংগ্ৰেছৰ-সৈতে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰি পৰাজিত হৈ-থকা নিৰ্ভীক কংগ্ৰেছ-সেৱী লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা (মাখন উকীল) বি-এলকে সকলোৱে সভাপতি মনোনীত কৰিলে। সভাৰ দিনা বানৰ মুখত-থকা চন্দা মাছৰ দৰে ইমান হেঁচা-টেপা হৈছিল যে

তেলীয়াল-ম'হছাল-গড়কাষৰীয়া আৰু কৈৱৰ্ত্ত গাওঁৰ মাজেদি কাঁড়-এটা সৰকি যাবলৈও সন্ধি নোহোৱা হৈছিল। সভা দুদিনীয়া। দুয়ো দিনা সাতোটাকৈ ভাৱনা কৰা হৈছিল। দুয়ো ৰাতি ভাওচোৱা মানুহৰ কিৰীলি, ভাৱৰীয়াৰ বচন আৰু গায়ন-বায়নৰ গিৰগিৰণিত ৰৌমাৰী বিলৰ চৌপাশে থকা মানুহে টিপ্ এটাও মাৰিব পৰা নাছিল। কেউটা ভাৱনাৰ ভিতৰত জৰাবাৰীসত্ৰৰ "ৰাৱণবধ" ভাৱনাটোৱেই এটাইতকৈ ভাল হৈছিল। হেজাৰ-বিজাৰ মানুহক চাহপানী দি, দৈগাখীৰ-কোমল চাউলৰ জলপান খুৱাই আৰু তামোলছালি দি সোধ-পোচ কৰিছিল অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ হৈ ভোগদল শইকীয়া, শ্ৰীযুত শঙ্খধৰ মহন্ত, শ্ৰীযুত চিংৰাম শইকীয়া, শ্ৰীযুত ৰামনাথ শইকীয়া, শ্ৰীযুত কমল চন্দ্ৰ শইকীয়া, সুৰথ চন্দ্ৰ গাওঁবুঢ়া, শ্ৰীযুত মোহন চন্দ্ৰ বৰুৱা আদি কৰি অসংখ্য কেঁচামো-যেন উদ্যোগী ডেকাহঁতে।

একেলগে সাতোটা ভাৱনা কৰিব পৰা বিৰাট ৰভা-ঘৰটো সাজিবলৈ ইজন-সিজনৰ ভিতৰত তুমুল প্ৰতিযোগিতা চলিছিল। কোনে সোনকালে সৰহকৈ বিৰিণাখেৰৰ ভাৰ পেলাবহি পাৰে, কোনে আটাইতকৈ আগেয়ে জাতিবাঁহ-ভলুকাবাঁহৰ খুটাবোৰ কাটি অন্ত কৰিব পাৰে, কোনে আগেয়ে কাঠীকামী, বেতসুত, টঙাল চাঁচি উলিয়াব পাৰে, তাৰ হে অৰিয়াঅৰি লাগিছিল। ডেকাবুঢ়া, অইন কি, জীয়াৰীবিলাকেও কাৰো কামৰ কোনেও বাগিধৰা নাছিল। উৎসাহৰ অৰিয়াঅৰি কৰিবলৈ আটাইবোৰেই যেন ঘৰৰপৰা টঙালি বান্ধিয়েই ওলাই আহিছিল। "আটাই আঙুলীয়ে খায়, বুঢ়াই হেঁচুকিলে হে যায়"—এইদেখি, এইসকল বুঢ়ামেথাও ৰভাৰ খলাত থিয় হৈ "ই-সি কৰ" বুলি দিহা-বুদ্ধি দি আছিল :—চাংমাই গাৱঁৰ বাপুৰাম গগৈ সভাপতি, লক্ষেশ্বৰ গাওঁবুঢ়া, সোণেশ্বৰ গগৈ ; তেলীয়ালৰ ৰহাই নাথ মেধি, গুপীৰাম নাথ, সোপোকা নাথ ; চেতীয়াৰ যোগেশ্বৰ ফুকন, বাপীৰাম ফুকন ; গুজপুৰীয়া-কাকতী গাৱঁৰ যোগানন্দ বৰকাকতী, লুকীৰাম কাকতী ; চাংমাই চেতীয়াৰ ভুৱা চেতীয়া ; ম'হছালৰ

যোগেশ্বৰ লেখাৰু; বেলিমুখীয়াৰ লমোদৰ শইকীয়া, শুভাই নাথ মুক্তিয়াৰ; নামতিমুখৰ গুণাৰাম বৰুৱা ফৰেষ্টৰ; গুণাকটীয়াৰ ফটো কলিতা, চিমলাই মেধি (বেথাৰাম ৰবমেধি); টেপৰ গাৱঁৰ যোগাই শইকীয়া মুক্তিয়াৰ, মোহনচন্দ্ৰ বৰুৱা, দামোদৰ গগৈ, কাশীনাথ কাকতী, ডম্বৰু বৰা, পোহৰ হাজৰীকা আৰু গোহাঁই-গাৱঁৰ ঘনকান্ত ফুকন প্ৰভৃতি শ্ৰীযুতসকল। এইসকলৰ উপৰিও নামতিকাকতী গাওঁ, কুকুৰাচোৱা, ভৰলুৱা, শেনচোৱা, লেবাক, পুৰণিমেলীয়া, জেহেঙ্গীয়া, মানতনীয়া, জৰাবৰীয়া গাৱঁৰ ৰাইজৰো উৎসাহ-উদ্দীপনা বিলক্ষণ দেখা গৈছিল। নগৰৰপৰা শিক্ষিত মানুহ আহি দেখুৱাই দিয়াত হে তেতিয়ালৈকে আওভাও নোপোৱা গাৱঁলীয়া ৰাইজে সভাসমিতি পাতিব পাৰিছিল। কিন্তু, এই গাৱঁলীয়া উদ্যোক্তাসকলে দেখুৱাই দিলে যে নগৰীয়াৰ সহায় নহলেও, ৰোমাৰীবিলৰ ৰায়ত সভাৰ নিচিনা একোখন সাগৰসঙ্কাশ ৰভা সাজিব পাৰে আৰু হাতীপটিৰ তৰা-যেন সমবেত প্ৰজাক সুশৃঙ্খলভাৱে দেশৰ অভাৱ-অভিযোগ, ক্ষোভ-অসন্তোষৰ কথা আলোচনা কৰিবলৈ দিহা দিব পাৰে।

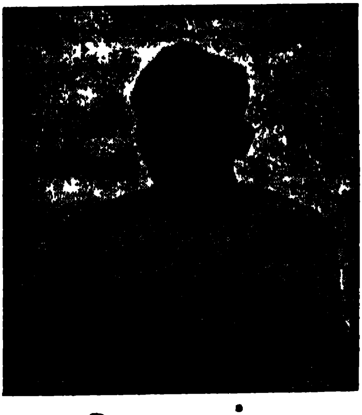

শ্ৰীকমলাকান্ত বৰুৱা

মুকলি সভাৰ তৰ্ক-বিতৰ্কত মাহীগাৱঁৰ ডেকা কৰ্ম্মী কমলাকান্ত বৰুৱা, নামতিমুখৰ গুণাৰাম বৰুৱা ফৰেষ্টৰ, নামতি কাকতী গাৱঁৰ

মাণিকলাল বৰুৱা, জৰাবাৰী সত্ৰাধিকাৰ আৰু চাংমাই চেতিয়াৰ ভুৱা চেতীয়া আদি শ্ৰীযুতসকলে জোক লগাদি লাগি বৰ আগ্ৰহেৰে যোগ দিছিল। নিয়মাৱলী এখন ৰচনা কৰি সভাখনৰ স্থায়ী নাম দিয়া হল "চাৰিং-শলগুৰি ৰায়ত-সভা"। শ্ৰীযুত কমলচন্দ্ৰ শইকীয়া আৰু শ্ৰীযুত ধীৰেন্দ্ৰলাল বৰুৱা হল সম্পাদক; আগৰ অস্থায়ী সভাপতি শ্ৰীযুত বাপুৰাম গগৈয়েই পুনৰ স্থায়ী সভাপতি হৈ থাকিল।

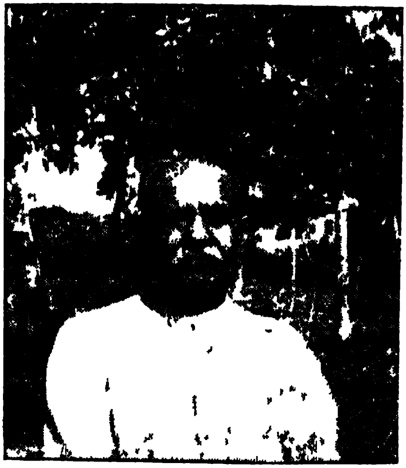

শ্ৰীযুত মাণিকলাল বৰুৱা

গ্ৰেজিংটো ৰাইজলৈ মুকলি কৰি দি, তাত কোনো মানুহ বহিব নোৱৰাকৈ মানাহি দিয়াত আৰু উচ্ছেদকাৰীৰ ওপৰত চৰ্কাৰে একো হস্তক্ষেপ নকৰাত,—চৰ্কাৰৰ শলাগ লোৱা হল।

তাতে আৰু দুটা প্ৰস্তাৱ সৰ্ব্বসম্মতিক্ৰমে গৃহীত হৈছিল। প্ৰথমটো আছিল—নগাআলিৰপৰা তেলীয়াল গাৰ্ডৰ মাজেদি ছিগাভগাকৈ যোৱা তীখা-আলিটো, পূবে খেমদৈ-পুখুৰী আৰু দীকছৌ-হাটৰ ওচৰত ধোদৰ আলিত লগাই ৰাইজে ন-কৈ বান্ধিবলৈ লোৱা। দ্বিতীয়টো

আছিল—চাবিঙত এটি আস্পতাল স্থাপন কৰা। ৰাইজৰ মাৰবন্ধা উদ্যোগত অলপ দিনৰ ভিতৰতে খেমদৈ বা খেমদৌ পুখুৰীলৈকে আলি হৈ গল।

ৰায়ত সভাখনৰ দুটা বছেৰেকীয়া অধিবেশন বৰ জাকজমকেৰে পতা হৈছিল। ৰৌমাৰীবিলত বহাখনৰ পিছতে, খেমদৌ পুখুৰী পাৰত যিখন সভা হৈছিল তাত যোৰহাটৰ শ্ৰীযুত মোহনচন্দ্ৰ মহন্ত বি-এল দেৱে সভাপতিৰ আসন শুৱাইছিল। সেই সভাতে ৰায়ত সভাৰ নিয়মাৱলীখন সদৌ অসম-ৰায়তসভাৰ নিয়মাৱলীৰ লগত খাপ

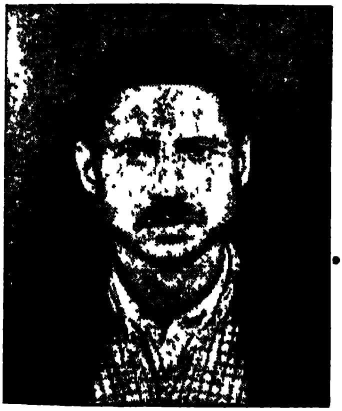

শ্ৰীধীৰেন্দ্ৰলাল বৰুৱা

শ্ৰীকমলচন্দ্ৰ শইকীয়া

খোৱাকৈ শুধৰাই লোৱা হয়। সভাই আন কৰক-নকৰক, ৰায়তক হলে পৰিশ্ৰমৰ মোল-মৰ্য্যদা বুজা কৰিলে। লোকেল বৰ্ডৰ সহায় নোলোৱাকৈয়ে ৰাইজে ম'হছাল গাৱঁৰপৰা খেমদৌ পুখুৰীলৈকে আলিটো নিজে-নিজে বান্ধি উলিয়ালে। দীকছৌ হাবিৰপৰা নামতি কাকতী গাৱঁলৈ, খোদৰ আলিৰপৰা মাউত্ গাৱঁলৈ, নগা-আলিৰপৰা সন্দিকৈ গাৱঁলৈ একোটা-একোটা আলি এই সভাৰ উদগণিতেই

বন্ধোৱা হল। তদুপৰি, তেতিয়ালৈকে ম'ৰাবজাৰত কেৱল চাৰিং পঞ্চায়ত নামে পঞ্চায়ত এখন হে আছিল ; সভাৰ পিছতেই ৫ খন গাৱঁলীয়া পঞ্চায়ত ছৰ্কাৰীভাৱে স্থাপিত হল। চাৰিং-শলগুৰি ৰায়ত-সভাৰ অনুপ্ৰেৰণাই বহুত ডেকালৰাৰ অন্তৰত স্বাৱলম্বনৰ গুটি পচাই দিলে। তাৰে এটি মৌসৰা ডেকা শ্ৰীদেবেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ নাথ এতিয়াও ৰাজহুৱা কামতে লাগি আছে।

\+ + +

[১৮]

মহাত্মাৰ সম্বৰ্দ্ধনা

অস্পৃশ্য গুচোৱাটো ঢৌৱাই দিবলৈ ১৯৩৪ চনৰ ১৮এপ্ৰিলৰ দিনা মাহাত্মা গান্ধীৰ শিৱসাগৰলৈ শুভাগমন হয়। শিৱসাগৰলৈ অহাৰ আগতে, তেখেতে যোৰহাটতে দুদিনমান জিৰণি লৈছিল। তাতে থাকি, ওপৰ-অসম ভ্ৰমণৰ তালিকাখন যুগুত কৰে। চাৰিঙতো অনুষ্টু পীয়াকৈ ধনৰ টোপোলা এটি আগ বঢ়াই তেখেতক মান ধৰিবলৈ আমিও মানসা কৰিলোঁ। কিন্তু, বাটত কণাবিধিয়ে পথালি দি ধৰিলে। গান্ধীজীক চাৰিঙত ৰখোৱা অনুমতিটো পাবলৈকে শিৱ-সাগৰ, যোৰহাট দুয়ো ঠাইৰে কংগ্ৰেছ অফিছৰ বৰমূৰীয়াসকলক ভাৰসা কৰিব লগীয়া হল। সিকুলৰ এজনেও, একোপধ্যেই মাজবাটতে মহাত্মাক অভিনন্দিত কৰিবলৈ এৰি দিব নোখোজে। চাৰিং, শিৱসাগৰ জিলাকংগ্ৰেছৰ অন্তৰ্গত। জিলাকংগ্ৰেছৰ কটকটীয়া নিয়ম নিৰহ-নিপানীকৈ পালন কৰোঁতা শ্ৰীযুত বিষ্ণুপ্ৰসাদ চলিহাই যে নিয়ম উলঙ্ঘা কৰাৰ নামত জুইতো খেৰ এডাল নিদিছিল। শুনামতে, শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই ভ্ৰমণ-তালিকাখন ৰচনা কৰিছিল। অসম-অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জন সঙ্ঘ বা সমিতিৰ চেক্ৰেটৰী শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাই আগপাছ ধৰি মহাত্মাৰ প্ৰাইভেট চেক্ৰেটৰীক (পিয়াৰীলাল হব পায়) লগ ধৰাই দিয়াত দুই মিনিটৰ নিমিত্তে চাৰিঙত পদাৰ্পণ কৰিবলৈ মহাত্মা সম্মত হল। চাৰিঙৰ আগত, জাঁজী আদি কংগ্ৰেছী ঠাইত গান্ধীক নৰখোৱাত, সেই সময়ৰ 'বাতৰিত' স্থানীয় লোকে চলিহা ডাঙৰীয়াৰ বিচাৰ-বুদ্ধিৰ তীব্ৰ সমালোচনা কৰিছিল। জাঁজীৰ জনে লেখিছিল, "জাজীত মহাত্মাজী তো নৰলেই, চলিহা ডাঙৰীয়াইও

"শকুনি হাঁহি" মাৰি হে আমাৰ ফাললৈ চাই গল।" সকলোকে সন্তোষ দিবলৈ গলে, গাধ-বুঢ়া আৰু পুতেকৰ সাধুটো পুনৰাভিনয় হব বুলিয়েই হবলা, শ্ৰীযুত চলিহা ডাঙৰীয়াই মহাত্মাজীক পোনে-পোনেই চাৰিঙলৈ লৈ আহিল। প্ৰকৃতপক্ষে, চলিহাৰ নিৰ্দ্দেশমতে মহাত্মাৰ ভ্ৰমণ-তালিকাখন সালসলনি কৰা হোৱা নাছিল। সময় ৰাখি শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাই হে তালিকা প্ৰস্তুত কৰি দিছিল। মহাত্মা যোৱাৰ পাছত হে এই কথা প্ৰকাশ পায়। টীয়কত মহাত্মাক সপৰিয়ালে দৰ্শন কৰিবলৈ আহি, দৰ্শন নেপাই, সেই বেজাৰতে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'অচ্যুত-ভৱনত' ইহলীলাকে সম্বৰণ কৰিলে।

চাৰিঙত ৰওঁতে

মহাত্মাই চাৰিঙত ধূলা পেলাব বুলি খবৰটো ওলোৱা মাত্ৰকে, আমগুৰি-দেওপানী চাহ-বাগিছালৈকে থকা গাওঁবিলাকত মহাত্মাক চাবলৈ উখল-মাখল লাগিল। আমি, ঘৰমুৰি দুপইচা-চাৰিপইচাকৈ তুলি চাৰিংকংগ্ৰেছৰ নামত ,মহাত্মাৰ, হাতত দিবলৈ ১০১৲ টকা ৰূপ সংগ্ৰহ কৰিলোঁ। মহাত্মাৰ শুভাগমনত আমাৰ মন উলাহতে থৌকিবাথৌ লাগিল। তেওঁক নো কোন ঠাইত আদৰ-অভ্যৰ্থনা জনোৱা হব, তাকে লৈয়ে বহুত কথন-মথন হল। অন্তত, মাছখোৱা-গড়ৰ দাঁতিত, নেওগ-গোহাঁই পুখুৰী-পাৰতে সম্বৰ্দ্ধনা জনাবলৈ সৰু মণ্ডপ এটি সজাবলৈ ঠিক কৰা হল। কিন্তু, সেই সময়ত, সেই পুখুৰী-ওচৰত' টেপুৰাম গগৈ, কৃষ্ণকান্ত গগৈ, বিষ্ণুৰাম হাজৰীকা, থিৰমন শইকীয়া, মিঠাৰাম শইকীয়া আদি শ্ৰীযুতসকল আৰু খামোনৰ ঘৰৰ শ্ৰীমতী বিচিত্ৰীবালা হাজৰীকা আৰু কৃষ্ণকান্ত গগৈৰ পত্নী শ্ৰীযুতা ভদ্ৰেশ্বৰী গগৈৰ বাহিৰে পৰোক্ষে বা অপৰোক্ষে দেহমুৰটাকি কাম কৰা কংগ্ৰেছ-ভক্ত বা কংগ্ৰেছ-সেৱকিনী কোনোৱেই নাছিল বুলিব লাগে।৷ কিন্তু তেওঁবিলাকৰ গাৱঁতে জগৎবৰেণ্য মহাত্মা গান্ধীক আদৰিবলৈ পাই সকলোটি উবুৰি খাই পৰিলেহি। একে

দিনাই, গাৱঁৰ সকলো মানুহ গৈ পুখুৰী-পাৰটো চুৰুকি, চিকণাই মিহিকৈ পেলালে। যত ফাট বা গাত এটা বা গৰুখোজ এটা নাইবা অলপ কোবোকাকুৰুকি আছিল, তাকো বালি দি পুতি নিমজ কৰিলে। এদিন-এৰাতিৰ ভিতৰতে চাৰিং কংগ্ৰেছৰ সেৱক-সেৱকিনীয়ে নেৰানেপেৰাকৈ কাম কৰাত পুখুৰী পাৰটো ফু-মাৰি ভাত খাব পৰা হল।

শ্ৰীমিঠাৰাম শইকীয়া

আলিবপৰা সম্বৰ্দ্ধনা-মণিকূটলৈ সোমোৱা বাটটো এখানমান চপৰা দলি এটাও নথকাকৈ, বালি ছটিয়াই তুলা যেন কোমলকৈ থোৱা হৈছিল—যেন মহাত্মাৰ মটৰখন কোনো প্ৰকাৰেই জোকাৰ নেখায় আৰু যেন হেলাৰাঙে নাও যোৱাদি গৈ পোনেপোনেই মণি-কূটত হে ৰয়গৈ।

মহাত্মা আহি সেইখিনি পোৱাৰ কথা আছিল দুপৰীয়া দুই বজাত। কিন্তু, বেলিটো ওলাবলৈ হে পালে, নেওগ-গোহাঁই পুখুৰীৰ চাৰিউপিনে থকা মুকলি পথাৰত, বিশেষকৈ জকাইচুক-পথাৰত, গুড়ি-

পকৰাৰ দৰে মতা-মাইকী, ল'ৰা-ছোৱালী, বুঢ়া-বুঢ়ীৰ লা-লী নিছিগা হল। ইফালে-সিফালে মাছখোৱা-গড়ৰ আলিত কেৱল টুঁপলিকটা মানুহৰ থুপ ; ফুলপানীছিগা-পুৰণিমেলীয়া, চলিহা-চাৰিঙ্গীয়া পথাৰৰ মাজত হিঁচহিঁচ মানুহৰ জাক। পূব ফালৰপৰা চাহবাগিছাৰ বনুৱা-বিলাক নেওগ-গোহাঁই পুখুৰীৰ মু-কৰি কেঁৱেলুৱাৰ ঠেংবোৰ হে যেন আহিব লাগিছে। ৰাতিটোৰ ভিতৰতে যে মহাত্মা অহা বাতৰিৰ টিপাটো কেনেকৈ গোটেইখনতে শিপাই পেলালে, ভাবি আচৰিত। আমাৰ মাজত আগদিনাৰপৰাই উলহ-মালহ লাগিবলৈ ধৰিলে। পইচা তোলাই পইচা তুলিলে, খবৰ দিয়াই কাকতী গাৱঁত খবৰ দিলে। শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকনৰ বৰ জীয়েক শ্ৰীমতী মাখনীলতা ফুকনেই মহাত্মালৈ বন্ধা ধনৰ টোপোলাটোত পোন-প্ৰথম অৰিহণা পেলালে। দেখাদেখিকৈ কংগ্ৰেছত নলগা ধনী মানুহৰ ঘৰৰপৰা অৰিহণা অহা দেখি কংগ্ৰেছী-অকংগ্ৰেছী সকলোৱে কেৰ্কেটুৱাৰ বাঁহপাতেই ভেঁটী-স্বৰূপ দুই-চাৰি পইচা পেলাবলৈ ধৰিলে। ৰাতিপুৱাৰ বেলি দুপৰলৈ উঠিবলৈ নৌ পাওঁতেই মহাত্মালৈ মানস কৰা অস্পৃশ্যতা-বৰ্জ্জনৰ টোপোলাটোত ১০১৲ টকা জমা হলহি।

শ্ৰীকৃষ্ণক চাবলৈ গকুলৰ নৰনাৰীয়ে যেনেকৈ "এৰিলন্ত গৃহবাৰী" হৈ গৈছিল, গান্ধীক চাবলৈও চাৰিওৰ মানুহে য'ৰে বস্তু ত'তে এৰি গান্ধীক চাবলৈ ঢাপলি মেলিছিল। ন মান বজাতে আমাৰ সেৱক-বাহিনী নেওগ-গোহাঁই-পুখুৰী পাৰত গোট খালেগৈ। মহিলা-বাহিনীৰ নায়িকা হ'ল শ্ৰীযুতা গুণদালতা ফুকননী। পুৰুষ-বাহিনীৰ অধ্যক্ষ বা সেনাপতি হল শ্ৰীযুত চিদানন্দ হাজৰীকা আৰু শ্ৰীযুত বলোৰাম চলিহা। ৰাতিপুৱাৰ পৰা মাছখোৱা-গড়ৰ বাটটোৰ দুয়ো দাঁতিয়ে সেৱক-সেৱকিনীহঁতে ঠেম কৰিবলৈ ধৰিলে। আটাইবোৰৰে চকু যোৰহাটৰ ফাললৈ ; মহাত্মা কেতিয়া পায়হি—কেতিয়া পায়হি লাগি আছে। শিৱসাগৰ-যোৰহাটৰ সদৰ কংগ্ৰেছ অফিছৰ কৰ্ম্মকৰ্ত্তা-সকলে মটৰেৰে সঘনে ঘনবাঁতি কৰি ঠাহখাই থকা জনতাৰ মনটোহঁত

ডোলাই আছিল। ৰ'দত থিয় হৈ থাকোঁতে সেৱক-সেৱকিনীহঁতৰ গা ঘামি জোল বৈছিল, মুখখনহঁত ৰ'দে কোবোৱাত ডেই গৈছিল। তথাপি, স্বাধীনতাৰ জীৱন্ত প্ৰতিমূৰ্ত্তিৰ পুণ্যাগমন-উৎকণ্ঠাই সকলোকে শীতলাই থৈছিল। ইপোনে, মণ্ডপ আৰু মণ্ডপৰ আগত বহা-ঠাই লৈ মানুহৰ হেঁচা-হেঁচি, ঠেলাঠেলিৰ অন্ত নাই। কাজিয়াকোৢাল, আৰু হমগমত গোটেইখন খলক লাগিছে। চিন্তামণি-গড়ৰপৰা অহা কংগ্ৰেছকৰ্ম্মী পূৰ্ণকান্ত বৰুৱাই (পূৰ্ণ মহৰী) মাথোন মাজে মাজে একোষাৰ "ৰাইজ, মনে মনে থক" বুলি টান মাত দি খন্তেকলৈ গুমগুমনিটো শাঁত পেলাইছে'। এনেকৈয়ে, আখৈফুটা হমগমৰ মাজতো শান্তি-নিজমৰ বতাহ বলি আছিল।

'২১ চনৰপৰা '৩০ চনলৈকে হিৰণ্যকশিপুৰ দৰে চাৰিওত বিধিপথালি দিয়া মানুহ দুজন আছিল। এজন, বাৰুৱতি গাৱঁৰ পশুৰাম গগৈ, ইজন পেঁপেলাডুবি বেজগাৱঁৰ হাড়ি কৈৱৰ্ত্ত সাতোলা। শত্ৰুক সদায় ৰৰপীৰা দিবলৈ কৈছে। এই নীতিবাক্যকে মানি, গগৈ-কৈৱৰ্ত্ত দুয়ো গৰাকীক নি মহাত্মা বহিব লগীয়া আসনৰ ওচৰতে বহুৱাই থলোঁগৈ। সেইদিনা খাদৰবিৰোধী দুয়োজনা বুঢ়া-আপক মুগাৰ চুৰিয়া, চাপকন, মুগাৰ পাগুৰি মাৰি অহা দেখি আমাৰ মনৰ কুষাৰিভাব আঁতৰি গল। এইজন পশুৰামেই গান্ধীৰ নাম লোৱা-বাবে এদিন খৰিফালি থকা কুঠাৰখনকে মোৰ গালৈ মাৰি দিছিল। হাড়ি কৈৱৰ্ত্তই "গান্ধীয়ে পথাৰৰ গান্ধি হৈ আটাইকে সৰ্ব্বনাশ কৰিব" বুলি কৈ বেজগঞা ৰাইজক কংগ্ৰেছত সোমাবলৈ হাক দি ফুৰিছিল।

ইজন-সিজনকৈ কতজন মানুহ পাৰ হৈ গল; চাওঁতে-চাওঁতে চকুও বিষাবলৈ ধৰিলে। সদৌ শেষত, গুৱাহাটীৰপৰা অহা গান্ধীৰ বাটকটীয়া শ্ৰীযুত লীলাধৰ বৰুৱাই চাঁত কৰে কৈ গল, "মহাত্মা পায়হি হে লাগে—আহিছেই।" বৰুৱাই কথাষাৰ দলি মাৰি পেলাই গৈছে হে মাথোন, মহাত্মা আহি পালেহিয়েই। ওৱাটিং বাগিছাৰ এজন স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীযুত মহেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাই কোটী-কোটী ভাৰতীয়ৰ

আৰাধ্য দেৱতা মহাত্মাজীক লৈ তেওঁৰ মটৰগাৰীখন সাউৎ কৰে মণ্ডপৰ মুখ পোৱালেগৈ। একো সাৰসুৰ নোহোৱাকৈ, কেতিয়া নো মহাত্মাৰ গাড়ীখন বাইজৰ মাজলৈ সোমাল, কোনেও ততকে ধৰিব নোৱাৰিলে।*

চাৰিঙত ৰোৱা প্ৰগ্ৰেম বা সময় বন্ধা আছিল মুঠেই দুই, মিনিট। দুই মিনিট সময় নো কি? কাতিকুতা কৰোঁতেই যায়। তথাপি, বৰ খৰধৰকৈ মহাত্মাক চাৰিং কংগ্ৰেছৰ ৰবীয়াকৈ ১০১৲ টকাৰ টোপোলাটোৰে সৈতে অভিনন্দন পত্ৰ এখন দিলোঁ। চাৰিঙত কানীয়া কিমান, আগেয়ে কিমান আছিল আৰু কংগ্ৰেছ হবৰপৰা কিমান কমিল, সূতাকটা মানুহৰ সংখ্যা, শিক্ষাদানত ছৰ্কাৰৰ আওকণীয়া ভাব, অস্পৃশ্যতাৰ প্ৰভাৱ কিমান—ইত্যাদি কথা তুলনামূলক ভাবে তাতে লেখা আছিল। সেই পত্ৰখন পঢ়োঁতে মোৰ গাটো ঠক্ঠক্-কৰে কঁপি আছিল আৰু এশ টকাৰ টোপোলাটো আগবঢ়াই দিওঁতে, মূৰৰপৰা ভৰিলৈকে জৰঘামে গোটেই গাটো ঘামিবলৈ ধৰিলে। মুখৰ মাতো থোকাথুকি হল। গৱৰ্ণৰৰপৰা গাওঁবুঢ়ালৈকে কথা-বতৰা পাতিলোঁ। কতো ভয়-সংশয়ে মোক অলপমানো কেঁকোৰা কৰিব নোৱাৰিলে। কিন্তু, কি আচৰিত, মহাত্মাৰ হাতত টোপোলাটো অৰ্পণ কৰোঁতেই গান্ধী মাহাত্ম্যৰ আগত মোৰ সকলো গৰ্ব্ব-অহঙ্কাৰ ভস্ম হৈ গল। ভাবিলোঁ—শ্ৰীমোহনচাঁদ কৰমচাঁদ গান্ধী সাধাৰণ পুৰুষ নহয়, ঐন্দ্ৰজালিক গুণসম্পন্ন কুৰি শতিকাৰ কোনোবা যাদুকৰ হে।†

* শিৱসাগৰ জিলা কংগ্ৰেছৰ অনুমোদন নোহোৱাকৈ মহাত্মাক চাৰিঙত ৰাখি ২৪ মিনিট পলম কৰা বাবে মই কৈফিয়ৎ দিবলগীয়া হৈছিল।

† "যোৱা ১৮ এপ্ৰিল বুধবাৰে চাৰিঙৰ নেওগ-গোহাই পুখুৰীৰ পাৰত মহাত্মাক চাৰিঙৰ ৰাইজে আদৰি ১০০৲ টকাৰ এটি ধনৰ টোপোলা আগবঢ়ায়। পুখুৰীটোৰ পাৰৰ সমানে পথাৰত এখনি বেদী স্থাপন কৰি তাৰ ওপৰত জাতীয় নিছান উৰি থকা এটি মণ্ডপ সাজি মহাত্মাজীক অভ্যৰ্থনা জনোৱা হৈছিল।

"বাণৰজা"

"বাণৰজা" বোলোঁতে, সেই তাহানিখণৰ শোণিতপুৰাধিপতি বাণৰজাৰ নাম কৈছোঁ বুলি ভাবিলে ভুল কৰা হব। এওঁ "বাণৰজা" হৈছে এগৰাকী মাইকী-মানুহ যাক ধৰ্ম্মপাল ৰজাৰ দিনৰ জনা-গাভৰু বা আহোম-ৰজাদিনীয়া মুলা-গাভৰুৰে সাল্যাখ জাতিস্মৰ বুলি কব পাৰি। 'বাণৰজাৰ' ঘাই নাম কি পাহৰিলোঁ। কিন্তু, অগ্নিবৰ খনিকৰ গাৱঁৰ বিখ্যাত খোলাকটী-মেধিঘৰৰ কমলাৰমাক বুলিলেই বহুতে চিনি পাব। কমলাৰমাক এগৰাকী লেখত লব লগীয়া আহিং-তিৰোতাও। এই মেধিঘৰৰে এওঁ আৰু এগৰাকী বোৱাৰীয়ে নেছানেছে কপাহৰ সূতা কাটি, পেটে-পেটে গান্ধীৰ নাম ভাল নোপোৱা খনিকৰ গাওঁখনত অসহযোগৰ জঁাৰিয়াডাল জলাই আছিল। খোলাকটী-মেধিঘৰ আউনীআটী-সত্ৰৰ এঘৰ প্ৰধান শিষ্য। এওঁ-

ট্ৰাঙ্কৰ'ডৰ ওপৰত ২।৩ ফাৰ্লং আঁতৰে-আঁতৰে গছলতা ফুলেৰে তোৰণ-দুৱাৰ সজাই থোৱা হৈছিল। মহাত্মা আহিব বুলি শুনি আগদিনাৰপৰাই দেওপানী, আঠখেল, বৰচলা, টীয়ক, আমগুৰিৰ কুলীমালী আৰু গাৱঁলীয়া মানুহ আহি টৌখুটি মাৰি নেওগ-গোহাঁই পুখুৰী পাৰত থাকিবলৈ লৈছিল। মণ্ডপৰ ভিতৰত দুখনি আসন কৰা হৈছিল, এখনি মহাত্মাজীৰ নিমিত্তে, ইখনি শ্ৰীযুত গড়মূৰীয়া গোস্বামীৰ নিমিত্তে। আসনৰ আগতে আমডালি ভৰোৱা জলপূৰ্ণ কলহ, পুষ্পমালা আৰু ধুপ-জঁাৰিয়া দি পঞ্চপ্ৰদীপ জ্বলোৱা হৈছিল। শ্ৰীযুত বলোৰাম চলিহাই পৰিচালনা কৰা সেৱক-সেৱিকাদলৰ মাজেদি গান্ধীৰ শিষ্যা শ্ৰীমতী মীৰাবাঈ সৰকি যোৱাৰ পিছত মহাত্মাজীলৈ সকলো সষ্টম হল। ঠিক ৪—১১ মিনিট যোৱাত মহাত্মাজী আৰু মিঃ ঠক্কৰ আহি নেওগ-গোহাঁই পুখুৰী পায়হি। মহাত্মাজী মণ্ডপৰ ভিতৰত থিয় হয় আৰু শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্ম্মা ডাঙৰীয়াই এখনি অসমীয়া আৰু এখনি ইংৰাজী অভিনন্দন পত্ৰ দিয়ে। শ্ৰীমতী মাখনলতা ফুকনে হাতেকটা সূতাৰে এধাৰি মালা প্ৰদান কৰে।"

—'অসমীয়া'

বিলাকৰ ঘৰত মেধি-সাতোলা-বায়ন—এই কেউটি গোসাঁইঘৰীয়া বাব আছিল। গায়ন-বায়ন আৰু ভাবনা-সবাহত মেধিঘৰৰ মানুহক কি খোল-তাল বোৱাত, কি নামগোৱাত বা নাম দিয়াত, কি ৰাগ টানি পুথি পঢ়াত, কোনেও ছেৰ পেলাব নোৱাৰিছিল। "গায়নৰ ঘৰৰ বোন্দায়ো ৰাগ দিয়ে" বুলি যে কথা এষাৰ আছে, সেইষাৰ কথা খোলাকটী-মেধিৰ ঘৰতে খাটে। আজি গোসাঁই ঘৰৰ বাবখোৱা মানুহ সিবিলাকৰ ঘৰত এজনো নাই যদিও, নাতিপুতিবোৰৰ কেবাজনো সুৰীয়ামাতৰ অধিকাৰী বা ওজা হৈ আছে।

এই ঘৰৰে বোৱাৰী "বাণৰজা", শহুৰেকৰ ঘৰৰ পাগত যি উঠিছিলেই নে, চুতীয়া বীৰজায়া সাধনী কুৱঁৰীৰ চানেকিও আছিল। তিনিজনী ছোৱালী আৰু এটি লৰা ঘাটমাউৰা কৰি তেওঁৰ গিৰীয়েকে ডেকাকাল পাৰ হৈ প্ৰৌঢ়ৰ সোঁমধীয়া হওঁতেই ইহসংসাৰৰ-পৰা বিদায় ললে। বাণৰজা বিধৱা হল। ছোৱালী তিনিজনী ডাঙৰ, কমলা বোলা লৰাটিয়েই সুমলীয়া। আমাডিমা লৰাছোৱালী কেইটিকে "বাণৰজাই" বুকুত সাৱটি দিন নিয়াবলৈ ধৰিলে। ঘৰখনত তেওঁ আৰু লৰাছোৱালী কেইটিত বাজে আৰু কোনো নাই। শাহুৱেক মেধিয়নী আছিল যদিও, কঁকাল-পৰা, এনিতেনি লৰি-ঢাপৰি ফুৰিব নোৱাৰে, বন এখন কৰি বোৱাৰীয়েকক সহায়ো কৰিব নোৱাৰে। তথাপি, কণাৰ লাখুটি দৰে মেধিয়নীয়ে কেঁচুৱা লৰাছোৱালী কেটাকে খুউৱা-ধুউৱাত অলপ সহায় কৰিছিল; চোঁতালত মেলি থোৱা ধানৰ ওপৰত হাঁহ-ছাগলী লাগিলেহি চুঃ বুলি খেদি দিছিল আৰু আলহী-আহিলে বটাটোৰেসৈতে তামোল-পাণ এটা আগবঢ়াই কুলাই-পাচিয়ে নধৰা দুখৰ বকলা মেলিছিল। মেধিয়নী গৰাকীৰ আৰু এটি ডাঙৰ গুণ আছিল। সেইটি হৈছে, তেওঁ কেতিয়াবা-কেতিয়াবা হাতত লাখুটিডাল লৈ কুঁজাকুজকৈ ওচৰচুবুৰীয়াৰ ইঘৰ-সিঘৰলৈ গৈছিল। লগতে নাতিনীয়েক এটিক লৈ আমাৰ ঘৰলৈও আহিছিল। পকীমুৰী মেধিয়নীয়ে কাঠৰ খুন্দনা এটাত তামোল খুন্দি খায়।

তামোল খুন্দি থাকোঁতেই "বৰ্ম্মাই" (আমি তেওঁক "বৰ্ম্মা" বুলি মাতিছিলোঁ) আমাৰ আগত ইমানবোৰ বাৰেভচহু কথা কয় যে আমি শুনি বৰ ভাল পাওঁ। গাত দুখনীয়া লোৱাৰেপৰা তেওঁ কেনেকৈ জাকৈ মাৰিবলৈ গৈছিল, কেনেকৈ বিহু মাৰিছিল, কেনেকৈ বিহুৱান বৈছিল, ফেঁহুজালি, দিয়াৰেপৰা ৰান্ধনিবেলি ওলোৱালৈকে বনবাৰী কৰি কেনেকৈ উধাযূৰাদি ঘূৰি ফুৰিছিল—এইবোৰকে যোজোনা-ফকৰা দি, কৈ, আমাক পাৰেমানে হঁহুৱাইছিল। মেথিয়নীয়ে সূতা-নেতা কটা কথাষাৰ হে ভাল পাইছিল, এহেলৈ কিন্তু, গান্ধীৰ কথা-বতৰা আৰু অসহযোগৰ 'নিয়ম-কাৰণবোৰ শুনি ছেই-ছেই কৰিছিল। তেওঁ ফাটেকখোৱা কথাটো শুনি কৈছিল, "এ দেও, দেখা কথাত নো কি পাটমঙ্গলখন চাবাঁ; ফাটেক খালেই মহাৰাণীয়ে দেশ এৰি দিব নে?"

সেই বুঢ়ীৰে বোৱাৰীয়েক "বাণৰজাই" শাহুৱতী-হাক-বচন বেদবাক্যৰ দৰে মানিছিল। 'বাণৰজাই' নিজে কোৰ মাৰি কঠীয়াতলী উলিয়ায়; শালিখেতি কৰা মাটি চহায়; চহোৱা মাটিত আলি দিয়ে; ভূঞ ৰোৱে; কুঠাৰেৰে খৰি ফালে; কলখাৰ কৰে; খাৰণী-সতাৰে কাপোৰ ধোৱে; ৰাতিপুৱা গৰু মেলি পথাৰত চৰায়; কেতিয়াবা-কেতিয়াবা হাতত দাখন লৈ ওচৰৰ লুকমা হাবিৰপৰা ডালি খৰিও আনে, আনকি, মুগাও পোহে, বাটলুগুটি মাৰি ভদৰকলী চৰাই খেদে; এইবোৰ পুৰুষে-কৰা-কাম যি, 'বাণৰজাই' কৰেই নে, তিৰোতাই কৰা কামবো এটিও বাদ নিদিয়ে। গোহালি-ঘৰ অঁতোৱা, চোঁতাল-ঘৰ সৰা, মাছমৰা (আন মাইকী মানুহে জুলুকিৰে মাছ ধৰে, এওঁ জালেৰে ধৰে), গাখীৰ খীৰোৱা—এইবোৰ কাম কৰোঁতেও তেওঁৰ শান্তিশুৰ্ত্তি নাছিল।

"মতাই ভাত ৰন্ধা, মাইকীয়ে গৰু ৰখা"—ইয়াতকৈ আৰু কুন্ধচ্ কাম পৃথিবীতে নাই, বুলি কয়। কিন্তু, কুন্ধচ্ হলেও আমাৰ এই গৰাকী কলিকলীয়া বীৰজায়া চুতীয়া-ৰমণীয়ে 'একে হাতে দুই ফল

ধৰি' স্ত্ৰী-পুৰুষৰ কলঙ্ক ভঞ্জন কৰিছিল। এইবাবেই এওঁক সকলোৱে উপলুঙা নাম দিছিল "বাণৰজা"।

নিজে পোহা মুগাৰ সূতা যে কাটেই নে 'বাণৰজাই' কপাহৰ সূতাও কাটে। গান্ধীয়ে সূতা কাটিবলৈ কোৱা শুনি তেওঁ সকলোকে কৈছিল, "মোক সূতা কাটি কাপোৰ বৈ লোৱা দেখি আটায়ে হাঁহে; এতিয়া সেয়া চোৱাঁ, গান্ধী মহাতায়ো সূতা কাটিবলৈ হে কৈছে।" খনিকৰ গাৱঁত, 'বাণৰজাৰ' দৰে মিহিকৈ সূতা কাটিব পৰা আৰু পানী নসৰাকৈ টাহি কাপোৰ ব'ব জনা তিৰুতা আঙুলীৰ আগত লেখিব পৰা আছিল। তেওঁক ঠাওকতে পাঁচসেৰকৈ কপাহ দি, তাৰ চাৰিভাগৰ এভাগকৈ সূতা কটাই লৈছিলোঁ। এই নিৰিখ মুখেৰে হে বান্ধিছিলোঁ, সূতা পাওঁতে প্ৰায়েই সৰহকৈ হে পাইছিলোঁ। নেওগগোহাঁই-পুখুৰী-পাৰত মহাত্মা গান্ধীক আদৰোঁতে এওঁ দুখীৰ দুখী অৱস্থাৰে এডুখৰি হাতেকটা সূতাৰ কপাহী কাপোৰ আৰু সিকি এটি আগ বঢ়াইছিল। স্বৰাজৰ নিমিত্তে দেহে-কেহে শুধ ভাৱে কাম কৰা মাইকী মানুহ তেতিয়া নিচেই তাকৰ আছিল। এই বাবেই আগৰণুৱা 'বাণৰজা'ক স্মৃতি-পটৰপৰা মচি পেলাব পৰা নাই।

\+ \+ \+

[১৯]

চাৰিং-আস্পতাল

চাৰিং-শলগুৰি-ৰায়তসভাৰ প্ৰস্তাৱ-মতেই আস্পতাল এটা পতাৰ কথা উঠিল। কিন্তু, আস্পতালটো ক'ত পতা হ'ব—এইটোকে স্থিৰ কৰিবলৈ বহুত বাক-বিতণ্ডা হল। অৱশেষত, ম'ৰাবজাৰ আৰু শলগুৰি দুয়োটা মৌজাৰে চল-লগা ঠাই চাৰিঙেই বাছনিত উঠিল। ৰায়তসভাৰ প্ৰস্তাৱটো স্বায়ত্তশাসন বিভাগৰ মন্ত্ৰীলৈ পঠিয়াই দিয়াত মন্ত্ৰীয়ে উত্তৰ দিলে, সেই প্ৰস্তাৱ স্থানীয় ব'ৰ্ডৰ যোগে যাব লাগে বুলি। ব'ৰ্ডে, পতাৰ আৱশ্যক দেখিলে হে, চৰ্কাৰে মাটি আদি অধিগ্ৰহণ কৰি আস্পতাল পতাৰ সুবিধা কৰি দিব পাৰে। ব'ৰ্ডৰ চেয়াৰমেন আছিল মৌলবী জামায়দ্দিন আহমদ। তেখেতে আমাৰ প্ৰস্তাৱটি গ্ৰহণ কৰিলে। সেই সময়ত স্বায়ত্তশাসনৰ মন্ত্ৰী আছিল ৰায়বাহাদুৰ কনকলাল বৰুৱা। তেখেতলৈও, ব্যক্তিগত ভাৱে আমাৰ অসুবিধা-কোৰৰ কথা লেখিলোঁ। তেখেতে মোলৈ চিঠি লেখি জনালে, "তোমালোকে ঘৰ এটা সাজাঁ। দৰবজাতি যি লাগে চৰ্কাৰে দিব। লোকেল ব'ৰ্ডৰপৰা দাবী অনুমোদনৰ টোকা পালেই হব। ঘৰ সজা হলেই তোমালৈ বাৰ মোৰ হাতখৰচৰপৰা ২০০৲ টকা পঠিয়াম।" মন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াৰ চিঠি পাই আস্পতালৰ নিমিত্তে মুৰপুতি লাগিবলৈ মোৰ গা-উঠি গল।

কিন্তু, যিডোখৰ মাটিত আস্পতাল ঘৰ সাজোঁ বুলি ভাবিছিলোঁ, সেইডোখৰ মাটি শলগুৰি-ম'ৰাবজাৰৰ প্ৰায় সঙ্গম থলিতে যদিও, মানুহ-বহি-থকা-বাবে, ঘৰৰ মাটিকে বাছি উলিয়াব নোৱাৰিলোঁ। মাটিৰ গিৰিহঁতজনক তেওঁৰখিনিৰ পৰিৱৰ্ত্তে, তিনিগুণ মাটি দিওঁ বুলি

ক'লো, তথাপি, তেওঁ স্বইচ্ছাৰে মাটি এৰি দিবলৈ মান্তি নহল। শেহত, লোকেলবৰ্ডৰ যোগে, সেই মাটি 'একোয়াৰ' বা অধিগ্ৰহণ কৰা হল। ভাল কামত সদায়েই কিলিখা লাগে। মাটিৰ মূল্য ঠিক হল ১৯২৲ টকা আৰু সেই টকা মাটি-গিৰিহঁতে লবলৈও ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। কিন্তু, কূটশাল মানুহৰ ফুচুলনিত পৰি, গিৰিহঁতজনে বাৰবুৰি লেচু দেখুৱাই 'আপীল' কৰিলে। আপীলত মাটিৰ ধাৰ্য্যকৰা মূল্য ৫০০৲ টকালৈ বাঢ়িল। ইফালে, মাটি-গিৰিহঁতৰ লগত গোচৰহাৰি কৰি থাকোঁতেই দুবছৰমান পাৰ হৈ গল। মন্ত্ৰী কনকলাল বৰুৱায়ো অৱসৰ ললে। স্থানীয় ৰাইজৰ মাত্ৰ মুখখনি হে—টকা-সিকা দিবলৈ শকতিয়েই নাই।

নাহকটীয়া বাগিছাত মোৰ ভাই ধৰ্ম্মেশ্বৰে কেৰেণী-কাম কৰিছিল। তাৰপৰ ৩০০৲ টকা ধাৰলৈ আনি অধিগ্ৰহণ কৰা মাটিৰ দামটো ট্ৰেজুৰীত জমা দিলোঁ। সেই টকা পোনেই তাৰপৰা নোপোৱা হলে, পোৱা-আস্পতালো হেৰুৱালোঁহেতেন। তাৰ পিছত অ'ত-ত'ত দান-বৰঙনি বিচাৰিবলৈ ধৰিলোঁ। আমগুৰি চাহ-কোম্পানীৰ জেনাৰেল মেনেজৰ মিঃ ৱাৰেণ (Mr. Warren) ছাহাবৰ ওচৰত দান বিচাৰোঁতে সৰু-সুৰা নাটৰ কাহিনী এটিয়েই হৈছিল।

আস্পতাললৈ সহায় খুজি, ৱাৰেণলৈ চিঠি দিয়াত ৱাৰেণে চাৰিংখন ৰাজনীতিৰ আখল বুলি পইচা এটাকে নিদিলে। বৰং, সহায় খোজা বাবে মোলৈ ইতিকিং কৰি হে চিঠিৰ উত্তৰ দিলে। প্ৰত্যুত্তৰত মই তেতিয়া লেখিলোঁ, "আপোনাক ইমান অ-মানৱীয় বুলি ভবা নাছিলোঁ। ভাবিছিলোঁ, আপুনি চাৰ জেম্‌ছ বকিংহামৰ উত্তৰাধিকাৰী। বকিংহামৰ দৰে আপোনাৰো মানৱীয়তা আছে। আপোনাৰ অন্তৰত তেনে মহৎ গুণৰ অভাৱ হোৱা দেখি আচৰিত হৈছোঁ।" চুঙা চাই সোপা পৰিলত, ৱাৰেণে মোক মাতি পঠিয়ালে আৰু শ্ৰীমান যোগেন্দ্ৰনাথ মজিন্দাৰ বৰুৱাক লৈ ভূগা মটৰ এখনেৰে তেওঁৰ বঙলা ওলালোঁগৈ। মোক দেখা মাত্ৰকে, ছাহাবে "মোক নিষ্ঠুৰ নুবুলিব, (Don't call

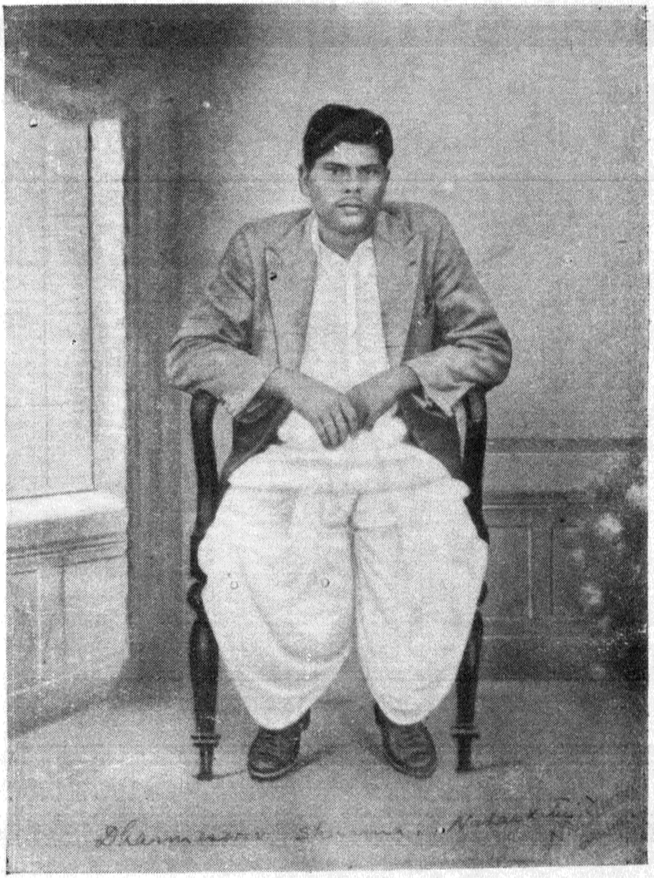

ধৰ্ম্মেশ্বৰ শৰ্ম্মা

—কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ব'দত—পৃষ্ঠা ২৮৬

me inhuman) নিষ্ঠুৰ নুবুলিব” বুলি ক্ষমা খুজিলে আৰু বৰকেৰেণী ভোলানাথ গোহাঁইক তৎক্ষণাৎ মোক ৰূপ ২০৲ টকা দিবলৈ কলে। তাৰ পিছত, আশ্বাস দিলে বোলে দৰ্কাৰ হলে, বৰবাম বাগিছাৰ পুৰণি মামৰেধৰা টিনপাত কিছুমান আৰু আমগুৰি বাগিছাৰ গন্ধসৰৈ গছ দুজোপাও আস্পতালৰ ঘৰ সাজিবলৈ মই আনিব পাৰিম।

এইখিনিতে ৰাবেণৰ বৃটিছসুলভ জাতীয় গৌৰৱৰ জিলমিল পোহৰ একণমানৰ আভাস পাইছিলোঁ। আগেয়ে ভাবিছিলোঁ, বাগিছাৰ ছাহাববোৰৰ একো ভদ্ৰতা নাই। সিবিলাকক বুজালেও একো কথা নুবুজে ; গোটেপাতে ঢেকৰা ঠাৰি বুলিহে বহুতৰে ধাৰণা। কিন্তু ৰাবেণৰ কথা-বতৰাই সেইবোৰ আমাৰ মনৰ ভিতৰত চৰি-ফুৰা ধনগুলৈ-জুই বুলি হে ঠাৱৰ কৰালে। আস্পতালৰ নিমিত্তে দান-আশ্বাস দিয়েই তেওঁ মোক সুধিলে, “আপোনাৰ বয়স নিচেই কম ; জেম্ছ বকিংহামৰ কথা কেনেকৈ জানিলে ?” কলোঁ, “আসাম ৰিভিউত” মই লেখা চাৰ জেম্ছ বকিংহামৰ প্ৰবন্ধটো পঢ়া হলেই বুজিলেহেতেন।”

ছাহাবে ভোলা কেৰেণীক সেই “আসাম ৰিভিউ” খন চাই দিবলৈ কলে। কেৰেণীয়ে কাকতখন দিয়াত, প্ৰবন্ধটো পঢ়ি চাই, ৰাবেণ আচৰিত হল। ক্ষন্তেকমানৰ মূৰতে, তেওঁ বকিংহামৰ ব্লকৰ খৰচ আৰু প্ৰবন্ধ লেখাৰ পুৰস্কাৰস্বৰূপ মোক ৫০৲ টকা ৰূপ বেলেগে দিলে।

এই দানৰ কথাটোকে চাৰিঙৰ চকুচৰহা ডেকা দুজনমানে ৰৌমাছৰ টোটোলা বা ফুটবল ওফন্দোৱাদি ওফোন্দাই ৰৌঢ়ি ফুটালে গৈ বোলে, “বেণু শৰ্ম্মাই আমগুৰি ছাহাবৰপৰা ২০০৲ টকা ৰূপ আনি আস্পতালৰ ফণ্ডত ২০৲ টকা জমা দি বাকী টকা খালে।” এনেবোৰ বটনাই মোৰ মন ভাঙি দিলে—আমগুৰিৰ টিনপাত-গন্ধসৰৈ গছ আৰু আনিবলৈ নহল। চাহ-বাগিছাৰ ছাহাব আৰু আন-আন অসমীয়া কৰ্ম্মচাৰীৰপৰা দান আনি ট্ৰেজুৰীত প্ৰথমেই জমা দিয়া টকাৰ ধাৰ মৰা হল। কিন্তু, মই ফুৰোঁতে-চাকোঁতে, ৰেল-বাইচাইকেলৰ

খৰচ আৰু ঠাই-অঁতোৱা বাবদ হোৱা ধাৰলৈ অনা টকা তিনি শ হে, নিজৰ মাটি বেচি ম'ৰাবজাৰ কোৱঁৰ গাৱঁৰ ৺ধৰ্ম্মেশ্বৰ কোঁৱৰক পৰিশোধ কৰিব লগীয়া হলোঁ। উচটাই বাজী গৰু হাল বোওৱা-বিলাকে মাজতে বিধি-পথালি নিদিয়া হলে, ১৯৩৬ চনতে, চাৰিঙত এটি প্ৰথম শ্ৰেণীৰ চিকিৎসালয় স্থাপিত হলহেতেন। তাৰ ১২।১৩ বছৰৰ মূৰত যদিও, "আছে গৰু নবয় হাল, হোৱাতকৈ নোহোৱাই ভাল" বিধৰ একণমান আস্পতাল এটি স্থাপিত হল, সিও কেৱল

ডাক্তৰ হৰকান্ত দুৱৰা

চাৰিং-শলগুৰি ৰায়তসভা উদ্যোক্তাসকলৰ দৃঢ়তা আৰু নিস্বাৰ্থ দাবীৰেই ফল বুলি নথী-পত্ৰই ৰিঙিয়াই-ৰিঙিয়াই কৈ থাকিব। আৰু এইটোও কব যে, চাৰিং-আস্পতাল স্থাপনৰ সময়ত চাৰিং-কাকতী গাৱঁৰ তিনিজন মানুহে হে আস্পতাল পাতিবলৈ একেবাৰে দেহমন উবাৰি লাগিছিল। তাৰে ঘাই গৰাকী আছিল শ্ৰীযুত শিৱকান্ত দুৱৰা—যিজনে আস্পতাল পতাত আৰ্জ্জনৰ ধন পাছলৈ নেচাই উছৰ্গি দিছিল। দ্বিতীয়জন পৃষ্ঠপোষক আছিল ডাক্তৰ হৰকান্ত দুৱৰা; আৰু তৃতীয়জন হল শ্ৰীযুত বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী। বৰকাকতীয়ে

দানৰ নামত মুঠেই সিকি এটা হে আগ বঢ়াইছিল। কিন্তু, নিজেও কৰিব নোৱৰা—লোককো কৰিবলৈ নিদিয়া আক্ৰোহীবিলাকৰ উৎপাতত যেতিয়া কি-কৰিম-কি-নকৰিম বুলি পেপুৰা লাগি আছিলোঁ, তেতিয়া তেখেতে যি উপায়-বুদ্ধিৰ সজা এটা আঁকি দিছিল, তাৰ মূল্য সেই সিকিটোৰ হেজাৰ গুণ হব।

আস্পতালৰ মাটি দখল লবলৈ যাওঁতে, মাটিৰ গিৰিহঁতজনে মোক কুঠাৰেৰে কাটিবলৈ আহিছিল আৰু বছৰদিয়েকৰ পিছত মাটিডোখৰ জেওৰা দি বেৰাই থোৱা দেখি জনদিয়েক উটন্মুৰা ডেকাই সেই জেওৰাৰ খৰিৰে 'বেণু শৰ্ম্মাৰ জুমুখি পুৰিছোঁ' বুলি গৰথীয়া লবাৰ দৰে চীৎকাৰো কৰিছিল। এতিয়া দেখি ভাল পাইছোঁ—সেই জুমুখি পোৰা ঠাইতেই ছৰ্কাৰৰ অনুগ্ৰহত, চাৰিং আস্পতাল বিৰাজমান।

\+ + +

[২০]

“আমাৰ দোকান”

“সূতা কাটঁা, সূতা কাটঁা” বুলি গোটেইখনতে চিঞৰবাখৰ হৈছিল যদিও, ঘৰখনক জোৰাকৈ কোনেও সূতা কাটি লব পৰা নাছিল। কংগ্ৰেছ-ভলন্টিয়াৰৰ হাতেপতি টাকুৰী একোটা আছিল সঁচা, কিন্তু, সি কেৱল লোকক দেখুউৱা হে। তাৰে মানুহৰ অভাৱ পূৰাব পৰা নহৈছিল। সেইদেখি আমি-পিন্ধা চোলা-চুৰিয়াৰ কাপোৰ, মুৰদাবাদ, পাটনা আৰু মান্দ্ৰাজৰ পিঠাপুৰমৰপৰা অনাই লৈছিলোঁ। নগাৱঁতে তেতিয়া আটাইতকৈ সৰহ খাদৰ প্ৰস্তুত হৈছিল। ১৯২৬ চনত, পাণ্ডু-কংগ্ৰেছৰ প্ৰদৰ্শনী—তামীঘৰাটো নগাৱঁা খাদৰেৰেই নিৰ্ম্মাণ কৰা হৈছিল। মাজে-মাজে যোৰহাটৰ খাদীপ্ৰাণ কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মাই আমাক নগাৱঁৰপৰা খাদৰৰ কাপোৰ আৰু কপাহ অনাই দিয়াইছিল। সামান্য কাপোৰ এডোখৰৰ বাবেই ঘনাই-ঘনাই লোকক যাতে খাটি থাকিব নেলাগে, তাৰ নিমিত্তে এটি উপায় উলিয়ালোঁ। উপায়টো আন একো নহয়—এখন দোকান খোলা। দোকানখনৰ নাম দিলোঁ—আমাৰ দোকান। মে’ড্ ইন্ জাৰ্ম্মেনী—অৰ্থাৎ জাৰ্ম্মান-তৈয়াৰী বুলিলেই যেয়ে সেয়ে—নোচোৱা-নিচিতাকৈয়ে আগ্ৰহেৰে বস্তু কিনে, তেহেলৈ সি লাগিলে অতি অধম্যই হওক। আওপাকে, তাৰদ্বাৰাই সেই বস্তু নিৰ্ম্মাণ কৰোঁতা জাতিটোলৈ আমাৰ প্ৰগাঢ় সম্মান বঢ়োৱা হয়। ‘আমাৰ দোকান”লৈ আহিলে, ‘আমাৰ’ বুলি সকলোৰে মনলৈ এটি আপোন ভাব আহিব। এইটোৱেই উদ্দেশ্য আছিল “আমাৰ ‘দোকানৰ”। ক’-অপাৰেটিৰ নামটোও একপ্ৰকাৰে “আমাৰ দোকানৰেই” অনুৰূপ। কিন্তু, ‘আমাৰ

দোকানত' কাৰো ভাগ বা অংশ নাছিল। মোৰেই তাত সম্পূৰ্ণ স্বত্ব আছিল।

শ্ৰীযুত তিলকান্ত ফুকনৰপৰা ৩০০৲ টকা ধাৰলৈ লৈ দোকানখন পাতিলোঁ। ফাটেক খোৱা বাবে, গজপুৰীয়া কাকতী গাৱঁৰ ৰাইজে শ্ৰীমান ফটিকচন্দ্ৰ কাকতীক ৰাইজে সকাম-নিকামত শাৰীৰ মূৰত

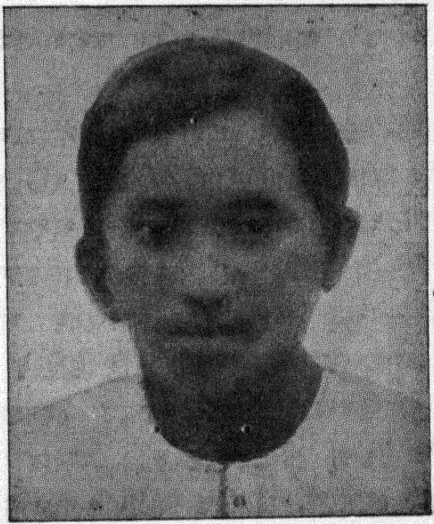

ফটিকচন্দ্ৰ কাকতী

বহিবলৈ দিছিল আৰু অলপ হেয় ভাবেৰে চাইছিল। তেওঁকে আনি 'আমাৰ দোকানৰ' মেনেজৰ ললোঁ।

গধূলিবজাৰ-ম'ৰাবজাৰৰ মুগাসূতা ভাল বুলি এটি সদ্‌নাম আছে। ১৯৩১ চনত, মুগা সূতাৰ দাম সেৰে ১৬৲ টকা আছিল। সেই সূতাকে সলাই খাদৰ কাপোৰ আনিছিলোঁ। কেবাঘৰৰপৰা ভালে-বেয়াই সূতা কিনি সেইবোৰ মিহলাই একেআগী কৰি মান্দ্ৰাজৰ পিঠাপুৰমলৈ পঠিয়াওঁ। তাৰ বিনিময়ে তাৰ দোকান এখনে আমালৈ হাতেকটা সূতাৰ থান কাপোৰ, চুৰিয়া, তলতপৰা,

শেতেলীঢকা, মেজৰ কাপোৰ, গাৰুগিলিপৰ কাপোৰ আৰু ব্লাউজৰ ছীট্ (ব্লাউজৰ নিমিত্তে ডুখৰীয়া কাপোৰ) পঠিয়ায়। দোকানত পিতলৰ টাকুৰী, যঁতৰ, নেওঠনি আৰু কপাহো ৰখা হৈছিল। ধাৰধুৰ মাৰি আমাৰ হাতো জৰ্জ্জৰীয়া হৈছিল। কিন্তু, সাতপুৰুষত দোকান দি নোপোৱা, অসমীয়া মানুহে দোকান দি "কঁৰীয়া লৈ থীৰাবলৈ" গলে যি দশা হয়, আমাৰো সেই দশাই হল। দুবছৰমানৰ মূৰত— "আমাৰ দোকানত" "লালবাঁতি" জলিল অৰ্থাৎ আমাৰ দোকান বন্ধ হল।

শনিবাৰে-শনিবাৰে, নাইবা দৰ্ম্মহঁা পোৱা দিনা চেলেংহাট, ডালিম, হেমলাই, চটাই আৰু নাগিনীজান বাগিছাত হাট বহে। তাতে বেচিবলৈ, মোৰ বাইচাইকেলখনতে একোটা খাদৰৰ "মুটৰি" বা টোপোলা বান্ধি লৈ যাওঁ। নাগিনীজানলৈ চাৰিওৰপৰা ২০ মাইল বাট। এইখিনি বাট বাইচাইকোল মাৰিয়েই যাওঁ; বাটতে, আমগুৰিত ৺শ্ৰীনাথ কাকতীৰ ঘৰত সোমাই ডিঙিটো অলপ তিয়াওঁ মাথোন। নাগিনীজান পোৱাৰ আগতে হেমলাই বাগিছা। সেই বাগিছাত উৰীয়া কুলিয়েই সৰহ। আমাৰ পখৰা-পাখৰী, ৰংচঙীয়া কাপোৰ দেখিলেই, চাহনিত পাতছিঙি থকা কুলীবোৰ লৰি আহে। যি দামকে কওঁ, সেই দামকে দি সিহঁতে কাপোৰ কিনি লয়। মোৰ নিমিত্তে, হেমলাই বাগিছাৰ বন্ধুৱাখিনি পেট্ৰন বা পৃষ্ঠপোষক আছিল। তাৰ মেনেজৰজন ইংৰাজ। তেওঁ ছৰ্কাৰী আলিয়েদি যাওঁতে মোৰ ফাললৈ কেৰাহি-কেৰাহিকৈ চাই যায়।

এদিন তেওঁ বৰমহৰী ৰজনী ঠাকুৰক মোৰ কথা এই বুলি কৈছিল, "এই মানুহটোৱে বৰাবৰ গান্ধী ,কাপোৰ বেচেহি। ইয়াক মানা কৰি দিবি—ইয়াত নাই আহিব।" বৰমহৰীয়ে—"আপুনিয়েই কব" বুলি কৈ চকুও ৰোৱালে, চাউলো সিজালে। ছাহাবে কিন্তু, মোক হলে, কাপোৰ বেচা-বাবে নিজ মুখে এদিনো একো কোৱা নাছিল। এদিন মাত্ৰ, হেম্লায়েদি চটাই বাগিছালৈ যাওঁতে সেই

ছাহাবজনে আগভেটি মোৰ বাইচাইকোলখনৰ আগ-চকাটো তেওঁৰ ঠেং দুটাৰে খপ্ কৰে চেপা মাৰি ধৰি মোক চাইকোলৰপৰা নমুৱাই-ছিল। তেতিয়া, তেওঁ দুটামান প্ৰশ্ন সুধিছিল আৰু তাৰ উত্তৰ এই দৰে দিছিলোঁ।

ছাহাব—হোৱাত আৰ ইউ—তুমি কি কৰা ?

মই—আই এম এন্ ইন্‌কম্‌টেক্স এছেছৰ—মই ইন্‌কম্‌টেক্স লগাওঁ।

ছাহাব—হোৱেৰ আৰ ইউ টু—তুমি কলৈ যোৱা ?

মই—আই এম টু চটাই টী ইষ্টেট

ছাহাব—ৱেল দিচ ৰ'ড লিদ্‌চ্ ষ্ট্ৰেইট টু চটাই—এই বাটেই তোমাক চটাই উলিয়াবগৈ।

এই বুলি, মোক বাটটো দেখুৱায়েই ছাহাব আৰু তাত তিলেক-মানো বৈ নেথাকিল ; ফো-ফো কৰে বঙলালৈ গুচি গল। বোধকৰোঁ, মোৰ মুখত ওলোৱা ইন্‌কম্‌টেক্সৰ নামটোতেই ভয় খাই ছাহাবে ফুৰুং কৰে চকাটোৰপৰা ঠেঙৰ জাপটো একৰাই নিলে। "ইন্‌কম্‌টেক্স এছেছৰ" শব্দটো খপহ কৰে মোৰ মুখত কেনেকৈ ওলাল, কবই নোৱাৰোঁ। হওক তেওঁ, মিছা যদিও, হঠাতে ওলোৱা কথাষাৰেই ছাহাবৰ কুঁজৰ মূৰত কিল পৰাদি পৰিল আৰু ময়ো সেই মুহূৰ্ত্তলৈ ৰক্ষা পৰিলোঁ।

চটাই বাগিছাত আছিল নিৰ্ম্মলচন্দ্ৰ হাজৰীকা—সেই বাগিছাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত মেনেজৰ। হাজৰীকা মানুহজন বৰ ধৰ্ম্মপৰায়ণ ; বাগিছাৰ মেনেজৰ বুলি উনৈছত বা-বলাই নুফুৰে। তেওঁৰ ঘৰত লগা কাপোৰৰ গোটেইটো সঁজুলি "আমাৰ দোকানৰ"পৰাই যোগোৱা হৈছিল। নিৰ্ম্মল হাজৰীকাই কংগ্ৰেছত নাম লগাবলৈ বৰ ভয় কৰিছিল। সেই ভয়ৰ বাবে, খাদৰৰ এগুণ দামৰ ঠাইত দুগুণ দাম দি পৰাচিত হৈছিল। নাগিনীজান বাগিছাৰ মুক্তেশ্বৰ সন্দিকৈ আৰু ৰত্নেশ্বৰ শৰ্ম্মা প্ৰভৃতি-কৰৰ খাদৰ-প্ৰীতিও বিশেষকৈ মনত ৰাখিব লগীয়া। তেখেতসকলে মোৰপৰা কাপোৰ-টাকুৰী লৈ বাগিছাৰ কুলীবিলাকক মনে-মনে

বেচিছিল। সন্দিকৈৰ ঘৰ গোলাঘাটৰ বেঁতীয়নি সন্দিকৈ গাৱঁত আৰু শ্রুতিকৰৰ ঘৰ চাৰিঙৰ জৰাধৰা গাৱত আছিল। "আমাৰ দোকানে" তেতিয়া তামোলৰ লগত খোৱা চূণা-ধপাত, পুৰণি কুঁজি-থেকেৰা, ফুলাম গামোচা, চেলেং, পিঠাগুৰি-চালনী, দেশদেশান্তৰে থকা অসমীয়া মানুহলৈ বাণ্ডিকৈ (ডাকত) পঠিয়াইছিল। শ্রীযুত তিলকান্ত ফুকন আৰু এতিয়াও চাৰিঙৰ সকলো ৰাজহুৱা কামৰ গুৰি ধৰি থাকোঁতা শ্রীযুত লোকনাথ ফুকনে মিকিৰ পৰ্ব্বতৰপৰা কেইবা মোণও কপাহ

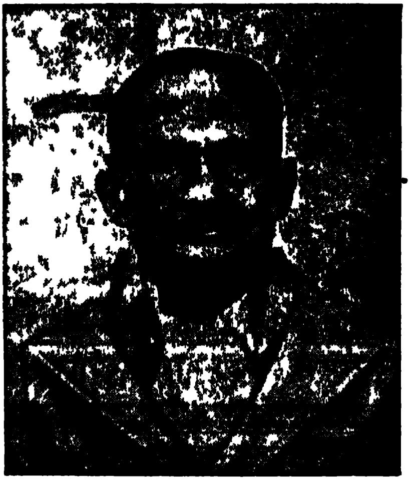

শ্রীযুত লোকনাথ ফুকন

দোকানত লাভ নোলোৱাকৈ বিক্রী কৰিবলৈ থৈছিল। সেই কপাহ সেৰে চাৰি অনাকৈ বেচা হৈছিল। ১৯৩২-৩৩ চনত এক প্রকাৰ আকালে দেখা দিয়াত "আমাৰ দোকানে" গুৱাহাটীৰপৰা চাউল অনাই আকালগ্রস্ত মানুহক বাকীকৈ বিক্রী কৰিছিল। আটৈ বছৰমানৰ মূৰতে দোকানৰ দুৱাৰ জপোৱা ইও এটা কাৰণ। 'আমাৰ দোকান' দিয়াৰপৰা আমাধ এই এটা অভিজ্ঞতা হল যে, যেই-সেই কাৰবাৰ কৰিবলৈ গলে, এক হাতে দুই ফল ধৰিবলৈ চাব নেলাগে।

এহাতে খেতিয়ে-পথাৰে গৃহস্থীখন, আনহাতে দোকান চলোৱা—দুয়োটা কাম সমানে চলিব নোৱাৰে। অসমীয়া গাৱঁলীয়া দোকানীয়ে দোকান বন্ধ কৰি বিয়া-সবাহ খাবলৈ যায়; ৰাতি হলে—ভাৱনা চায়গৈ। দোকানৰ ব্যৱসায়টো তেওঁবিলাকে হাটৰো বাট মাকৰো ঘৰ বুলি হে ভাবে; আঁকোৰ-গজালি ভাৱে দোকানত লাগি নেথাকে। এই হেতুকেই, আমাৰ দেশত অসমীয়া ডেকালৰাই দোকান-পোহাৰ দি নিজৰ আৰু দেশৰ অৱস্থা উন্নত কৰিব নোৱাৰে। যেতিয়ালৈকে আমাৰ মানুহে দোকান-পোহাৰ দি বেপাৰ-বাণিজ্য কৰিবলৈ নিশিকে, তেতিয়ালৈকে আমি, অনা-অসমীয়া বৈশ্যৰ তলহতীয়া হৈয়ে থাকিব লাগিব। বৈশ্যবৃত্তিত সিদ্ধহস্ত হব নোৱাৰিলে স্বৰাজ পোৱা যেই, নোপোৱাও সেই। ৺ঘনকান্ত গগৈৰ কথাই সঁচা।

"আমাৰ দোকানৰ" বস্তু বেচিবলৈ ফৰাচী দেশত তৈয়াৰী বাইচাইকোল এখন চন্দন নগৰৰপৰা অনাই লৈছিলোঁ। তাৰ সজা (ফ্রেম) আৰু মডগাৰ্ড (বোকা-ঢাকনি) দুছলা জাতীয়-পতাকা-অনুৰূপ ত্ৰিবৰ্ণেৰে ৰঞ্জিত কৰা আছিল আৰু সেই মডগাৰ্ডৰ ওপৰত চাৰিংকংগ্ৰেছ নামটো সোণালী আখৰেৰে ঘূৰণীয়াকৈ মোহৰ মৰা আছিল। সেইখন চাইকোলত উঠিফুৰা দেখি, আমাৰ সুপ্ৰসিদ্ধ ভাবুক সাহিত্যিক তেজপুৰৰ শ্ৰীযুত মহাদেৱ শৰ্ম্মাই মোক ধেমালিতে মাতিছিল "চখেৰ চূড়ামণি" বুলি। দোকান গল যদিও, ১৯৩৭ চনলৈকে, সেই বাইচাইকোলখনে লেউসেউ হৈ মোৰ লগতে জাতীয়তাৰ সঁচাৰ ফুৰাই আছিল। শিৱসাগৰ কংগ্ৰেছত ৮।২।৩৮ তাৰিখৰপৰা নিৰ্ব্বাচন-কেৰোণ সোমোৱাৰ লগে-লগে সি অচল হৈ পৰিল। বাহন অচল হলত, আৰোহীজনো স্বাভাৱিকতে অকৰ্ম্মণ্য হৈ পৰিল।

+ + +

ওপৰঞ্চি

মহাত্মা অহাৰ আগত যোৰহাটত কংগ্ৰেছ-অন্দোলন

(৺বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাৰ ডায়েৰীৰপৰা)

নাগপুৰত বহা সদৌ ভাৰত ছাত্ৰ সন্মিলনীৰপৰা আহিয়েই গুৱাহাটী পাই কি কৰা হল, বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মাই লেখিছে—

"সেইদিনা ১৯২১ চনৰ ২ জানুৱাৰী। ছাত্ৰসকলে কৰ্জ্জন-হলত সভা পাতিলে। সভাপতি দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন। তেওঁ কলেজ বৰ্জ্জনৰ বিৰুদ্ধে বক্তৃতা দিলে।" তথাপি, "মই কলেজ ত্যাগ কৰাৰ ঘোষণা কৰিলোঁ। পিছতেই শ্ৰীতৰুণ ভট্টাচাৰ্য্য আৰু তাৰ পিছত শ্ৰীবেদনাথ বৰঠাকুৰে কলেজ এৰিলে। অসমত আমি তিনিজনেই সৰ্ব্বপ্ৰথম কলেজ ত্যাগী ছাত্ৰ। সভা ভাগিল। আমি নিঠৰুৱা হলোঁ। ইয়াৰ ৪ৰ্থদিনা কৰ্ম্মবীৰ নবীন বৰদলৈ আহি গুৱাহাটী পালেহি। গধূলি লতাশিল স্কুলৰ ওচৰত লগ পাই মোক ভাবি দিলে—কলেজ বৰ্জ্জন কৰা বেয়া হল বুলি।" তাৰ পিছত, "এদিন পুৱা ৺চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাদেৱ মেছলৈ আহি কলে, 'ভয় নাই, আহাঁ, কোনো নাহে যদি তুমিয়ে-ময়ে কাম কৰিম। এনেতে কলিকতা-কলেজ বৰ্জ্জনৰ ধুম উঠিল। তাৰ হেন্দোলদোপে গুৱাহাটী কঁপালে। পাছত, কটন কলেজৰ ছাত্ৰই কলেজ বৰ্জ্জন কৰিলে। খনে-খনে ছাত্ৰৰ সভা হবলৈ ধৰিলে। চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ নেতৃত্বত কেবাখনো সভা হল।" বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই কলেজ-বৰ্জ্জন কৰা ছাত্ৰবিলাকক পাণবজাৰতে থাকিবলৈ ঘৰ এটা ঠিক কৰি দিলে। শ্ৰীদেবেন্দ্ৰনাথ উজীৰ আৰু চতুৰ্থ বাৰ্ষিক শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ শ্ৰীগুঞ্জানন বৰুৱাই ছাত্ৰবিলাকৰ তত্বাৱধান ললে।"

তাৰ পিছত তেওঁ যোৰহাটলৈ আহি "আসাম বিলাসিনী" প্ৰকাশ কৰা কাৰ্য্যত লাগিলহি। "তেতিয়া শ্ৰীকুলধৰ চলিহাই কংগ্ৰেছৰ প্ৰতি আৰু অসহযোগৰ প্ৰতি পূৰ্ণমাত্ৰাই বিশ্বাসী আছিল যদিও, ওকালতী এৰা নাছিল। কিন্তু মই প্ৰায়েই তেখেতৰ উপদেশ বিচাৰিছিলোঁ আৰু তেখেতেও উৎসাহ দিছিল। আৱশ্যক

হলে, ধনবিত দিও সহায় কৰিছিল।" এনেতে বুঢ়ীগোসাঁনী দেৱালয়ৰ ওচৰতে থকা হেমনাথ শৰ্ম্মা আৰু পুলিছ ডি. এছ. পি.-ৰ এজন পুত্ৰ দুৰ্গা বৰুৱাৰে লগ লাগি বিষ্ণু শৰ্ম্মাই "স্বৰাজ-কুটিৰ" খুলিলে। ইয়াত অফিছ পাতি থাকোঁতেই তেজপুৰৰ সেইজন চন্দ্ৰ শৰ্ম্মা ওলালহি। তেখেতক লৈ, "আমি অসমীয়া থিয়েটৰ ঘৰৰ চোঁতালত এখন আৰু মাৰোৱাৰী ঠাকুৰবাৰীৰ তেতেলী গছ এজোপাৰ তলত দুখন সভা পাতোঁ। পিছত তেখেতে আমাক এখন কমিটী পাতি দিয়ে। কমিটিৰ নামগোন্ধ একো নাই। কংগ্ৰেছৰ তৰফে যোৰহাটত সেইখনেই প্ৰথম কমিটী। মই সভাপতি আৰু ৺হেম শৰ্ম্মা সম্পাদক।"

"স্কুলৰপৰা ওলাই অহা ছাত্ৰ শ্ৰীদেৱেন্দ্ৰনাথ চক্ৰৱৰ্ত্তী, দেৱেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, শশীধৰ মলীয়া, কমল বৰুৱা, চন্দ্ৰকান্ত বৰুৱা, কেহোৰাম, দুৰ্গা বৰুৱা" প্ৰভৃতি বহুত আমাৰ লগ লাগিলহি। এনেতে শ্ৰীসৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়াও আহিল দুৰন্তা-মান বন্ধা-কবি বেচিবলৈ। আমাক বজাৰৰ দোকানী-পোহাৰীয়ে হে সহায় কৰিলে। বৰচেতীয়াও আমাৰ লগৰীয়া হল। বেদ বৰঠাকুৰেও নামতিৰপৰা আহি আমাৰ লগ ললেহি।" ফণি ফুকন, সৰুলৰা আৰু বৰঘোপৰ হলিৰাম মিৰি পণ্ডিত আমাৰ সহকৰ্ম্মী হল। মেলেঙৰ ৰত্ন বৰুৱা আৰু ইন্দ্ৰেশ্বৰ শৰ্ম্মা আমাৰ সহায় হল। একনিষ্ঠ কংগ্ৰেছনেতা কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা ঘনাই আহে স্বৰাজ কুটিৰলৈ। আমাক চাহ খাবলৈ মাজে-মাজে পইচা দিয়ে, নিজেও খায়। শ্ৰীদেবেশ্বৰ শৰ্ম্মাও কেন্দুগুৰিৰপৰা আহি আবেলি-আবেলি বহেহি। আন আন উকীলো কেইবাজনো আহিবলৈ ধৰিলে। কৃষ্ণ শৰ্ম্মাই এদিন হাঁহি-হাঁহি কলেহি, "আজিৰপৰা ময়ো আহিলোঁ।"

"তাৰ পিছত বিষ্ণুৰাম হলত "আসাম এছচিয়েছন" বহে। সেই সভা ভঙ্গ হল। তাত দিয়া চন্দ্ৰ শৰ্ম্মাৰ বক্তৃতা অগ্নিময় হৈছিল।"

"ইয়াৰ পিছত আবকাৰী দোকানৰ পিকেটিং কৰাৰ দিহা হল। চলিহা ডাঙৰীয়া এতিয়া ভালকৈয়ে কামত লাগিল। শ্ৰীদেবেশ্বৰ শৰ্ম্মাও আগৰেপৰা আহি স্বৰাজ-কুটিৰতে বহে। আমাক কাৰ্য্যাৱলীৰ কথা সোধে। তেতিয়া তেখেতে বি-এল পৰীক্ষা পাছ কৰিছিল। মাথোন ওকালতী কৰা নাই। পজিৰুদ্দিন আহমদ আগৰেপৰা আমাৰ লগত আছিল। ফাগুৱাও আমাৰ এজন লগৰীয়া আছিল।

"মে মাহত এদিন যোৰহাট থিয়েটৰ ঘৰত সভা পতা হল। শ্ৰীকুলধৰ

চলিহা সভাপতি, ৺কৃষ্ণকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য সহকাৰী সভাপতি, ৺কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা সম্পাদক, পজিৰুদ্দিন আৰু শ্ৰীগোপীনাথ বেজবৰা সহকাৰী সম্পাদক, আৰু শ্ৰীবিষ্ণু শৰ্ম্মা স্বেচ্ছাসেৱক বাহিনীৰ নায়ক, শ্ৰীগুণ বৰঠাকুৰ কোষাধ্যক্ষ নিৰ্ব্বাচিত হল।

* * * *

তাৰ পিছত। অসম প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছ কমিটী বহিল গুৱাহাটীত, কৰ্ম্মবীৰ বৰদলৈৰ ঘৰত। যোৰহাটৰপৰা বিষ্ণু শৰ্ম্মা, শ্ৰীদেবেশ্বৰ শৰ্ম্মা, হেমনাথ শৰ্ম্মা, শ্ৰীবেদ বৰঠাকুৰ, শ্ৰীসৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া গল যোৰহাটৰ প্ৰতিনিধি হৈ।

"সভা বহিল। দেশভক্ত ফুকন আহি পালেহি। বিষয়ববীয়া বাছিবৰ সময়ত চন্দ্ৰ শৰ্ম্মাই ফুকনক সভাপতি আৰু কৰ্ম্মবীৰ বৰদলৈক সম্পাদক প্ৰস্তাৱ কৰিলে। সকলোৱে সমৰ্থন জনালে। মই আৰু শ্ৰীদেৱেশ্বৰ শৰ্ম্মা এচুকত বহি আছিলোঁ। ফুকনে তেতিয়াও ওকালতী এৰা নাই আৰু 'ল কলেজত' কাম কৰি ১০০৲ টকাকৈ দৰ্কাৰৰপৰা বানচ পাই আছিল। কাজেই মই আৰু শ্ৰীদেবেশ্বৰ শৰ্ম্মাই কেনেবা যেন পালোঁ। হেজাৰো হওক, অপ্ৰিয় হলেও সত্য কথা কলোঁ। লগে-লগে মই শ্ৰীকুলধৰ চলিহাৰ নাম সভাপতিৰ বাবে প্ৰস্তাৱ কৰিলোঁ। প্ৰশ্ন আহিল, "তেওঁ জানো ওকালতী এৰিলে?" মই উত্তৰ দিলোঁ, "এই সভালৈ অহাৰপৰা তেখেতে ওকালতী কৰা নাই।" মোৰ প্ৰস্তাৱটো শ্ৰীদেবেশ্বৰ শৰ্ম্মাই সমৰ্থন কৰিলে। প্ৰস্তাৱ গৃহীত হল। শ্ৰীকুলধৰ চলিহা অসম প্ৰাদেশিক কংগ্ৰেছ কমিটীৰ প্ৰথম সভাপতি হল। তেখেতেও ওকালতী বৰ্জ্জন কৰিলে। ইয়াৰ ফলত যোৰহাটত কংগ্ৰেছৰ কাম ফাগুন মহীয়া জুইৰ দৰে ব্যাপক দিলে। চলিহাও দিনে-ৰাতিয়ে কংগ্ৰেছৰ কামত লাগিল।"

অন্ত

নামৰ সূচী

(*তৰাচিন দিয়াকিলাকৰ পোহৰ-ছবি দিয়া আছে)

পিঠি

অ

অজিৎচন্দ্ৰ গগৈ—২৭

*অতুল চন্দ্ৰ ফুকন—১৫১, ২০৬

অতুলচন্দ্ৰ ভূঞা—৯৩

অন্নদা চৰণ শৰ্ম্মা উকীল—১৬০

অভিনন্দন পত্ৰ (মহাত্মাক দিয়া)—৫

*অমিয়কুমাৰ দাস—২৪৯, ২৬৩

অম্বিকাকুমাৰ বৰুৱা—২২-২৩, ১৫২

অমূল্যকুমাৰ ফুকন—২২৪

অৱনীকান্ত ফুকন—১৫১

অৰ্জ্জুন সিং পঞ্জাবী—১৭০

"অসমীয়া" (বাতৰি-কাকত)—২২৪

" ২৪৪, ২৫৩

আ

আইটী ফুকননী—২০৯, ২২৩

আইদেও হাজৰিকানী—২৬২

আজান ফকিৰৰ গীত—১২৮

আনন্দৰাম হাজৰীকা—২০৭

আবদুল গোফাৰ—২৩

আবদুল-চেখ—৫৯-৬০, ১২৪-২৭

"আহ্বাহন" (কাকত)—২২৪, ২৫৫

"আসাম-বিলাসিনী" (সাদিনীয়া কাকত)—:৩

পিঠি

ই

ইন্দ্ৰকান্ত ফুকন—২২৪

*ইন্দ্ৰনাথ কাকতী—১৬১

*ইন্দ্ৰেশ্বৰ চুতীয়া—২৩, ৫২-৫৩, ৫৬, ১৭৩, ২৬৩

ইদ্‌ছু আলি—১৬১

ইৰান্ আলি—১২৭

উ

উপমা দুৱৰানী—২০৯

উপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা—৪

উপেন্দ্ৰনাথ সেন—২৪৩

*উমাকান্ত দুৱৰা—২০৪, ২০৮, ২২৪, ২৫০

উমেশচন্দ্ৰ বৰদলৈ—১৭০

উষাধৰ হাজৰীকা—৫০

ও

ওৱাক-চোং—২৫৮

ক

কনকলাল বৰুৱা (ৰায় বাহাদুৰ)—২৮৫-৮৬

কনকলতা চলিহা—২১০

*কনকচন্দ্ৰ ফুকন (ম'ৰাপুখুৰী)—৬৫-৬৭

পিঠি

কনকচন্দ্ৰ চেতীয়া—২৭, ২৫০
*কনকচন্দ্ৰ কোৱঁৰ—২৩
কঙ্কণবালা কাকতী—৯১
কঙ্কণবালা মহন্ত—১৫৫-৫৬
কমলচন্দ্ৰ দেৱ গোস্বামী—১৫০
কমলকলি বৰুৱা—১৫৫
*কমলচন্দ্ৰ শইকীয়া—২৭০-৭৩
কমলাকান্ত হাজৰীকা—২৪
কমলালয়া কাকতী—২১০
*কমলাকান্ত বৰুৱা—২৭১
কমিছন গাওঁবুঢ়া ওঃ মুহিৰাম গগৈ—২৩, ৬০
কৰুণাকান্ত গগৈ—২০৮
*ক'লাই চৰ্দ্দাৰ ওঃ কালিৰাম বৰুৱা—৯৬, ৯৭,
কাণমোচা—১০২
কান্দুৰা নাথ—৩৯
কামাখ্যাৰাম বৰুৱা—২৪৩
কালিৰাম বৰ্ম্মণ—২৪৩
কালিপ্ৰসাদ বৰুৱা—২৪৩
কাশীনাথ কাকতী—২৭১
কীৰ্ত্তিনাথ কটকী—২২২
কুমৰুদ্দিন—১৬১
*কুলধৰ চলিহা—৯, ১১, ১৭, ১৮, ৮৬, ১৭০, ১৭৪ ১৭৮, ১৯৩, ২৪৩, ২৭৫
*কুশকান্ত বৰকাকতী—৪১, ৪২, ৪৩, ৭৫
কুশলচন্দ্ৰ গগৈ—২৩০
*কুশৰাম মুক্তিয়াৰ—৬০-৬১

পিঠি

কুসুমকুমাৰী দুৱৰানী—২২৩-২৪০
কুসুমকুমাৰী বৰুৱা—১৫৬
*কৃষ্ণকান্ত গগৈ—৩৬-৩৯, ৬৯-৭২, ২৭৬
কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা (যোৰহাট)—১১-১২, ১৫, ১৭, ১৭০, ১৭৮, ১৮২, ১৮৫, ২৪৩-৪৪, ২৯০
কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা (জাঁজী)—২৩, ৬০
কৃষ্ণনাথ শৰ্ম্মা (আমগুৰি)—২৪, ১৩৭
কৃষ্ণপদ দুৱৰা—১৯৬
কৃষ্ণপ্ৰসাদ বৰুৱা—১৭০
*কৃষ্ণপ্ৰসাদ কটকী—২৬২
কেতেকী গগৈ—১১৩-১৪
কেশৱ দুৱৰা—২০৬
*কেশৱচন্দ্ৰ বৰা—১১, ১৭, ১৭০
কেশৱানন্দ শৰ্ম্মা পাঠক—১৬

খ

খগেশ্বৰী দুৱৰানী—২২৩
খেতকধৰ বৰুৱা—১৪

গ

গকুলচন্দ্ৰ বৰুৱা (ডাক্তৰ)—২৫৫
*গড়মূৰীয় সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী—২২২-২৩, ২৪৬
গঙ্গাধৰ বৰকটকী—১১, ১৩
গঙ্গাধৰ শৰ্ম্মা—১৫০
গঙ্গাৰাম হাজৰীকা—২৪, ২২৬
*গনিং-টাট, এছ—১৩৯, ১৫৪, ১৫৭-৫৮, ২৫৯-৬০

পিঠি

গণেশচন্দ্ৰ বৰকাকতী—৪৯
গণেশচন্দ্ৰ হাজৰীকা—২১৯
গিৰীশচন্দ্ৰ বৰুৱা—২৫৫
গুণদালতা ফুকননী—২২৩, ২২৬, ২৭৮
গুণনাথ বৰঠাকুৰ—১৬
গুণাৰাম বৰুৱা (ফৰেষ্টৰ)—২৭১
গুলজাৰ আলি বৰা (মৌঃ)—১৩৯
*গুলীৰাম গগৈ—৬৭-৬৮
গোপালচন্দ্ৰ শৰ্ম্মা কটকী—২০৫
গোপালচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা—১১
গোপীনাথ বেজবৰা—১১
গোপীনাথ বৰদলৈ—২৪৩
গোপীৰাম নাথ—৪৯, ২৭০
গোপালচন্দ্ৰ বৰুৱা—৫৭
গোপীকান্ত হাজৰীকা—২২৪
গোলোকচন্দ্ৰ গগৈ—১৬১
গোলোকচন্দ্ৰ বৰুৱা—৪
গোলোকচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা—১৩
গৌৰীকান্ত তালুকদাৰ—২৪৪-৪৬

ঘ

*ঘনকান্ত গগৈ—১১১-১৩, ২৬৩, ২৯৫
ঘনকান্ত দুৱৰা—৪১, ২০৬
ঘনকান্ত ফুকন—২৭১
ঘনকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য—১১
ঘনশ্যাম খাৰঘৰীয়া ফুকন—২৫৭
ঘনশ্যাম গগৈ—৪৮

পিঠি

ঘনাই মুক্তিয়াৰ ও: কুশৰাম মুক্তিয়াৰ ৫৯-৬০
ঘিটিৰা খনিকৰ—২০৪

চ

চ্‌ক্‌-মিঃ—আসাম কোম্পানীৰ জেনেৰেল মেনেজৰ—২৫৫
চক্ৰধ্বজ সিংহ—১৩৮
চন্দ্ৰকমল বেজবৰুৱা—৯, ২০২, ২৫৩, ২৬৩
চন্দ্ৰকান্ত বৰুৱা—১৪, ১৬
চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা—২৪৪, ২৫৩
চন্দ্ৰধৰ শৰ্ম্মা—২৩, ৬০
চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা—১, ২
চন্দ্ৰসেন গগৈ (আমগুৰি)—৪৮
চন্দ্ৰশেখৰ দাস—২৩
চন্দ্ৰৰাম গগৈ—৫৮
চৰিত্ৰমোহন মালাকাৰ—২১৮, ২২৭
চামুছুল হুচেইন বৰা (মৌঃ)—১৩৯, ১৫৯-৬০
চাৰিং-আস্পতাল—২৮৫
*চাৰিং ছাত্ৰ-সভা—২০৬
চাৰিং-ডাকঘৰ—১৯৮
*চাৰিং ফৌজ-মূল—২২৪
*চাৰিং ফৌজ—দোৱাল—২২৪
চাৰিং-ফৌজৰ থেম—২১৮
*চাৰিং-মহিলা-সভা—২০৯
চাৰিং-শলগুৰি ৰায়ত সভা—২৬৭

পিঠি

চা-জমান (মঃ)—১৬১
চাহুল্লা (চৈয়দ মহম্মদ)—৪৫
চিংফৌ খহুৱা মেধি—৭৬-৮৩
চিংৰাম শইকীয়া—২৭০
চিত্তৰঞ্জন দাশ—১৯৪
*চিদানন্দ হাজৰীকা—২০৪, ২১১, ২২৩, ২২৬, ২৭৮
চিম্প্‌কিন্‌চ্‌-চি—১৩৬
চিমলাই মেধি—২৭১
চৈকুল মোচায়েক (চৈয়দ)—২৩
চৌকৎ আলি (মৌঃ)—৬০

জ

জয়কৃষ্ণ দত্ত—২৩
জয়নুৰ আলি—২৩, ১৬১
জয়ৰামদাস দৌলতৰাম—২৬৩
জৰাবাৰী কংগ্ৰেছ—৫১
জামায়দ্দিন্‌ আহম্মদ (মৌঃ)—২৮৫
জীউৰাম সৌকাধৰা—২৪
*জীৱকান্ত দুৱৰা—২০৪, ২১২, ২২৫
জোমাৰৎ গাওঁবুঢ়া—৬০, ১৬১

ট

টুনীৰাম কাকতী—২০৬
*টুনীৰাম দত্তভুঞা—২১১, ২২৩-২৪
টুপীধৰ দুৱৰা মেধি—৪৯
*টেপুৰাম গগৈ—৩৬, ৩৭, ৩৯, ৬৯, ৭০, ৭২, ২৭৬

পিঠি

টেলেকা গগৈ—১৬১
টৌকেন্দ্ৰনাথ বৰা—২৩

ঠ

ঠক্কৰ এ. ভি.—২৮১

ড

ডম্বৰুধৰ খাওণ্ড—৬১
ডম্বৰু বৰা—২৭১
ডিম্বেশ্বৰ চলিহা—২৪৫
ডিম্বেশ্বৰ ভুঞা—২৩, ৫২
ডিম্বেশ্বৰ কটকী—৭৫
ডিম্বেশ্বৰ শৰ্ম্মা বাজগুৰু—১৩২, ২৬৩

ত

*তৰুণৰাম ফুকন—১, ৫, ৮, ২০২, ২৪৩, ২৪৮
তৰুণ চন্দ্ৰ বৰুৱা—২৩, ২৮
*তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা—১৯৭, ২০৪
তাৰাপ্ৰসাদ সিং—২৪, ১৫২
* তিলকান্ত ফুকন—১৯৪, ২০৫, ২২৪, ২২৮, ২৭১, ২৯১-৯২
* তুৱাৰাম দুৱৰা—১৯, ৯৩-৯৪
তুৱাৰাম বৰুৱা—৪৯
ত্ৰাহিৰাম বৈৰাগী—২৪, ১২৮

থ

থানেশ্বৰী বৰুৱানী—১৫৬
থিৰমন শইকীয়া—২৭৬

পিঠি পিঠি

দ

দনাৰাম দাস-সভাপতি—১১১
দামোদৰ শৰ্ম্মা মণ্ডল—১৬০
দামোদৰ গগৈ—২৭১
দিবাকৰ ফুকন—১৭০
দিনাৰাম ফুকন—৫৯
দীননাথ ফুকন—২৩০
দুৰ্গাধৰ বৰুৱা—২২, ৯০, ১৭০, ১৮৯, ২১৩
*দুৰ্গানন্দ কাকতী—৫১, ১৩৪, ২১১, ২২২, ২৪৫, ২৫০, ২৫৪
দুৰ্গানাথ ফুকন (আমগুৰি)—১৩৭
দুৰ্গানাথ বৰুৱা (দুৰ্গী বৰুৱা)—২৪৮
*দুৰ্গাপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰ—১৮-২১, ৮৬, ১৫১, ১৭৪, ১৭৮-৮২
দুৰ্গাৰাম ভূঞা—২১৮, ২২৩
দুলালচন্দ্ৰ বৰুৱা (ডিব্ৰুগড়)—২৫৫
দেউকৃণ মহন্ত—২৪, ২১৩-১৪
দেউৰাম কাকতী—২২৩
দেৱানন্দ খাটনীয়াৰ (দেৱেশ্বৰ)—২৪, ৬০, ২০৭
*দেৱেন্দ্ৰনাথ দুৱৰা—২০৬, ২২৪
দেৱেন্দ্ৰনাথ দাস (নামডাং)—২১৯
দেৱেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ—১৭০
দেৱেন্দ্ৰনাথ চক্ৰৱৰ্ত্তী—ওপৰঞ্চি
দেৱেন্দ্ৰচন্দ্ৰ নাথ—২৭৪
দেৱেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা—২৭৫-৭৬
দেৱেশ্বৰ চলিহা—১১, ১৫
দেৱেশ্বৰ শৰ্ম্মা—১৬, ১৭০, ২৪০, ২৪৪, ২৪৯
দেৱীচৰণ বৰুৱা—প্ৰথম কংগ্ৰেছ-প্ৰতিনিধি—২৪৮
দেৱাজুদ্দিন আহমদ (মৌঃ)—১১, ৬০, ১৭৪
*দেহিৰাম নাথ- ৩৯
দোম খনিকৰ সাতোলা—১০৮-১১

ধ

ধনীৰাম তালুকদাৰ—২৪৪, ২৫৯
ধৰ্ম্মেশ্বৰ কোঁৱৰ—২৮৮
ধৰ্ম্মেশ্বৰ ফুকন (ৰবচহকী গাওঁ)—২৭
*ধৰ্ম্মেশ্বৰ শৰ্ম্মা—২০৫, ২৮৬
*ধীৰেন্দ্ৰলাল বৰুৱা—২৭১, ২৭৩

ন

নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা—১৯৬
নগা-আলি—১৯৬, ২৭২
নগেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া—২২৬
ননীবালা চলিহা—১৫৫
নবীনচন্দ্ৰ কাকতী—১৯৬, ২০৬
*নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ (কৰ্ম্মবীৰ)—১৭২-৭৪, ২৪৩, ২৪৬-৪৮
*নৱনাথ শৰ্ম্মা—৬১, ২১৬, ২২৬, ২৫৯, ২৬৪
নাৰায়ণ গগৈ—৩৬
নাৰায়ণ বৰুৱা (ৰায় চাহাব)—১৬

পিঠি

নালীয়া ফান্দী—৬৫
নিত্যানন্দ কোঁৱৰ—২৩
নিৰ্ম্মলচন্দ্ৰ হাজৰীকা—২৯৩
নিধিৰাম দাস—২৪৪
নিকুঞ্জলতা চলিহা—১৫৫
*নীলকান্ত কাকতী—২২৩, ২২৪
নীলনাথ শৰ্ম্মা ৰাজগুৰু—১৩২
*নীলমণি ফুকন (বাগ্মীবৰ)—২৫০-৬২,
*নীলমণি ফুকন—২২৪
নৃসিংহ মূৰ্ত্তি—২৫৮

প

পখিলা দুৱৰা—২১০, ২২৪, ২৬২
পজিৰুদ্দিন আহম্মদ (মোঃ)—১২৪
পশুৰাম চুতীয়া গাওঁবুঢ়া—৮৬
পশুৰাম গগৈ—২৭৯
*পদ্মধৰ চলিহা—২৩, ২৪, ১৫২-৫৪ ২০৬
পদ্মনাথ বৰঠাকুৰ—২৩
পদ্মেশ্বৰ গোস্বামী—১৭০
প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বৰুৱা—২৪৪
পাণ-কানি—১০০
পিয়াৰীলাল—২৭৫
পিয়ালী বৰুৱাৰ তিথি—২৫০-৬৩
পিলিঙা গোঁহাই—১৬০
পীতাম্বৰ দেৱ গোস্বামী শ্ৰীশ্ৰী, গড়মূৰ সত্ৰাধিকাৰ—৭২, ১৯৩, ২২২, ২৪৫-৪৭, ২৬৩

পিঠি

পীতাম্বৰ গগৈ—২৩
পীতাম্বৰ হাজৰীকা—৫২, ১৩৫
পুণ্যধৰ চলিহা—২৩
পুণ্যৰাম গগৈ—২৩, ৫২, ৫৪
পূৰ্ণানন্দ কাকতী মণ্ডল—৭৯
পূৰ্ণকান্ত বৰুৱা (পূৰ্ণমহৰী)—২৩, ৬০, ২৭৯
পূৰ্ণানন্দ বুঢ়া গোহাঁই (ৰাজমন্ত্ৰী)—১০৫
পুলিনচন্দ্ৰ দুৱৰা—২২৪
পুৱাৰাম গগৈ মণ্ডল—৩৬
প্ৰকাশম্, টি—২৪৮
প্ৰিয়নাথ বৰুৱা—২৭, ২০৭
প্ৰেমধৰ হাজৰীকা—২৪
প্ৰেমনাথ বেজবৰুৱা—১৫৪
প্ৰেমদা লতা ফুকন—২১০
পোহৰ হাজৰীকা—২৭১

ফ

ফখৰুদ্দিন আলি আহমদ (মোঃ)—২৬৩
*ফটিক চন্দ্ৰ কাকতী—২১২, ২২৫-২৬, ২৯১
ফটিক চন্দ্ৰ গগৈ—১৯
ফটিক চন্দ্ৰ ভূঞা—২৪, ১২৬
ফটৌ কলিতা—২৭১
ফণিধৰ চলিহা—৫৭, ১৫৪
ফণিধৰ শৰ্ম্মা—৮
ফিলিপ্‌চন (ডিঃ চিঃ)—৭, ১৯২
ফুকন জি জি—২০২

পিঠি

ব

বংশীধৰ বৰকটকী—২০২
বংশীধৰ গোস্বামী—২৩৩
বকিংহাম, চাৰ জেম্‌ছ—২১৬-১৭, ২৮৬
বগাই চুতীয়া খনিকৰ—৪৯
বগাধৰ গোহাঁই—২১১-১২, ২১৬-১৭
বগাধৰ গোহাঁই টেকেলা—১৬০
বদন বৰফুকন—১০৫, ১০৯
বদৰুদ্দিন আহমদ—২৩, ১৫৭
বৰপাত্ৰ কুটীৰ—৯, ১৮
বলোৰাম চলিহা—২০৫, ২১২, ২২০, ২২৫-২৬, ২৫০, ২৭৮
বলোৰাম দুবৰা—২০৫-৬
—দুবৰাৰ ভাৰ্য্যা—২০৯
বাছালাল বৰুৱা (ডিব্ৰুগড়)—২৫৫
"বাণবজা"—২৮১-২৮৪
"বাতৰি"-কাকত—২৫৩, ২৭৫
বাপজান আলি—১২৮
বাপীৰাম ফুকন—২৭০
বাপুৰাম গগৈ—২৭০, ২৭২
বাবুলা খনিকৰ—৭৮
বাবুলা গোস্বামী—২৩
বাবুলা ফুকন—১৪
বিচিত্ৰীবালা হাজৰীকা—২৭৬
বিদূৰ বৰুৱা—১৪
*বিদ্যাধৰ শৰ্ম্মা—১৩, ১৫, ১৭০, ১৭৭, ১৯২ আৰু ওপৰঞ্চি।
বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা—২৫০

পিঠি

বিপিনচন্দ্ৰ বৰুৱা বি-এ—১৭
বিপিন চন্দ্ৰ বৰদলৈ—১৭১
*বিমলাকান্ত বৰুৱা—২২, ১৪৬-৪৭ ১৫২
বিষ্ণুদিগম্বৰ পালুস্কৰ—২৪৭-৪৮
বিষ্ণুপ্ৰসাদ চলিহা—২৭৫
বিষ্ণুপ্ৰসাদ বৰুৱা (বাসু)—১৬
বিষ্ণুপ্ৰসাদ বৰুৱা (সেৱক)—২১১
*বিষ্ণুৰাম বৰকাকতী—৭৫, ৭৯, ১১৪-১৮, ২০৪, ২৮৮
বিষ্ণুৰাম মেধি—২৪৩
বিষ্ণুৰাম হাজৰীকা—২৭৬
*বিশ্বকান্ত ফুকন—২২৪
বিশ্বনাথ বৰপূজাৰী—১৩
বেছাৰাম খনিকৰ—৫০
বেণুধৰ ৰাজখোৱা—১৭৫
*বেণুধৰ শৰ্ম্মা—১৪৮
বেথাৰাম বৰা—১৭
বেথাৰাম মেধি—২৭ (চিম্‌লাই চক)
বেদনাথ বৰঠাকুৰ—২৩, ওপৰঞ্চি
বেলিমুখীয়া গ্ৰেজিং—২৬৮
বোধেশ্বৰ গগৈ—২৩, ১৭১
বোপাটি-মুগীভলন্টিয়াৰ চক—

ভ

*ভকত গগৈ বাহাদুৰ—৯৮-১০৩
*ভগৱতী প্ৰসাদ বৰুৱা—১৪২-৪৭
—চিঠি

পিঠি

ভদী মণ্ডল—৫০
ভদ্ৰেশ্বৰী গগৈ—৫৯, ২৭৬
*ভৱানী প্ৰসাদ ফুকন—২২৪
*ভুৱন চন্দ্ৰ গগৈ—১৮, ১৯, ২১-২৮, ১৫১, ১৭০, ১৭৮, ১৮২, ১৯৭
ভুবনেশ্বৰ দুৱৰা—৪৯
ভুৱনেশ্বৰী দেৱী—১৫৫
ভুবনেশ্বৰ বৰুৱা (ডাক্তৰ)—২৪৪
ভুৱা চেতীয়া- ২৭০
ভূকান্ত চৌধাৰী—২৩০
ভেলেক বা দুতিৰাম দুৱৰা—১০৩-০৬
ভোগৰাম কাকতী মণ্ডল—১৯৬
ভোগদল শইকীয়া—২৩৩-৩৮, ২৭০
ভোলানাথ কাকতী—৭০
*ভোলানাথ বুঢ়াগোহাঁই—৪৭-৪৮, ১৩৬, ২৮৭
ভোলানাথ শৰ্ম্মা পূজাৰী—২০৫

ম

মইনা কলিতা হাজৰীকা—১৩৭
মকৰা পেস্কাৰ—৬৯-৭৫
*মণিৰাম দেৱানৰ তিথি—২৫০-২৬৩
মদনমোহন মালৱীয—১৯৩, ২৪৫, ২৪৭
মধুৰাম কোঞৰ—১৬০
মনচুৰ খাঁ—৬০
মনেশ্বৰ ফুকন—৫৭
মলা-কানি—১০০
*মহম্মদ আলি (মৌলানা)—১, ৫, ৮, ৬০

পিঠি

মহম্মদ হুচেইন—২৩
*মহাত্মা গান্ধী—১, ১৮০, ২৮০
মহাদেৱ শৰ্ম্মা—২৬৩, ২৯৫
মহিবুল হুচেইন (চৈয়দ)—২৩, ১২৫
মহীধৰ দুৱৰাৰ পত্নী—২০৯
মহীকান্ত বৰুৱা—৪০, ৪২, ৯৫, ৯৬
মহেন্দ্ৰনাথ ডেকাফুকন—১৭০, ১৮৬ ১৮৮
মহেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা—২৭৯
মহেশ্বৰ কটকী—১১, ১৫
মহেশচন্দ্ৰ দাস—১৭০
মহোদৰ শৰ্ম্মা—৭৯
মাকন আৰু মাখনী লতা ফুকন—২২৩, ২৬২, ২৭০, ২৭৮
মাংজিউ আইটী—১০৫
*মাণিক চন্দ্ৰ চলিহা—১৫২,৫৩
*মাণিকলাল বৰুৱা—২৭১-২৭২
মাণিকচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য—২৩
মামল মিৰি পণ্ডিত—
মিঠাৰাম গোহাঁই—১৬১
*মিঠাৰাম শইকীয়া—২৭৬
মিডোল্টন্, এল ডব্লিউ—২২৭-৩১, ২৫৫
মিহিৰাম খনিকৰ—১০৬-০৮
মীৰাবাঈ (শ্ৰীমতী)—২৮১
মুকুলী—৪৭
মুক্তানাথ গোহাঁই মৌজাদাৰ—১৩২
মুকুতা বৰুৱা—২৪, ১৩৭

Please handle the book carefully

পিঠি

মুগী ভলন্টিয়াৰ বা বোপাটি—৬২-৬৪ ৭৫, ২১৯
মুকলীধৰ বৰুৱা—১১, ১৩
মুহিকান্ত বৰুৱা—মহীকান্ত চক—
মুক্তেশ্বৰ সন্দিকৈ—৪৮, ২০৫, ২৯৩
মোখোৰ—৩৪
মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ গাওঁ—২৯
মোহনচন্দ্ৰ বৰুৱা—৩৯, ২৭০, ২৭১
মোহনচন্দ্ৰ মহন্ত উকীল—২৭৩
মোহনচন্দ্ৰ শইকীয়া মণ্ডল—২৪
*মোহনলাল (চন্দ্ৰ) চলিহা—২২০
*মোহন চন্দ্ৰ ফুকন—২২৪-২৬

য

যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা—৩১, ২৩৮
যজ্ঞেশ্বৰ কাকতী—৯১, ১৯৬
যজ্ঞেশ্বৰ দলৈ—২৩, ১৫২-৫৩
যজ্ঞেশ্বৰ বৰুৱা—২০৭
যদুনাথ হাজৰীকা—৩৬,৩৯
যাদৱৰায় (শ্ৰীশ্ৰী)—৪৬
*যাদৱপ্ৰসাদ চলিহা—২৭, ১৫১, ১৬০, ১৬৫-৬৮, ২৫৯,
যাদৱানন্দ বৰুৱা—২৩
যোগাই শইকীয়া—২৭১
*যোগকান্ত বৰুৱা—২৩, ৫২, ৫৪, ১৭০
যোগানন্দ বৰকাকতী—১৯৬, ২৭০
যোগেশ্বৰ লেখাৰু—২৭১

পিঠি

যোগেন্দ্ৰনাথ মজিন্দাৰ বৰুৱা—১১৬, ২৮৬
যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা (জজ)—২১২
যোগেশ্বৰী দুৱৰানী—২০৯

ৰ

*ৰজনীকান্ত ফুকন—২০৪, ২১১, ২২৩-২৪
ৰজনীনাথ ঠাকুৰ—২৯২
ৰমণীলতা বৰকাকতী—২১০
ৰমাকান্ত বৰকাকতী—৪১
ৰহাই নাথ মেধি—৩৯, ২৭০
ৰহিলা দুৱৰা—২১০, ২৬২
ৰত্নকান্ত বৰকাকৰ্তী—৯
ৰত্নধৰ বৰুৱা—১৩
ৰত্নেশ্বৰ বৰঠাকুৰ—৬১
ৰত্নেশ্বৰ মহন্ত—২৫৬
ৰত্নেশ্বৰ শৰ্ম্মা—১১
ৰত্নেশ্বৰ শৰ্ম্মাশ্ৰুতিকৰ—৪৮, ২৯৩
ৰহমৎ ৰবা-চেখ—১৩০
ৰাজেন্দ্ৰনাথ দাস—২১৯
*ৰাধাকান্ত ফুকন—৪৪, ৪৬, ১২৪, ১৯৭, ২২৮, ২৪৫
ৰাধানাথ চাংকাকতী—২৪৮
ৰাধানাথ ফুকন (জজ)—২০১
ৰামকমাৰৰ শাল—৩৬
ৰামচন্দ্ৰ ৰৰা—১৫২
ৰামনাথ শইকীয়া—২৭০

Please ... the book carefully

পিঠি

ৰামসিংহ—২৪৩
ৰামধুন—২৪৭
*ৰামেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য—১৪, ১৩৬-৩৭
ৰামেশ্বৰ শৰ্ম্মা—২৪৭
ৰাসেশ্বৰী ফুকননী—২২৩
ৰূদৰাম কৈৱৰ্ত্ত—১১১
ৰোমেশ্বৰ বৰুৱা মৌজাদাৰ—২০৫
ৰোহিণী কুমাৰ চৌধুৰী—২৪৪
*ৰোহিণীকান্ত হাতী-বৰুৱা—১৭০, ১৮৬-৮৯, ২৪৩-৪৫, ২৪৯

ল

লড়া কানি—১০০
লমোদৰ শইকীয়া—২৭১
ললিত নাথ কাকতী—২১২
লক্ষ্মীনাথ ফুকন—২০৭
*লক্ষ্মীনাথ কটকী—৭৫, ৮০-৮৬, ২৫৭
লক্ষ্মীপ্ৰসাদ সিং—২৪
লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা (সোনৃটি)—২৪, ৪৩, ৯৫
*লক্ষ্মীকান্ত বৰুৱা বা মাখন উকীল—২৫, ১৫৩-৫৭ ১৬৭, ১৭৮
লক্ষীধৰ শৰ্ম্মা—২৪৯
লক্ষ্মীনাথ দাস—২৪৩
লক্ষ্মীপ্ৰিয়া কাকতী—৯১
লক্ষেশ্বৰ গগৈ গাওঁবুঢ়া—২৭০
লক্ষেশ্বৰ বৰুৱা—১৭০
লাচিত বৰফুকনৰ তিথি—২৫০

পিঠি

লাৱণ্যলতা চলিহা—১৫৫
লীলাধৰ বৰুৱা—২৭৯
লীলা বৰুৱা—১৪
লীলাৰাম চলিহা—২৪, ৪৩, ৯৫
লীলাৱতী দুৱৰানী—২২৩
লীলাৱতী হাজৰিকানী—২২৩-২৪
লুকিৰাম কাকতী—২৭০
লোকনাথ দত্ত—২৪
লোকনাথ মহন্ত—১১৪
*লোকনাথ কাকতী (গুলৈ)—৮৮, ১২৬
*লোকনাথ কাকতী (মেনেজৰ), ১৩৬, ১৫০, ২০৫
*লোকনাথ ফুকন—১৫০, ২০৫, ২২৪ ২৪৫, ২৬৩, ২৯৬

ৱ

ৱাৰেন্-জেমছ—২৮৬-৮৭

শ

শৰৎচন্দ্ৰ গজপুৰীয়া বৰুৱা—২০৪-০৫
শঙ্খধৰ মহন্ত—২৩৮, ২৫৬, ২৭০
শশীধৰ বৰুৱা—৬০
শশীধৰ দত্ত—২৩, ১৬১
শশীধৰ মলীয়াবৰা—১৪, ১৭০
শশীপ্ৰভা চলিহা—২১০-১১
শাকখোৱা-ঘৰ—৫৫

পিঠি

শিৱকান্ত দুৱৰা—৪১, ১৯৬, ২০৫, ২২৪, ২২৫, ২৫৭, ২৮৮
শিৱকান্ত শৰ্ম্মা—১৬
শিৱনাথ শৰ্ম্মা—২৩
শিৱপ্ৰসাদ ফুকন—২৩
শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা (ৰায়বাহাদুৰ) ২৫১-৫৩
শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা—২২
শুভাই নাথ মুক্তিয়াৰ—২৭১
শুৱলা দুৱৰা—১০৫
শূলধৰ হাজৰীকা—৫০
শ্ৰদ্ধানন্দ (স্বামী)—২৪৫
শ্ৰীকান্ত চৌধুৰী—২৩০
শ্ৰীনাথ কাকতী—১৩৭, ২৯২
শ্ৰীনাথ দুৱৰা (মেনেজৰ)—২২৪
শ্ৰীনিৱাস আয়েঙ্গাৰ—২৪৩
শ্ৰীৰাম চলিহা—৪৪
শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ ভূঞা—৯২
শ্ৰীমচ্ছঙ্কৰাচাৰ্য্য কৃত স্তোত্ৰ—১৭২

স

সত্যনাথ বৰা—২৪৮
সভাৰাম বৰকাকতী—৯১
সৰুমন গগৈ—১৯৬-৯৭
সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰচেতীয়া—১৩, ১৬, ১৯০-৯১
সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰদলৈ—১৭০
সহদেৱ দুৱৰা—২১২
সাদৰীলতা ফুকন—২১০

পিঠি

সাবিত্ৰীবালা কাকতী—২১১
সাবিত্ৰী ভূঞা—৯৩
সাৰ্ব্বজনিক সভা—৪
সিদ্ধিনাথ শৰ্ম্মা—২৪৩
সুখমাই হাজৰীকা—২৬২
সুন্দৰী কাকতীয়নী—২০৯-১০, ২২২-২৩, ২৪৫
সুৰথচন্দ্ৰ চলিহা—৪৪, ৭৫, ৭৯
সুৰথচন্দ্ৰ গগৈ গাওঁবুঢ়া—২৬০
সুৱৰ্ণলতা দুৱৰা—২৫০, ২৬৫-২৬৬
সূৰ্য্যকান্ত ফুকন—২০৪, ২১২, ২২৩, ২২৫
সেউতী দুৱৰা—১৬২, ২৬২
সোণটি ভূঞা—১৩৭
সোণধৰ খনিকৰ—২০৪
সোণাপুৰ বাগিছাত—২২৭
সোণাৰাম কৈৱৰ্ত্ত বৰা—২৬৮-২৪২
সোণাৰাম চুতীয়া—৬৪, ১৪৯-৫০
সোণাৰাম দত্ত—২১৩-১৫
সোণেশ্বৰ গগৈ—১৭০
সোপোকা নাথ—৪৯
সোমবৰ কাপ্টান—৩২-৩৫, ৫০, ৪৬, ১৪৯
সোমেশ্বৰ দেওধাই ফুকন—৫৭
"স্বদেশ"—২২

হ

হৰকান্ত দুৱৰা (ডাঃ)— ৮৮
হৰকান্ত বৰঠাকুৰ—২০২

Please handle this book carefully.

পিঠি

হৰিনাথ গোহাঁই—২৩
*হৰিনাথ শৰ্ম্মা বৰঠাকুৰ—১৯৯-২০৩
*হৰিপ্ৰসাদ দুৱৰা—৪১-৪৪, ২২৪
হাড়ি কৈৱৰ্ত্ত—১১১, ২৭৯
হিউম, আলান অক্টেভচ—২৬৮
হেমকান্ত বৰকাকতী—২০৫, ২৫৫
হেমকান্ত গগৈ—১১৩

পিঠি

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা (ত্যাগবীৰ)—১৭০
২৪৯
হেমনাথ শৰ্ম্মাবৰুৱা—১১, ১৬
হেমনাথ ফুকন—১৬
হেমনাথ শৰ্ম্মা—৬১
হেমপ্ৰভা কাকতী—২১০
হেমলতা ফুকন—২১০

1959